

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TASAVVUF) ANABİLİM DALI

GALİP HASAN KUŞÇUOĞLU'NUN HAYATI
VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Miyase AYDIN

Ankara-2011

**GALİP HASAN KUŞÇUOĞLU'NUN HAYATI VE
TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Miyase AYDIN

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Vahit GÖKTAŞ

Ankara-2011

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

GALİP HASAN KUŞÇUOĞLU'NUN HAYATI VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Yard. Doç. Dr. Vahit GÖKTAŞ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU
Yard. Doç. Dr. Vahit GÖKTAŞ
Yard. Doç. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU

İmzası

Tez Sınavı Tarihi ...16.05.2011...

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../200...)

Tezi Hazırlayan
Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Miyase AYDIN

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	IV
ÖNSÖZ.....	VI
ÖZET.....	VIII

GİRİŞ

1.KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	1
1.1 GALİP HASAN KUŞÇUOĞLU’NUN ESERLERİ.....	1
1.2 GALİP HASAN KUŞÇUOĞLU İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	3
1.2.1 TEZLER	3
1.2.2 GÖRSEL VE YAZILI BASIN	4
1.2.3 DİĞER ÇALIŞMALAR.....	5
2.GALİP HASAN KUŞÇUOĞLU’NUN YAŞADIĞI ASIRDAKİ GENEL TASAVVUFÎ DURUM	6

I. BÖLÜM

GALİP HASAN KUŞÇUOĞLU’NUN HAYATI, YETİŞMESİ, KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.ÇOCUKLUK VE GENÇLİK DÖNEMİ.....	11
1.1 SOYU AİLESİ VE DOĞUMU	11
1.2 EVLİLİĞİ.....	12
1.3 YETİŞMESİ	12
1.4 TİCARİ HAYATI.....	13
2.TASAVVUFA İNTİSABI	13
2.1 ŞEYHİ MARAŞLI MUSTAFA YARDIMEDİCİ.....	16
3. YETİŞMESİNDE ETKİLİ OLAN DİĞER ŞAHSİYETLER.....	17
3.1 ANNESİ FATMA HANIM.....	17
3.2 BEKİR KUŞÇUOĞLU.....	18
3.3 MUSTAFA ANAÇ	20
3.4 ALİ SEZÂİ (KURTARAN) EFENDİ	21

3.5 SOFU ÖKKEŞ EFENDİ	24
3.6 KONYALI ŞEYH MİKTAT BABA	25
3.7 MAHMUD SAMİ RAMAZANOĞLU	26
4. YETİŞMESİNDE ETKİLİ OLAN OLAYLAR	28
4.1 ANKARA'YA GELİŞ VE PALA SOKAK	28
5. GALİBİLİĞİN VERİLİŞİ	30
5.1 SİLSİLE	33
6. ETKİLERİ	35
7. KİŞİLİĞİ VE HATIRALARI	39
8. ESERLERİ	41
8.1 MUHTAÇ OLDUĞUMUZ KARDEŞLİK	41
8.2 TASAVVUF VE ZİKRULLAH	42
8.3 METAFİZİK I	42
8.4 MERHAMET-İ İLAHİDEN HİKMET-İ İLAHİ OLAN ASRA UYUMLU RAHMET DAMLALARI ..	43
8.5 METAFİZİK II	44
8.6 KUR'AN'DA TESETTÜR, HİCAP VE EDEP	44
8.7 GÂLİBÎ VAZİFELİLERİNİN TARİKİ MÜSTAKİM MEKÂRİM-İ AHLAK EL KİTABI VE İSLAMÎ TASAVVUF PRENSİPLERİ	45
8.8 BİRİNCİ YÜKSEK DİN ŞÛRASI'NA SUNULAN TEBLİĞ	45

II. BÖLÜM

GALİP HASAN KUŞÇUOĞLU'NUN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

1. TASAVVUF	46
2. TARİKAT	52
3. ŞERİAT, HAKİKAT, MARİFET	54
4. TEVHİT	59
5. VAHDET-İ VÜCUD	62
6. İNSAN	65
6.1 YERYÜZÜNDE HALİFE KILINAN İNSAN	69

6.2 İNSAN-I KAMİL.....	71
7. BİAT	73
8. ZİKİR	75
8.1 GALİBİ ZİKİRİ	81
9. MÜRŞİD	84
10. AŞK	91
11. BURHAN	96
12. MİRÂC	101
13. RABİTA	105
14. MUSİKİ	107
15. GÖNÜL	112
16. RIZIK	116
17. RÜYA VE İSTİHARE	120
18. VELİ-EVLİYA	124

III. BÖLÜM

BAZI DİNİ KONULARDAKİ GÖRÜŞLERİ

1. EHL-İ KİTABA YAKLAŞIM	129
2. DİNLER ARASI DİYALOG	134
3. İMAN VE İSLAM	137
4. SEMAVİ DİNLER İSLAMİYET'TİR	141
5. İSLAM'DA BEŞ ŞART	144
6. İÇTİHAT	145
7. DİN VE LAİKLİK, CUMHURİYET, DEMOKRASİ	149
8. DİN VE TEKNOLOJİ	152
9. DİNDE KADIN	154
SONUÇ	159
BİBLİYOGRAFYA	161

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.s	: Aleyhisselâm.
AÜ	: Ankara Üniversitesi.
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
bkz.	: Bakınız.
c.	: Cilt.
c.c.	:Celle celâluh.
çev.	: Çeviren.
d.	: Doğumu.
DİBY	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
Ed.	: Editör.
h.	: Hicrî.
haz.	: Hazırlayan.
H.z.	: Hazreti.
İA	: İslam Ansiklopedisi.
KEBKYV	: Kuşçuoğlu Eğitim-Bilim-Kültür-Yardım Vakfı.
Mat.	: Matbaası.
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı.
MÜİFVY	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.
MÜSBE	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
öl.	: Ölümü.
r.a	: Radıyallâhü anh.
s.	: Sayfa.
s.a.v	: Sallallâhu aleyhi ve selem.
ss	: Sayfalar arası.

ter. : Tercüme.
TİB : Temel İslam Bilimleri.
TTK : Türk Tarih Kurumu.
Yay. : Yayınları.

ÖNSÖZ

Temel İslam Bilimleri içerisinde yer alan tasavvuf, dinin ahlaki boyutuyla ilgilenir. Ahlak, insan yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. İnsan hayatı ahlaki öğretilerle kuşatılmıştır. Bu öğretiler insan-Allah, insan-insan ve insan-evren arasındaki bağ ile ortaya çıkar.

Tasavvuf, insanın ahlaklanması için gereken prensipleri ortaya koyar. Bu prensipler tasavvufun kolları olan “tasavvuf okulları” yoluyla kurumsallaşır ve daha özel bir görünüm kazanır. Tasavvuf okulları, İslam geleneği içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu okullar bir toplumun din anlayışını ve algılayışını şekillendirdiği gibi kültürden edebiyata, sanata ve müziğe kadar çok geniş bir yelpazeyi etkisi altına alır.

Tasavvuf okullarının öğretmenleri olan mutasavvıflar ise yaşadıkları zamanın en saygın ve en sevilen insanları olmuşlardır. Her zaman diliminde olduğuna inanılan bu insanlar, Allah’ın rahmetine bir vesile olarak görülmüşlerdir.

İnsanların zamanın şartlarına göre ihtiyaçlarında, imtihanlarında, yaşantılarında değişiklik olur. Zamanın tanıdığı olan mutasavvıflar da zamanın ihtiyaçlarına, imtihanlarına, yaşantılarına göre çeşitli söylemler ve uygulamalar geliştirirler. Biz de bu düşünceleri temel alarak tezimizde, günümüzde yaşayan bir mutasavvıf olan Galip Hasan Kuşçuoğlu’nu ele aldık.

Çalışmamızdaki gayemiz, günümüzün önemli mutasavvıflarından Galip Hasan Kuşçuoğlu ve onun eserlerini temel alarak, bir mutasavvıfın hayatı ve tasavvufi görüşleri hakkında bilgi vermek olacaktır.

Tezimiz, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, kaynakların değerlendirilmesi başlığı altında Galip Hasan Kuşçuoğlu’nun eserlerini ve onun hakkında yapılmış diğer çalışmaları ele aldık. Bunun yanında onun yaşadığı asırdaki genel tasavvufi durum hakkında kısaca bilgi verdik.

Birinci bölümde Galip Hasan Kuşçuoğlu’nun hayatı, yetişmesi, kişiliği, etkileri ve eserleri hakkında bilgi verdik.

İkinci bölümde Galip Hasan Kuşçuoğlu'nun tasavvufi görüşlerini ele aldık. Onun tasavvufi görüşlerini ele alırken, klasik tasavvuf kitaplarından da faydalandık.

Üçüncü bölümde Galip Hasan Kuşçuoğlu'nun bazı dini konular hakkındaki görüşleri ele alınmıştır. Bir mutasavvıf olarak Galip Hasan Kuşçuoğlu'nun eserlerinde, tasavvufi konular dışında bazı dini konular hakkında görüşlerin olması bizi, üçüncü bölümün hazırlanmasına yönlendirdi.

Tez konusu seçiminde gereken desteği veren Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU'na, danışmanım Yrd. Doç. Dr. Vahit GÖKTAŞ'a teşekkürü bir borç bilirim. Görüşlerine başvurduğum Prof. Dr. Dilaver GÜRER'e de şükranlarımı sunarım.

Miyase AYDIN

Ankara, 2011

ÖZET

AYDIN Miyase

GALİP HASAN KUŞÇUOĞLU'NUN HAYATI VE TASAVVUFÎ

GÖRÜŞLERİ, Yüksek Lisans Tezi,

Danışman: Yard. Doç. Dr. Vahit GÖKTAŞ, 169 s.

Tezimizde günümüzün yaşayan mutasavvıflarından Galip Hasan Kuşçuoğlu'nun hayatını ve tasavvufî görüşlerini ele aldık. Tasavvufî bir ortamda yetişen Kuşçuoğlu, Kadirî-Rûfâî gelenekten gelen Maraşlı Mustafa Yardımedici'den tasavvufî terbiyesini tamamlar. Onun vefatının ardından Kadirî-Rûfâî geleneğin başına geçer. 1993'ten sonra da "Gâlibîlik" adındaki yeni bir yolun pîrî olur. Bu yeni yol dinde aşırılıktan uzak, tevhidi önceleyen ve insanların Allah katında eşit olduğu İslami prensibini vurgulayan bir anlayışa sahiptir.

Uzun yıllardan beri tasavvuf okulunun başında olan Kuşçuoğlu, sohbetleri, zikir meclisleri, kitapları ve internet sitesiyle takipçilerine ulaşır.

Eserleri ayetlerin tasavvufî yorumlarının olduğu, tasavvufî kavramların ve kıssaların anlatıldığı; Ehl-i Kitaba yaklaşım, dinler arası diyalog, içtihat ve teknoloji gibi günümüz konularının da anlatıldığı zengin bir içeriğe sahiptir.

Bu çalışmada Kuşçuoğlu'nun eserleri ve fikirleri İslam tasavvufu anlamında, daha geniş bir perspektifle ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Galip Hasan Kuşçuoğlu, Rufâî, Pîr, Gâlibî, Zikir, Diyalog.

ABSTRACT

AYDIN Miyase

**GALIP HASAN KUSCUOGLU: HIS LIFE AND THOUGHTS ON
SUFISM, MA Thesis, Supervisor: Assist. Prof. Vahit GOKTAS, 169 p.**

In this thesis, within the context of Sufism, I examine the life and thoughts of Galip Hasan Kuscuoglu, a living representative of Sufism. Coming from a family background embedded in Sufism, Kuscuoglu received his spiritual education from Mustafa Yardimediçi of Maras, himself a significant figure in the Kadiri-Rufai Sufi tradition. Upon the latter's death, the Kuscuoglu became the leader of this tradition. Starting from 1993, Kuscuoglu has become the sheikh of the "Galibilik", a subdivision within the Kadiri-Rufai tradition. He stays away from extremism in religious life, prioritizes monotheism (*tawhid*), underlines the Islamic principle that all human beings are equal in front of God.

For decades, Kuscuoglu has delivered his message to his followers through meetings, books and internet communications. In his works, Kuscuoglu presents his own mystical interpretations of the Qur'anic verses and analyses of Sufi concepts and stories. He also treats a variety of topics ranging from the Qur'anic Jews and Christians (*ahl al-kitab*), interreligious dialogue, independent religious reasoning (*ijtihad*) to technology.

In this study, I contextualize Kuscuoglu's works and ideas within a larger perspective of Islamic mystical studies.

Key words: Galip Hasan Kuscuoglu, Rufâî, Pir, Galibi, Zikir, Dialog

GİRİŞ

1.KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1 GALİP HASAN KUŞÇUOĞLU'NUN ESERLERİ

a. Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik

Kuşçuoğlu'nun ilk eseridir. Giriş ve dört bölümden oluşur. Tasavvufi, fikhî ve tarihî konuları içerir. Kitabın sonunda Kuşçuoğlu ile ilgili çeşitli dergi ve gazetelerde çıkan haberler yer almaktadır. Kuşçuoğlu Eğitim-Bilim-Kültür ve Yardım Vakfı tarafından ilk baskısı Antalya'da yapılmıştır. 352 sayfadır.

b. Tasavvuf ve Zikrullah

Eser Kuşçuoğlu'nun tasavvuf ve zikir konusundaki görüşlerini içerir. Kitap bölümlere ayrılmamıştır. Konu başlıkları verilerek içerik oluşturulmaya çalışılmıştır. Konular işlenirken 106 Ayet-i Kelime, 17 Hadis-Şeriften istifade edilmiştir. Kuşçuoğlu Eğitim-Bilim-Kültür ve Yardım Vakfı tarafından ilk baskısı yapılmıştır. Kitabın sonunda Kadiri, Rufai, Galibi evrat ve ezkarları verilmiştir. 267 sayfadır.

c. Metafizik 1

Kuşçuoğlu bu eserinde, kendi başından geçen metafizik olayların yanı sıra başkalarının başından geçen metafizik olayları da anlatılır. Kuşçuoğlu Eğitim-Bilim-Kültür ve Yardım Vakfı tarafından ilk baskısı Ankara'da 1998 yılında yapılmıştır. 318 sayfadır.

d. Merhamet-i İlahiden Hikmet-i İlahi Olan Asra Uyumlu Rahmet Damlaları

Eser, Kuşçuoğlu'nun tasavvufi görüşlerinin yanı sıra çeşitli dini konulardaki görüşlerini de içerir. Kedisine intisap edenlerin gördükleri rüyaların da yer almış olduğu eser, dört bölümden oluşur. Son bölümde Şeyh Sadi Şirazi'den alınmış rubailer ve gazeller vardır. Kuşçuoğlu Eğitim-Bilim-Kültür ve Yardım Vakfı tarafından Antalya'da basılmıştır. Eser, 283 sayfadan oluşmuştur.

e. Metafizik 2

Metafizik 1'e ilaveler yapılarak tekrar ele alınmış bir eserdir. Giriş bölümüne Kuşçuoğlu'nun çeşitli tasavvufi konulardaki görüşleri eklenmiştir. Kuşçuoğlu Eğitim-Bilim-Kültür ve Yardım Vakfı tarafından ilk baskısı Antalya'da 2003 yılında basılmış eser, 344 sayfadır.

f. Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edep

Ağırlıklı olarak Allah'ın zatî ve subutî sıfatlarından, tesettür ve hicap ayetlerinden bahsedilir. Kuşçuoğlu Eğitim-Bilim-Kültür ve Yardım Vakfı tarafından Antalya'da 2006 yılında basılmıştır. 196 sayfadır.

g. Gâlibî Vazifelilerinin Tariki Müstakim Mekârim-i Ahlak El Kitabı ve İslamî Tasavvuf Prensipleri

Eser, küçük bir risale tarzında hazırlanmıştır. Kuşçuoğlu'nun tasavvufi görüşleri kısaca anlatılmıştır. Bunun yanında Galibî, Kadirî ve Rufâî Zikirleri, dua, istiğfar, Evrâd-ı Şerife-i Kadirîye, Hatm-i Kadirî ve Hatm-i Rufâî hakkında bilgi verilmiştir. Kuşçuoğlu Eğitim-Bilim-Kültür ve Yardım Vakfı tarafından basılmıştır. 110 sayfadır.

h. Birinci Yüksek Din Şûrası'na Sunulan Tebliğ

Birinci Yüksek Din Şûrası'na sunulmak üzere hazırlanan tebliğ, üç başlıktan oluşur. Fıkhî meseleler ve içtihatlar, mezhepler arasındaki ayrılıklar ve tasavuf. Tebliğ, 30 sayfadır.

Galip Hasan Kuşçuoğlu'nun, “*Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*”, “*Tasavvuf ve Zikrullah*”, “*Metafizik 1*”, “*Merhamet-i İlahiden Hikmet-i İlahi Olan Asra Uyumlu Rahmet Damlaları*”, “*Metafizik 2*”, “*Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edep*” adlı bu beş eseri, 2010 yılı mayıs ayından itibaren Uludağ Yayınları tarafından “*Gâlibî Tasavvuf*”

Külliyyatı” olarak tekrar basılmıştır. Büyük boy olarak basılmış bu eserlerin yanında bir de *Mini Hac Rehberi* vardır.

Biz çalışmamızda Kuşçuoğlu Eğitim-Bilim-Kültür ve Yardım Vakfı tarafından basılan eserleri kullanacağız.

1.2 GALİP HASAN KUŞÇUOĞLU İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

1.2.1 TEZLER

1- Ömer Recep Aras, *Organizational Structure of İslamic Mysticism The Case of Galibi Order*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Psikoloji Bölümü (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1997, 223 sayfadır. 1997-1998 Öğretim Yılı Ortadoğu Teknik Üniversitesi’nde yılın tezi ödülünü almıştır. Bu tez çalışmasında Galibi Tarikatı sosyal psikolojik bir yaklaşımla incelenmiştir. Bu incelemede, Galibi Tarikatı dinsel bir örgüt olarak ele alınmış, hem tasavvufun genel tarihsel gelişimi hem de tarikatın kendi tarihsel geçmişi sunulmuştur. İncelemede hem niteliksel hem de niceliksel metotlar kullanılmıştır. Bunlar arasında, Galibi Tarikatı şeyhi, kadın ve erkek müritleri ile teke tek ve gruplar halinde yürütülen derinlemesine mülakatlar, katılımcı gözlem yöntemi ve 130 kişi ile yürütülen anket çalışması sayılabilir.

2- İsa Yalçı, *Şeyh Galip Kuşçuoğlu’nun Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, Tasavvuf Bilim Dalı (Lisans Tezi), Van, 1997. 101 sayfadır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kuşçuoğlu’nun hayatı, ikinci bölümde sohbetlerinden alıntılar, üçüncü bölümde medya mensuplarının tarikata bakışı, gözlemleri ve Galip Efendi’nin medyayı bilinçlendirici demeçleri, görüntüleri başlıkları ele alınmıştır.

3- Üsâme Sert, *Gâlibî Piri Hasan Galip Kuşçuoğlu Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Fikirleri*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tasavvuf Ana Bilim Dalı (Lisans Tezi), Bursa, 2001. 286 sayfadır. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kuşçuoğlu’nun hayatı, ikinci bölümde yetişmesindeki belli başlı sebepler, üçüncü bölümde eserleri, dördüncü bölümde fikirleri, beşinci bölümde ekler sunulmuştur.

1.2.2 GÖRSEL VE YAZILI BASIN

GÖRSEL BASIN

- Söz Meclisten İçeri I-II, Nazlı Ilıcak-Tayyar Şafak, TRT, 1992
- Açık Seçik, Kanal 6, 29/Mayıs/1994.
- İktidar Oyunu, atv, 5/Haziran/1995.
- Haberler, show tv, 03/Mart/1997.
- Die Zeit Magazine, Fox TV, 10/Mart/1997.
- Yasemin'in Penceresinden, Star TV, 22/Mart/1997.
- Show Tv, Haber Programı.
- Açık Seçik Programı, Kanal 6, 29/Mayıs/1994.
- Akdeniz Tv, ART TV, Söyleşi.
- MPL TV, Bab-ı Âlem, Güzin Osmancık, "Gâlibi", Ağustos, 2009.
- MPL TV, Bab-ı Âlem, "Güzin Osmancık'la Galip Kuşçuoğlu Söyleşisi", 03/Ocak/2011.

YAZILI BASIN

- "Ata'yı Arıyorum", Hürriyet Gazetesi, 28/Aralık/2005.
- "Fiziğe Karşı Metafizik", Bilim Dergisi (Tarih okunmuyor).
- "Kendine İyi Bak! Sen Bu Âlemin Göz Bebeğisin", Sabah, 6/Haziran/1987.
- "Atatürk'ü Bizler Atatürk Yaptık", Ulus, 26/Ekim/1988.
- "Bizi Yanlış Tanıttılar", Zaman, 17/Aralık/1988.
- "Rufailer", Nokta, Aralık, 1988.
- "Türkiye'deki Rufailer BBC TV'sinde", Zaman, 20/Ocak/1989.
- "Allah Rahim'dir", Zaman, Nisan, 1989.
- "Hüseyin Gazi'de Bir Cemaat: Kadirî-Rufailer", Yeni Düşünce, 14/Nisan/1989.
- "İnanç Mucizesi", Tercüman, 26/Nisan/1993.
- "İnsan'a Neşe Gerek", Radikal, 26/Şubat/2001.
- "Kadirî-Rufai'den Galibilik Doğdu", Tempo, 2003.

- “Devlet Adamlarından Teşekkür Alan Kitap”, Türkiye Gazetesi, 20/Ağustos/2004.
- “İslam’ın Şartı Beş Değildir”, Kırmızı Çizgi Dergisi, Ekim, 2005.
- “Galibiler”, Hürriyet Gazetesi, 17/Eylül/2006.
- “Atatürk Dini Bütün Bir İnsandır”, Kırmızı Çizgi, Ekim, 2006.
- “Tüm İnsanlık Âlemine Kucak Açan Mürşit”, Doğu Ekspres, 15/Ağustos/2007.
- “İslamiyet’in Aydınlık Yüzü”, Buhara Dergisi, yıl:1, sayı:6. ¹

1.2.3 DİĞER ÇALIŞMALAR

- Mustafa Özdamar, *Pîrân*, Kırkandil Yay. İstanbul, 2005 (431-432 sayfalarında Galip Kuşçuoğlu’ndan bahsedilmiştir). Veysel Karâni’den başlayarak farklı tarikatlardaki doksan sekiz Pîrân kısaca hayatı, tasavvufi görüşleri ve yaşadıkları yılların ele alındığı bir kitaptır. 438 sayfadır.

- Sıddık Demir, *Ankara’nın Gönül Erleri*, Ankara, 2000 (73-94 sayfaları arasında Galip Kuşçuoğlu’ndan bahsedilmiştir). Kitapta Galip Kuşçuoğlu ile ilgili şu başlıklar ele alınmıştır. Şeyh Kuşçuoğlu hazretleri ve evliya, veli, dost; Şeyh Kuşçuoğlu hazretleri ve siyaset – Atatürk – devlet; Şeyh Kuşçuoğlu hazretleri ve bir hadis; Şeyh Kuşçuoğlu hazretleri ve burhan; Şeyh Kuşçuoğlu hazretleri ve cuma namazı; Şeyh Kuşçuoğlu ve şeriat; Şeyh Kuşçuoğlu hazretleri ve veciz ifadeleri. Kitapta Cumhuriyet’ten önce ve sonra Ankara’da yaşamış olan on üç evliyanın hayatları ve tasavvufi görüşleri ele alınmıştır. Kitabın son bölümünde tasavvufi terimlerden bazıları ele alınmıştır. 182 sayfadır.

- Sıddık Demir, *Gündemden Kesitler* (66-69 sayfaları arasında Galip Kuşçuoğlu’ndan bahsedilmiştir). Eser, hatırat tarzındadır. Kuşçuoğlu’nun bazı düşünceleri ile yazarın şahsi düşünceleri bir arada verilmiştir. 145 sayfadır.

- Tezimiz için Galip Hasan Kuşçuoğlu ile yaptığımız “*tasavvuf*” adlı, 27.Temmuz.2009 tarihli görüşme. Bu görüşmede Kuşçuoğlu, kitaplarında ele aldığı tasavvuf, insan, din, İslamiyet, Allah’ın zatî ve subuti sıfatları, Ehl-i Kitap, dinler

---

¹ Görsel ve Yazılı Basın’da çıkan haberlerin bir kısmına kendimiz ulaşırken bir kısmına da www.galibi.com adresinden ulaştık.

arası diyalog, evliya ve Gâlibîlik gibi konulardan bahsetmiştir. Görüşmede kendi kişiliğinden ve bazı hatıralarından da bahsetmiştir. Görüşmeyi bir bütün halinde vermektense ziyade, bu görüşmede edindiğimiz bilgileri, yeri geldikçe ele almayı uygun gördük. Bir saat, on yedi dakikalık bu görüşme ses kaydı olarak elimizde mevcuttur.

2.GALİP HASAN KUŞÇUOĞLU'NUN YAŞADIĞI ASIRDAKİ GENEL TASAVVUFÎ DURUM

Anadolu'nun on bin yıllık yazılı tarihi vardır. Bu topraklarda yüzlerce uygarlık yaşamıştır. Toplumlar, tarih boyunca sürekli yer değiştirmiştir. Türkiye toprakları bu anlamda kavimler kapısı gibidir. Biz çalışmamızda Anadolu'da yaşayan uygarlıklardan ziyade, bu toprakların İslamlaşmasında etkili olan tasavvuf faktörü üzerinde yoğunlaşacağız. Bu anlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulmasında ve Rum diyarının İslamlaşmasında savaşçı, fetih ruhuna sahip Müslüman Türk dervişlerinin yani Alp Erenlerin, Ahi Pirlilerinin büyük katkısı olmuştur.² Osmanlı İmparatorluğu'nun altı yüz yıl sürecek saltanatının temelleri ordu, medrese ve tekke üzerine kurulmuştur. Bazı araştırmacılar ise “Osmanlı Devleti'nin temelinde iki büyük kuvvet vardır ki çağdaşı öteki devletlerde rastlanmayan bu iki önemli unsurdan biri “şeriat” diğeri ise “tarikat” tır, demişlerdir.³

Günümüz Türkiye'sini düşündüğümüzde tasavvufun etkisinin sadece “tarikat” kavramı üzerinde yoğunlaştığını söyleyemeyiz. Ahmed Yesevi'den

---

² Bu dönemde Anadolu'da tanınmış dört taife vardır. 1. Gaziyân-ı Rûm, 2. Ahîyân-ı Rûm, 3. Abdâlân-ı Rûm ve 4. Bâciyân-ı Rûm. Bkz. Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler*, TTK Yay., Ankara, 1999, s. 80.

³ Şener, Cemal, *Türkiye'de Yaşayan Etnik ve Dinsel Gruplar*, Etik Yay., İstanbul, 2006, s. 9; Sezen, Yumni, *Sosyoloji Açısından Din*, MÜİFV Yay., İstanbul, 1988, s. 38; Mardin, Şerif, *Din ve İdeoloji*, Sevinç Mat., Ankara, 1969, s. 73; Ocak, Ahmet Yaşar, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yay., İstanbul, 2000, s. 49; Tusi, Ebu Nasr Serrâc, *el- Lüma İslam Tasavvufu Tasavvufla İlgili Sorular Cevaplar*, çev. Hasan Kamil Yılmaz, Altınoluk Yay., 1996, s. 452; Barkan, Ömer Lütfi, *İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler*, Tasavvuf Kitabı, Cemil Çiftçi (Haz.), Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 147; Küçük, Hasan, *Tarikatlar ve Türkler Üzerindeki Müsbet Tesirleri*, TÜRDAV Basım, İstanbul, 1976, s. 21. Âhi teşkilatının Anadolu'daki faaliyetleri Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulmasında büyük rol oynamıştır. Gazi Osman'ın kayın pederi Şeyh Edebâlî ile silah arkadaşlarından birçoğunun hatta Orhan'ın kardeşi Alâeddin'in bu tarikata mensup oluşu, ilk piyade askeri üniformasının Ahi üniforması oluşu ve Yeniçeriler için Ahi başlığının kabul edilmiş olması, bu bakımdan son derece manidardır. Barkan, Ömer Lütfi, *İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler*, Tasavvuf Kitabı, Cemil Çiftçi (Haz.), Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 148.

başlayarak Yunus Emre'ye ve bugüne kadar devam eden halk edebiyatının ve milli zevkin bir araya gelmesiyle oluşan "tasavvuf edebiyatı" da tasavvufun kalıcı izler bıraktığı alanlardan biridir. "Ahmed Yesevi ve Yunus Emre'nin Türk Edebiyatı'nın gelişmesindeki emsalsiz nüfuzlarını inkâr etmek mümkün değildir."⁴

Tasavvuf ve tarikat dünyası din dairesi içinde özel bir bölümdür. İnsanın ruhî- ahlakî, felsefî kültüre zemin hazırlayan tasavvuf ve tarikatlar bizim tarihimizin de vazgeçilmez bir parçasıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulmasında etkili olan tasavvuf veya sufilik zamanla kurumsallaştı. Sünni İslam ile Sufilik toplum üzerinde etkili olmaya başladı. Sünni İslam, resmi dini yaydı. Toplumun muhtelif katlarındaki kuruluşlar tarikatlarla resmi bir ilişkiye girdi. Tasavvuf ehlinin idarecilerle, ilmiye mensupları ve halkla olan ilişkileri büyük ölçüde zaman ve mekâna bağlı olarak şekillendi. Osmanlı toplumunda tasavvuf oldukça yaygındı ve farklı kesimlerce de benimsenmişti. Yeniçeriler, esnaf kuruluşları belirli tarikatlara bağlandı. Devletin din ve kültürünü halk kültürüne bağlayan bu ağ, imparatorluğun en önemli yapısal pekiştiricisi olmuştur.⁵

Tarikatların uzun vadedeki tesirleri imparatorluğun batışıyla ortaya çıkmıştır. 1826'da Yeniçerilikle birlikte lağvedilen Bektaşî tekkeleri başta olmak üzere bütün tarikatlar baskı altına alındı. İdam ve sürgünlerle bu gaile atlatıldıktan yüz sene sonra 677 sayılı kanunla birlikte bütün tarikatlar yasaklanmış, idam sehpaları yine dervişlerle tanışmıştı.⁶

Bu süreç içerisinde, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında, halkın göstermiş olduğu üstün inanç ve din adamlarının özellikle de tasavvuf ehlinin buna katkıları yadsınamaz. Fransız filozof Gustav Le Bon bile bu konuda şunları söylemekten kendini alamamıştır: "Müslümanların bu harpte göstermiş oldukları şecaat ve cesaret bir filozof için ibret alınacak bir derstir. Çünkü şimdiye kadar dünyayı idare etmiş olan din kuvvetinin bugün dahi idare etmekte olduğunun bir delilidir."⁷

---

⁴ Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 328. Bu eser Ahmet Yesevi ve Yunus Emre'nin hayatı ve eserleri çerçevesinde kaleme alınmış olmakla beraber, geniş konusu, kapsadığı zengin malzeme ile bilimsel metotlarla düzenlenmiş, rehber niteliğinde bir eserdir.

⁵ Mardin, Şerif, *Din ve İdeoloji*, s. 74; Öngören, Reşat, *Osmanlı'da Sufilerin Farklı Toplum Kesimleri İlişki Tarzları*, Tasavvuf Kitabı, Cemil Çiftçi (haz.), Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 192.

⁶ Kara, Mustafa, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yay., İstanbul, 2003, s. 5.

⁷ Mısıroğlu, Kadir, *Kurtuluş Savaşı'nda Sarıklı Mücahitler*, Sebil Yay. İstanbul, 1967, s. 148; Aras, Ömer, Recep, *Organizational Structure of Islamic Mysticism The Case of Galibi Order*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Psikoloji Bölümü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1997, s. 57.

Sadece savaşlarda değil meclisin kurulmasında da yine tasavvuf önderlerinin etkileri görülmektedir. Siyasi hayata ilk defa giren büyük kısmı başı sarıklı bu mebuslar, vazifelerini hayret uyandıracak cesaret ve samimiyetle yerine getirmişlerdir.⁸

Yöneticiler ile tasavvuf ehli arasında gerilimin yaşandığı zamanlar da olmuştur. Bu gerilim en üst noktasına 1925 Şeyh Sait ve 1930 Menemen olaylarıyla tırmanmıştır. Neticede 1925'te Tekke ve Zaviyeler kapatılmıştır. Atatürk'ün kapattığı bazı tekkeler, fuhuş, esrarkeşlik, asker kaçakçılığı ve tembellik kaynağı haline gelerek tasavvuf yolu ile İslam'ı anlatan birer terbiye ekolü olmaktan çıkmış müesseselerdi. Aynı zamanda Atatürk, mahalli siyasi güce sahip eşrafın veya daha alt sınıfları sömüren cahil ve ahlaksız simalar olarak ortaya çıkan yerel karizmatik önderlerin etkilerini kırmak istedi.⁹

Tekke ve zaviyelerin kapanmasına rağmen tarikatlar faaliyetlerine devam etti. Cumhuriyet devrinde İsmail Fenni Ertuğrul ve Kenan Rufai tasavvufu entelektüel anlamda temsil ettiler. Nakşibendî tarikatının Halidi kolu etkinliğini sürdürdü. Şeyh Şerafettin Zeynelabidin Dağistani (öl. 1936) , Şeyh Abdulhakim Arvasi (öl. 1943), Mehmet Zahit Efendi (öl. 1980), Mahmut Sami Ramazanoğlu (öl. 1984) gibi kişiler, derin dini kültürleriyle, günümüze kadar gelen bir etkinlik alanı oluşturmuşlardır.¹⁰

Türkiye'de tarikatlar Osmanlı dönemine göre daha yaygın bir hale gelmiştir. Bunun sebebi, İslam'ın dış baskılar nedeniyle içe kapandığı dönemlerde, tarikatların Müslümanlar için bir sığınak olmasındandır. İnsanlar, İslami kimliklerini dervişlik ile korumaya çalışmışlardır. Yürütülen sistemli kampanyalar ve onları bir yer altı örgütü gibi gösterme çabaları başarılı olmamıştır.¹¹

1946-1996 yılları arasında bu döneme göre daha sakin bir çizgi takip edilmiştir. Cumhuriyet'in başlarındaki yasaklamaya rağmen devlet, su yüzüne

---

Kurtuluş Savaşı yıllarında Nakşibendî şeyhlerinden Ata Efendi'nin Üsküdar'daki Özbekler Tekkesi'ni Milli mücadeleye İstanbul'dan katılan şahıslar için bir "ara istasyonu" yaptığı bilinmektedir. Mardin, Şerif, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, İletişim Yay., İstanbul, 2007, s. 30.

⁸ Kutay, Cemal, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, DİB Yay., Ankara, 1973, s. 99

⁹ Kurtkan, Âmiran, *Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Laiklik*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1975, s. 24; Mardin, Şerif, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, İletişim Yay., İstanbul, 2007, s. 74.

¹⁰ Mardin, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, s. 30, 32.

¹¹ Kuşçuoğlu, Galip, *Şeriat Bin Dört Yüz Sene Önce Geldi*, Nokta Dergisi, 11.Aralık.1988. Nokta dergisinde bu başlık altında Türkiye'de tarikatlar özellikle de Rufailer ele alınmıştır. Yukarıdaki görüş gazeteci-yazar Fehmi Kuru'ya aittir.

çıkmadıkça tarikat faaliyetlerine göz yumdu; onlar da devletle bilek güreşine girmediler. Devlet zamanla, Osmanlı'da olduğu gibi, Mevlevi-Bektaşî eksenindeki tarikatların kabul gördüğü bir hale geldi. Türkiye giderek Osmanlı devlet geleneğine uydu, diğer tarikatların bağlıları olsa da omurga gayri resmi olarak Mevlevi-Bektaşî çizgisine yaslandı. Mevlevî ve Bektaşî tarikatının törenlerine sivil ve asker devlet erkânının katılmasının yadırganmadığı, Mevlevî kültürünün Türkiye'nin tanıtımında öne çıkarıldığı bir süreç başladı.¹²

“28 Şubat süreci” adını alan post modern darbe ile tasavvufî hayat yeni bir safhaya girmiştir. Bu anlamda tasavvufî faaliyetlerin bazen yavaşladığı, bazen geçici olarak durduğu görülüyorsa da bütünüyle tarih sahnesinden kaldırılmamıştır. Bunda tasavvuf ehlinin bir kısmının Tanzimat'a “eyvallah” diyen, Meşrutiyeti alkışlayan, Cumhuriyetle İslam'ı özdeşleştiren tavırları etkili olmuştur.¹³

28 Şubat süreci tarikatların çalışma tarzlarında temel stratejik değişiklikler yapmalarına neden olsa da Galibî tarikatı faaliyetlerine devam etti.¹⁴ Bunda Kuşçuoğlu'nun “batıl bu kadar ortada ve açık olarak ifade ediliyorsa, hakkı gizlemenin anlamı yok” düşüncesinin yanı sıra, zikir meclislerinin gerek yazılı, gerekse sözlü basına açık olarak yapılması da diğer etkenler arasında sayılabilir. Yine de birçok cemaat kendilerine yönelik istihbarat faaliyetlerine karşı kamuya tamamen açık olan faaliyetlerine ara vermiş ya da azaltmıştır.

Sadece tarihi değil, sosyolojik açıdan konuya baktığımızda, Tanzimat'tan itibaren içinde yer almaya başladığımız Batılı değer-zihniyet yapıları İslam dininin değer-insan algılayışını da etkilemiş ve değiştirmiştir. Bu süreçte modernleşme-sekülerleşmenin etkilediği toplum yapısı ve din algılayışları gündelik hayatta da kendini göstermiştir.¹⁵

Bu anlamda dinin mistik yaşantı tarzı olan tasavvufta da algılayışların değiştiği görülmektedir. Zamanın şartlarına uymadığı düşüncesi, cehennem ve korku üzerine kurulu öğretiler, yanlış bilgi ve uygulamaların medya yoluyla insanlara sunulması tarikatlar hakkında önyargıların oluşmasına neden olmuştur. Türkiye'nin

¹² Avni Özgürel, *Değişen ve Değişmeyen*, Radikal, 26.Şubat.2001.

¹³ Kara, Mustafa, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yay., İstanbul, 2003, s. 6.

¹⁴ Bunda 26 Mayıs 1987 gün ve 19471 sayılı Resmi Gazete de yayınlanan “İbadet ve ayin yapılmasına men ve ihlal eden kimseye” ceza öngörüldüğüne dair kanun değişikliği etkili olmuştur. Kuşçuoğlu, Galip, *Şeriat Bin Dört Yüz Sene Önce Geldi*, Nokta Dergisi, 11.Aralık.1988.

¹⁵ Meriç, Nevin, *Modernleşme, Sekülerleşme ve Protestanlaşma Sürecinde Değişen Kentte Dini Hayat ve Fetva Soruları*, Kapı Yay., İstanbul, s. 10.

gündeminde olan konulara tarikat liderlerinin ve bağlılarının uzak durması veya karşı olmaları da toplumdaki önyargıların artmasına neden olmuştur. Bunun yanında tarikatların kendi içlerine kapanıp, toplumdaki önyargıları düzeltmek adına kendilerini anlatmamaları ve basından uzak durmaya çalışmaları da tarikatları korku duyulan bir merkez haline getirmiştir. Belki de bu noktada kendini ve tarikatını en çok anlatan Galip Kuşçuoğlu olmuştur.¹⁶

---

¹⁶ Bu konuda kendisiyle yapılmış bir röportajda Kuşçuoğlu şunları söylemiştir:”Deveye demişler ki boynun eğri... Nerem doğru, demiş. Şimdi eksiklik bir değil ki. Mesela bir eşkıya gibi hareket ediyorduk, yeni yeni medyaya çıkmaya başladık. Bunlar gerçek İslam’ı yaşamamamızdan dolayıdır. Bütün eksiklik buradadır. Bakın size örnek vereyim. Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.v) şimdi bizim insanları ikaz ve irşat ettiğimiz gibi ikaz ve irşat etseydi, kaç kişi gelirdi arkasına soruyorum. İlim sahiplerimizin yaptığı gibi hep cehenneme soksaydı, Allah’tan ümidini kesseydi, kaç kişi gelirdi arka sıra? Kaç kişi putperestlikten vazgeçerdi ve tevhit dinini kabul ederdi. İmkân var mı buna? Bugün acı tarafımız bu. İslam’ı bir miras yedi gibi hazırımızda bulduk, kadrini kıymetini bilmiyoruz. Sade biz değil, dünya Müslümanları böyle niye bu kadar soğumuş millet İslamiyet’ten? Diye sorunca “elhamdülillah, Müslümanlı” diyor ama kâfi mi bu? Biz insanları İslam’dan çıkarıyoruz... Allah’ın rahmetinden habersiz hareket ediyoruz. Çünkü tasavvufu dışladık, işin manasını çıkardığımız zaman boş kovan kalıyor meydana tesiri olmuyor. Acı tarafımız şurasıdır ki, şekilde kaldık, işin manasını yaşamaz olduk, ihlâs nedir bilemez olduk, vera nedir, takva nedir bilmiyoruz. Sonra hep birbirimizi itham ediyoruz. Oysa ne buyurdu Hz. Peygamberimiz: “Lailahe illallah, Muhammedü’r-Resulullah”diyen senin kardeşindir. Peki, biz bunu yapıyor muyuz? Yapmıyoruz! Politik nedenlerle veya çıkarlarımız yüzünden herkesi kâfir sayıyor, sadece kendimizi Müslüman görüyoruz. İşte en büyük eksikliğimiz burada yatıyor. Bugün Müslümanlar parça parçadır. Bugün bütün Müslümanlar bunun acısını çekiyoruz. Maksadımız bütün Müslümanları toparlamak olmalı, dağıtmak değil. Niye birbirimizi küfürle itham ediyoruz? Emr-i bi’l maruf diyoruz, Allah’ın kanunları var ama bunlar mota mot değil. Bütün bu kanunlar aynı zamanda Allah’ın rahmetine bağlı. Rahmette mota mot değil. Resulü Ekrem efendimiz buyurdular ki: “Allah’ın rahmeti olmazsa, ben de cennete giremem.” Siz de mi Ya Rasulallah? dediler. “Evet, ben de” dedi. “Allah’ın rahmeti olmadan kimse cennete giremez.” Bakın burada Cenab-ı Zü’l Celal ve Takaddes Hazretlerinin rahmeti sonsuzdur. Ondandır ümit kesmek günah-ı kebairdir. Günümüz insanı ulûhiyet iddiasında bulunuyor. Allah’a şirk koşmuyoruz diyor insanlar ama bütün yaşantıları şirk. Allah muhafaza buyursun. Yeni Düşünce, *Hüseyin Gazi’de Bir Cemaat: Kadiri-Rufailer*, 14. Nisan 1989, Yıl:9, sayı:389, s. 5.

I. BÖLÜM

GALİP HASAN KUŞÇUOĞLU'NUN HAYATI, YETİŞMESİ, KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.ÇOCUKLUK VE GENÇLİK DÖNEMİ

1.1 SOYU AİLESİ VE DOĞUMU

Galip Hasan Kuşçuoğlu, 27 Mart 1921 yılında, Çorum'da doğdu. Annesi Fatma Hanım, babası Hasan Bey'dir. Soyu baba tarafından Fatih Devri'nin astronomi âlimi Ali Kuşçu'ya¹⁷ dayanır. Ali Kuşçu da Hz. Ömer'in soyundan gelmiştir. Anne tarafından da soyu Hz. Ali'ye dayanan Galip Kuşçuoğlu Seyit ve Şeriftir.¹⁸

1.2 EVLİLİĞİ

---

¹⁷ Ali Kuşçu, Fatih Devri kelim ve fen âlimidir. Asıl adı, Alâeddin Ali bin Muhammed olup, Semerkant'ta doğdu. Doğum tarihi bilinmemekle birlikte, vefatı miladî 1474'tür. Kabri, Eyüp Sultan türbesi yanındadır. Babası meşhur Uluğ Bey'in yardımcılardan olup, kendisi de Uluğ Bey'in kuşçusu idi. Semerkant âlimlerinden din, matematik ve astronomi ilimlerini öğrendi. Uzun Hasan'ın yanında Semerkant Rasathanesi'nde müdürlük yaptı. Fatih Sultan Mehmet zamanında İstanbul'a geldi. Ayasofya Medresesi'nde müderrislik yaptı. Ali Kuşçu'nun İstanbul Medreselerinde astronomi ve matematik ilimlerindeki çalışmaları neticesinde, büyük gelişmeler görüldü. *Risâle-i fil-Heye*, *Risâle Fil-Fethiyye*, *Risâle fil-Muhammediyye*, *Uluğ Bey Ziyçi Şerhi* gibi eserleri vardır. Uyan Abdüllâtif, *Ali Kuşçu*, İslam Meşhurları Ansiklopedisi, c. 1, Berekât Yay., İstanbul, 1983, s. 348; Yılmaz, Hakkı Dursun, *Eğitim*, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Çağ Yay., İstanbul, 1993, s. 95; Apak İlhan, *Ali Kuşçu*, İslam Alimleri Ansiklopedisi, c. 11, İhlas Matbaacılık, s. 276

¹⁸ Demir, Sıddık, *Ankara'nın Gönül Erleri*, Ankara, 2000, s. 73; Özdamar, Mustafa, Pîrân, Kırkkandil Yay., s. 431; Yalçı, İsa, *Şeyh Galip Kuşçuoğlu'nun Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, Tasavvuf Bilim Dalı (Lisans Tezi), Van, 1997, s. 11; Aras, *Organizational Structure of Islamic Mysticism The Case of Galibi Order*, s. 107; Üsâme Sert, *Gâlibî Piri Hasan Galip Kuşçuoğlu Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Fikirleri*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tasavvuf Ana Bilim Dalı (Lisans Tezi), Bursa, 2001, s. 6.

Kuşçuoğlu, 19 yaşında iken, yedi tarikattan icazetli Çorumlu Hacı Mustafa Anaç Efendi'nin tek kızı 16 yaşındaki Fatma Hanım ile evlenir. Bu evlilikten yedi kızı, bir oğlu olur.¹⁹

1.3 YETİŞMESİ

Tasavvufi bir ortamda yetişti. Annesi ve babası tasavvufi bir eğitim almıştır. Amcası Hacı Bekir Kuşçuoğlu Nakşî ve Mevlevî şeyhiydi. Bu ortamdan ve fitratından gelen özelliklerle daha küçük yaşta ilme, teknolojiye, musikiye ve güzel sanatlara yöneldi. Daha ilkokul yıllarında löklanşe²⁰ pil hazırlayıp, gece lambası olarak kullanmış ki o zamanlar Çorum'da elektrik yokmuş.²¹

Hamamları, kiraya verdikleri evleri, ayrı semtlerde bağları, birkaç köyde ortakçıları ile kendi ifadeleriyle zamanın vasat zenginidirler. Fakat evin tek erkek evladı olması ve babasının işlerinde bir yardımcıya ihtiyacı olması sebebiyle, 1935-1936 yılları arasında Ortaokul ikinci sınıftan ayrılır. Babası, hamamın işletmesini kendisine devreder. Ancak pasif yaşantıya uygun olmayan fiziki yapısı, ruhi yönü ile ilk günden sıkılır.²²

Güzel sanatlara duyduğu hayranlık, kimseye yük olmama, topluma hizmet ve bir şeyler üretme isteği o zamanın “dev sanatı” olarak görülen marangozluk sanatına yönelmesine sebep olur. Bu yöneliş maddi durumlarının iyi olması ve bedenen yıpratıcı bir iş olması sebebiyle ailesi tarafından şaşkınlıkla karşılanır.²³

II. Dünya Savaşı 1941-1945 yılları arasında 44 ay askerlik yapar. Muharebe çavuşluğunu birincilikle bitirip, Trabzon muharebe kıta komutanlığını ve muhabere takımı komutanlığını vekâleten yapmıştır. Görevinde göstermiş olduğu başarıdan dolayı muhabere kıtası beratı ile ödüllendirilmiştir.²⁴

---

¹⁹ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf Ve Zikrullah*, s. 130.

²⁰ Piller genel olarak ikiye ayrılır; tek eriyikli piller ve çift eriyikli piller. Çift eriyikli pillere “löklanşe” de denir. Bunlarda sıvı (likit) elektrolit yerine yarı sıvı, yarı katı elektrolit kullanılır. www.turkcebilgi.com (pil hakkında ansiklopedik bilgi).

²¹ Kuşçuoğlu, , *Tasavvuf Ve Zikrullah*, s. 130 Yalçı, *Şeyh Galip Kuşçuoğlu'nun Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, s. 11; Aras, *Organizational Structure of Islamic Mysticism The Case of Galibi Order*, s. 108.

²² Galip Hasan Kuşçuoğlu, *Merhamet-i İlahiden Hikmet-i İlahi Olan Asra Uyumlu Rahmet Damlaları*, KEBKYV Yay., Antalya 2001, ss. 42-44.

²³ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 46.

²⁴ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 227; Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 101; Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 48.

1.4 TİCARİ HAYATI

Okul hayatı, babasının işlerinde kendisine yardım etmesini istemesi sebebiyle kısa sürer. Marangozluğa duymuş olduğu ilgiden dolayı kısa sürede bu işi öğrenir. Usta olur, marangoz atölyesi açar. İş hayatının çoğunluğu tezgâhta bizzat çalışmakla geçer. Otuz beş işçi ile çalıştığı dönemlerde bile, patronluk yapmaz bilfiil kendisi de çalışır. İşçilerden önce dükkânını besmele ile açar, besmele ile kapatır. İşçilerine ilk işi Allah'ı tanıtmak, iş ahlakını ve işini sevdirmektir. Hoşgörülü olmak, insan olma zevkini tattırmak, maddi ve manevi vazifesinin ortak noktasıdır.²⁵

Düşünceleri ve çalışmalarında hep ileriye bakar. Helal kazanç onun için gaye olmanın ötesinde aynı zamanda bir zevktir. Elinin emeğiyle geçinir ve çocuklarına helal yedirmeye çalışır. İhtiyacı olsa da harama tenezzül etmez. Bu durumu kendisi şöyle ifade eder: “Üzgün değilim, geçen hayatımın bugün dahi zevkini yaşıyorum”. Esnaflığa devam eden Kuşçuoğlu, aynı zamanda Ankara Marangozlar Derneği ve Ankara Marangozluk Kompleksi (Ankara Marangozlar Sitesi) kurucularındandır.²⁶

2.TASAVVUFA İNTİSABI

Galip Hasan Kuşçuoğlu tasavvufi bir ortamda doğar, büyür ama bir yere intisap etmez. Amcası Bekir Kuşçuoğlu Nakşî ve Mevlevi Şeyhi, kayınpederi yedi tarikattan icazetli Nakşî Şeyhi Mustafa Anaç çevresindeki şeyhlerden birkaçıdır. 1949 yılına kadar tasavvufi bir hayat içerisinde olmasına rağmen tasavvufa intisap etmeyen Kuşçuoğlu bunun sebeplerini kitaplarında içtenlikle anlatır. İnsanların sözlerine uygun olmayan yaşantılarının, alış-verişlerinin inandırıcı olmadığını düşünür.²⁷ Yol büyüklerinin sözlerini zevkle dinlemesine, güzel bulmasına rağmen tasavvufa intisap etmez.²⁸

---

²⁵ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 210.

²⁶ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 227; Aras, *Organizational Structure of Islamic Mysticism The Case of Galibi Order*, s. 107.

²⁷ Yaşamının ilerleyen dönemlerinde bu düşüncelerini tarikat ve hakikat garibi olmasına bağlar. Kuşçuoğlu, *Metafizik*, s. 197.

²⁸ Kuşçuoğlu, *Metafizik*, s. 197.

Eserlerinde kendi iç dünyasında kopan fırtınaları hiç çekinmeden samimiyetle ifade eden Galip Kuşçuoğlu, o zamana kadar maddeyi ve manayı birbirinden ayırmadan yaşayan yol büyüklerini “toplumun bedevileri” olarak tanımlar. Yine de onlara hürmet ve saygıda kusur etmez. Bir yere intisabı olmamasına rağmen, derviş hayatı yaşar. Güzelliklere hayranlığının, Allah’ın evliyalarına olan hürmetinin Allah vergisi olduğuna inanır.²⁹

Manevi olarak bir arayış içine giren Kuşçuoğlu, yaptığı ibadetlerin, okuduğu kitapların, dinlediği vaaz ve nasihatlerin derdine derman olmadığı gibi manevi ağırlığını daha da arttırdığını düşünür.³⁰ Bir mürşd-i kâmile intisab etme arayışı içerisine girer.³¹

Böylece 1949’da tasavvufa Mustafa Yardımedici ile intisap eder.³² Galip Kuşçuoğlu, çevresinde birçok şeyh varken ilk defa gördüğü Maraşlı Mustafa Yardımedici’ye biat etmesinde kendisinin herhangi bir etkisinin olmadığına ilahi takdirin öyle zuhur ettiğine inanır.³³ Bu durumu Galip Kuşçuoğlu bizzat kendisi de sorgular. “Memleketim ve yakınımıdaki şeyh efendiler âlim, tasavvufi bilgilerle dolu

²⁹ Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 199-200; Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 48; Sert, *Gâlibî Piri Hasan Galip Kuşçuoğlu Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Fikirleri*, s. 13.

³⁰ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 133. Kuşçuoğlu bu halini kitabında şöyle anlatır: “Yâ Rabbi! Bilge kişilerin telkinlerinden ben niye mutmain olamıyorum. Zatına inanarak yapılan her ibadet ve taatı kabul ettim, şahidim. Bu abd-i aciz kulluğumda yeterli olamadığının hastalığını çekiyorum. Şimdi bu idrakimin özel rahmetin olduğunu bugün daha iyi anlıyorum. Tazarru ve niyazım odur ki: bu yönü anlamayan, mânâ düşmanlığı ile maddeyi ön plana çıkaran, mânâyı maddenin içinde kaybetmeye olanca gücüyle çalışan kullarına da ihsan eyle. Onları da anlamsız varlık bataklığından kurtar, Yâ Rabbi.” Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 49.

³¹ Kuşçuoğlu’na göre yürürken ayakkabısının çıkardığı ses bile onu mecnun eder. Hele bir kimse yanında Allah’ın adını ansa ruhu cesedini terk edecekmiş gibi hisseder. Bu halinin tertibi ilahi olan “ilahi aşk” olduğunu zanneder. Sonraları bunun sahipliliğinin vermiş olduğu bir hal olduğunu anlar ve derdine deva ister. Mizacına uygun, zamana göre İslam’ın manasını yaşatacak bir mürşit ister. Gece gündüz Rabbine yalvarır ve şöyle iltica eder: “Ya Rab! Derdimin dermanı, rahmetine vesile kıldığın mürşidimi, şeyhimi gönder. Yarın bekliyorum. Eğer yarın göndermeyeceksen lütfen emanetini al. Çünkü gücüm kalmadı...” ertesi gün Mustafa Yardımedici elinde Kur’an’la gelir ve Kuşçuoğlu’na ilk dersini verir. Mustafa Yardımedici kendisinin gelişini şöyle ifade eder: “Sus, anan Arap olsun! Ben Maraş’tan yalnız senin için gönderildim”. Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 138; Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 115.

³² Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 137; Yaman, Muzaffer, *Son Devir Kadiri Şeyhlerinden Mustafa Yardımedici ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara, 1993, AÜF Lisans Tezi, s. 28.

³³ Galip Kuşçuoğlu, tasavvufa intisap etmeden on yıl önce şeyhini rüyasında görmüş. Bunu şöyle anlatmakta: “Rüyamda insanlar tek sıra halinde dizilmiş, uzunca bir sıra oluşturmuşlardı. Tek tek Peygamber Efendimizi ziyaret edeceklermiş. Sıranın sonuna geçtim. Hayli bekledim. Sıra bana gelmişti. Büyükçe ahşap bir kapıdan içeri girdim. Sağ tarafta topraktan yapılmış bir sedir ve üzerinde hasır vardı. Peygamberimiz oturuyordu. Yüksek sesle Kelime-i Tevhidi zikrederek içeri girdim. Peygamberimizi görünce bayıldım, yere düştüm. Efendim gözlerimden öptü ve *Muhammedün Rasulullah* diye yerden kaldırdı. Efendimizin cemalini hafızamda muhafaza etmek için hayli seyrettim. Tahminen on beş sene sonra şeyhim efendime intisap ettim. Gördüm ki Nur-u Muhammedi şeyhim efendimin suretinde tecelli ediyordu.” Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 263.

idiler. Tazarru ve niyazıyla gönderilen mürşidim ise onların bilgisi karşısında ümmi denebilirdi. Ama benim hastalıklarımın devası eline verilmiş Lokman Hekimimdi. Gelecek için verilen manevi vazifeme uygun uyumlu mürşidimi Allah göndermişti” der.³⁴

Kuşçuoğlu, Mustafa Yardımedici’den altı yıl boyunca tasavvufi eğitim görür. Kuşçuoğlu’na, 1956 yılında Mustafa Yardımedici’den şahitler huzurunda icazet ve hilafet görevi tebliğ edilir. Bu tebliğde, yedi tarikattan icazetli Çorumlu Mustafa Anaç Efendi’de bulunur ve Kuşçuoğlu’nu ilk tebrik edenlerdendir.³⁵ Şeyh olduktan sonra kendisine teberrükken Kadiri ve Rufai’den yazılı ve mühürlü icazet verilir.³⁶ Aynı zamanda kayınpederi Mustafa Anaç’tan da (1969) Nakşi’den icazeti teberrükten verilir.³⁷

---

³⁴ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 234; Mürşidinin gönderilmesiyle manevi olarak rahatlayan, durulan Galip Kuşçuoğlu önceki halini aramaya başlar. Manevi bir kayıp içinde olduğunu, aşkı ilahiyi kaybettiğini düşünür. “Aşk şarabı içirdiniz de ne oldu? Tutmadı... Şarabınız önceki aşkıma da kaybetti” diye Rabbine sitemlerde bulunur. Onun bu sitemlerine karşılık Allah (c.c.) onu şu şekilde uyarır: “Ne istiyorsun? Aşk mecnunu olup da aynı yerde kalıp, yerinde saymak mı istiyorsun? Sen bunun için yaratılmadın. Gideceğin çok uzun yolun var. Mecnun olarak mana yolunda duraklanır, ileri gidilmez.” Bu ilahi uyarıdan sonra hiçbir şeyin ifratının makbul olmadığını hele ki “ilahi aşkın” ifratının salike yol aldırmadığını anlar ve Rabbinden özür diler. Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 117.

³⁵ Özdamar, *Pîrân*, s. 431; Demir, *Ankara’nın Gönül Erleri*, s. 75; Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 139; Aras, *Organizational Structure of Islamic Mysticism The Case of Galibi Order*, s. 107. Kuşçuoğlu kendisine icazet ve halifelik verilmeden bir ay öncesi, Berat Gece’sinde imtihan edilir. Peygamber Efendimiz, Hulefa-i Raşidin ve manevi bir topluluk içerisinde gerçekleşen bu imtihan kâl değil hâl imtihanıdır. Peygamber Efendimiz, önünde büyük bir defter bulunan Hz. Ebubekir’e: “Yaz, Şeyh Sadi Şirazi yaz” derler. Kuşçuoğlu içinden, “Şeyh Sadi Şirazi çok evvel yaşadı ve ahirete yürüdü” diye düşünürken Peygamber Efendimiz: “İkinci Şeyh Sadi Şirazi diye yaz” buyururlar. Kuşçuoğlu bu olayı değerlendirdiğinde manevi vazifesinde, mizacında ve yaşantısında Şeyh Sadi Şirazi ile benzer noktaları olduğunu görür. Bu manevi hitaptan sonra “Sadi Şirazi II” ismini kullanır. Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 60; Demir, *Ankara’nın Gönül Erleri*, s. 77; Yalçı, İsa, *Şeyh Galip Kuşçuoğlu’nun Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, s. 10.

³⁶ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 235.

³⁷ Mustafa Anaç icazeti verirken “Hatıra mebni değil, Hz. Allah’ın emri ile veriyorum.” der. Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 154.

2.1 ŞEYHİ MARAŞLI MUSTAFA YARDIMEDİCİ

Mustafa Yardımedici hakkında yazılmış müstakil bir eser bulunmamakla birlikte hakkında oğullarının anlatımıyla oluşturulmuş bir lisans tezine ulaşabildik. Aynı zamanda Kuşçuoğlu'nun eserlerinden de istifade etmeye çalıştık.

Mustafa Yardımedici 1898 yılında Maraş'ta dünyaya gelmiştir. Altı aylıkken babası vefat etmiş. İki kız kardeşi ve Yemen'de şehit olan Hüseyin isminde bir erkek kardeşi kalmıştır. Küçük yaşlardan itibaren, Maraş'ta dergâh sahibi ve merkez vaizi olan Şeyh Ali Sezai Efendi'nin sohbetlerine katılır. Üç defa askerliğe çağrılır ve vazifesini yerine getirir. Askerlik dönüşü Fatma Hanım ile evlenir. Bu evlilikten sekiz erkek, bir kız çocuğu olur.³⁸

Mustafa Yardımedici'nin düzenli bir öğrenim hayatı olmamıştır. Kendisinin ilmi, büyük ölçüde şifahi kültüre dayanmakta olup zamanın tanınmış birçok ilim erbabının sohbetleriyle ilmini arttırmıştır. Ali Sezai Efendi'den sonra tarikatın şeyhi olmuştur. Zamanın diğer şeyhleri ve ilim adamlarıyla da görüşmüştür. Mahmut Sami Ramazanoğlu³⁹, Süleyman Efendi, Said-i Nursî görüştüğü kişilerden bazılarıdır.⁴⁰

Görüştüğü kişilerden Sami Ramazanoğlu ile aralarında özel bir yakınlık vardır. Sami Efendi ona Nakşî'den ders tarif eder (1944). Hatta Maraş'ta isteyen olursa kendilerinin (Nakşî) de ders verebileceğini söyler. Mustafa Yardımedici ise Sami Efendi'ye Kadiri'den ihlâs dersi verir.⁴¹

Mustafa Yardımedici, ağırbaşlı, otoriter bir o kadar da esprili bir insan olarak anlatılmaktadır. Düşündürücü mizahi fıkralar anlatmaktan hoşlanırmış. Giyimine dikkat eder, boyasız ayakkabı giyemez. Fiziki olarak 1.90'a yakın boylu, geniş omuzlu, sünnete uygun sakalı ve bıyığı vardır. Vücut yapısının müsait olması

---

³⁸ Yaman, Muzaffer, *Son Devir Kadiri Şeyhlerinden Mustafa Yardımedici ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara, 1993, AÜİF Lisans Tezi, s. 21; Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 139.

³⁹ 1944 yılında oğlu Şerafettin'in görevli olduğu Adana Ulu Camii'nde Sami Ramazanoğlu ile tanışır. Bu tanışma yıllarca sürecektir bir dostluğun temellerinin atılmasına sebep olur. Sami Efendi'nin Tepebağı'ndaki evinde sık sık bir araya gelirler. Sami Efendi de Ankara'ya geldiklerinde Mustafa Yardımedici'ye misafir olur. Bir araya geldiklerinde sabaha kadar sohbet ederler. Büyük mutasavvıfların hallerinden bahsederler. Sami Efendi, Şerafettin Yardımedici'ye babalarının değerini bilmeleri için tavsiyede bulunur, onun büyük bir insan olduğunu söylemiş... Yaman, *Mustafa Yardımedici*, s. 29.

⁴⁰ Yaman, *Mustafa Yardımedici*, s. 26.

⁴¹ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 62; Yaman, *Mustafa Yardımedici*, s. 26.

ve sevmesi sebebiyle gençliğinde güreşlere katılmış. Hayvanları çok sever, ağaç ve çiçek yetiştirmeye önem veren bir zattır.⁴²

Mustafa Yardımedici, 1968 yılında ailesiyle beraber hacca gider. Hac sırasında üşütür. Yurda dönünce de rahatsızlığı artar ve vefat eder. Ankara Asrı Mezarlığı'na defnedilir. Vefat etmeden önce yerine geçecek kişinin Galip Kuşçuoğlu olduğunu ve mührün ona verilmesi gerektiğini söyler. Ankara dışında olan Galip Kuşçuoğlu'na görevi verilir.⁴³

3. YETİŞMESİNDE ETKİLİ OLAN DİĞER ŞAHSİYETLER

Galip Hasan Kuşçuoğlu'nun, kendi eserlerinden edindiğimiz bilgiler doğrultusunda ele alacağımız bu bölümde, ailesinden başlayarak onun yaşamına tesir eden insanlardan, olaylardan, yarım asırlık mürşitlik vazifesinde fikri olarak düşüncelerinin oluşmasındaki sebeplerden bahsetmeye çalışacağız.

3.1 ANNESİ FATMA HANIM

Galip Hasan Kuşçuoğlu annesinden şöyle bahseder: “Zamana göre bilgili, okur-yazar, salih, kırık-çıkık ustası, fakir ve fukaranın yardımına koşan, üstün meziyetlere sahip, örnek bir dervişi”. Annesinden hurafeye kaçmadan, Allah (c.c.) inancını ve İslam'ın emirlerini öğrenir. Kuşçuoğlu'nun insancıl yönünün temelleri annesi tarafından atılır. Babasına duyduğu sevgi ve saygıda annesinin tutumunun etkili olduğunu söyler. Babası eve gelmeden önce annesi, Kuşçuoğlu'nu ve kardeşlerini şu şekilde uyarır:

“Birazdan babanız gelecek. Allah'ın tahsis ettiği rızkınızı size ulaştırmak için ne müşkülât, ne meşakkat çekiyor, biliyor musunuz? Eve gelince adamcağızı bir de siz üzmayın! diye babamı bize çok yücelerde gösterirdi. Sevgi ve hürmette Allah ve Resulünden sonra babamı sevmişti anam...”⁴⁴

Kuşçuoğlu'nun babası Hasan Bey, sert mizaçlıdır. Kızdığı kişiye yan döner, yukardan aşağıya, aşağıdan yukarıya sert bir bakış atar, söz söylemeye gerek kalmaz.

⁴² Yaman, *Mustafa Yardımedici*, s. 33; Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 145.

⁴³ Yaman, *Mustafa Yardımedici*, s. 38; Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 60; Demir, *Ankara'nın Gönül Erleri*, s. 76.

⁴⁴ Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 246.

Ama eşi Fatma Hanım'a karşı oldukça yumuşak ve uysal davranırmış. Fatma Hanım ise eşine karşı saygılı ve hürmetkârdır. Anne ve babasının hiçbir zaman birbirlerini kırarak ne bir söz, ne bir davranış ne de küstüklerine rastlamaz.⁴⁵

Kuşçuoğlu, yirmi iki yaşında veremden ağabeyini kaybettiğinden annesi kendisiyle özel ilgilenir. Abisi askerlikte yapamamıştır. Annesi Kuşçuoğlu'nun askerlik yapmasını çok ister. Dualarında "Allah'ım bu da ölmesin, uzun ömürlü eyle; oğlumu güçlü kıl, onu elimle askere hazırlayayım. Hiç üzülmeceğim." der.⁴⁶

1941 yılında annesi Fatma Hanım, oğlunu askere gönderirken: "oğlum, benim için de nöbet tut" ricası ve duasıyla oğlunu askere gönderir. Kuşçuoğlu, 1945'te Alman Harbi'nin bitmesiyle terhis olur. Dört sene zarfında oğlunu göremeyen Fatma Hanım üzülmeceğini söylemiş olsa da bu sefer "Ya Rabbi oğlumu gönder, bir gün göreyim." diye dua eder. Öyle de olur. Terhisinden sonra bir gün görüşebilirler. Annesi görüşemedikleri dönemde hasta olmuş, tedavi için gittiği Çorum'da on beş gün sonra vefat etmiştir.⁴⁷

3.2 BEKİR KUŞÇUOĞLU

Kuşçuoğlu'nun kitaplarından edindiğimize bilgilere göre amcası Hacı Bekir Kuşçuoğlu'na olan hayranlığı daha çocuk yaşlarda başlar. Örnek yaşantısı, halk arasında anlatılan menkıbeleri, ailesinin ve kendisinin Allah'a ulaşmada vesileleri olmuştur.⁴⁸

Nakşî ve Mevlevî şeyhi olan Bekir Kuşçuoğlu, Çorum'da 'Kara Şeyh' diye anılır. Bekir Kuşçuoğlu, altı tarikattan biat almaya ve ders vermeye yetkilendirilir. Mısır Tanta'da Abdurrahim-i Tantavi; Nişabih'te, Abdurrahim'i Nişabi'den izn-i icazet almıştır. Bekir Kuşçuoğlu da Ahıska muhacirlerinden Ali Ahıskavi'ye izn-i icazet vermiştir.⁴⁹

⁴⁵ Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 247; Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 104.

⁴⁶ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 102.

⁴⁷ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 112.

⁴⁸ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 252.

⁴⁹ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 78; Demir, *Ankara'nın Gönül Epleri*, s. 74; Şeyhi, Bekir Kuşçuoğlu'nu manevî eğitimini tamamlaması için, aldığı emirle zamana göre şartlı seyahat verir. Şeyhi, cebi olmayan bir cübbe diktirir. Günü gününe yaşayacak, yarın için bir şey bulundurmuyacak, üç gün aç kalmadıkça kimseden bir şey istemeyecek; takva sahibi kişiye halini edeple anlatacak, anlamadı veya anlatamadı ise ısrar etmeyecektir. Bu şartlarda seyahatini başarıyla tamamlarsa, manevî eğitimini de tamamlamış olacaktır. Bekir Kuşçuoğlu, Mısır Tanta'da metfun bulunan Seyyid Ahmet el-Bedevisi'nin türbesinin bulunduğu dergâha postunu serer; ibadet, evrat, ezkar ile zamanını geçirir ve ilahî tecelliyi

Bekir Kuşçuoğlu'nun dergâhının devamı, Ali Ahiskavi ondan sonra da Galip Hasan Kuşçuoğlu'nun kayınpederi Mustafa Anaç ile devam eder.⁵⁰

merakla bekler. Dergâha geleli üç gün olur fakat Hacı Bekir Baba'nın midesine sudan başka bir şey girmez. Dergâhta yemek vakti geldiğinde dervişler yemeklerini yer ama Hacı Bekir Baba'yı davet etmezler. Üç gün aç kalır ama şeyhinin talimatına göre isteme hakkı daha doğmamıştır. Tanta'ya geldiğinde halini anlatabileceği takva sahibi bir bakkal ile tanışır. Üç gün geçince bakkala halini anlatır ama ne hikmet bakkal Bekir Baba'nın halini anlamaz. Tekrar etmek ve ısrar yasaklandığından postuna döner. Üç gün daha aç olarak geçince, takati kalmaz namazlarını oturarak kılar. İç âleminde isyanlar kopar ve sitem etmeye başlar.”Demek ki, Seyid Ahmet el-Bedevi beni misafirliğe kabul etmedi. Bu hale göre resmen kovuldum” der, postunu dürer, dergâhı terk eder. Tanıştığı bakkala “Allah’ a ismarladık“ demek için gider. Dükkân sahibi kapının yanına bir sandalye çeker ve misafirini oturtur. O dönem Tanta'da yaşayan bir meczup varmış. Elinde sırıkla dolaşır, yetişebildiğine vurmuş. Onu gören esnaf dükkânını hemen kapatır, kaçarmış. O gün meczup yine dükkânları dolaşmaya başlamış esnaflar kaçışmış ama Bekir Baba'nın oturduğu bakkal edepten kaçamamış. Meczup Bekir Baba'nın yanına gelmiş elindeki sırığı yere vurarak “nereye gidiyorsun, dön geri“ demiş ve uzaklaşmış. Gitmesine müsaade edilmediğini anlayan Bekir Baba tekrar dergâha döner, postuna oturur. Sonra bir kişi başında büyük bir tepsiyle kendisine pilav üstü kızarmış tavuk getirir ve yedikten sonra aşağıda beklendiğini söyler. Aşağıya indiğinde dergâhın şeyhi Abdurrahim-i Nişabi hazretlerini görür. Sinirli bir şekilde söylenmektedir.”bu kadar zayıf irade dervişe yakışır mı? Allah için tahammül göstermesi gerekmez mi?” der. Sonra Bekir Baba'yı alır bir odaya götürürler ki sanki başka bir âlemdir burası. Gavsü'l-A'zam Abdulkadir Geylani Hazretleri Ricâlü'l-Gayb'ı toplamıştır ve kendilerine hitap eder.

-Aferin oğlum Hacı Bekir, Allah'ın tertip ve tanzimi olan tarikatımı emr-i ilahi ile sana verdim. Seyit Ahmed el-Kebir er-Rufai Hazretleri başparmağını kaldırarak:

-Ben de verdim.

Seyit Ahmet el-Bedevi Hazretleri:

-Ben de tarikimi verdim.

Seyit İbrahim Dussiki Hazretleri:

-Ben de tarikimi verdim.

Şeyh Ebul-Hasan Ali Şazili Hazretleri:

-Ben de tarikimi verdim. Daha devam edecektir ama Gavsul Azam Abdulkadir Geylani müdahale eder ve kâfi der. Bekir Kuşçuoğlu'nu tekrar Şeyh Abdurrahim'i Nişabi Hazretlerine götürürler. Altı tarikten salahiyet verildiğinin göstergesi izn-i icazetini yazılmış ve mühürlenmiş olarak kendilerine verirler ve memleketi Çorum'da dâhil her yerde irşada vazifeli kılarlar. Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, ss. 246-250; Kuşçuoğlu'nun *Metafizik 1* kitabı sayfa 125'te “Bekir Kuşçuoğlu'nun cinlerle sohbeti” başlığı altında onun başından geçen bir olayı nakleder. Bekir Kuşçuoğlu, Ahmed el-Bedevi'nin türbesinde evrat ve ezkarı ile meşgulken, bir kalabalık gelir ve “hemşerim” diyerek selam verirler. Bekir Kuşçuoğlu Çorum'un neresinden olduklarını sorar. Melekazi'de oturduklarını söylerler. Fakat burası ev ve mahalle olmadığı için Çorumlularca cin yatağı olarak bilinmektedir. Cin taifesinden olduklarını öğrenir. Ne zaman geldiklerini sorar. Onlar için zamanın önemli olmadığını yola yeni çıktıklarını söylerler. Bekir Kuşçuoğlu Çorum'dan uzun zamandır ayrı kaldığından onlara Çorum'da nelerin olduğunu sorar. Vefat edenler olduğunu, yangın çıktığını, kaza yaşandığını anlatırlar. İzn-i icazetini alıp tekrar Çorum'a dönen Bekir Kuşçuoğlu cin hemşerilerinin anlattıklarını bir bir sorar. Hepsisi de doğrudur.

⁵⁰ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 253.

3.3 MUSTAFA ANAÇ

Mustafa Anaç (d.1900-öl.1984) Çorum'da Merkez İlçe, Çipne Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası Hacı Mehmet Efendi, annesi Emine Hanım'dır. Babasının mesleği berberlik olup, fahri camii imamlığı da yapmıştır. Babası Çorum'da zamanın Hıdırlık mevkisinin⁵¹ resmi şeyhi olan Abbas Efendi'ye bağlıdır ve dergâh çavuşudur. Mustafa Anaç, çocukluğunda babasıyla bu dergâha gider ve Şeyh Abbas Efendi'ye hizmet ederlermiş.⁵²

Şeyh Mustafa Anaç Efendi ise, Ali Ahıskavi'ye biat etmiş ve tövbe almıştır. Kendisine yedi tarikattan icazet verilmiştir.⁵³ 1957 yılında Şeyh Ali Efendi ömrünün sonlarında hasta yatağında “emaneti ehline teslim ettim, artık ona gidersiniz” diyerek Mustafa Anaç Efendi'ye işaret etmiştir.⁵⁴

Kendisi hakkında yapılan tez çalışmasından edindiğimiz kadarıyla Mustafa Anaç Efendi, kalplere sürur eder, insanların kalplerinden geçenleri bilirmiş.⁵⁵

Kuşçuoğlu Kayınpederi Mustafa Anaç ile Maraş'tan gelecek şeyhi Mustafa Yardımedici hakkında bir değerlendirme yaptığında; Mustafa Anaç hakkında feleğin

---

⁵¹ Önceleri Hıdırlık Mevkisi olarak adlandırılan bu mekân günümüzde bir mahallenin ismidir. Çorum il merkezinin batısında bulunur. Mahalle ismini Hıdırlık Camisinden alır. Cami, Hz. Muhammedi (s.a.v.)'in yakını ve sancaktarı olan Süheyb-i Rumi'nin anısına, Sultan II. Abdülhamid zamanında, Yedi Sekiz Hasan Paşa'nın isteği üzerine Hıdır oğlu Hayrettin tarafından 1889'da yaptırılmıştır. Hıdırlık Caminin avlusunda İstanbul'un fethi için giderlerken Çorum'da şehit olan sahabeden Kerebi Gazi, Suheybi Rumi ve Ubeydi Gazi hazretleri yatmaktadır. www.corumlular-mekani.tr; www.radyomirac.com (12.03.2011).

⁵² Temiz, Rukiye, *Çorumlu Mustafa Anaç Efendi'nin Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara 2002, Ankara Üniversitesi SBE (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), s. 16. Mustafa Anaç Efendi'nin babası Mehmet Efendi iyi bir dervişmiş. Şeyhi (Abbas Efendi), Mehmet Efendi hakkında “en sadık dervişim o idi” ifadesini kullanmış. Kuşçuoğlu'da Şeyh Abbas Efendiyi yaşarken ziyaret etmiş. Bu ziyarette Şeyh Abbas Efendi'nin üç defa davudi sesiyle ve aşkla “illâ Allah” demeleri Kuşçuoğlu'nun iç âleminde, mana âleminin açılmasına sebep olmuş. Manevi şevkinin zuhuruna ve Rabbine yaklaşmasına vesile olmuş. Kendi ifadeleriyle bu ziyarette şeyhin “manen aşk dağıtma tasarrufuna” şahit olmuş. Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 109.

⁵³ Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 108.

⁵⁴ Temiz, *Çorumlu Mustafa Anaç*, s. 18.

⁵⁵ Mustafa Anaç Efendi'nin dervişlerinden Veysel Efendi onunla ilgili bir anısını şöyle anlatır: “Biz Ankara'dan bir otobüs dolusu arkadaşla, Çorum'a şeyh efendiyi ziyarete giderdik. Giderken yol boyunca arkadaşlarla müzakere eder, şeyh efendiye şunu şunu soralım diye kararlaştırdık. Şeyh Efendi'nin evine vardığımızda daha biz sorumuzu sormadan kendileri tek tek hepsini cevapları. Bu her defasında böyle olurdu”. Temiz, *Çorumlu Mustafa Anaç*, s. 23; Mustafa Efendi'ye intisap edenlerden Yakup Poyraz da şunları anlatmaktadır: “Mustafa Efendi Ankara'ya gelmişti. Cuma namazını Kocatepe Camisi'nde kıldık. O gün cumaya Necmettin Erbakan da gelmiş. Şeyh Efendi ile Necmettin Erbakan ayaküstü hal, hatır sorduktan sonra, Şeyh Efendi “Evladım çok dua ediniz, zor durumdayız” diyerek dua istedi. O gün çok üzgün bir hali vardı. Ertesi gün için Polatlı'da sohbet olacaktı. Şeyh Efendi ani bir kararla Çorum'a döneceğini söyleyince, bende haddim olmadan, sohbeti unuttuğunu zannederek hatırlatınca, “Oğlum, bugün şeyh postunun üzerinde gerek” dedi. Akşam duyduk ki Kıbrıs Harbi başlamış.” Temiz, Rukiye, *Çorumlu Mustafa Anaç*, s. 23.

çemberinden geçmiş, tasavvufi bilgisi yeterli ancak turuk-ı aliyyeye sonradan sokulan katı kuralların koruyucusuydu; Maraşlı Mustafa Yardımedici ise “hal şeyhi” idi, ifadelerini kullanır.⁵⁶

Galip Hasan Kuşçuoğlu’na, şeyhi Maraşlı Mustafa Yardımedici’ye intisap ettikten on dört sene sonra (1969) açık zuhurat ve tecelli ile kayınpederi Mustafa Anaç Efendiden Tarik-i Kadiri ve Rufai’den şahitler huzurunda izn-i icazet teberrük⁵⁷ verilir. Verilirken de Hacı Mustafa Anaç “hatıra mebni değil, Hz. Allah (c.c.)’ın emri ile veriyorum”, der. Mustafa Anaç Efendi’nin dergâhına Galip Kuşçuoğlu’ndan başka halife verilmez. Mustafa Anaç Efendi, “Rabbim dergâhıma sahip vermedin, postu dürdüm, gidiyorum” diye üzülen ahirete yürür.⁵⁸

3.4 ALİ SEZÂİ (KURTARAN) EFENDİ

Tam adı Emir Abdulcelil Zade Şeyh Ali Sezai (Kurtaran)’dır. Hz. Hüseyin’in soyundan gelmesinden dolayı emir ve seyittir. 1867 yılında Maraş’ın Şekerli Mahallesi’nde dünyaya gelmiştir. Annesi Fatma Hanım, babası Ahmet Bey’dir. Babasını beş yaşında iken kaybetmiş, kız kardeşi Ayşe ile yetim kalmıştır. Annesi ve eniştesinin gözetiminde yetişmiştir. İlköğrenimini mahalle okullarında almıştır. Eniştesi Saraç İbrahim Efendi’nin Halep sınırındaki Akbez Kasabası’na taşınmasıyla buradaki Fransız okuluna giderek, Fransızca öğrenmiştir.⁵⁹

Kur’an ve dini bilgileri öğrenmek üzere mahalle okullarındaki seçkin hocalardan ders almıştır. İlk evliliğini 1887’de gerçekleştiren Ali Sezai Efendinin, Mehmet Halit ve Ahmet Sait adlarında iki oğlu ve Fatma Salime, Hatice Naciye ve Gülsüm Zübeyde adlarında üç kızı olmuştur. Şeriat, tarikat, hakikat ve marifet ehli bir insandır. Üç farklı tarikattan toplam beş icazet almıştır. Rufai Şeyhi Şakir Efendi’den Rufai Şeyhliği, Darendeli Mehmet Efendi’den Nakşibendî Şeyhliği,

⁵⁶ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 153.

⁵⁷ Tarikatta seyru sülûkünü tamamlamış birinin birden fazla mürşide bağlanması iyi karşılanmaz. Çatal uçlu kazık nasıl yere girmezse, birden fazla mürşide bağlanan insanın kalbinde sevgi bölüneceğinden istifade zorlaşır. Çünkü mürşitlerdeki meşrep ve irşattaki üslup farkı, ister istemez bir kıyaslama yapmayı gerektireceği için feyze engel olur. Ancak seyru sülûkünü tamamlamış kimselerin bir başka şeyhe intisabında mahzur yoktur. İlk şeyhe tarikat şeyhi, ikincisine teberrük şeyhi denilir Serrâc, *El-Lüma’*, s. 477. Dolayısıyla Kuşçuoğlu’nun ilk şeyhi Kahramanmaraşlı Mustafa Yardımedici tarikat şeyhi iken, ikinci şeyh kayınpabası Mustafa Anaç teberrük şeyhidir. Kuşçuoğlu da Mustafa Anaç’tan teberrük yoluyla izn-i icazet almıştır.

⁵⁸ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 80; Temiz, *Mustafa Anaç*, s. 24.

⁵⁹ Davarcıoğlu, Mehmet, *Emir Abdülcelil Zâde Ali Sezâi (Kurtaran) Efendi’nin Hayatı ve Hizmetleri*, AÜİF Lisans Tezi, Ankara, 2002, s. 5; <http://www.kardesliksayfasi.com> (17.04.10).

Urfalı Şeyh Mustafa Efendi Halifesinden ikinci kez Nakşibendî icazeti, Kalalı İmam Zade Osman Efendi'den Kadiri icazeti son olarak da Halep Nakibi Mehmet Ebülhüda Efendi'den ikinci kez Rufai Şeyhliği icazeti almıştır.⁶⁰

Şeyhi Şakir Efendi 1894'de vefat edince onun işareti ile postuna oturmuş ve ders vermeye başlamıştır. Önce şeriat, sonra tarikat ilkesini benimsemiştir. Şeyh Ali Sezai Efendi Hatuniye mahallesinde yer alan çiftli zaviyesine Mahkeme-i Şeri'yece 1894 yılında müteveli olarak atanır. 1912 yılında da zaviyedarlık yasal olarak Şeyh Ali Sezai Efendi'ye verilmiştir. Sultan Reşat'ın tuğralı fermanıyla (Tarih: 29 Rebiul-Ula 1330;18 Mart 1912) verilen bu görev 1920 yılına kadar devam etmiştir. Tekkede geceleri zikir ayinleri yapılırken gündüzleri de çocuklar için eğitim faaliyetleri yapılır. Yahudi aileleri bile çocuklarını Şeyh Ali Sezai'ye okuma-yazma öğrenmeleri ve bilgi edinmeleri için gönderir.⁶¹

Kurtuluş savaşı yıllarında “kendi kendini kurtaran şehirler” olarak zikredilen Maraş, Antep, Urfa şehirlerinin kurtarılmasında din adamlarının büyük katkıları olmuştur.⁶² Maraş'ın kurtuluşunda önemli katkıları olan Ali Sezai Efendi'nin medresesi ve evi Milli Mücadele yıllarında toplantıların düzenlendiği yerlerden olmuştur.⁶³ Aynı zamanda fiili olarak da Maraş'ın kurtuluşuna katılmış, halk arasında da keramet ehli birisi olarak tanınmıştır.⁶⁴ Ayrıca Maraş Şehri TBMM hükümetince İstiklal Madalyası ve Beratı'na layık görülmüştür. Atatürk, Şeyh Ali Sezai Efendi'ye madalyayı vererek “Efendi Hazretleri Kahramanmaraş'ta senden gayri kimsenin dini vaaz etmesini yasaklıyorum” demiştir. Ali Sezai Efendi 1926 yılından vefat tarihi olan 1937 yılına kadar vaizlik görevine devam etmiştir. Soyadı

---

⁶⁰ Davarcıoğlu, *Ali Sezâi (Kurtaran) Efendi*, s. 9.

⁶¹ Aras, *Organizational Structure of Islamic Mysticism The Case of Galibi Order*, s. 108; <http://www.kimyasarayi.com> (17.04.2010).

⁶² Diyanet İşleri Başkanlığı'nın katkıları ile çekilmiş olan “Sahibini Arayan Madalya” filmi Kurtuluş Savaşı'nda din adamlarının üstlendiği rolü göstermesi açısından önemlidir. Filmde Kahramanmaraş'ın kurtuluşu ve Ali Sezai Efendi'nin kurtuluşa katkıları anlatılmıştır. Film TRT1 de gösterilmiştir.

⁶³ Ali Sezai Efendi Maraş'ın kurtuluş yıllarında geçen olayları, kendi el yazısıyla kaleme almıştır. Osmanlıca olarak kaleme alınan bu notlar, 96 sayfadır. Ali Sezai Efendi ve Kurtuluş Savaşı'nda ele aldığı bu notlarla ilgili, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Erol Usta tarafından bir tez çalışması yapılmaktadır.

⁶⁴ Maraş kurtulduktan sonra bazı Ermeni ve Fransız askerleri şöyle bir beyanatta bulunmuşlardır: “Biz hangi mahallede mücadele etsek, başı sarıklı ve üzerinde siyah bir cübbe olan Ali Sezai isminde bir zatı hep ön planda gördük.” Yaman, *Mustafa Yardımedici*, s. 22.

Kanunu çıktığında kurtuluştaki hizmetleri dolayısıyla kendisine “Kurtaran” soyadı verilmiştir.⁶⁵

Ali Sezai Efendi, Sofu Ökkeş Efendi ve Mustafa Yardımedici Efendi’yi aldığı manevi emir üzerine dergâhın halifeleri olarak tayin etmiştir. Ali Sezai Efendi’nin vefatıyla tarikat Mustafa Yardımedici ile devam etmiştir.⁶⁶

Şeyh Ali Sezai Efendi’nin şahsiyeti ve kişiliği hakkında oğlu merhum Halit Kurtaran’ın kaleme aldığı ve Kurtuluş dergisinin 2002 tarihli nüshasında yayınlanan notlarda Halit Kurtaran, babası Şeyh Ali Sezai Efendi’yi şu cümlelerle anlatır:

“Güler yüzlüdü. Herkesin hatırını saymayı ve sormayı ihmal etmezdi. Aynı zamanda vakarlı ve heybetli bir görünüşü vardı. Geçtiği sokaklarda oturmakta bulunan herkes; Yahudi ve Hıristiyanlar bile ayağa kalkarak saygı gösterirlerdi. Kendisi de her birinin hal ve hatırlarını sorar, iltifat ederdi. Papazların üst düzey görevlilerinden olan Katagos ve Kile pazarları, kilise papazlarını denetlemeye geldiklerinde Tekkeye kendisini ziyarete gelip uzun uzun sohbet ederlerdi. Onlara her türlü izzet ve ikramda bulunurdu. Konuşma yeteneği üstün düzeyde idi. Net, etkili ve inandırıcı bir niteliğe sahipti. Dinleyicilerini etkileyen bir ses tonuna sahipti. Topluma seslenmekte eşine az rastlanırdı.”⁶⁷

Galip Kuşçuoğlu “*Metafizik 2*” adlı kitabında, “Madalyanın Sahibi” adlı bölümde Seyyit Ali Sezai hakkında şunları söyler:

“Madalyanın sahibini görmeyenler görsünler ve gerçeği bu fakirden de duysunlar. Madalyanın sahibi Tarik-i Kadiri, Tarik-i Rufai, Tarik-i Nakşibendî’den izn-i icazet sahibi, ordunun tetkik ve tasdikinden geçmiş, cennet mekân Sultan Reşat Han’ın da izni icazetine sahip olan büyük şeyh efendimiz. Bu abd-i aciz Galip Hasan Kuşçuoğlu’nun büyük şeyhi efendisidir. Kahramanmaraşlı, madalyanın gerçek sahibi “Seyyit Ali Sezai Kurtaran “ hazretleridir.”⁶⁸

---

⁶⁵ Fransız işgaline karşı, bir camide vazeden "Sütçü İmam"ın Şeyhi, Şeyh Ali Sezai (Kurtaran) Efendi, halka "Kalelerinde hür bayrağı dalgalanmayan, esir bir memlekette, Cuma namazı kılınmaz" diyerek Maraşlıları coşturur. Maraş, çocuğu, genci, ihtiyarı, erkeği ve kadını ile beraber tarihi kaleye yönelerek, Fransız bayrağını indirip, yerine Türk bayrağını çekmiştir. Fransızlara karşı yapılan kanlı mücadele, 11 Şubat 1920'de Fransızların bozguna uğramaları ve Maraş'tan çekilmeleri ile son bulur. Maraşlıların, gösterdikleri kahramanlık, şehrin adının da Kahramanmaraş olarak değişikliğini gerekli kılmıştır. Mısıroğlu, Kadir, *Kurtuluş Savaşı'nda Sarıklı Mücahitler*, Sebil Yay. İstanbul, 1967, s. 148, 151; <http://www.kimyasarayi.com> (17.04.2010).

⁶⁶ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 139; Davarcıoğlu, *Ali Sezâi (Kurtaran) Efendi*, s. 11; Yaman, *Mustafa Yardımedici*, s. 30; <http://www.kardesliksayfasi.com> (17.04.2010).

⁶⁷ <http://www.kardesliksayfasi.com> (17.04.10).

⁶⁸ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 139.

Şeyh Ali Sezai Efendi gibi yol büyüklerinin izinden giden Galip Kuşçuoğlu'da da vatan sevgisinin üst düzeyde olduğunu görmekteyiz. Ali Sezai Efendi vatanın kurtuluşu ve kalkınması için üzerine düşen vazifeyi yapmış, inancından vazgeçmemiş, İslam'ı yaşanır hale getirmek için elinden gelen gayreti sarf etmiştir. Bu noktada zamana göre İslam'ı yaşama noktasında bu iki şahsında aynı değerlerde buluştuklarını gördük. Yoldaki izleri takip ettiğimizde mizaç olarak birbirine benzeyen ama aynı olmayan bu insanların zincirin bir halkası gibi kendi zamanlarında görevlerini tamamladıklarını ve kendilerinden istifade etmek isteyenlere rahmet kapısı olduklarını söyleyebiliriz.

3.5 SOFU ÖKKEŞ EFENDİ

Ali Sezai Efendi'nin iki halifesi vardır. Biri Galip Hasan Kuşçuoğlu'nun şeyhi Mustafa Yardımedici, diğeri Sofu Ökkeş Efendi'dir. Sofu Ökkeş Efendi ile ilgili ilk elden bilgi kaynağımız yine Galip Kuşçuoğlu'dur. Kendilerinden istifade ettiğini ifade ettiği 7 şeyhten birisi olan Sofu Ökkeş Efendi'yi, Galip Kuşçuoğlu Maraş'ta mütemadiyen ziyaret edermiş. Bu ziyaretlerden Sofu Ökkeş Efendi de çok memnun olur "*Kardeşimin halifesi ve evlatları gelmiş*", diyerek memnuniyetini izhardan geri kalmazmış. Galip Kuşçuoğlu, eserlerinde Sofu Ökkeş Efendi'den hürmetle bahseder.⁶⁹

---

⁶⁹ Kuşçuoğlu bir sohbetinde Sofu Ökkeş Efendi hakkında şunları anlatır: "Sofu Okkeş Efendi, Allah gani gani rahmet eylesin, alay ve tabur imamıydı. Kendisi emekli olmuştu. Kaç sefer gittim, ziyaret ettim. Belki burada ziyarete gittiğimiz arkadaşlar vardır. Hacı Efendi, sen de gittin miydi? Kaç sefer ziyarete gittik? Hep zikri bana yaptırırdı ve "Kardeşimin evlatları" diye ağlardı. Efendime geçmiş vazife. Çünkü o çok bildiği için muska (falan) yazmaya başlamış. Ali Sezai Efendi'nin de asabı bozulmuş, tembih etmiş. Yine yapınca da "Bırakın onu, Mustafa'mın eli altında toplanın" demiş. Vefatından sonra oğlu Abdullah vardı, Allah gani gani rahmet eylesin, o da vefat etti. Güzel mazhar çalışıyordu, ilahi söylüyordu. Şeyh Efendi ondan öyle hoşlanırdı, o vefat edince, dedim ki "Abdullah ne yaptın sen? Vazifen nasıl oluyor senin? Şimdi baban vefat etti. Baban bizim halifemizdi ama herhangi bir sebep olmuş öyle? Şimdi sen neredesin? Şimdi bana müntesip olman lazım."derken, "Ben şeyhim" dedi. "Sahi mi? Ee, niye demedin bu zamana kadar? Getir bakalım icazetini," dedim. Getirdi, kapı gibi icazet. İşte, hem kalın kâğıda da yazılmış, öyle ki, sülüs yazısı ile anam anam! "Yahu, sen bunu ne zaman aldın?" dedim. "Çok eskiden, evvel şu kadar zaman" "Babana göstermedin mi?" "Gösterdim," dedi yavaşça. "Ne dedi?" "Kaldır kaldır," dedi. "Verilecekse bizden verilir." Hem de bana "eşek oğlu eşek" dedi. Ben "başka bir şey demiyorum," dedim. Neyse bize müntesip oldu, nakibimizdi. Allah rahmet eylesin, vefat etti." www.galibi.com.04.11.1998 tarihli 173 Numaralı sohbet kaseti.

3.6 KONYALI ŞEYH MİKTAT BABA

Konya'da Mevlevi ve Nakşi Şeyhidir. Konya'da bakırcılık sanatıyla uğraŐırken, geçirmiş olduğu bir kazadan dolayı mesleğini icra edememiŐ, geçimini sağlayabilmek için Mevlana Türbesi'ne yakın bir yerde otel iŐletmeye başlamıştır. Galip Kuşçuoğlu'nun Şeyh Miktat Babayla tanışması, Pala Sokakta marangozluk yaptığı sıralardadır. Miktat Baba hakkında Galip Kuşçuoğlu, "esnaf olması, hoŐgörüsü, sevecenliği birbirimizi daha çok tanımamıza ve yakınlaŐmamıza sebep oldu" ifadelerini kullanır.⁷⁰

Miktat Efendi ile Galip Kuşçuoğlu bir araya geldiklerinde aralarında zikir konusunda bir konuşma geçer. Bu konuşmayı aynen aktarıyoruz. Miktat Efendi sorar:

-“Kadiri, Rufai daha niceleri virt olarak teŐpih ekerler. Aynı kelamı tekrar ederler. Mesela Allah Allah... Ne kadar verildi ise o kadar devam ederler. Bir evin kapısını vururken, aradığın kişinin ismini kapı aılana kadar hep terennüm eylesen, adam kapıyı aınca demez mi: Ne lüzum vardı da ismimi tekrar tekrar söyledin? Bir kez söylediğin yetmez mi?”

Galip Kuşçuoğlu'da kendisine Şöyle cevap verir:

-“Beni kesir (ok) zikredin, ilahi hitabı tartıŐılmaz. Kesrin nihayeti yoktur. Hz. Allah zikrinin tanzimini, kulun mizacına göre ayarlanmasını, elçilerine bırakmıştır. Adedi Allah elçileri bildirir, onların elçileri olan evliya da değiştirmeden devam ettirmeye zen gösterir. Eczane Őifa ilaçlarıyla doludur ama cinsini ve adedini reçeteyi yazan doktor bilir. Hz. Allah'ın tertibi ve tanzimidir. Şeyh efendiler Şöyle anlatırlar:

-Esmaların ağırlığı alınmıştır. Efendi Hazretleri, ehli zikir emri ilahi üzere rahmet kapısını hayat boyu aldılar. Kiminin ihlsına hürmeten kapı açıldı, ne istiyorsun? dediler, muratlarına erdiler. Kimine de açılmadı. Çünkü onlar varlıkla vurdular o kapıya. Varlıksa Allah'a mahsustur. Beşer, Allah'ın zatına mahsus sıfatları nefsine ml ettikçe, rahmeti ilahiden uzaklaŐır. Buna bir nevi mânâ

---

⁷⁰ Bu tanışma Pala Sokaktaki atölyesinin karşısında, komŐusu Durmuş TanŐi yoluyla olmuştur. Miktat Baba, Durmuş Bey'in abisinin Şeyhidir. Miktat Baba kendisini ziyarete geldiğinde, Galip Kuşçuoğlu ile de tanıştırır. Kuşçuoğlu atölyesinin st katındaki evine Miktat Baba'yı ve eşini misafir eder. Miktat Baba ile gün boyu birlikte olur ve halleŐirler. Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 320.

sahtekârlığı da denir. Kimileri derler ki, Hz. Allah'ın ismi ile vuruyorum kapıya. Bilemediler ki delilsiz vurdurmazlar rahmet kapısına...

-Ne istiyorsun? Denene kadar kapının sahibinin güzel isimleri ile rahmet ve mağfiret kapısını çalmaya devam edeceğiz. Varisü'n Nebi, Nedim-i İlahi olan yol büyüklerimiz öyle öğrettiler.” der.⁷¹

Kuşçuoğlu ve başında bulunduğu “Gâlibîlik” okulunda fikirden çok zikre önem verilir. Galibilikte tevhidin, tasavvufun ve tarikatın özü “Lâ ilahe illallah” sözünü sıkça söylemekten geçer. Bu söyleyiş lisanen, fikren, zirken ve hal ile olup bütün âzaların şahit olduğu bir söyleyiştir.

Gerçek mutasavvıflar arasında bir ayırım olmaz. Çünkü hepsi hakikatın bir vechesidir. Miktat Baba kendi dervişlerine, “Ankara’ya gidipte Galip Usta’yı ziyaret etmeden gelen gözüme gözükmessin.” der. Miktat Baba’nın dervişleri Ankara’ya geldiklerinde Kuşçuoğlu’nu ziyaret ederek şeyhlerinin işaret etmiş olduğu hürmeti gösterirler.⁷²

3.7 MAHMUD SAMİ RAMAZANOĞLU

1892 yılında Adana’nın Tepedağ Mahallesi’nde doğdu. Soyu Halid Bin Velid’e dayanır. Adana’da başlayan öğrenimini, İstanbul’da Darü’l-Fünun Hukuk Mektebi’nde tamamladı. Erbilli Esad Efendi’ye⁷³ intisap etti. İrşad vazifesini alan Mahmud Sami Ramazanoğlu, memleketi Adana’ya dönmüş, 1984 yılında da vefat etmiştir.⁷⁴ Nakşî tarikatından olan Mahmud Ramazanoğlu’nun yetiştirdiği pek çok müridi ve eseri vardır.⁷⁵

⁷¹ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 321-322.

⁷² Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 324.

⁷³ Erbilli Esad Efendi hakkında Vahit Göktaş tarafından hazırlanmış bir Yüksek Lisans çalışması vardır. Göktaş Vahit, *Muhammed Esad Erbilli Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul, 2008.

⁷⁴ Say, Seyfi, “Mahmut Sami Ramazanoğlu”, *Büyük İslam ve Tasavvuf Önderleri*, Vefa Yay. İstanbul, 1993, s. 357.

⁷⁵ Mahmud Sami Ramazanoğlu’nun otuz altı eserinden yayımlananları şunlardır: *Fatiha Suresi Tefsiri, Bakara Suresi Tefsiri, Yunus ve Hüd Sureleri Tefsiri, Bedir Gazvesi ve Sure-i Enfâl Tefsiri, Uhud Gazvesi, Tebük Seferi, Hazreti İbrahim (a.s.), Hazreti Yusuf (a.s.), Hazret-i Ebû Bekir es-Sıddık (r.a.), Hazreti Ömer (r.a.), Hazreti Osman ve Hazreti Ali (r.a.), Hazreti Halid b. Velid (r.a.), Ashâb-ı Kirâm (r.a.), Musâhabe (1-6), Mükerrerrem İnsan, Dualar ve Zikirler*. www.ramazanoğlumahmudsamiks.com (12.01.2011).

Galip Kuşçuoğlu'nun "Yedi şeyhin manevi terbiyesi altında yetiştim." ifadelerini sıklıkla kullandığı kişilerden birisi de Mahmut Sami Ramazanoğlu'dur. Galip Kuşçuoğlu eserlerinde Sami Efendi'den şöyle bahseder:

"Sami Efendi yeri doldurulamayacak büyük bir insandır. Hayatta iken de, irtihalinden sonra da birçok tasarruflarını gördüm. 1956 senesinde Şeyhim Efendim Ulucanlar Mahallesi'nde iskân ettiğinde, Sami Efendi, Efendimde iki gün misafir olarak kaldılar. Fakir gidene kadar hizmetinde bulundum. O hizmetin zevkini hala yaşıyorum."⁷⁶

1956'da Alemdarzâde Mustafa Efendi'nin İstanbul Yemiş'teki yazihanesinin üst katına Sami Efendi'yi iade-i ziyarete Galip Kuşçuoğlu ve şeyhi Mustafa Yardımedici dâhil sekiz kişi beraber giderler.⁷⁷

1968 senesinde Galip Kuşçuoğlu'nun şeyhi, Maraşlı Mustafa Yardımedici vefat eder. Maraş ve çevresinde ders isteyenlere verilmesi için Hacı Sami Efendi ile Mustafa Yardımedici arasında maneviyat emri ile teberrük makamında öncesinde söz alınmıştır.⁷⁸ Galip Kuşçuoğlu şeyhinin vefatından sonrada yanlış yapmama düşüncesiyle Sami Efendi'yi ziyaret etmek ister.

İstanbul'da Erenköy semtinde bulunan malikânesine damadı Ömer Kirazoğlu, Musa Topbaş Efendi ve Ankara'dan ziyarete gelen Necati Efendi ile birlikte ziyaret ederler. Bu ziyareti Galip Kuşçuoğlu eserinde şu şekilde anlatır:

"Fakire hayli ilgi gösterdi, vazifemi tebrik ettiler. Mübarek ellerini kaldırarak dua ettiler. Oradaki cemaatte duaya icabet edip "âmin" dediler. Dua, manevi vazifemi tasdik mahiyetinde olup Allah müridini çok eylesin, dünya ve ahiret için rast gitsin, idi. Buna benzer hayli dualar ettiler ve şu gerçeği bildirdiler. Makamı cennet olsun, teberrükler Mustafa Efendi ile aramızda idi. Vazife irtihali ile yine ikimiz arasında kaldı, buyurdular."⁷⁹

---

⁷⁶ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 63.

⁷⁷ Kuşçuoğlu, *aynı yer*.

⁷⁸ Yaman, *Mustafa Yardımedici*, s. 26; Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 62.

⁷⁹ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 62.

4. YETİŞMESİNDE ETKİLİ OLAN OLAYLAR

İnsanların yetişmesinde kişilerin etkisi olduğu gibi yaşanılan ortamların ve olayların da etkisi vardır. Bir insan olarak yaşadığımız ortamdan etkilenmemiz ve bu etkiyle yeni anlayışlar kazanmamız oldukça doğaldır. Bu bölümde Galip Kuşçuoğlu'nun yetişmesinde etkili olan olaylar üzerinde duracağız.

4.1 ANKARA'YA GELİŞ VE PALA SOKAK

Kuşçuoğlu, Çorum'da kısa zamanda marangozluk sanatını öğrenir. Marangoz atölyesi açar. Yanlarında büyüyen halasının oğlu Ali Kamit'in iş alıp işleri takip etmemesi ve kurnazlıkları sebebiyle, işleri bozulur, borçlanırlar. Çorum'da kısa bir dönem çalıştıktan sonra Çankırı'ya gider. Çankırı'da başkalarının yanında çalışır. Burada kendi gibi bir usta olmadığından çok para kazanır. Ancak ilahi takdir onu Ankara'ya çağırılmaktadır. Bunu şöyle ifade eder:

“Aslı olmayan vaatlerle, ihtiyarımla oluyormuş gibi hadiselerle Ankara'ya doğru sanki iteklendim. O zaman anlayamadım. Şimdi iyi anlıyorum ki manevi vazifem icabı Ankara'da bulunmam gerekliymiş. Bu hadiselerin tertibi-i ilahi ve metafizik olay olduğunu iyi anladım. Bu ilahi zevk mana hayatımda özel bir yer edindi.”⁸⁰

Mustafa Anaç Efendi tek kızı Fatma Hanımı Galip Kuşçuoğlu'na verdiğiinde “belirli köklü aile, kızımı Çorum'dan başka yere götürmez” diye vermiş. Ancak şartlar onların düşündüğü gibi olmamış. Galip Efendi'nin ifadesiyle Çorum'da bulunmaları yok denecek kadar az olmuş.⁸¹

1949 yılında Ayaş Belediye Başkanı'nın Ankara Hacıdoğan Mahallesi, Pala Sokaktaki yirmi dokuz numaralı evinde ikamet etmeye başlar. Yaşadıkları ev o semtin en güzide evlerindedir. Zemin katını da bodrum ve marangoz atölyesi olarak kullanır. Allah'a inansa dahi Müslüman olarak göremediği, kendi inancı ile bağdaştıramadığı insanların yaşadığı bir ortamda bulur kendini. Bir tarafı Ermeni

---

⁸⁰ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 119.

⁸¹ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 112.

Mahallesi diğ er taraf ı Yahudi Mahallesi dir. Aynı binada oturan ev sahibi ve kendileri dışında diğ er komş u lar ı ermenidir.⁸²

Baş ka dinden, inanç tan olan insanlara karşı hep mesafeli durur hatta “Müslüman olmadıkları nı” düş ündüğ ünden ikram edilenleri bile yemez.⁸³ Onlardan uzak durmaya ç alı şır. İlk zamanlar komş u lar ıyla karşı laşt ıkça zoraki selam verir, tebessüm eder. Ama görmüş olduğ u insancıl tutum karş ısında önceki düş ünceleri değı şmeye baş lar. “Komş u hakk ını bizden iyi biliyorlar,” demekten kendini alamaz.⁸⁴

Galip Kuş çuoğ lu Pala Sokaktaki farklı ş eriatlardaki insanların birlikteliğ ini Filistin’e benzetir. Allah (c.c.)’in varlığ ını kabul etmeleri, ticaret ahlak ı, komş u hakk ına riayetleri düş üncelerinin değı şmesine sebep olur. Baş langıç ta azı nlık olmalar ının getirdiğ i bir mecburiyetten böyle davrandıkları nı düş ünür. Bunu şöyle ifade eder: “Sanat hayat ında olsun, ticaret hayat ında olsun inandıkları gibi davranırlar, Muhammedilere hürmet ederler. Biz onlara kâfir, Gayr-i Müslim dediğ imiz halde. İslam’ın güzelliklerini bizden iyi kavramı ş lar.” bu tespitinin yalnız Ankara’daki İsevi ve Museviler için olduğ unu da sözlerine ekler.⁸⁵

Hacıdoğ an Mahallesi Pala Sokak sakinleri: Artin, Bedros, Kımıs, Garabit, Girkor Beyler, efendiler, ustalar... Hacıdoğ an Mahallesi sakinleri Galip Kuş çuoğ lu’nun nedenini ç özemediğ i sakin yaratılı ş lı insanlardır. Ç alı ş kan Bedros Ustasından, sanatkâr Artin Ustasına kadar İsevi ve Musevi olan bu insanlardan “temiz ve garip insanlardı” diye söz eder.⁸⁶

Galip Kuş çuoğ lu’nun kendi kitab ında Artin Usta⁸⁷ ile geç en bir diyalog ş u şekildedir.

Kuş çuoğ lu sorar: -Neden Müslüman olmuyorsun?

⁸² Kuş çuoğ lu, *Metafizik 2*, s. 124.

⁸³ Kaplamacılık yaptığı dönemde, malın iyisini İstanbul’da Saloman adında bir Yahudi sattığından ondan alır. Saloman, her gidişinde ç ay, kahve veya yemek ikram etmek ister. Ama Kuş çuoğ lu her seferinde içine katı bir şekilde yerleştirilmiş olan “Yahudi’nin yemeğ i yenir, ç ayı içilir mi?” düş üncesinden dolayı yemez. Akça, Hasan Hüseyin, *İslam’ın Ş artı Beş Değ ildir*, Kırmızı Ç izgi, Sayı:1, Yıl: 2005, s. 71.

⁸⁴ Kuş çuoğ lu, *Metafizik 2*, s. 130.

⁸⁵ Kuş çuoğ lu, *Metafizik 2*, s. 136, 179.

⁸⁶ Kuş çuoğ lu, *Metafizik 2*, s. 164.

⁸⁷ Artin Usta sanatkâr, inanç lı, İsevi ve Ermeni’dir. Cenazeleri olduğ u zaman, papaz bulamadıklar ında Artin Usta papazlık da yapar. Galip Kuş çuoğ lu ile araları iyidir. Birbirlerine hürmetsizlik etmezler, ikisinin de inanç larındaki samimiyetleri ortak noktalarıdır. Kuş çuoğ lu, *Metafizik 2*, s. 167.

-Senin İslam'ı yaşantının mahsulü olan ahlak ve muamelatına hayranım, senin yaşadığın İslam'a gıpta ediyorum. Çok düşündüm nefsimde o gücü göremiyorum. Şu çarşıdaki sanatkâr ve esnaf arkadaşın yaşadığı İslamiyet'i, Allah korusun istemem. Kuşçuoğlu:

-Haydi, sen de kara sürme insanlara.

-Galip Usta, bütün esnafın şeceresi var, getireyim beraber bakalım. Bu esnafın doğru söylediğini hiç duydun mu? Elini versen kolunu kurtaramazsın. Sen de biliyorsun. Kuşçuoğlu:

-Niçin ahir zaman peygamberini kabul etmiyorsun?

-Etmez olur muyum? Hz. Allah'ın elçisi hak peygamberdir.

-Kabul ediyorsun da neden Müslüman olmuyorsun, getirdiği son şeraiti yaşamak istemiyorsun?

-Bir gönlüm vardı İsa (a.s.)'nın şeriatına bağladım. İkinci bir gönlüm yok ki başka yere vereyim. Halimden memnunum ve mutmainim, der.”⁸⁸

Galip Kuşçuoğlu'nun kitaplarında çoğunlukla işlediği “bütün semavi dinler İslamiyet'tir” ve “Ehl-i Kitaba yaklaşım” konularının Galip Kuşçuoğlu'nda düşünce anlamında temellerinin bu sokakta atıldığını söyleyebiliriz. “Peygamber efendilerimiz din getirmediler. Cümlesi din-i İslam üzere geldiler. Ümmetleri Allah'a inanıyorsa Müslüman'dırlar. Getirilen şeriat üzere yaşıyorlarsa mümindir, muttakidir, ittika sahibidir”⁸⁹ düşünceleri onun bu sokakta tanıdığı insanlardan edindiği tecrübelerle ve kendi inancındaki sorgulamalarıyla ulaştığı noktadır diyebiliriz.

5.GÂLIBİLİĞİN VERİLİŞİ

Tarikatlar genellikle kurucularının adlarıyla anılmaktadır. Bazılarında ise öne çıkarılan bazı temel prensipler sebebiyle tarikata o ismin verildiği görülmektedir.⁹⁰

⁸⁸ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 168.

⁸⁹ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 163.

⁹⁰ Tusi, Ebu Nasr Serrâc, *el- Lüma İslam Tasavvufu Tasavvufla İlgili Sorular Cevaplar*, çev. Hasan Kamil Yılmaz, Altınoluk Yay., 1996, s. 466.

Kadirilik ve Rufailik kendi içinde kollara ayrılmaktadır. İki tarikatın birleşiminden şimdiye kadar yeni bir kol gelmemiş. Gâlibilik bu iki tarikatın birleşiminden ortaya çıkan yeni bir koldur.

Bu konunun detaylarına girmeden önce, tarikatlarda yeni kollara oluşumu ya da ortaya çıkışı ile ilgili birkaç hususa temas etmenin faydalı olacağını düşünüyoruz.

Sufilere göre, evliyanın hedefleri aynı olduğu halde, onların seyri sülukte, tasavvufi eğitimde kullandıkları yöntemler ve üsluplar farklıdır. Ayrıca insanların içerisinde yaşadığı kültürün, zamanın ve coğrafyanın şartlarının ana tarikatın esaslarında birtakım değişiklikleri zorunlu kıldığını, tarikatlarda yeni kollara ihdas etmek mecburiyetinin ortaya çıktığını söyleyebiliriz.⁹¹

Kol verilmesi, bu vazifeyi alan kişinin ismine nispetle olur. Tarikatlar şeyh ve pirlere içtihatlarıyla bir takım özellikler kazanmış ve yeni isimlerle anılan şubeler olarak faaliyet göstermişlerdir.⁹² Kadiri ve Rufai Pirlere ahkâmına göre devam eden yol, yeni bir içtihat salâhiyeti verildiği için yeni bir isim olarak ayrılmıştır. 1956 senesinden beri Kadiri ve Rufai şeyhi olan Galip Kuşçuoğlu'na, 1993 yılında "Gâlibilik" kolu manevi bir meclis kararı ile verilmiş.⁹³

Son beş asır boyunca Kadiri-Rufai geleneğinden bir kol oluşmamış. Böyle bir oluşum geleneğin kesintisiz ilerlemesi olduğu gibi Kuşçuoğlu'nun önderliğinde yeni bir kimlik inşasına da katkıda bulunmuştur. Yeni bir kolun oluşması şeyhin manevi olgunluğunun da kanıtıdır.⁹⁴

---

⁹¹ Özdamar, Mustafa, *Pirân*, Kırkkandil Yay. , İstanbul 2005, s. 27.

⁹² Serrac, *El-Lüma*, s. 499.

⁹³ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 64; Demir, *Ankara Gönül Erleri*, s. 76; Özdamar, *Pirân*, s. 431; Aras, *Organizational Structure of Islamic Mysticism The Case of Galibi Order*, s. 106. Kuşçuoğlu bu konuda şunları söyler: "Ağustos 1993 tarihinde manevi meclis kararı ile Kadiri ve Rufai tarikatının rahmet zuhuru "Gâlibi" olarak kol lütfedildi. O mecliste bulunan Allah'ın rahmet sıfatlarının tecelli ettiği yol bahtiyarları Gavsul-azam Seyyit Abdulkadir Geylani, Seyyit Ahmede'r-Rufâi, Şeyh Ahmet Yesevi, Şeyh Ahmet Kuddisi daha nice manevi büyüklerimiz vardı. Onların tebliğleri yanında birçok kişinin manalarında da görüldü." Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 64.

⁹⁴ Aras, *Organizational Structure of Islamic Mysticism The Case of Galibi Order*, s. 114.

Hattat Mahmut Öncü'nün⁹⁵ vefatından kısa bir süre önce rüyasında manevi bir emirle yazmış olduğu hatlı levha "Gâlibîlik" hakkında bilgi verir. Bu levha Kadiri-Rufai birleşimi Gâlibîlik verilmeden üç sene öncesinde Mahmut Öncü tarafından yazılmış. Kendisinin vefatından sonra da yazılan bu levhalar yardımcıları tarafından Kuşçuoğlu'na ulaştırılmış.⁹⁶

Yukarıdaki bölümde de ifade ettiğimiz gibi tarikatların zaman içinde kollara ayrılması yeni bir düşünce ortaya koymalarıyla olmuştur. Bu yeni düşünceyi, zamana göre İslam'ı yaşama ve yeni bir düşünce geliştirme yani içtihat olarak ele aldığımızda Kuşçuoğlu'nun da bu konuda fikirleri olmuştur. Kuşçuoğlu hangi konuda içtihat yapılacağını da yine kendisi dile getirmiş ve aklımızın erdiği her konuda; özellikle de zikir konusunda "daha tertipli, suyun mecrasında aktığı gibi zikredeceğiz"⁹⁷ ifadelerini kullanmıştır.

---

⁹⁵ Güzel Sanatlar Akademisi hocalarından hat sanatının inceliklerini öğrenen, Saadettin Kaynak gibi zamanın sanatçılarından musiki dersleri alan, hafız Mahmut Öncü son dönem hattatlarımızdan olup, pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Kamil Akdik, Beşiktaşlı Nuri ve Mustafa Halim Beylerden sülüs, nesih dersleri almıştır. Özellikle celi yazıda maharetli idi. Ankara Kocatepe camii'nin kuşak, kubbe yazıları ile dört halife isimleri onundur. Ayrıca Amerika New York'taki Ferah Camii yazılarını, Abudabi'de yapılan iki caminin kubbe yazılarını ve Beşiktaş Kaptan İbrahim Pasa Camii yazılarını da yazmıştır. İsme tuğra çekmekte başarılı bir hattattı. 1913 yılında İstanbul'da doğan Öncü, 31 Ocak 1994'te vefat etmiş Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir. Ülker, Muammer, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1987, s. 44; Türkoğlu, Selim, *Ruhi Hendese*, İstanbul, 2006, s. 127.

⁹⁶ Aras, *Organizational Structure of Islamic Mysticism The Case of Galibi Order*, s. 111; Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 4-5. Sert, *Gâlibî Piri Hasan Galip Kuşçuoğlu Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Fikirleri*, s. 31. Bu levhalarda şunlar yazmaktadır. "Ya Hazret-i Seyh Hasan Galibî (K.S.) Kutbu'l-Arifin, Gavsu'l-Vâsilin, el-Müctehidin, Ask-ı İlâhî, Haydar-ı Kerrâr, es-Seyyid, es-Şeyh, es-Sultan, Hadimu'l-Fukara, Mutasavvıf, Hasan Galib Kuşçuoğlu. Bu dergâhta ders alanlara bundan böyle Gâlibî denilecektir. Ve şeyhi, sultanı Hz. Galibî'dir. Bu talebelerin ve bu dergâhın şeyhi, sultanı Hasan Galip Kuşçuoğlu'dur. Kutbu'l-Arifin, Gavsu'l-Vâsilin, el-Müctehidin, el-Müchidin, Ask-İlâhî, Haydar-ı Kerrar, es-Seyyid, es-Şeyh, es-Sultan, Hadimu'l-Fukara, el-Mutasavvıf, Hz. Galib es-Seyyid Hasan Kuşçuoğlu, Eski dervişlere de Kadiri, Rufâî, Galibî denilecektir. Bu dergâhların Şeyhi, Sultanı ise, Hz. Galibî Hasan Kuşçuoğlu'dur. (K.S.) Dergâhlarda Ders Alan dervişlere de bundan böyle Ahmet Rufâî ve Abdulkadir Geylânî Hazretlerinden tebliğ ile Gâlibî olmuşlardır. (k.s.) Ketebehü el-Hakîr, Mahmut Öncü, 1993."

⁹⁷ 23.07.1995 Galip Hasan Kuşçuoğlu'nun 106 numaralı sohbet kasedi. Kuşçuoğlu kendini ve grubunu başka bir sohbetinde şu şekilde anlatır. "Bazı gafiller bizleri İslam'ın dışına çıktık diye itham ederler, hayır, hâşâ. Allah korusun. Bakın tekrar ediyorum. Allah'ın emrettiği beş vakit namazı kılarız. Zühr-ı ahiri kabul etmeyiz. Nafile namazlarımızı kılarız. Akşam Evvabil kılarız, gece Teheccüd kılarız, gündüz Duha, İşrak kılarız, mescide vardığımız zaman musaitsek Tahiyetu'l-Mescit kılarız. Bazen toplu halde yahut ferdi Tespih Namazı kılarız. Farza önem verdiğimiz kadar sünnet-i muekkelere de önem veririz, gayr-i muekkedi de kaçırmayız. Aslımızı anlatıyorum, iftira etmesinler. Senede bir ay Ramazan orucumuzu tutarız, Haccımızı da yaparız. Allah imkân ve fırsat verdikçe yaparız, zekâtımızı veririz, kim Müslüman. Şimdi icraat bölümünde. Peki, nasıl olacaktı başka Müslüman. Allah'ı da çok zikrediyoruz. Hz. Peygamberin tavsiyesine uyararak da bir mürşide muntelibiz. Şöyle kaçıyoruz, böyle uçuyoruz diye muntelib olmadık. Allah'ın emrini icra edelim diye muntelib olduk. Hazret-i Peygamber (s.a.v.) Efendimize öyle bağlıyız ki, Allah koparmanın. Bütün peygamber efendilerimize sevgimiz, hürmetimiz sonsuzdur." 25.12.1996. Berat Kandili sohbeti.

Gâlibiliğin özünde kulaktan dolma bir din anlayışının yerine, dinin asrın gerçeklerine uygun, cehennem (korku) üzerine değil, cennet (ümit) üzerine temellendirilen bir anlayışla anlatılması esası vardır. Taklidî imandan, tahkiki imana ulaşmak; ibadetlerde, yaşantıda samimiyeti yakalamak Galîbiliğin hedefleri arasındadır.⁹⁸

5.1 SİLSİLE

Silsile, Arapçada zincir anlamına gelir. Tarikat şeyhlerinin üstat zincirine verilen isimdir. Tasavvufta silsile bir çeşit diploma gibidir. Şeyhin bu işi hakkında yapabileceğini anlamının yolu onun silsilesine bakmaktır. Bu silsilenin başı Hz. Muhammed (s.a.v)'tir. Peygambere kadar ulaşan silsile, manevi bir senettir.⁹⁹

Silsile bir tarikat lideri ya da şeyhinin meşruiyet kaynağıdır. Çünkü o Allah'tan başlamış olan bir hattın yaşanan andaki en uç noktasında durmaktadır. Bir şeyhin sahip olduğu bilgi, silsilede tanımlandığı şekilde birbirini izleyen şahsiyetler yoluyla doğrudan Allah'tan gelmektedir. Bir şeyh Allah'ın gerçek bilgisini, yani "Hakikat"ı yansıtmaya çalışır ve silsile bu iddianın temel kanıtıdır.¹⁰⁰

1968'de Mustafa Yardımedici vefat etmeden önce halifesi Galip Kuşçuoğlu'nun kendi yerine geçeceğini şahitler huzurunda tebliğ eder. Şahitler arasında Kuşçuoğlu'nun kayınbabası yedi tarikattan icazetli Mustafa Anaç Efendi de vardır. Mustafa Yardımedici, Kuşçuoğlu'na görevini sözlü olarak ifade etmiş, yazılı bir belge bırakmamıştır.¹⁰¹ Kuşçuoğlu'na şeyh olmadan önce kayınbabası Mustafa Anaç tarafından Kadiri ve Rufai'den yazılı olarak, şahitler huzurunda, teberrüken

⁹⁸ Kuşçuoğlu, Galip Hasan, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 229.

⁹⁹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 574; Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yay., İstanbul, 2005, s. 320; Serrac, *El-Lüma*, s. 499; Gönçör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s. 83; Kuşçuoğlu'nun özel arşivinden ulaştığımız silsile kitaplarında yazılmamıştır. Silsile, sahtekâr insanların eline geçmesi halinde kendi amaçları için kullanacakları düşüncesiyle gizli tutulmuş.

¹⁰⁰ Atay, Tayfun, *Batı'da Bir Nakşî Cemaati Şeyh Nâzım Kıbrısı Örneği*, İletişim Yay., İstanbul, 1996, s. 66.

¹⁰¹ Yaman, *Mustafa Yardımedici*, s. 38; Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 60; Demir, *Ankara'nın Gönül Erleri*, s. 76; Aras, *Organizational Structure of Islamic Mysticism The Case of Galibi Order*, s. 108; *Ankara'da Bir Cemaat: Kadiri-Rufailer*, Yeni Düşünce Haftalık Haber-Yorum Gazetesi, 14.Nisan.1989, Yıl: 9, Sayı: 389, s. 5 Mustafa Yardımedici'den önce tarikatın şeyhi Kahraman Maraşlı Ali Sezai Efendi'dir. Kadiri-Rufai-Nakşî şeyhi olan Ali Sezai Efendi'ye, Sultan Reşat tarafından dergâh açma icazeti verilmiştir. Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 139.

mühürlü icazet verilir.¹⁰² Bu dönemde Kuşçuoğlu, şeyhi Kahraman Maraşlı Mustafa Yardımedici'nin on iki senelik halifesidir. Bu icazetteki silsile ise şöyledir:

Hz. Muhammed (s.a.v)
Ali bin Ebî Tâlib
Hasan el-Basrî
Habib el-Acemi
Dâvûd et-Tâî
Maruf el-Kerhî
Es-Seriyü's-Sakat
Muhammed el-Cüneyd el-Bağdâdî
Eş-Şiblî
Abdülvâhid bin Abdülaziz et-Temîmî
Ebül Ferec Abdurrahman b. Abdullah bin Yusuf el-Kureşî el-Hakkârî
Ebû Saîd el-Mübârek
Şeyh Abdülkâdir
Yezîd el-Muharrim
Ebû saîd el-Mübârek bin Ali el-Bağdâdî el-Muharrimî
Hammâd ed-Debbâs
Es-Sultan Abdülkâdir el-Cîlanî
Ebû Bekir Abdürrezzak
Îmâdeddin Ebû Sâlih Nasr
Şerefeddin Yahyâ el-Kâdirî
Bedreddin Ali el-Kâdirî
Bedreddin Hasan el-Kâdirî
Şehâbeddin Ahmed el-Kâdirî
Ebû Muhammed Abdullah el-Bâsit
Ebü'l-Meâlî Şerefeddin Kâsım el-Kâdirî
Eş-Şehâb Ahmed

---

¹⁰² Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 235; Kuşçuoğlu, *Metafizik II*, s. 251; Demir, *Ankara'nın Gönül Epleri*, s. 76; Aras, *Organizational Structure of Islamic Mysticism The Case of Galibi Order*, s. 109; Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 80. Bir şeyhin yanında olgunlaştıktan yani seyri sülukunu tamamladıktan sonra bir diploma verilir. Buna icazet denir. Herkese icazet verilmez. Bir şeyhin binlerce müridi olabilir ama iki veya üç tanesine icazet verilir. Yani icazetle şeyhin halifesi olur ve onun yolunu devam ettirir.

Muhammed Ebü'l-Vefâ el-Kâdirî
Cemâleddin Abdullah el-Kâdirî
Şehâbeddin Ebû Muhyiddin Ahmet el-Fâlûcî
Eş-Şeyh Abdülkâdir
Eş-Şeyh Ahmed
Câmid el-Kürünz
Ahmed el-Kürünz
Müferrec el-Kürünz el-Kâdirî
Abdullah el-Kürünz el-Kâdirî
Osman el-Kâdirî
Muhammed bin Abdülkâdir el-Kürünz
Muhammed es-Sumâdî
Es-Seyyid Hüseyin Efendi Selim ed-Dücânî
Ebu'l Mehâsin et-Tavukçu
Seyyid Abdurrahim en-Nişâbî
Ebû Bekir es-Sıdkî el-Çorûmî
El-Hâc Ali bin Müştâk el-Ahishavî
Es-Seyyid el-Hâc Mustafa bin el-Hâc Mehmed el-Çorûmî
Hasan el-Gâlib bin el-Çorûmî.¹⁰³

6. ETKİLERİ

1956 yılından bu yana Kadiri-Rufaî, 1993'ten sonra da Gâlibî şeyhi olan Kuşçuoğlu, bu görevini uzun zamandır yapmaktadır. Şeyhinin vefatıyla onun yerine geçtiğinde, Ankara Sitelerde marangoz atölyesi vardır. Burada bir taraftan işlerini yürütürken diğer taraftan da sohbetleri, zikir meclisleriyle manevi görevini yerine getirir. Başlangıçta müritlerin evlerine gidilerek zikir ve sohbetler yapılırken zamanla bir dergâh ve camii yapılması gereği hissedilir. 1970 yılında camii-dergâh Ankara

---

¹⁰³ Kuşçuoğlu'nun özel arşivinden ulaştığımız silsile, kitaplarında yazılmamıştır. Sahtekâr insanların eline geçmesi halinde kendi amaçları için kullanacakları düşüncesiyle gizli tutulmuş. Mustafa Anaç tarafından verilen bu icazet yazıdır. Hicri 1375, Rumi 1371 tarihli, mühürlü ve üç şahit isminin yer aldığı icazet Kuşçuoğlu'nun özel arşivindedir.

Hüseyingazi'de¹⁰⁴ Tevhit Camii adı altında yapılır ve burası tarikatın merkezi olur. Tarikatın merkez dışında da şubeleri olup, 48 ilde zikir meclisleri toplanmaktadır. Şubelerin en büyükleri Antalya, İstanbul, Çorum, Adana, Gaziantep, Kütahya, Isparta, Afyon, Kütahya, Kahraman Maraş, Adana illerindedir.

Gâlibî tarikatı Türk ve yabancı üye sayısı bakımından dünyanın en büyük tarikatları arasında sayılabilir. Bunda Kuşçuoğlu'nun ulusal ve uluslararası görsel-ışitsel ve yazılı medyaya vermiş olduğu demeçler, televizyon programları ve tarikatın açıklık politikası etkilidir.¹⁰⁵ Kuşçuoğlu'nun sohbetlerine tıp dünyasından isimlerin, pek çok bilim adamının, çeşitli gazetelerde çalışan yazarların, üst düzeyde bürokrat ve siyasetçilerin katıldığı bilinmektedir.¹⁰⁶

Kuşçuoğlu, ihtiyacı olan insanlara yardım edebilmek amacıyla Kuşçuoğlu Eğitim-Bilim, Kültür ve Yardım Vakfı'nı kurar.¹⁰⁷ Vakfın Ankara, Antalya, İstanbul, Konya, Kırıkkale, Tokat, Bursa, Adana, Isparta ve Gaziantep illerinde şubeleri vardır. Vakfın kuruluşuna dair açıklamasında Kuşçuoğlu şunları söylemiştir: “Beşere hizmet İslam dininin gereklerinden biridir. Bu hizmetin hiçbir şekilde ölçüsü olamaz. İnsanlığa hizmet günün şartlarına göre değişir. Yapılan hizmetler ilahi tecellidir. İsteriz ki insanlara iyilik yapmak üzere yapılmış bu vakıflar her geçen gün artsın. Bugüne göre yaşamak durumundayız. Gücümüz nispetinde, elimizden geldiğince insanlığa hizmet etmeliyiz.”¹⁰⁸

“Gâlibî Vakfı yoluyla ihtiyaç sahiplerine her türlü yardımı yapabilecek kapasite ve donanımla, yıllardır her gün aksatmadan on binlerce ekmek¹⁰⁹, aşevlerinde¹¹⁰ dağıtılan yemek, giyim kuşam evlerinde dağıtılan giysilerle, kış

¹⁰⁴ Ankara Hüseyingazi semti, Hüseyingazi tepesinin eteklerine kurulmuştur. “Hüseyin Gazi Hazretleri'nin ve Zaviyesi'nin” burada bulunmasından dolayı semte bu isim verilmiştir. Evliya Çelebi'nin seyahat namesinde geçen türbe ve zaviye günümüzde ziyaret edilen yerlerden biridir. Kalenderi zaviyeler içerisinde zikredilen “Hüseyin Gazi Zaviyesi” için bkz. Ocak, Ahmet Yaşar, *Kalenderîler*, s. 190.

¹⁰⁵ Aras, *Organizational Structure of Islamic Mysticism The Case of Galibi Order*, s. 109.

¹⁰⁶ *İnsana Neşe Gerek*, Radikal, 26.02.2001.

¹⁰⁷ Vakıfla ilgili bilgilere www.galibivakfi.com adresinden ulaşılabilir. Bunun yanında çeşitli televizyon programlarında da vakıf hakkında bilgiler verilmiştir. Bunlardan biri şudur: MPL TV, Bab-ı Âlem, “Güzin Osmancık'la Galip Kuşçuoğlu Söyleşi”, 03/Ocak/2011.

¹⁰⁸ Aras, *Organizational Structure of Islamic Mysticism The Case of Galibi Order*, s. 47; 27. Haziran. 2009, Tokat Gazetesi. Bakınız: <http://www.kardesliksayfasi.com>.

¹⁰⁹ “Galibiler'den 7 yıldır Kesintisiz Destek”, Manşet Gazetesi, Haberin Olduğu Yerde, 31.10.2005 tarihli haberde Kırıkkale'de günlük olarak yapılan ekmek dağıtımından bahsedilir.

¹¹⁰ “Galip Kuşçuoğlu Vakfı Aşevi'nden 39 Bin Kişiye Yemek”, Çorum Haber Gazetesi, 04.11.2006 tarihli haberde Ramazan ayı boyunca Tevhit Camii çevresinde yaşayan fakir halka yemek dağıtıldığı verilmiştir.

aylarında odun kömür yardımı, doğal afetlerde afetzedelere,¹¹¹ hasta ve yolda kalmışlara uzanan yardım eliyle ihtiyaç sahiplerinin hizmetine koşmayı emr-i ilahi zevkiyle yaparlar. Gâlibî vakıfları, bu hizmetleri hiçbir ticari faaliyette bulunmadan Allah için vermeyi infak etmeyi idrak etmiş ve Allah rızasından başka kasıtları olmadan fisebilillah kendi aralarında imece usulü ile karşılıklı olarak bulundukları. Vakfa bağlı aşevinde özellikle kandil gecelerinde yemek pişirilir, dergâha gelen müritlerle iftar edilir ve ihtiyacı olan çevredeki halka da bu yemekten dağıtılır.”¹¹²

Vakfın merkezi konumundaki Ankara Hüseyingazi semti alevi vatandaşların çoğunlukta olduğu bir yer olmasına rağmen yardımlar ayırım yapmadan ihtiyacı olanlara ulaştırılmaya çalışılır. Kuşçuoğlu'nun alevi vatandaşlardan da müritleri vardır. O “Eğer Alevilik Hz. Ali’yi sevmekse, ben de Aleviyim” diyerek aleviler hakkındaki düşüncelerini de dile getirmektedir.

Kuşçuoğlu yazdığı eserleri yoluyla insanlara ulaşmaya çalışır. Eserler vakıf yoluyla bastırılarak ücretsiz olarak isteyenlere dağıtılır. İlk eseri *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik* yurt içinde ve yurt dışında çeşitli devlet adamlarına gönderilir. Bunlar arasında Amerika Birleşik Devletleri eski başkanı Bill Clinton, İngiltere Kraliçesi, İngiltere Başbakanı Tony Blair, Galler Prensi Prens Charlese, İspanya Devlet Baskani Jose Luis Rodriguez Zapatero, Polonya Cumhuriyeti Başkanı Aleksander Kwasniewski, Avrupa Parlamentosu Başkanlığı, Yunanistan Başbakanı Kostas Karamannis, Almanya Cumhuriyeti Bas Konsolosluğu, Almanya Federal Cumhuriyeti Büyükelçisi, 7.Cumhurbaşkanımız Kenan Evren, 9.Cumhurbaşkanımız Süleyman Demirel, Beşiktaş Belediye Başkanı Ayfer Atay, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz gibi isimler vardır. Karşılığında da teşekkür mektupları alır.¹¹³

---

¹¹¹ “Hacı Galip Kuşçuoğlu Vakfından Selzedelere Bir Kamyon Yardım”, Çorum Hâkimiyet Gazetesi, 16.11.2006 haberiyle ihtiyacı olanlara yardımlar yapılmıştır.

¹¹² www.haber7.com/haber/18.Mayıs.2010. Haber şu şekilde verilmiştir: “Vakıflar Genel Müdürlüğünün Vakıflar haftası etkinlikleri çerçevesinde Gâlibî Vakfı Antalya şubesi, Güzel Sanatlar Galerisinde şimdiye kadar görülmemiş bir etkinliğe imza attı. Vakıflar Haftası nedeniyle Türkiye'nin dört bir yanında olduğu gibi Antalya'da da çeşitli etkinlikler düzenleniyor. Bu etkinliklerden biride Kalekapısı'nda bulunan güzel sanatlar galerisinde gerçekleşti. Gâlibî Vakfı Antalya Şubesi'nin düzenlediği etkinlikte şimdiye kadar yapılan hizmetler sergilendi. Yapılan hizmetleri daha yakından görmek isteyen vatandaşlar sergiyi uzun süre gezerek inceledi.”

¹¹³ *Devlet Adamlarından Teşekkür Alan Kitap*, 20 Ağustos 2004, Türkiye Gazetesi. Kuşçuoğlu'nun devlet adamlarına göndermiş olduğu mektupların içeriği Ankara (Tevhit Camii) ve Antalya'da (Allah Camii) “Galibi Tasavvuf Sergisi” olarak düzenlenmiş ve bu külliyelerde sergilenmektedir. Aynı zamanda şu internet adreslerinden de bu mektuplara ve onlara verilen karşılıklar hakkında bilgi edinilebilir. <http://www.kardesliksayfasi.com>; <http://galibivakfi.com>; <http://www.galibi.com>.

Metafizik I ve II, Tasavvuf ve Zikrullah, Rahmeti İlahiden Asra Uyumlu Merhamet Damlaları kitapları da çeşitli kütüphanelere gönderilmiştir. Kuşçuoğlu'nun kitaplarını göndermekteki maksadı insanlara tasavvuf hakkında bilgi vermektir.

Kuşçuoğlu'nun sohbetlerine farklı yaş ve meslek grubundan insanlar katılmaktadır. Aras'ın, Gâlibî Tarikatı Şeyhi, kadın ve erkek müritleri ile teke tek ve gruplar halinde yürütülen derinlemesine mülakatları, katılımcı gözlem yöntemi ve 130 kişi ile yapmış olduğu anket çalışması bize bu konuda bilgi vermektedir. Araştırma sonucu Galibi Tarikatı müritlerinin geniş bir yaş ve meslek yelpazesi oluşturduğunu göstermiştir. Müritlerin çoğunun tarikata dost-ahbap aracılığı ile girdikleri ve dergâha bağlandıktan sonra İslamî yaşantılarında artış olduğu belirlenmiştir.¹¹⁴

Kuşçuoğlu'nun tasavvufi söylemlerini sevgi ve merhamet¹¹⁵ üzerine temellendirmesi, “Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz.”¹¹⁶ hadisinin ön planda tutulması farklı kesimlerden insanların sohbetlerine katılmasına sebep olmuştur. Bunun yanında güncel dini konulara yaklaşımı, zamana göre İslam'ı yaşama konusundaki hassasiyeti, Atatürk hakkındaki düşünceleri, dergâha siyasetin sokulmaması¹¹⁷, İslam'ın Demokrasi-Laiklik ve Cumhuriyete karşı olmayışı gibi fikirleri de bunda etkili olmuştur.

Kuşçuoğlu'nun kendinden önce zuhur eden bütün pirlar gibi, zıtların ahenginde dönen devranın özündeki birliği ve bütünlüğü savunan bir tevhit adamı olması “tevhit inancını” sohbetlerinde ve yaşamında vurgulaması bir mutasavvıf

---

¹¹⁴ Aras, *Organizational Structure of Islamic Mysticism The Case of Galibi Order*, s. 3.

¹¹⁵ Kuşçuoğlu, Allah'ın rahmetinden çok gazabından bahsedenler hakkında şunları söyler: “Allah'ın sonsuz affı ve merhameti vardır. Bu merhameti ve rahmeti ilahiden habersiz yalnızca ömrünü nehy-i ilahilerle geçiren insanlar vardır. Bunlar kendilerine verilen ömrün aydınlığından habersiz, yalnız nehiylerle uğraşır ve ona hayranlık duyarlar. Sadece haram ve nehiylerle ilgilenenler, âlim geçinseler de hakikatin cahilidirler. Bu kişilerin genellikle sözlerinde sanırsın ki, Allah (c.c.) bütün kullarını cehenneme koymak için yarattı. Onların anlatmalarından zannedersin ki, Allah (c.c.) kullarından hınç almak istiyor.” Kuşçuoğlu, *Hiz. Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edeb*, s. 138.

¹¹⁶ Buhari, İlim, 12.

¹¹⁷ Nokta Dergisi'nin “Şeriat 1400 Sene Önce Geldi” başlıklı, Aralık 1988 tarihli sayısında Şeyh Galip Kuşçuoğlu hakkında şöyle bir haber vardır: “Kuşçuoğlu, ‘Nakşilerin politik bir yönü var ama bizim böyle meselemiz yok’ derken önemli bir gerçeğe temas ediyor. Cumhuriyet Gazetesi köşe yazarlarından Uğur Mumcu da bu görüşü doğruluyor ve ‘evet, bunlar politika ile uğraşmadıklarını söylerken samimidirler. Gerçekten de siyasetle pek ilgileri yoktur. Bunlar gösteriye ağırlık verirler. Dümbelek, zurna, şiş, filan ...’ diyor.”

olarak ilgi görmesine sebep olmuştur.¹¹⁸ Bütün dinlerin İslam olduğu düşüncesi, Ehl-i Kitaba yaklaşım, dinler arası diyalog gibi kavramlar onun tevhit inancı konusunda şekillendirmiş olduğu konulardır.

7. KİŞİLİĞİ VE HATIRALARI

Kuşçuoğlu doğruluk, dürüstlük, kendi emeği ile geçinmek, başkalarına muhtaç olmamak gibi kavramları kendine hayat felsefesi edinmiştir. Başkalarının sırtından geçinmek, emek harcamamak onun hoşlanmadığı konulardır.

Kuşçuoğlu, çocukluğundan itibaren Allah inancını kalbinin derinliklerinde hisseder. Yaşantısı, ibadetleri, düşünceleriyle İslam'ın özünü yaşar. İnsanları inançları, dilleri ve milletleriyle ayırmaz.¹¹⁹

Kuşçuoğlu'nun yolunu aydınlattığına inandığı bazı sözler vardır. Bunlardan Yunus Emre'nin "Yetmiş iki milleti bir gözle görmeyen, halka müderris olsa da hakikatte asidir" sözünü düşüncelerinin ve yolunun özü olarak görür.¹²⁰

Kuşçuoğlu bir aşk insanıdır. Sözleri, davranışları, duası, yakarışı hep aşk ileler. Son noktaya kadar Allah'tan istediklerini diler.¹²¹ Ama dayanma gücü kalmadığında bırakır her şeyi yaratana. Naz-niyaz makamını da yaşar,¹²² teslimiyetin

---

¹¹⁸ Özdamar, *Pîran*, s. 431.

¹¹⁹ Kendi ifadeleriyle kendini şöyle anlatır: "Manevi halim ve düşüncelerimi görüyor ve yaşıyordum ki istisnai bir hal vardı gönül bahçemde. Nedenini şimdi daha iyi anlıyorum. Rabbimin lutfu ihsanı ile yaratılmı tanımakta, bildirilenleri kabullenmekte hayatım boyu hiç güçlük çekmedim. Allah'ın varlığından hiç şüpheye düşmedim. Cümle Peygamber Efendilerimizi birini diğerinden ayrı görmedim. İmanın şartı olan amentünün manasına muhalif yaşantı ve düşünceye bütün gücümle karşı çıktım. Bahşedilen imanın icraatta zuhuru ile mânânın aksi olan küfre yer vermemeye, Rabbimin ihsanı ile çaba gösterdim. Ahir zaman Nebisi Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) Efendimizin tebliğ ettiği emri ilahiler başımın tacı, aşkımanın miheng taşı oldu. Bunları anlatmaktaki gayem 'görmediğim Allah'a ibadet etmem' diyen yol büyüklerimin neyi kastettiklerini rahmet-i ilahi olarak yaşadım, yaşıyorum." *Kuşçuoğlu, Rahmet Damlaları*, s. 45.

¹²⁰ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 52.

¹²¹ Bkz. 31. dipnot.

¹²² Bkz. 34. dipnot; "Zamanın değerli parası olan seksen beş liraya terzi masrafı da olmadan bir manto diktirdim. Kumaşı güzel ve kaliteliydi. Bakmaya kıyamazsın, tiril tiril... Mahallemizde hanım bir bakkalımız vardı. Beni her görüşünde duygulanır, gözleri yaşardı. Namaz kılmam, çocuklarım için, nafakam için koşturmam hoşuna giderdi. Bir gün Hanım, evde ekmek yok, dedi. Horanta da çok. Kime gideyim ekmek için. Satacak da bir şeyim yok. Yeni diktirdiğim mantom var sadece. Onu da yeni diktirmişim, seviyorum da. Gittim eskiciye seksen beş liraya diktirdiğim mantoya on beş lira değer biçti. Az verdiğini söylesem de bizim elimize geçince eski olur dedi. Vicdansız halimi anlamıştı. Gözlerim kızarmış, çaresizdim. Verdim on beş liraya. Eve ekmek aldım. Sitem ettim Allah'a "mademki layık görmedin, sattırdın; bir daha giymem." Kime sitem edeyim. Bir yıl sonra durumum düzeldi ama kendime kıskık almadım. Ne yapayım söz verdim Allah'a. Kime naz yapayım." 27. Temmuz.2009 tarihli kendisiyle yapılan "Tasavvuf" adlı görüşme.

en son noktasını da. İnanmadığı düşüncelerin, yapamayacağı fiillerin ardına düşmez.¹²³

Kuşçuoğlu gerek özel yaşantısında, gerek de manevi yaşantısında alçakgönüllüdür.¹²⁴ Bir şeyh olarak müritleriyle, bir eş olarak hanımıyla, bir baba olarak çocuklarıyla sevgi ve saygı çerçevesinde iletişim kurar.

Kuşçuoğlu, sözleri net ve etkili, statik duruşlu, esprili ve fikra kültürü ile anlatmak istediği meramını kısa yoldan anlatan, bu konuda Hoca Nasrettin karakteristik özelliğini tabiatında barındıran bir mürşittir.

Bütün evliyalarda olan yoğun merhamet duygusu Kuşçuoğlu'nda da vardır. Ona göre, “Merhamet Hakk’a ulaşmak için en büyük vesiledir. İman ağacının en değerli meyvesidir. İnsanın iki cephesi vardır. Biri Hakk’a, diğeri halka dönüktür. Halka dönük tarafıyla insanlara, bitkilere ve hayvanlara merhametli olmalıdır.”¹²⁵

Kuşçuoğlu'na II. Şirazi de denilmektedir. Şeyh Kuşçuoğlu'nun mizaç, yakarış, üslup, irşat anlayışı ve strateji bakımından kendinden yüzyıllarca önceden yaşamış İran-Azerbaycan coğrafyasında irşat ederek ömrünü bitirmiş; ama söz ve kasideleri ile halen yaşayan, Şeyh Sadi Şirazi'ye benzemektedir. Şeyh Sadi mizaçlı, İkinci Şeyh Sadi yani Şeyh Kuşçuoğlu, klasik nakilciliğe saygı duyarak tasavvufta kendi anlayışını ortaya koymaktan çekinmemiştir. Klasikleşmiş şeyhlik anlayışını, “dün dün de kalmıştır; hali yaşamak ve geleceği yaşatmak için halde yapılması gereken yenilikleri” yapmak lazım düşüncesindedir.¹²⁶

Kuşçuoğlu bir mutasavvıf olduğu kadar bir düşünce adamıdır da. Vatanını, milletini ilgilendiren her konuda bilgi sahibi olmaya çalışır. Tasavvufu hayatın belirli bir alanında yaşayan bir şeyh değildir. Ona göre tasavvufi hayat, hayatın her alanına nüfuz eder.

Mücadelesinin büyük bir bölümü ne İslam düşmanlarıdır ne de diğer dinler. Onun mücadelesi İslam'ın en doğru şekilde anlaşılmasıdır. Günü kurtaran anlayıştan

¹²³ Bkz. 418. dipnot (burhan ile ilgili anısı).

¹²⁴ “Maneviyatta, velayet koltuğu imiş oturturdular beni, ben de dibine oturmuşum. Dediler ki, hayret dediler şimdiye kadar gelen mürşidler hep ucuna oturdular bu dibine oturdu maşallah.” 123 nolu kaset, 10.03.1996. Antalya sohbeti.

¹²⁵ Kuşçuoğlu, *Hz. Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edep*, s. 77.

¹²⁶ Demir, *Ankara'nın Gönül Erleri*, s. 73.

uzak, zamana göre yaşayarak geleceği kurmaya çalışan, ileri görüşlü, aydınlığa susamış bir velidir.¹²⁷

Kendini şöyle tanıtır: “Şah-ı velayet Hz. Ali’ye verilen rahmet-i ilahi olan velayet kapısının manevi vazifem itibariyle bir parçasıyım. Mezhebim Hanefi, meşrebim ilim yönünden benzetilecek olursa Aleviyim.”¹²⁸

Kuşçuoğlu güzelliklere hayranlığını her fırsatta dile getirir. Peygamber (s.a.v)’in “Allah güzeldir, güzelliği sever.”¹²⁹ hadisini sıklıkla dile getirir. Güzellik göreceli bir kavramdır ama onun güzellik anlayışı biraz daha farklıdır. “Her güzellik dindir; çirkinlik la-dindir, din değildir.” onun ifadelerindedir.¹³⁰ Yani güzel olan her şey dindedir; güzel olmayan dinden değildir. Ona göre güzel topluma, insana, evrene faydalı olan gerek maddi, gerek manevi şeyler olabilir ki bunlar dinin özüne de aykırı değildir. Tasavvufi yaşantıdan, toplum idaresine; giyimden, günlük yaşantıya kadar pek çok konu onun güzellik kavramı içerisinde ele alınabilir.

8. ESERLERİ

Bir insanın fikir dünyası, eserleriyle anlaşılır. Bu başlık altında Kuşçuoğlu’nun eserlerinin içeriği hakkında kısa bir değerlendirmede bulunacağız.

8.1 MUHTAÇ OLDUĞUMUZ KARDEŞLİK

Galib Kuşçuoğlu’nun ilk kaleme aldığı eserdir. Galip Kuşçuoğlu’nun tasavvufi fikirlerinin yanı sıra bazı ayetlere vermiş olduğu tefsirleri de içerir. Kitabın kapağına içinde işlenecek konulardan başlıklar yazılmıştır. Her başlık kendi başına bir açıklama tarzındadır. Eserin sonunda günlük olarak yapılması gereken evrat tarif edilmiş, istiharenin yapılış biçimi üzerinde durulmuş ve şiş burhanı konusunda bilgi verilmiştir. Tasavvufi pek çok konu ele alınmıştır. Bu konular: Evliyalık, hikmet ve marifet, tasavvufun manası, zikir, felsefe ve tasavvuf karşılaştırılması, semavî dinin

¹²⁷ Demir, Sıddık, *Gündemden Kesitler*, s. 67.

¹²⁸ Kuşçuoğlu, *Metafizik I*, s. 30.

¹²⁹ Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu’l-hafâ ve Muzilü’l-Libas*, c.1, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, miladi 2001, s. 311.

¹³⁰ Kuşçuoğlu kitabında kendi ifadesini verirken, Şeyh Sadi Şirazi’nin sözünü de ifade eder. Sadi Şirazi “Bugün de Mecnun, Leyla’ya âşık ise, din Leyla’nın dinidir.” der. Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 79.

tek olduğu, mehdi inancı ve bunlar üzerindeki çelişkiler, hurafeler, Allah yolunda cihat, merhamet, evliya kelimesini Türkçedeki dost kelimesinin yerini tutamayacağı, kadının derece ve kıymeti, burhan, zuhr-ı âhirdir gibi konulardır. Bu konulardaki görüşlerini anlatırken, Kur'ân-ı Kerim ve hadisleri daima göz önünde bulundurmuştur. Kitabın sonuna sözlük ve tarikatla ilgili basında çıkan haberler de konulmuştur. Eser Kuşçuoğlu'nun düşüncelerini içermesi anlamında özgündür. Kuşçuoğlu Eğitim-Bilim-Kültür ve Yardım Vakfı tarafından ilk baskısı Antalya'da yapılmıştır. 2004 tarihli eser, 352 sayfadır.

8.2 TASAVVUF VE ZİKRULLAH

Kuşçuoğlu, bu eserini, bir Mevlit kandiline rastlayan 16 Temmuz 1997 tarihinde telif etmeye başlamıştır. Bu tarihte yaptığı kandil sohbetinde Allah'ın zikri ile ilgili düşüncelerini bir kitapta toplayacağını duyurmuştur.¹³¹ Bu düşüncelerle eserini telif etmeye başlamıştır. Zikirle ilgili olan ayetleri başlık yaparak, bu ayetleri kendi üslûbuna göre izah etmiş ve ayetlerin tefsirini yapmıştır. Eserde Allah'ı zikretmenin geniş bir şekilde izah edilmesinin yanında, Galibî kolunun verilmesi, Şeyhi Hacı Mustafa Yardımedici'ye intisabı gibi tasavvufî hayatıyla ilgili konulara da yer verilmiştir. Son bölümde ise günlük olarak yapılan Kadir- Rukai ve Galibi virtleri ayrı ayrı ve sayısal olarak ifade edilmiştir. Bütün sohbetlerinin ana konusu olan Müslüman'ın tanımına bu eserinde de rastlanılmaktadır. Bu bağlamda Ehl-i Kitab'a bakışını da izah etmiştir. . Kuşçuoğlu Eğitim-Bilim-Kültür ve Yardım Vakfı tarafından ilk baskısı yapılmıştır. 1998 tarihli eser, 267 sayfadır.

8.3 METAFİZİK I

Eserin isminden de anlaşıldığı gibi fizik üstü konulara ağırlık verilmiştir. Kuşçuoğlu kendi başından geçen metafizik olayların yanı sıra yetişmesinde etkili olan şeyhlerin de başlarından geçen metafizik olayları anlatmıştır. Bunları anlatırken kendi çıkarımlarını ve tasavvufî düşüncesini de açıklamıştır. Eserin bu ismi almasının sebeplerinden biri de Kuşçuoğlu'nun bu kitabı yazarken Allah'ın kudret

---

¹³¹ Galib Efendi'nin Sohbetleri, (156 numaralı kaset) 17.07.1997. Mevlid Kandili sohbeti.

mührünü basmasıdır.¹³² Abdulkadir Geylani, Selman-ı Farisi, Yusufu Bahri, Hasan Basrî, Beyazıt Bistami gibi kişilerin kıssalarının yer aldığı eser çok yönlüdür. Tiryaki sigarayı nasıl terk eder, deniz kaplumbağası, alkolik derviş Ali Efendi, Peygamber Efendimizin rüya tabirleri gibi konu başlıkları vardır. Kuşçuoğlu Eğitim-Bilim-Kültür ve Yardım Vakfı tarafından ilk baskısı Ankara’da 1999 yılında yapılmıştır. 318 sayfadır.

8.4 MERHAMET-İ İLAHİDEN HİKMET-İ İLAHİ OLAN ASRA UYUMLU RAHMET DAMLALARI

Kuşçuoğlu’nun 2001 yılına kadar feyiz aldığı sözlerin yazılı olduğu defterini, anlamları aynı olanları bir araya getirmeden olduğu gibi kaleme aldığı eseri dört bölümden oluşur. Birinci bölümde bildirilmesinde sakınca olmayan rüya ve hal-i yakazada zuhur eden taltif-i ilahi manalar anlatılır. Dervişlerin gördüğü rüyaların derlendiği bölümdür.

Eserin ana gövdesini oluşturan ikinci bölümde mahrumiyetlerin ilaçları maddelendirilerek anlatılır. Yedi ayrı mahrumiyet ve bunların ilaçları şu şekilde başlıklandırılmıştır. Bir, “hikmet ve marifetullahtır”. İki, “semavi tek din İslam’dır. Başka bir din olmadığı halde niçin peygamber efendilerimizi ayrı ayrı dinde göstermeye çalıştık”. Üç, “düşülen enaniyet ve varlık. Muhammedün Rasulullah demeyenlere niçin gayr-i Müslim, kâfir, gâvur dedik”. Dört, “Lâ ilahe illallah diyen kul beşer ölçüsüne göre müslümandır. Kardeşimizdir, kanı ve katli haramdır. Artı ölçü Allah’a mahsusuttur”. Beş, “nakille gelen emri ilahileri akılcı dine dönüştürdük. Elbette içinden çıkamadık. İki cami arasında kalmış bi-namaza benzedik”. Altı, “din-i İslam Allah’ın yasakladıkları dışında güzelliklere, güzel olan şeylere karşı değildir. Bi-zatihi din güzeldir”. Yedi, “namaz, oruç, hac, zekât İslam’ın şartlarından değildir.

---

¹³² Kuşçuoğlu 24.Haziran.1999 senesinde bilgisayarda yazdıklarını dosyalamak için yazıcıya yazdırır. Altmışıncı sayfanın başında çift çizik çerçeve içerisinde alışlagelen çerçeve boyutlarında olmayan 12,5cm boyunda, 12mm eninde sarı altın yaldızlı zemin üzerine kırmızı ve yeşil noktacılarla bir çerçeve belirir. Sayfa düzenine uymayan, bilgisayarın ekranında gözükmeyen, çeşitli renklerle bezenmiş, bazı yerlerinde kûfi yazıya benzer yazıların olduğu, çıplak gözle zor görülen esmaların ve mührün olduğu bir logo (ayırmaç) belirir. Bu bilgisayarın ekranında yoktur. Yazıcıdan çıkmıştır. Bu olaya Mehmet Şen ve Tarık Küçükkalıpcı da şahit olmuştur. Hiçbir cihazın etkisi olmadan mührün gökten düşer gibi zuhuru herkesi hayretler içerisinde bırakmıştır. Bu çerçeve içerisinde Kuşçuoğlu’nun kimliğini ve icazetini yazan şu ifadeler vardır: “H. GALİP HASAN KUŞÇUOĞLU Kadiri, Rufâi, Gâlibî Meşâyihî, Mutasavvıf”. Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 161; *Metafizik 2*, s. 208.

İslam'ın şartı birdir. Buda Allah'tan başka ilah yoktur", şeklinde başlıklandırılarak bölüm ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde hikmet damlaları başlıklı bölüm vardır. Dördüncü bölümde şeyh Sadi Şirazi'den seçme gazzeler ve rubailer vardır. Kuşçuoğlu Eğitim-Bilim-Kültür ve Yardım Vakfı tarafından Antalya'da basılmıştır. 2001 tarihli eser, 283 sayfadan oluşmuştur.

8.5 METAFİZİK II

Eser, *Metafizik I*'e ilaveler yapılarak tekrar kaleme alınmıştır. İlk bölüme tasavvufî düşünceleri özetleyen sayfalar eklenmiştir. İkinci kitaba neden ihtiyaç duyuldu, Hazret-i Allah'ı kul nasıl bilmeli, şehadet imanın aslı, Hz. Allah'ın sıfatları, şeyhim efendime biatım, kırklar meclisi, yersiz soykırım iddiaları, Atatürk tarikatları ilâ-nihâye yasaklamadı gibi konu başlıkları ilave edilmiştir. Her eserde olduğu gibi bu eserin sonunda da sözlük bölümü dikkati çekmektedir. Kuşçuoğlu Eğitim-Bilim-Kültür ve Yardım Vakfı tarafından ilk baskısı Antalya'da 2003 yılında yapılmış eser, 344 sayfadır.

8.6 KUR'AN'DA TESETTÜR, HİCAP VE EDEP

Eser bölümlere ayrılmamıştır. Başlıklar verilerek konular anlatılmıştır. Başlıklardan bazıları Allah'ın zati, subutî ve fiili sıfatları, peygamberimizin sıfatları, merhamet, tesettür ve hicap ayetleri, edep gibi konuları içerir. İlk elli sayfada kitabın içindekileri özetleyen levhalar vardır. Bu levhalardan birinde kitabında özeti olan şu bilgi yer almaktadır: "Tesettür ve hicap mana itibari ile edeptir. Bu kâinat kubbesinin dönüşündeki nizam ve intizam edeptir. Din edeptir. Sözün edepli olanını söyle. Akla, iman nedir? diye sordum. O kalp kulağıma dedi ki: Edeptir. Gözünü açta baştanbaşa Tanrı kelamına bak! Ayet ayet bütün Kur'an'ın manası edepten ibarettir. Ademlikten insan olma şerefine ermiş kişinin kıymeti ve değeri edebi ile ölçülür."¹³³ Kuşçuoğlu Eğitim-Bilim-Kültür ve Yardım Vakfı tarafından Antalya'da 2006 yılında basılmıştır. 196 sayfadır.

---

¹³³ Kuşçuoğlu, Hz. Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edep, s. 28,29

8.7 GÂLIBÎ VAZİFELİLERİNİN TARİKİ MÜSTAKİM MEKÂRİM-İ AHLAK EL KİTABI VE İSLAMÎ TASAVVUF PRENSİPLERİ

Kuşçuoğlu'nun Galibi vazifelilerine verdiği temel eserdir. Risale tarzında hazırlanan eser hacim olarak küçüktür. Tasavvufi prensiplerin kısa ve net bir şekilde anlatıldığı eser, vazifelilerin bilmesi gereken konular hakkında bilgi verdiği gibi çeşitli dua örneklerini de içerir. Gâlibî zikrinin yapılışı, hatme-i hâcegân-ı sagır, hatme-i hâcegân-ı kebir, istiğfarlar, otuz iki ve elli dört farza yer verilir. Kuşçuoğlu Eğitim-Bilim-Kültür ve Yardım Vakfı tarafından basılmıştır. 110 sayfadır.

8.8 BİRİNCİ YÜKSEK DİN ŞÛRASI'NA SUNULAN TEBLİĞ

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilk defa düzenlemiş olduğu Birinci Yüksek Din Şurası'na takdim edilmek üzere hazırlanmış küçük bir eserdir.¹³⁴ Eserin ilk sayfasında şunlar yazmaktadır: “Yüce dinimizin kurum ve kurallarını çağın çok gerisinde bırakan 1200 yıl evvel yapılmış içtihatların bu şûrada yeniden ele alınarak günümüz şartlarına göre yeniden yorumlanması kaçınılmaz bir gerçektir. Her devirde yeniden yorumlanmış din tablosunun çizilmesi ile diyanet ve şeriat ortaya çıkmış olacaktır.”

Şûrada ele alınması gereken konular üçe ayrılmış. Fikhî meseleler ve içtihatlar başlığı altında Cuma namazı ve zuhri ahir, nisaplar, fidye, fitre, zekât, mehir, ramazan başlangıcını belirleyen hilal olayı ele alınmıştır. Mezhepler arasındaki ayrılıklar ve tasavvufta diğer konu başlıklarıdır. Küçük boyutlu bu eser, 30 sayfadır.

---

¹³⁴ I. Yüksek Din Şurası'na davet edilen Kuşçuoğlu, düşüncelerini içeren bu küçük risaleyi toplantıdan önce takdim eder. Ama sonrasında konuşmasına izin verilmez. “Zamanımız buna müsait değil, size konuşma izni veremeyiz. Sizin dediklerinizi yapmak için bütün kitapları yakmak gerekir.” derler. Kuşçuoğlu da “aynısını yazacaksınız, zahmet etmeyin” der. Kuşçuoğlu ile yapılan “*Tasavvuf*“ adlı, 27.Temmuz.2009 tarihli görüşme.

II. BÖLÜM

GALİP HASAN KUŞÇUOĞLU'NUN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Bu bölümde Galip Hasan Kuşçuoğlu'nun eserlerinden yola çıkılarak, bazı tasavvufî konularla ilgili görüşleri incelenecektir. Kuşçuoğlu tasavvufî anlamda fikirden çok zikre önem verir. Genel anlamda Galibi tarikatının uygulamaları da zikir ağırlıklıdır. Biz yine de çalışmamızda Kuşçuoğlu'nun kitaplarında, sohbetlerinde işlediği kadarıyla tasavvufî görüşlerini ele almaya çalışacağız.

1. TASAVVUF

Tasavvufun çeşitli tanımları yapılmıştır. Tasavvuf, dışta ve içte şeriatın edeplerini yerine getirmektir. Güzel ahlak ve iyi huylarla nefsi arındırmaktır.¹³⁵ Tasavvuf, ahlaktır.¹³⁶ Tasavvuf insanlara önce kendini, sonra Rabbini tanıma yolunu gösterir.¹³⁷

Tasavvufun çeşitli tanımları yapıldığı gibi kökeniyle ilgili de farklı yaklaşımlar olmuştur. Tasavvuf “suf” kelimesinden türemiş Arapça bir kelimedir. Yün anlamına gelen “suf”, yün elbise giyen anlamında “sûfi” olarak kullanılırken;

---

¹³⁵ Kâşânî, Abdürrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli, İz Yay., İstanbul, 2004, s. 135.

¹³⁶ Es-Sülemi, Ebu Abdî'r-Rahmân Muhammed İbn el-Huseyn, *Tasavvufun Ana İlkeleri Sülemî'nin Risaleleri*, ter. Süleyman Ateş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1981, s. 27; Sülemî “Tasavvuf, ahlaktır. Ahlakı senden üstün olanın tasavvufu da senden üstündür” ifadesini kullanmıştır. Yılmaz, Hasan Kamil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neş., İstanbul 2009, s. 23.

¹³⁷ Tusi, Ebu Nasr Serrâc, *el- Lüma İslam Tasavvufu Tasavvufla İlgili Sorular Cevaplar*, çev. Hasan Kamil Yılmaz, Altınoluk Yay., 1996, s. 454.

tasavvuf ve mutasavvıf kelimeleri de Arapça dilbilgisi kâidelerine göre bu kelimenin tefa'ul kalıbındaki kullanımına uygun düşmektedir.¹³⁸ Sûfi kelimesinin kökeniyle ilgili değişik görüşler ifade edilmiş olsa da en çok kabul edilen budur.

Bunun yanında safvet, durgunluk anlamına gelen “safv” kökünden; Rasulüllah (s.a.v) zamanındaki “Ehl-i Suffa” ya benzeterek “Suffa Ehl-i gibi yaşamak” anlamında; Ulu ve Yüce Allah’ın huzurunda “ilk safta” bulunanlar anlamında; “saf olmak” gibi anlamlara gelmektedir. Sufilere vatanlarını terk ettikleri için “gureba”(garipler), memleket memleket dolaştıkları için “seyyâhin”(seyyahlar), mülkiyetlerinde bulunan eşyayı terk ettikleri için “fukara”(fakirler) de denilmiştir. Bunun yanında yunanca “hikmet” anlamına gelen “sophos”tan veya filozof anlamına gelen “sophia” dan da geldiği şeklinde görüşler vardır.¹³⁹

Tasavvuf, dini sadece kaideler bütünü olarak almayıp onun derunî manasına nüfuz etmeye çalışmak ve dolayısıyla manevî hayatı maddî hayata üstün kılmak, Allah’la kul arasındaki münasebeti iyice derinleştirmek şeklinde alınırsa, İslam ile Tasavvuf hemen hemen aynı anlama gelir.¹⁴⁰

Kuşçuoğlu’na göre tasavvuf, nefsi ayıklayıp temizlemek ve ruhu pak ederek, lâhut âlemine yükselme yoludur”. Sufi, hakikat ilmi ile amel eden fakihten başka bir şey değildir. Allah onu ilmi ile şeriatın inceliklerine, esrarına muttali kılmıştır.¹⁴¹

Kuşçuoğlu tasavvufu başka bir ifadeyle “İnsanın fillerinde Allah’ın iradesine en yakın bir şekilde kalabilmesi” olarak da tanımlar. Ona göre tasavvuf Allah (c.c.)’in sûbutî sıfatlarına aşına olabilmek için gereklidir. Tasavvufun çeşitli

---

¹³⁸ Gürer, Dilâver, *Düşünce Ve Kültürde Tasavvuf*, Ensar Neş., İstanbul 2007, s. 28; Sühreverdi, Şihabuddin, *Avarifü'l-Mearif (Gerçek Tasavvuf)*, ter. Dilaver Selvi, Semerkant, İstanbul 2008, s. 75; Tûsî, Ebû Nasr Serrâc, *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, çev. Hasan Kamil Yılmaz, Altınoluk Yay., İstanbul, 1996, s. 26; Hucvirî, Ali b. Osman Cüllâbî, *Keşfu'l-Mahcûb (Hakikat Bilgisi)*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul, 1982, s. 78; Nicholson, Reynold, *Tasavvufun Menşei Problemi*, çev. Abdullah Kartal, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 75.

¹³⁹ Kelebazi, *Ta'arruf (Doğuş Devrinde Tasavvuf)*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 1992, s. 53,54; Serrac, *El-Lüma*, s. 448; Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yay., İstanbul 2001, s. 345; Hucvirî, Ali b. Osman Cüllâbî, *Keşfu'l-Mahcûb (Hakikat Bilgisi)*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul, 1982, s. 111; Ateş, Süleyman, Sülemî ve Tasavvufî Tesîri, Sönmez Yay., İstanbul, 1969, s. 1; Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 1988, s. 26,27; Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 629.

¹⁴⁰ Güngör, Erol, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Neş., İstanbul 2008, s. 55.

¹⁴¹ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 17, 96, 135. Kulların kemâlatı için var olan tasavvuf, en büyük manevî güzelliştir. Bu şu şekilde ifade edilmiştir: “Âlem-i lâhuta pervaz eyleyen ehl-i safa, değil İskender tacı, taht-ı Süleyman istemez”. Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 158.

yönleri vardır. Bunlar ihsan, Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmek. Kurban, Allah'a yaklaşmak. Sülûk, Allah'a doğru seyahat. Tarik, yol (tarikât, yollar) dur.¹⁴²

Tasavvuf, İslâm dininin dışında değil, dinin özünde vardır. Kuşçuoğlu'na göre insan fıtratı bu ilme uyumlu ve müsait yaratılmıştır. Ona göre, Allah (c.c.)'ın bildirdiği ölçüde imanlı insanlara nazar ettiğimizde mistik¹⁴³ yaşantıya karşı aşırı temayül gösterdiklerini görürüz. Bu anlamda tasavvuf, bir yaşantı biçimidir. Geçmiş mazi oldu, istikbal meçhuldür. Zamanı, anı, “hâli” yaşamak gerekir. Geçmişin sıkıntılarını, geleceğin belirsizliğini düşünmeyip “anı yaşamak” tasavvuf ehlinin özelliğidir. Bunun için tasavvuf ehline “hâl” ehli denilmiştir. Hâl, neyin yaşantı biçimidir dersek, İslâm'ın yaşantı biçimidir. Diğer bir anlamda mistik yaşantı biçimidir. Kalp işi, gönül işidir.¹⁴⁴

Bu anlamda tasavvuf menşei ve konuları bakımından İslami ilimlerle olduğu gibi metotları ve konuları itibariyle psikoloji¹⁴⁵, sosyoloji, felsefe ve pedagoji gibi sosyal ilimlerle de alakalıdır.¹⁴⁶

Her ne kadar tasavvuf ve sufi kelimeleri Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde geçmese de mutasavvıfların tarifleri ve tasavvuf kavramlarının çoğunluğu bu iki kaynaktan beslenir.¹⁴⁷ Tasavvufun bu ismi almadan evvel Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Muhammed'in Hadîsi Şeriflerinde “tezkiye” yani “kötülüklerden temizlenme”

¹⁴² Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 161.

¹⁴³ Mistik, sırri, gizemci; veli, sûfi, ermiş, aziz. Bununla bağlantılı olarak mistisizm kelimesi ile tasavvuf arasında yakın bir ilişki vardır. Mistisizmin her dinde farklı tanımları yapılmıştır. Ama ortak olan gizlilik, bilgi ve tecrübe gibi unsurları vardır. Mistisizme, “bütün dinlerin içinden akan büyük manevi nehir”, yaratıcıyı düşünerek ruhunun derinliklerine inmek ve yaratıcıyla manevi bir bağ kurmak gibi anlamlar verilmektedir. Mistisizmin bu yönüyle tasavvufla aynı anlama geldiği; diğer inanç sistemlerinde bu kavrama “mistisizm”, İslâm dininde de “tasavvuf” denildiği görülmektedir. Mistisizm, bir metafizik doktrindir. İnsanı mükâşefe ve müşâhede ile sırlı bir yoldan Allah'a kavuşturur. Mistisizm, bir haldir, bir duygudur, bir düşünce şeklidir. Sırlı olan her şey mistik bir karakterle ortaya çıkar. Kısaca mistisizm, “Tanrının birliğinin farkına varmak” olarak tanımlanabilir. Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yay., İstanbul 2005, s. 251; İz, mahir, *Tasavvuf*, Rahle Yay. İstanbul, 1969, s. 209; Baldick, Julian, *Mistik İslam*, çev. Yusuf Said Müftüoğlu, Birey Yay., İstanbul, 2002, s. 11.

¹⁴⁴ Kuşçuoğlu, Galip Hasan, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, Kuşçuoğlu Vakfı Yay., Antalya 2004, s. 124; Kuşçuoğlu, Galip, *Allah Rahimdir*, Zaman Gazetesi, 7.Nisan.1989, s. 9.

¹⁴⁵ Psikolojinin alt dallarından transpersonal psikoloji (benötesi psikoloji) ile tasavvufun ilgilendiği bazı alanların ortak olduğu bugün kabul edilen bir gerçektir. Benötesi psikoloji alanında uzmanlaşmış kişilerin eserlerinde tasavvufî konuları da işledikleri görülmektedir. Bu alanda yapılmış çalışmalar içerisinde şunları sayabiliriz. Merter, Mustafa, *Dokuz Yüz Katlı İnsan, Tasavvuf ve Benötesi Psikoloji (Transpersonal Psikoloji)*, Kaknüs Yay., İstanbul, 2007; Frager, Robert, Kalp, *Nefs ve Ruh Tekabül (Denge ve Uyumun Sûfice Psikolojisi)*, çev. İbrahim Kapaklıkaya, Gelenek Yay., İstanbul, 2004.

¹⁴⁶ Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s.73.

¹⁴⁷ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 35.

adı altında geçmektedir.¹⁴⁸ Nefsi, ona bulaşan kir ve pastan temizleyerek onu nefsi-i emmâre mertebesinden çıkarmak, ruhu manevi kirlere arındırmak tezkiyenin gayesidir.¹⁴⁹

Peygamber'in hadislerinin tasavvufi kelimelerle dolu olması sufilerin ısrar ettikleri üzere Hz. Muhammed'in aslında ilk sufi olduğunu göstermektedir. Cüneyd-i Bağdadi'nin "Bizim ilmimiz Allah'ın Resulünün sözleri ile sıvanmıştır" sözü de bunu ifade etmektedir.¹⁵⁰ Bu anlamda tasavvufun başlangıcı Peygamber'in kendisine kadar uzanır ve Hz. Muhammed tasavvufun manevi zincirinin ilk halkası olarak kabul edilir.¹⁵¹

Hz. Peygamberin Cibril hadisinde ve Kur'an-ı Kerim'de geçen "ihsan" kelimesi de tasavvufun ilk zamanlardaki ifade biçimlerinden ve kavramlarından biridir. Cibril (a.s.)'in "ihsan nedir?" sorusuna Hz. Muhammed (s.a.v), "...Allah'a sanki görüyormuş gibi ibadet etmelidir. Eğer sen Allah'ı görmüyorsan şüphesiz O, seni görür..." cevabını vermiştir.¹⁵²

Tasavvuf, gerçek tevhit yoluyla kişinin bireysel kurtuluşa ulaşma çabasıdır. Aslında tasavvufun özü, "Allah'tan başka tanrı yoktur" sarsılmaz gerçeğini farklı biçimlerde tekrar tekrar ifade etmek ve sadece O'na ibadet edebileceğinin bilincine varmaktır.¹⁵³ "İlahınız bir tek ilahdır. O'ndan başka ilah yoktur. O, Rahman'dır, Rahim'dir."¹⁵⁴

Kuşçuoğlu'na göre, "Kulun yaratılışının nedeni aşktır. İlahi aşkın öğrenim dalı ve kökü tasavvuftur. Yol ismi ise tarikattır. Talebesinin yani salikinin ismi ise derviştir. Sufinin aldığı tasavvufi terbiye inancında, yaşantısında, halinde müşahede edilir. Onlar Allah (c.c.)'ın nuruyla bakarlar. Günlük dersi o kuluna Hz. Allah'ın

---

¹⁴⁸ En-Nedevi, Abdülbârî, *Tasavvuf ve Hayat*, çev. Mustafa Ateş, Ahmet Sait Mat., İstanbul 1967, s. 5

¹⁴⁹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 360.

¹⁵⁰ Lings, Martin, *Tasavvuf Nedir?*, ter. Veysel Sezigen, Vural Yay., İstanbul 2007, s. 145; Aras, *Organizational Structure of Islamic Mysticism The Case of Galibi Order*, s. 62; Sunar, Cavit, *Tasavvuf ve Kur'an*, AÜİF Dergisi, sayı:14, Ankara, 1966, s. 58.

¹⁵¹ Schimmel, *İslam'ın Mistik Boyutları*, s. 45; Altıntaş, Hayrani, *Tasavvuf*, AÜİF Dergisi, c. XXXI, Ankara, 1989, s. 2; Peygamber efendimizin hayatına gönül gözü ile bakarsak "en büyük derviş Peygamberimizdir." Kuşçuoğlu, *İslamî Tasavvuf Prensipleri*, s. 3.

¹⁵² Buhari, İman/47.

¹⁵³ Schimmel, *İslam'ın Mistik Boyutları*, s. 42.

¹⁵⁴ Bakara, 2/163.

ihsan eylediği aşk rahmetidir. Bu anlamda en son şeriatın sahibi Hz. Muhammed (s.a.v.) mânâ itibariyle en büyük dervıştır.”¹⁵⁵

Allah’ın varlığına inanan, aczini idrak edip ilahi emirleri ihlâs ve samimiyetle yaşamaya çalışan kul “ehl-i tasavvuf” tur. İcraatındaki samimiyeti kadar madde ve mânâda itminan-ı kalbe sahiptir, mutmaindir. Tasavvuf dinin aslı ve özüdür. Tasavvuf hakkındaki düşüncelerini şu kısa ifadelerle anlatır Kuşçuoğlu: “Tasavvuf hâl ilmidir, kâl değil; tasavvuf özdür, söz değil; tasavvuf sîrettir, suret değil”.¹⁵⁶

Kuşçuoğlu tasavvufu ve diğer ilimleri kıyasladığında şöyle bir çıkarımda bulunur. “İradeden yüz çevirip, mücerret ilmi isteyen kelamcılar; ilimden vazgeçip yalnız iradeyi talep eden bir kısım tasavvufçular; Allah elçilerinin getirdiği emri ilahilere aykırı ilim ve irade isteyen bidat ehli; Peygamber Efendimizin getirdiği emri ilahiye önemsemeyip ilim ve iradeyi talep eden feylesoflar dalalette kalmışlardır. Ancak Allah elçilerinin getirdiğine uygun bir şekilde ilim ve iradeyi isteyenler hidayete ermişlerdir”.¹⁵⁷

Abdulkadir Geylânî’ye göre tasavvuf, “baştanbaşa edeptir. Kötü huyları terk edip güzel huylar edinmektir. Kimseden incinmemek, kimseyi incitmemektir. Nefse karşı girişilen ve barışı olmayan bir savaştır. Bütün mensuplarının birbirini dost ve kardeş tanıdığı bir birliktir.”¹⁵⁸

“Tasavvuf, tekellüften kaçınmak, zarif davranmak, şeref göstermeyi (resmiyeti) bırakmaktır.”¹⁵⁹

Tasavvuf kitaplarında “tasavvufun” ortak, tek bir tanımının olmadığı görülür. Bunun sebebi sufilerin yaşadıkları hal, içinde buldukları makam ve önem verdikleri farklı olduğu için tasavvuf tarifleri de çeşitli olmuştur.¹⁶⁰ Tasavvufi deneyimi çözümlmek, sözcüklerle bu deneyimin derinliklerine inilemeyeceği için

---

¹⁵⁵ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 3; Kuşçuoğlu, *Hz. Kur’an’da Tesettür, Hicap ve Edep*, s. 187; Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 78.

¹⁵⁶ Kuşçuoğlu, *Galibi Vazifelerinin Tarik-i Müstakim Mekarim-i Ahlak El Kitabı ve İslamî Tasavvuf Prensipleri*, s. 1; Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 171; Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 28.

¹⁵⁷ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 16, 140.

¹⁵⁸ Geylânî, Abdulkadir, *Fethu’r Rabbânî*, ter: Kazım Ağcakaya, Medine Yay., İstanbul, 2007, s. 594

¹⁵⁹ Sülemî, *Sülemî’nin Risaleleri*, s. 51.

¹⁶⁰ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s. 28.

neredeysi imkânsızdır. En iyi ruhbilimsel çözümler bile sınırlıdır; sufilerin dediği gibi, sözcükler kıyıda fazla açılmaz.¹⁶¹

Tasavvuf hareketinin tohumları Hz. Peygamber, sahabe ve tabiunun yaşayışında mevcut olmakla beraber, diğer ilim dallarından farklı ve müstakil bir hareket haline gelmesinin H.II/M.VIII. asrın ikinci yarısında başladığı, III/IX. asırda doğuş dönemini tamamladığı ifade edilmektedir.¹⁶²

Tasavvuf hareketinin özünün, ilk şeklinin zühd¹⁶³ ve aslında tasavvufun da ilk defa bir zühd hareketi olarak tarih sahnesine çıktığını söylemek mümkündür.¹⁶⁴

Olgunlaşan zühd hareketi, Hicri 200/815 senelerinde tasavvuf cereyanını doğurur. Bu cereyan, zühd döneminde ikinci planda olan ilim, marifet ve vecd hallerini ön plana çıkarırken, ameli, taatı ve zühdü arka planda bırakır.¹⁶⁵

Kuşçuoğlu, tohumları peygamber zamanında atılan, günümüze kadar çeşitli yapılanmalarla varlığını koruyan tasavvufa, bugünün insanının karşı çıkışını eserlerinde ele alır. Kuşçuoğlu'na göre insanların tasavvufa karşı olmalarının bazı sebepleri vardır. Bunlar şunlardır: Kur'an'daki zikir ayetlerinin tasavvuf ehlinin anladığı anlamda tefsir edilmemiş olması; akıl-nakil çatışması ve bunun ortaya çıkardığı felsefi din anlayışı; ilmi sadece ilme'l-yakîn ile algılayıp, ayne'l yakîn ve hakk'l-yakîn bilginin önemsenmemesi; aklın her şeyin ölçüsü olarak kabul edilip, gönlün ihmal edilmesi bunlardan bazılarıdır.¹⁶⁶

---

¹⁶¹ Schimmel, Annemarie, *İslam'ın Mistik Boyutları*, çev. Ergun Kocabıyık, Kabalcı Yay., İstanbul 2004, s. 25.

¹⁶² Uludağ, Süleyman, *İslam Düşüncesinin Yapısı Selef/Kelam/Tasavvuf/Felsefe*, Dergâh Yay., İstanbul 1999, s. 113.

¹⁶³ Zühd, Arapça'da rağbetsiz olmak, yüz çevirmek; elde mevcut olsa bile gönülde mal, mülk sevgisine yer vermemek; çıkarıcı, mânâya ilgi duymak için maddeye karşı ilgisiz davranmak; Allah'ın iradesine tabi olmak için nefsin arzularını terk etmek; ahirete yönelmek için dünyadan el etek çekmek gibi anlamlara gelir. Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 743; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 397; Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. 142.

¹⁶⁴ Gürer, *Düşünce ve Kültürde Tasavvuf*, s. 63; Nicholson, Reynold, *Tasavvufun Menşei Problemi*, çev. Abdullah Kartal, İz Yay., İstanbul, 2004, s. 78.

¹⁶⁵ Uludağ, *İslam Düşüncesinin Yapısı*, s. 115.

¹⁶⁶ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, ss. 31-40.

2. TARİKAT

Tarik, başka anlamlara gelmekle birlikte¹⁶⁷ tasavvuf ehli bu kelimeyi kabaca yol olarak tanımlamıştır. Tarikin çoğulu olan “tarikât” ise yollar anlamına gelir. Tarikat, salıkların tercih ettiği yaşam tarzıdır. Tarikat, tasavvufi tecrübeyi bütünüyle kapsayan bir kelimedir. “Sûfinin çeşitli psikolojik merhalelerden geçerek ilahi realiteyi (hakikat) doğrudan tanıma seviyesine ulaşması sırasında takip ettiği yol” anlamında tanımlanmıştır. Tarikin çoğulu ise tarikattır.¹⁶⁸ Kur’an-ı Kerim’de tarikat üslup, yol, şeriat gibi anlamlarda kullanılmıştır.¹⁶⁹

“...Her birinize bir şeriat ve bir yol verdik...”¹⁷⁰

Bu “yol” , başlangıçta bir Müslüman’ın orijinal ve şahsi tecrübesi iken, tasavvufi eğitimle, bir metot, bir talimat ve ayinler bütünü halini alır. Bunlar vasıtasıyla manevi bir rehber olan “mürşit” (veya ”pir”), tarikata kabul ettiği müritlerin, mistik bir tecrübe içerisine girmelerine yardımcı olur.¹⁷¹

Tasavvuf adı altındaki tarikat, insanlara sunulan bir esrar, insanoğlunun olgunlaşması yolunda bir adımdır. Bunun ilk isimleri olarak Abdülkâdir-i Geylânî, Ahmed Yesevi, Abdülkâhir Sühreverdi ve Ahmet Rifâî gibi kişiler sayesinde tasavvuf toplumun her kesiminde kabul görür ve bir hayat tarzı olarak kendine has kültür oluşturma sürecine girer.¹⁷²

Tasavvuf tarihinde büyük küçük yüzlerce tarikat sayılabilir. Tarikatların çokluğu insanların farklı karakterde olmalarına dayandırılır.¹⁷³ Kuşçuoğlu da diğer mutasavvıflar gibi yolların mahkulatın nefeslerinin adedince olduğu düşüncesindedir. Herkesin vuslatı ayrı ayrı metod, usul ve yollarla gerçekleşir.¹⁷⁴ Tarikatlar arasındaki

---

¹⁶⁷ Tarik akşam gelişi, rahatlık, yıldız anlamlarına gelmektedir. Yıldız anlamında Kur’an-ı Kerim’de “Tarikin ne olduğunu nereden bileceksin? Kayan yıldızdır o” (Tarık, 86/3). El-Hakîm, Suad, *İbnü’l Arabî Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 600.

¹⁶⁸ El-Hakîm, *İbnü’l Arabî Sözlüğü*, s. 600 Kâşânî, Abdürrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü*, çev: Ekrem Demirli, İz Yay., İstanbul, 2004, s. 349; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 627. Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 216.

¹⁶⁹ Bkz. Taha, 20/63; Cin, 72/11.

¹⁷⁰ Maide, 5/48.

¹⁷¹ Popoviç, Alexandre-Veinstejn, Gilles, *İslam Dünyasında Tarikatlar*, ter. Osman Türer, Suf Yay. İstanbul 2004, s. 14.

¹⁷² Gürer, *Düşünce Ve Kültürde Tasavvuf*, s. 107; Mardin, Şerif, *Bediüzzaman Said Nursi Olayı*, İletişim Yay., İstanbul, 1992, s. 295.

¹⁷³ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 84.

¹⁷⁴ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 28.

muhtelif farklılıklar ise, Peygamber'in sunmuş olduğu kendi örneğinin ve nasihatlerinin geniş yelpazedeki tatbikinden ibarettir. Aynı zamanda manevi üstadın fonksiyonu da bu çeşitliliği destekler niteliktedir.¹⁷⁵

Tarikatlar içerisinde bu kadar çeşitlilik olması hangisinin doğru, hangisinin yanlış olduğu düşüncesini doğurur. Kuşçuoğlu'na göre tarikatlar da kendi içerisinde ikiye ayrılır. Bunlar “ehli tarik” ve “vahşi tarik”tir. Allah (c.c.)'ın elçisi vasıtasıyla gönderdiği şeriatı lâfzen kabul edip, fiilen yaşayanlara ehli tarik denir. Vahşi tarik ise Allah (c.c.)'ın elçisi vasıtasıyla gönderdiği şeriatı kabul etmiş gibi görünüp, kendi akıl ve mantıklarıyla hareket edenlerdir. Bunlar gerçeklere karşı ilgisizdirler. Allah (c.c.)'ın irade ve tecellisi olan ayetleri görmez, tefekkür etmezler. Bu düşünce ve yaşayışta olanlar insanlara ve toplumlara zarar verirler. Bu anlamda tarikat, şeriata göre yaşıyorsa tarikattır.¹⁷⁶

Tarikatlar, zikir şekillerine, inanç ve düşünce sistemlerine göre çeşitli tasniflere tâbi tutularak incelenmiştir. İslam dünyasındaki en yaygın on iki tarikat isimlerini şu şekilde verebiliriz: Kâdiriyye, Yeseviyye, Rıfâiyye, Sühreverdiyye, Şazeliyye, Mevleviyye, Bedeviyye, Halvetiyye, Nakşbendiyye, Bayramiyye, Desûkiyye, Çiştîyye.¹⁷⁷

Netice itibariyle tarikatlar, tasavvuf için bir vasıta olarak kabul edilebilir. Mezheplerin ortaya çıkmasından önce de itikat ve amele ait hükümler bulunduğu gibi, tarikatlardan önce de tasavvuf aynı minval üzere yaşanıyordu.¹⁷⁸ Tasavvufun bu anlamda tarikatlaşması o ana kadar olan birikimden ve zamanın ihtiyaçlarından oluşan sosyo-kültürel bir gerekliliktir.¹⁷⁹

Tarikatların ortaya çıkması İslam tarihinin köşe taşlarından biri kabul edilebilir. Uzak mesafelere gönderilen sufiler, kendi öğretilerini gittikleri ülkelere de götürerek İslam'ın yayılmasına katkıda bulundular. Horasan, Hint Yarımadası, Türkistan, İran, Anadolu, Balkanlar ve Kuzey Afrika'ya İslam'ı ilk defa tanıtan kimseler, genellikle tasavvuf ve tarikat mensuplarıdır.¹⁸⁰

¹⁷⁵ Lings, *Tasavvuf Nedir?*, s. 145.

¹⁷⁶ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 217.

¹⁷⁷ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 270.

¹⁷⁸ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 14.

¹⁷⁹ Güner, *Düşünce ve Kültürde Tasavvuf*, s. 107.

¹⁸⁰ Türer, *Osman, Batı'nın İslam'ı Tanımasında Tasavvufun Rolü*, Tasavvuf Kitabı, Cemil Çiftçi (haz.), Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 715.

Kuşçuoğlu bu konuda şunları söyler: “Tarikat, tasavvufun kollarıdır; mezhepler de fikhın kollarıdır.¹⁸¹ Bunları inkâr cehalettir. Her ikisinin tarikatın ve fikhın temeli Kur’an’dır. Tasavvuf büyükleri tasavvufu tarif ederken şu sıralamayı yaparlar: Şeriat, tarikat, marifet, hakikat. Bu kelimelerin her birinin derin anlamları vardır. Şeriat ile tarikat birbirinin zıddı değildir. Tasnife koyarsak tabii ki şeriat önce gelir. Şeriatsız tasavvuf yaşanmaz. Kim ki bana, şeriat, tarikat, hakikat ve marifetin ne olduğunu sorarsa; ona şöyle cevap veririm: Şeriat, dalları dünya ve ahireti ihata eden büyük bir ağaca benzer. Tarikat; -bu büyük ağacın- dalları, hakikat; yaprakları, marifet de, meyveleridir. Kim ki bu meyvelerden yerse asla acıkmayacağı gibi suyundan içince de asla susuzluk çekmeyecektir.”¹⁸²

Şeriatın ve kitabın kanunlarının bilinmesi ve yaşanması tasavvufî hayatın ve devamı olan tarikatın ilk basamaklarıdır. Kuşçuoğlu Kur’an bilgisini tarikatta ilerleyen sâlik (talib) in bilmesi gereken bir bilgi olarak görür ve bu süreci şöyle anlatır: “Tabiattaki kanunlar ayettir. Kur’an ile tabiatı ayırmak mümkün değildir. Başlangıçta talibin sinesi levh-i hafız iken, levh-i mahfuz olur. Onun akli ruhundan haz ve feyiz alır. Akıl evvela onun hocası iken, sonunda talebesi olur.”¹⁸³

Tasavvuf bölümünde ifade ettiğimiz gibi tasavvuf tarifleri yapılırken şu kavramlarla bir sıralama takip edilmiştir. Bunlar şeriat, tarikat, hakikat, marifettir. Biz tarikat başlığını ayrı ele almayı uygun gördük. Diğer başlıkları da konu bütünlükleri açısından aynı başlık altında ele alacağız.

3. ŞERİAT, HAKİKAT, MARİFET

Şeriat lügatte açık yol, su kaynağı, hayatın kaynağına giden yol, kanun, doğru yol, adil ve dengeli ölçüt manalarına gelmektedir. İstılahta ise Allah’ın emri;

---

¹⁸¹ Günümüzde mezheplerin ve tarikatların geniş bir sahaya yayıldığı görülmektedir. Bu oluşumlar İslam dininde ayrılıklara sebep olsa da mezheplerin böldüğü insanları tarikatlar birleştirmekte, tarikatların böldüğü insanları da mezhepler birleştirmektedir. Uludağ, Süleyman, *İslam Açısından Müzik ve Semâ*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 132.

¹⁸² Kuşçuoğlu, Galip Hasan, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 278; Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 113; Kuşçuoğlu, Galip, *Allah Rahimdir*, Zaman Gazetesi, 7.Nisan.1989, s. 9. Tasavvuf büyüklerinden Beyazıd-ı Bistami’ye sordular: “Tarikatta ilerlemek için ne lazımdır?” “Bir, anasından evliya olarak doğmak lazım”. Öyle olmazsa dediler. “İki, arif olması lazım”. O da olmazsa. “Üç, gören göz lazım, işiten kulak lazım, mücahede zevkini almış diri bir vücut lazım”. O da olmazsa. “Ölmesi lazım”. Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 142.

¹⁸³ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 24.

ayet, hadis, icma-ı ümmet ve kıyas-ı fukaha esaslarına dayanan din kaideleridir. Şeriatın hükümleri geneldir, herkesi bağlar. Şeriat, kulluğa ve ibadete sınıksı sarılmak hakkındaki emirdir.¹⁸⁴

Hakikat gerçek, var olduğu kesin ve açık olarak bilinen şey, bir şeyi o şey yapan husus, mahiyet anlamındadır. Hakikat kalbin kendisine iman ettiği zatın huzurunda bulunma da sebat etmesidir. Kulun Allah'ın huzurunda hazır olmasını ifade eden hakikat, kalbin Allah ile olmasıdır. Hakikat ilmi, özel bir ilimdir. Hakikatler başkalaşmaz, değişmez. Hakikat, kulun Allah'ın kazasını, kaderini, gizlediği ve açıkladığı şeyi görebilmesidir.¹⁸⁵ İnsanların geneli Allah'ın "ilahi hakikatinin inceliğini" anlamaktan uzaktır. İnsanların ilahi hakikati görmeye engel olan beşeri perdeleri vardır. Bu perdeleri aralayan Allah'ın velileri ve azizleri dışında çok az kişi bu hakikate ulaşır.¹⁸⁶

Marifet, tecrübî ve ameli bilgi, tanımak, aşinalık anlamlarına gelir. Sufilerin ruhani halleri yaşayarak, manevi ve ilahi hakikatleri tadararak (iç tecrübeyle vasıtasız olarak) elde ettikleri bilgi, irfan anlamındadır. Velilerin kalplerine gelen inayet nazarlarının izleridir ki, bunlar Allah'a yakınlık, sevgi, şevk, üns ve çeşitli kerametlerle süslenmiştir. Kelâbâzi marifeti, "eşyanın suretinin ve ruhunun bilinmesi" olarak tanımlamıştır.¹⁸⁷

İslam şekilden ibaret, kuru bir emir ve nehiyler yığını değildir. Bütün dinlerde ruh vardır ve ruh olan yerde tasavvuf da vardır. İslam, ruh ile beden kemal ile birleştiği bir dindir. İnsanın ruh ve beden diye iki cephesi olduğu gibi dinin de şeriat ve hakikat diye iki cephesi vardır. Şeriat ile hakikat, ruh ve beden gibi birbirini tamamlar. Şeriat, kulluğun gereklerini yerine getirme; hakikat ise o ibadet ve taatin meyvesini derme, Hakk'ı müşahededir.¹⁸⁸

Şeriat, tarikat ve hakikat kavramlarını anlatmak için şöyle bir benzetme yapılmıştır: Bir daire düşünün. Bunun çevresi sayısız noktalardan meydana gelmiştir. Bu sayısız noktalardan dairenin merkezine yarıçaplar çizilebilir. Bunların her biri,

¹⁸⁴ Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 312; Kuşeyri, *Kuşeyri Risalesi*, s. 176; Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 308; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 332.

¹⁸⁵ Serrac, *El-Lüma*, s. 330; Kuşeyri, *Kuşeyri Risalesi*, s. 176; el-Hakîm, *İbnü'l Arabî Sözlüğü*, s. 223; Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 216,217; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 153.

¹⁸⁶ Hucvirî, *Keşfu'l-Mahcûb (Hakikat Bilgisi)*, s. 78.

¹⁸⁷ Serrac, *El-Lüma*, s. 33; Sülemî, *Sülemî'nin Risaleleri*, s. 124; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 236; Göktaş, Vahit, *Hicri IV. Asır Buhârâ'dâ Tasavvuf Kelâbâzî Örneği*, Meydan Yay., İstanbul, 2008, s. 147.

¹⁸⁸ Ateş, Süleyman, *İslam Tasavvufu*, Elif Matbaacılık, Ankara, 1972, s. 22.

çember üzerindeki bir noktayı merkeze bağlar. İşte bu dairenin çemberi şeraiittir. Bunun üzerindeki bütün noktalar da bütün Müslümanları temsil eder. Her bir noktadan merkeze giden yarıçaplar, tarikatlardır. Zira dünyadaki insan sayısınınca kuldan Allah'a giden yol vardır. Merkez ise, hakikati temsil eder. Hakikat ise, hem şeriatın hem tarikatın kaynağıdır. Hakikat ile Allah eş anlamlıdır.¹⁸⁹

Marifet, ilahi bir niteliktir. Marifet sahibine “arif” denilse de, bu lafızdan gelen (arif diye) ilahi bir isim yoktur. Sufilere göre marifet bir kanıttır. Kanıt olmasının sebebi amelden, takvadan ve sülükten meydana gelen her bilginin, kuşkunun giremeyeceği keşiften doğmasıdır.¹⁹⁰

Şeriat ilmini, zahir ilim erbabı olan şeriat bilginleri bilir; hakikat ilmini Allah'ı bilen âlimler bilir ki o gizli ilimdir. Şeriat dışında tarikat, tarikat dışında marifet ve hakikat olmaz. Hepsinin anlamı şeriattır. Hakikatin zahire yansıdığı zaman aldığı isim şeriattır. Fatiha suresindeki “sadece sana ibadet ederiz” cümlesi şeriatı korumak, “sadece senden yardım isteriz” cümlesi hakikati ikrar içindir.¹⁹¹

Kuşçuoğlu'na göre, şeriat, tarikat, marifet bir bütündür. Hakikatin zahire yansıdığı anda aldığı isim şeriattır; din şeriattır, tarikat şeriattır, marifet şeriattır, hakikat de şeriattır. Ona göre “Yolun uğramazsa Muhammed'e, geçti kervan kaldın dağlar başında. Kervana katılmak istiyorsan, Hazret-i Rasul-i Ekrem Efendimizin getirdiği emr-i ilâhiye dikkat etmelisin. Şeriat, tarikat, hakikat, marifet bu rahmet-i ilâhîde mevcuttur.” düşüncesindedir.¹⁹²

Tasavvuf ehli tarikat, şeriat, hakikat, marifet kavramlarına birçok anlamlar yükler. Cevizin yeşil kabuğu şeriata, sert kabuğu tarikata, kıynağın üzerindeki kışrı (ince zarı) marifete, kıynak dedikleri beyaz, asıl yenilen bölümü ise hakikate benzetilmiştir. Kuşçuoğlu da nefsanî duygu ve düşünceleri cevize benzetir. Yalnız nefsin ürünü olan bilgi ve yaşantılar cevizin kabuğunu temsil eder. Ona göre bu tür bilgi ve yaşantıların özlem duyulan cevizin kıynağına ulaşması zordur. Yani hakikate

---

¹⁸⁹ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s. 308; Şeriat, tarikat, hakikat kavramlarına başka bir benzetme de şu şekildedir: “Şeriat, karanlık gecede aydınlık temin eden ve gidilecek yolu gösteren bir mum olarak düşünülürse; karanlıkta yola çıkacak kişi nasıl eline bir mum ya da fener almadan yola çıkamayacaksa, kişinin eline mumu alarak yoluna devam etmesi bu anlamda “tarikat”tır. Gideceği yere sağ salim olarak varması ve varılan bu durak ise “hakikat”tır. Küçük, *Tarikatlar*, s. 43.

¹⁹⁰ Ârabi, Muhyiddin, *Fütûhât-ı Mekkiye*, çev. Ekrem Demirli, c. 8, Litera Yay., İstanbul, 2008 s. 105

¹⁹¹ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesî*, s. 177; Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s. 304; Kuşçuoğlu, *İslamî Tasavvuf Prensipleri*, s. 37.

¹⁹² Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 130.

ulaşması zordur. Bu basamaklar tasavvufta ilerlemekle elde edilir ki zaten tasavvufun gayesi de nefsi kirlere temizlemek ve hakikate ulaşmaktır.¹⁹³

Şeriat, Allah'ın rahmet ve merhametinin peygamberleri vesile kılarak, kullara ihsan edilen dünyadaki yaşantı biçimidir. Allah'ın ilahi emirleridir. Şeriatın edebiyatla edeplenmeyen, peygamberin ahlakıyla ahlaklaşmayanlara tasavvuf yolunda ilerleme nasip olmaz. İlk önce şeriatın yaşanması gerekir. Şeriat fiillerin ve amellerin varlığı iken, hakikat insanın iç âlemine ait hallerin müşahedesidir.¹⁹⁴

Hakikatle şeriat bir paranın iki yüzü gibidir. Hakikatsiz (özsüz, anlamsız) şeriat makbul değildir, şerailsiz hakikat ise batıldır. Allah'ın emri ile vacip olması bakımından her şeriat aynı zamanda bir hakikattir. Her hakikatte aynı zamanda bir şeriattir.¹⁹⁵

Hucviri, şeriatla hakikati beden-ruh birlikteliğine benzetir. Ruh hakikati, beden şeriatini temsil eder. Ruh bedenden ayrılınca beden anlamını yitirir. Bunun gibi hakikatsiz şeriat riya olur, şerailsiz hakikatte nifak olur. “Uğrumuzda mücadele edenleri yollarımıza hidayet ederiz” (Ankebût, 29/69) ayetindeki mücadele şeriat, hidayet hakikattir. Şeriat kazanılan şeylerdendir, kuldandır. Hakikat, lütf ve hibe edilen şeylerdendir, Allah'tandır.¹⁹⁶

Şeriat ve hakikat kavramlarını ele alırken bazı âlimler şeriatı, bazı âlimler de hakikati ön plana çıkarmışlardır. Biz çalışmamızda kavramların birini diğerine üstün tutarak anlatmaktan ziyade bu kavramlara yüklenen anlamları onların düşüncesi doğrultusunda vermeye çalıştık.

Şeriat, tarikat ve hakikati bir bütün olarak görmeliyiz. Her biri, bir diğerini tamamlar tarzda sıralanmıştır. Allah'a ibadet şeriat, O'nu talep etmek tarikat ve O'nu müşahede etmek hakikattir. Tarikat şeriatın sırrı, hakikat de tarikatın zıddıdır. Marifet ise, bunların neticesidir. İnsanın yaratılışından maksat ise marifettir. Allah'ı tanımak ve bilmektir. Allah (c.c.) hakkında marifeti (bilgisi) en çok olan kimse O'nda en çok hayret eden kimsedir.¹⁹⁷

Ebu Said Harraz, “marifet iki türdür: Biri Hak vergisidir, diğeri kulun gayretiyle kazanılır” demiştir. Hak vergisi olan marifet Hz. Peygamber yoluyla

¹⁹³ Kuşçuoğlu, Hz. Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edep, s. 108; Kuşçuoğlu, Rahmet Damlaları, s. 129.

¹⁹⁴ Kuşçuoğlu, Hz. Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edep, s. 82; Kuşçuoğlu, Rahmet Damlaları, s. 147.

¹⁹⁵ Kuşeyri, Kuşeyri Risalesi, s. 177; 304; Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 153.

¹⁹⁶ Hucviri, Keşfu'l Mahcub, s. 534.

¹⁹⁷ Kuşeyri, Kuşeyri Risalesi, s. 401; Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 315.

gönüllere intikal eder. Peygamber ilim ve hidayet kaynağıdır. O'nun kalbi diğer gönüllerle irtibat halindedir. Fıtratı temiz olanlar kolayca Peygamberle manevi irtibata geçebilir ve onda olanları alabilirler. Manevi irtibatı ve beraberliği fazla olanların nasipleri de fazladır. Sufilerin kalpleri bu temiz fitrat ile daha yakın münasebet ve beraberlik içinde olduklarından; onun ilminden en çok nasibi olanlar marifet ilmiyle dolarlar.¹⁹⁸

Marifete kulun gayretiyle ulaşılabilir diyenlere göre marifet, kişisel deneyimle ulaşılabilin bir bilgidir. Bu tür bir bilgi kendi duygu ve düşüncelerini yaşam tarzını karakterize eden özel bir öz disiplin gerektirir. Sufilere göre, insanda marifeti elde edecek potansiyel vardır.¹⁹⁹

Kulun üzerinde Hakk'ın kudretinin cereyan ettiğini görmesi, kendini izzet kabzasında hissetmesi marifet alameti sayılır. Muhabbet de marifet alametidir. Çünkü kişi tanıdığını sever.²⁰⁰

Ebu'l Hüseyin'e "Allah'ın kullarına ilk farz kıldığı şey nedir?" diye sorulduğunda: "Marifettir, çünkü Allah Teâlâ, "Ben insanları ve cinleri bana kulluk etsinler diye yarattım"²⁰¹ buyurmaktadır. Bu ayetin tefsirinde İbn Abbas (r.a) "bana kulluk etsinler" tabirini "beni tanısnlar" şeklinde yorumlamıştır.²⁰² Marifet, Allah'ı, Allah ile tanımaktır. Allah'tan başkasını da Allah'ın nuru ile tanımaktır.²⁰³

Marifet kalbin diriltilmesi, hayat bulması ilmidir. Marifet sahibi olmayan insanların kalpleri ölüdür. "Gönül gözü, gönle rabt olunca; gönül yolunu samimiyetle görür. Gerçek şeriat, marifet, hakikat bu tertibi ve tanzimi ilahi karargâhında yaşanır. O vakit gönle bağlı kalp, arş-ı âlâ olur. Kalpte marifetullah karargâhı kurulamamışsa o kalp, şeytanın istilalarına maruz kalır."²⁰⁴

Kuşçuoğlu, "Hakk'ın rızkıdan yiyin"²⁰⁵ ayetine yeni bir anlam verir. Ona göre "biz rızkı ekmek olarak anladık ama asıl rızık, "hikmet ve marifettir." Bu ise

¹⁹⁸ Sühreverdî, *Avârifü 'l-Meârif*, s. 15.

¹⁹⁹ Aras, *Organizational Structure of Islamic Mysticism The Case of Galibi Order*, s. 54.

²⁰⁰ Serrac, *El-Lüma*, s. 34.

²⁰¹ Zâriyât, 51/56.

²⁰² Serrac, *El-Lüma*, s. 38; Sülemî, *Sülemî'nin Risaleleri*, s. 82.

²⁰³ Hucvirî, *Keşfu'l Mahcub*, s. 399.

²⁰⁴ Kuşçuoğlu, *Metafizik II*, s. 14; Kuşçuoğlu, *Hiz. Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edep*, s. 83; Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 317.

²⁰⁵ Bakara, 2/60.

ilahi tanzimi arzu ederek, samimi yaşamakla olur. Allah'ın layık gördüğü kadar da nasip alınır.”²⁰⁶

Şeriat, tarikat, hakikat, marifet kavramları genellikle birlikte değerlendirilmekte ve farklı örnekler verilerek aralarındaki anlam farkı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. “Şeriat, bilmek; tarikat, bildiğiyle amel etmek; marifet ve hakikat, bildiğiyle amel edenin mükâfatını, zevkçe ve şuhutça elde etmek demektir.”²⁰⁷ “Şeriatte bu benim, şu senin; tarikatta bu hem senin, hem benim; hakikatte ise ne senin, ne benim” anlayışı vardır.²⁰⁸

4. TEVHİT

Tevhit, Allah'ın birliğine iman etmek, “Allah birdir” diye hükmetmektir. Tevhit, Allah'ın birliği ve ilahlığında ortağı bulunmadığı konusunda bir bilginin oluşabilmesi için sarf edilen gayrettir. Yani Allah'ın zât, sıfat ve fiilleri itibarıyla “bir” olduğunu ifade etmektir. Birlik (vahdet) Hakk'ın niteliğidir ve bundan türetilmiş olan “Ahad” ve “Vâhid”²⁰⁹ ise birliğin “Bir” de bulunmasıdır. O'nun eşi, benzeri yoktur. Hakk Teâlâ kendisini hangi sıfatlarla vasıflandırmışsa o sıfatlara, hangi isimlerle adlandırmışsa o isimlere sahiptir. O, isim ve sıfatlarıyla kadimdir, ezeldir. Hiçbir yönden yarattıklarına benzemez. Tevhit, bilinen ve bilinmeyen her şeyin bırakılıp, her şeyin yerini Allah'ın almasıdır.²¹⁰

İlk sufi çevrelerde başlıca üzerinde durulan mesele tevhit meselesiydi. Sufiler tevhidin akıl yoluyla değil, vahiy ve ilham yoluyla, duyu ve sezgi gücüyle bulunabileceğine inanıyorlardı. Onlara göre, insanlar Allah'a yakınlık uzaklık derecesine göre O'nun birliğine tanıklık ederler. Bu tanıklığı da tevhidi çeşitli bölümlere ayırarak yapmışlardır. Âvamın tevhidi, seçkinlerin tevhidi, seçkinlerin

²⁰⁶ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 77.

²⁰⁷ Sunar, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 110.

²⁰⁸ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 608.

²⁰⁹ Ârabi, tevhit konusunu işlerken özellikle “Vahdaniyet” sıfatının üzerinde durarak konuyu ele alır. Vahdaniyet Allah'ın zatî sıfatlarından olup, birliğin Bir'de bulunmasıdır. “Yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı, o ikisi bozulurdu” (Enbiya, 21/22). Yer ve gök bozulmadığına göre bu durum şunu gösterir. “Âlemin yaratıcısı “bir” olmasaydı, âlem var olmazdı.” Ârabi, Muhyiddin, *Fütûhât-ı Mekkiye*, s. 81.

²¹⁰ Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 166; Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. 61; Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, s. 386; Sülemî, *Sülemî'nin Risaleleri*, s. 123; Ârabi, Muhyiddin, *Fütûhât-ı Mekkiye*, s. 80; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 659; Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 317.

seçkinlerinin tevhidini.²¹¹ Sufiler tevhit konusunda pek çok tarif yapmışlar ve tevhidin üç anlam taşıdığını söylemişlerdir. Bunlar şöyledir: tevhit, Allah'ın birliğini ve bir olduğunu söylemesidir.²¹² Tevhit, Allah'ın insanda kendi birliğini söyleme gücünü yaratmasıdır.²¹³ Tevhit, insanın Allah'ın bir olduğunu ve birliği hakkındaki hükmü bilmesidir.²¹⁴

Sufiler genel anlamda tevhit tanımları yaparken şu ortak ifadeleri kullanmışlardır. “Gözler O’nu idrak etmez, zanlar O’na yetişmez, sıfatları başkalaşmaz, isimleri değişmez. O ezelde öyle idi, ebette de böyle olacak. O; Evvel’dir, Ahir’dir, Zahir’dir, Batın’dır, her şeyi bilendir. O’nun misli gibi bir şey yoktur, işitici ve görücüdür.”²¹⁵ Bunun yanında Allah'ın zatı konusunda düşünmeme de onların hem fikir oldukları konulardandır. Onlara göre “Allah zihinde dilenildiği gibi tasavvur edilebilir ama bilinilmelidir ki bu tasavvur Allah değildir.”²¹⁶

Kuşçuoğlu da ilk dönem sufileri gibi tevhidini bölümlere ayırır ve tevhidin dört mertebesinden bahseder. Bunlar “Kelime-i tevhit, tevhid-i ef'al, tevhid-i sıfat, tevhid-i zattır.”²¹⁷ Allah'ı birleme ifadesi olan “Lâ ilâhe illallah”²¹⁸ kelime-i tevhidini oluştururken, Allah'ın zâtî, subuti ve fiili sıfatları da diğer tevhit bölümlerini oluşturur. Bu bölümleri dil ve kalp ile tasdik edip yaşayanlar da tevhidin

²¹¹ Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 167; Serrâc, *el-Lüma'*, s. 29.

²¹² “Allah kendisinden başka ilah olmayandır, O el-Hay ve el-Kayyum’dur”. Bakara, 2/255. Konuyla alakalı olarak Kur'an'da pek çok ayet bulunmakla beraber şu ayetler de örnek olarak verilebilir: Bakara, 2/163; Tâhâ, 20/13, 14.

²¹³ Âl-i İmrân, 3/18.

²¹⁴ Sülemî, *Sülemînin Risaleleri*, s. 122; Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, s. 387; Altıntaş, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1986, s. 134; Ateş, *İslam Tasavvufu*, s. 75; İbn-i Arabî, Kur'an-ı Kerim'den çıkardığı ayetlerle tevhidini otuz altı bölüme ayırmıştır. Bkz. El-Hakîm, *İbnü'l Arabî Sözlüğü*, s. 623.

²¹⁵ Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. 62.

²¹⁶ Geylânî, Abdulkadir, *Fethu'r Rabbânî*, s. 596; Öztürk, Yaşar Nuri, *Kutsal Gönüllü Veli Kuşadalı İbrahim Halveti*, Fatih Yayınevi, İstanbul, 1982, s. 115.

²¹⁷ 1. Kelime-i tevhit: Henüz iman ölçüsüne girmeyen tevhit. Bu tevhidini yaşayana Müslüman denir. 2. Tevhid-i ef'al: Varlığında Hak'tan başka hakiki bir müessir olmadığı hakikatine ulaşmak. Bu birinci ve ednâ mertebesidir. Alameti tam bir tefekkürdür. 3. Tevhid-i sıfat: Bütün kudretleri, ilimleri Allah'ın ilmi içerisinde görmek. Her kemali Allah'ın nurundan bir parıltı olarak görmektir. 4. Tevhid-i zât: Allah'ta fena bulmak demektir. Bu makamda bütün işaretler ve ibareler yok olur. Bunun ifadesi: “Lâ mevcude illâ Allah” dır. Her şey onun varlığı ile kaimdir. Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 141.

²¹⁸ Tevhidin özü olan “Lâ ilâhe illallah”ı kalp ile demenin mahiyetini, sınırlarını ve ehemmiyetini Abdülkâdir Geylânî şu sözlerle ifade eder. “Lâ ilâhe illallah, diyorsun ama kalbin bir cemaat ilah ile dolu. İdarecinden, yöneticinden korkman bir ilahtır. Kazancına, kârına, gücüne, kuvvetine, gözüne, kulağına, eline güvenmen bir ilahtır. Zararı, faydayı halktan görmen bir ilahtır. İnsanlardan pek çok kişi kalpleriyle bunlara güvenir de, zahirde Hakk'a güvendiklerin söylerler. Hâlbuki Hakkı zikretmeleri, sadece dillerinin âdeti gereğidir. Onlar kalpleriyle Hakk'ı zikretmezler.” Güner, Dilaver, *Abdülkâdir Geylânî'nin Tasavvufî Görüşleri*, s. 289.

mertebelerine ulaşır. Bu sıfatların hepsini iman yönünden müşahede eden insan da gerçek “mümin” sıfatını alır.²¹⁹

Kuşçuoğlu'na göre tevhit, Allah'ın zatını, akılla tasavvur olunan, zihni olarak hayal edilebilen her şeyden uzak tutmaktır. Akıl, tevhidin ölçüsü değildir. Kişi bu hale rububiyetini bilmekle, birliğini ikrar etmekle ve Allah'a hiçbir şeyi eş tutmamakla ulaşabilir. Madde âleminde görülen, görülmeyen her şeyi yaratan, yaşatan, öldüren, tekrar diriltten, rızıklandıran O'dur. Her şey onun fiilî sıfatlarının merhametinden dolayı zuhuru olup izafidir, mecazidir. Hiçbir sıfat ve fiil Allah'ın Bizatihi kendisi değildir. Bu anlamda bâki olan Allah fâni sıfatlarla düşünülemez.²²⁰

Bu anlamda tasavvuf ve tarikat ehli Allah'ın zatına mahsus sıfatlarını beşere mal etme gafletine düşmemiştir. Kuşçuoğlu'na göre, “Allah'ın zafî sıfatları, zatına mahsustur. Beşere mâledilemez. Beşere mâletmek tevhidin esasına ters düşer, şirkir. Ona göre “Rab, abd olmaz; abd, Rab olmaz (Allah, kul olmaz; kul, Allah olmaz).”²²¹

Tevhide ulaşmış insanların aklında tevhit fikri, kalplerinde ilahi hitabın²²² müzikal zevki gizlidir. Dünyada tevhide davet edilen ezeli ikrarı hatırlayarak Hakk'ın haber verdiğini tasdik eder.²²³ Allah'ı kalbinin derinliklerinde duyan bir insan, O'nun varlığı için hiçbir ispat ve delile ihtiyaç duymayacak derecede iman sahibi olur. İşte sufinin zevki, vecdi bunu vermektir.²²⁴ Bu anlamda tevhit gerçeği iman ve insanın da gerçeğidir. Bu gerçeği ilahi ikrarı hatırlayanlar dile getirir.

Kuşçuoğlu'na göre Allah (c.c.) insana (ve her şeye) kıyamete kadar rahmetini kısıtlamadan ihsan eder. Zaman değişse de öz ve mana değişmez. İlahi tecelli kulların kemalâtına göre değişik biçimlerde ihsan edilir. Ama “tevhit” kıyamete kadar değişmeyen, değişmeyecek olan İslam'ın kulluk vecibesinin anayasasıdır.²²⁵

Kuşçuoğlu'nun, tevhit gerçeğini özümseyemedikleri için her şeye küfür gözüyle bakanlara karşı söylediği şu söz dikkat çekicidir. “Hazret-i Allah'ın tertip ve

²¹⁹ Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 299; Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 27, 96.

²²⁰ Kuşçuoğlu, *İslami Tasavvuf Prensipleri*, s. 8; Kuşçuoğlu, *Hikmet Damlaları*, s. 140, 141.

²²¹ Kuşçuoğlu, *İslami Tasavvuf Prensipleri*, s. 6.

²²² Sufiler ilk zikir ifadesi olarak “Rabbimiz değil miyim?” (Araf, 7/172) ilahi hitabını görürler. Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. 221. Bu ayeti musiki konusunda tekrar ele alacağımız için bu kadarla iktifa edelim. Ayrıca bkz. 468. dipnot.

²²³ A.g.e., s. 221.

²²⁴ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 30.

²²⁵ Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 26.

tanzim ettiği manevi teşkilata küfür gözü ile bakıyorsun. İman zannettiğin küfür buradan başlıyor.²²⁶

Kuşçuoğlu zikir meclislerinde, sohbetlerinde “Lâ ilâhe illallah” sözünün tevhidin özü olduğunu sıklıkla ifade eder. Bu ifade söylendikçe kalp, Allah’ı yarattığı bütün mahlûkattan ayırarak, O’nun “bir” ve “tek” olduğu gerçeğine ulaşır. Kişi kendi aklıyla tevhide ulaşabildiği gibi vahiy ve sezgi yoluyla da ulaşabilir. Ona göre tevhide ulaşan bir düşünce ve gönle sahip olabilmek için Allah’ın zâtî ve subutî sıfatlarının iyi bilinip, idrak edilmesi gerekir. Allah’ın ne olup, ne olmadığı bilgisi de bizi tevhide ulaştıracak olan diğer bir bilgidir.

5. VAHDET-İ VÜCUD

Vahdet-i vücud kavramını ele almadan önce “vahdet” ve “vücud” kelimelerinin anlamı üzerinde durabiliriz. Vahdet tek kalmak, birlik anlamlarına gelir. V-H-D kökü esasta birlik ifade eden ulûhiyetin bir niteliği olarak “vahid” kalıbında gelmiş ve ilahi isimlerden biri olmuştur. Vücud ise bulunmak, varlık anlamlarına gelir. Vücûd (varlık), Hak’dır.²²⁷

Vahdet-i Vücud²²⁸, “varlığın birliği” demektir. Vahdet-i Vücud, gerçek varlığın bir olduğunu, bunun da Hakk’ın varlığından ibaret bulunduğunu, Hak ve O’nun tecellilerinden başka hiç bir şeyin bulunmadığını bilmektir. Her şey, Bir’in çeşitli görüşlerinden, tecellilerinden ibarettir. Varlıklar Allah’ın zatının değil,

²²⁶ Özdamar, *Pîrân*, s. 431; Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 43.

²²⁷ El-Hakîm, *İbnü’l Arabî Sözlüğü*, s. 693, 641; Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 575, 577; Cebecioğlu, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 681, 704; Varlık zâtın aynı mıdır, yoksa zâttan farklı mıdır? Bilginler bu konuda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Ebu’l Hasan el-Eşarî, varlığın zâtın aynısı olduğu fikrindedir. Bu yaklaşıma göre varlık z’atın bir niteliğidir denilemez. Çünkü sıfat nitelenin zâtına ilave bir şeydir. Buna göre, kelimelerde varlık Hakk’ın zorunlu niteliklerinden birisi olmaktadır. Bkz. El-Hakîm, *İbnü’l Arabî Sözlüğü*, s. 693. Vahdet-i Vücud tabirini kullanmasa da Vahdet-i Vücud’un en büyük temsilcisi İbnü’l Arabî’dir. Onun eserlerinde “Vahdet-i Vücud” kavramına rastlanmaz. Bu kavram Arabî’nin düşüncelerinin içeriğinde bulunmaktadır. İbnü’l Arabî’nin terimleri Vahdet-i Vücud nazariyesinde açığa çıkar. El-Hakîm, *İbnü’l Arabî Sözlüğü*, s. 649; Aşkar, *Molla Fenari ve Vahdet-i Vücud Anlatışı*, s. 143.

²²⁸ Vahdet-i vücud tasavvufa özgü bir ifadedir ve tasavvuf kültürü içerisinde özel anlamlar almıştır. Sufilere göre “vücud, vecdde hakkı bulmak demektir. Böyle bir halde Hakkı müşahede, insanın kendini ve yanında bulunanları görmekten habersiz kılar. Vecd sahibine Hakk’ın vücudu zuhur ettiğinde onun içinde bulunduğu duruma göre hali değişir. Salıkların vecdlerinde Hakkın bulunuşu (vücud) değişir. Bunun nedeni, ilahi isimlerin hükmü ile yaratılmışların istidatlarının hükmüdür. Kişinin vecdi istidadına bağlıdır. İlahi isimler istidada bakar ve gözler. Allah hakkındaki bilgiye, O’nun bildirmesiyle ulaşılır. Arabî, Muhyiddin, *Fütûhât-ı Mekkiye*, s. 354.

sıfatlarının tecellisidir. Mutlak Vücut, yaratıkların bâtını; yaratıklar da onun zahiridir.²²⁹ Hakk'ın vücudu yaratıklara, yaratıklar da ilahi sıfatlara ayna olmuştur.

Diğer varlıkların vücudu O'nun vücuduna nispetle yok hükmündedir. Çünkü onların varlıkları O'nun varlığına bağlıdır.²³⁰

Sufiler her ne kadar vücûd (varlık) lafzı ile Cenab-ı Hakk'ı kastetseler de²³¹ diğer taraftan da dış âlemin vücûdunu inkâr etmemektedirler. Sadece onun zâfî varlığında, Hak'tan müstağni olduğuna inanmazlar. Âlem her an ilahi tecelliye mazhariyetle ayakta durur. Cenab-ı Hak, bir an vücûd bahşetmemiş olsa, âlemden eser kalmaz. Zira “âlem zatına göre yok, Hakk'a göre mevcuttur”, diye düşünürler.²³²

Vahdet-i vücuda inanan mutasavvıflar varlık için beş mertebe belirlemişler ve onlara beş hazret adını vermişlerdir.²³³ Kuşçuoğlu vahdet-i vücud hakkındaki düşüncelerini anlatırken bu mertebelerden bahsetmez. Vahdet-i vücud hakkındaki görüşleri daha ziyade Allah'ın zafî, subutî ve fiilî sıfatları çerçevesinde ele alınmıştır.

İlk olarak Kuşçuoğlu'nun “varlığa” verdiği anlam üzerinde durmak istiyoruz. Ona göre, her varlık izafî varlıktır; mutlak varlık değildir. Hayat vasfı taşısın veya taşımazın her varlık izafî varlıktır. Allah'ın varlığı izafî değil, zaruridir. Hiçbir şey varlık sahasında kendi başına ayakta duramaz. Hiçbir varlığa muhtaç

---

²²⁹ Vahdet-i vücûd inancına sahip olan düşünürlerin hepsinin görüş birliği içerisinde olduğu temel noktalardan biri Mutlak (Hak)'ın kendisinin birbiriyle zıt yöne yönelmiş olan iki yönünün bulunmasıdır. Mutlak, zahir ve batın yani, iç ve dıştır. Bunlardan bâtın Mutlak'ın “kendini gizleme yönü”, zâhir “kendisini açığa vurma yönünü ifade eder. Mutlak gizli, bilinemez yönüyle ezeli, ebedi metafizik bir sıradır. Yani Tanrı'dır. Zâhir yönüyle insan zihninde pozitif yönü temsil eder. Bu yönüyle Tanrı tecelli, tezahür ve vahiy gibi yollarla kendini açar. Mutlak bu yönüyle çeşitli safhalarda çeşitli şeyler olarak tecelli ve tezahür etmek suretiyle kendisini sergiler. Mutlak bâtın yönüyle en yüce makamı işgal eder. Çünkü bu yönüyle Mutlak, “saf ve basit olan” Mutlak'ın kendisidir. Yani herhangi bir sıfat ile vasıflandırılmayan “Öz” ya da “Zât”tır. Izutsu, Toshihiko, *İslam Mistik Düşüncesi Üzerine Makaleler*, çev. Ramazan Ertürk, Anka Yay., İstanbul, 2001, s. 101.

²³⁰ Serrâc, *el-Lüma'*, s. 462, 538; Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 583; El-Hakîm, *İbnü'l Arabî Sözlüğü*, s. 641; Altıntaş, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1986, s. 102; Cebecioğlu, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 683; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 372; Sunar, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 115, 116; Aşkar, Mustafa, *Molla Fenari ve Vahdet-i Vücut Anlatışı*, Muradiye Kültür Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s. 150. Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi tarafından kaleme alınan *A'mak-ı Hayal* Vahdet-i Vücut düşüncesini roman tarzında anlatan bir eserdir. Bu eserde romanın kahramanı Racî, Aynalı Baba'nın yol göstericiliğiyle mutlak gerçeğe dair edindiği bilgiler sonucu, dünyanın geçiciliğini anlar; zihnini yoran “niçin” ve “neden”lerin cevabını Vahdet-i Vücut'un sırrına ermede, dolayısıyla ilahi aşkıta ve varlığın gerçek varlık karşısındaki “hiç”liğinde bulur. Hilmi, Şehbenderzâde Filibeli Ahmet, *A'mak-ı Hayal*, haz. Osman Gündüz, Akçağ Yay., Ankara, 2005, s. 21.

²³¹ Aslında bütün mutasavvıflar, varlığın Allah'a ait olduğunu, öteki varlıkların O'nun varlığından ariyet olduğunu benimserler. Yalnız Allah eşyanın aynıdır fikrini –ki bu vahdet-i vücud değil panteizmdir- reddederler. Ateş, *İslam Tasavvufu*, s. 104.

²³² Kam, Ferit, *Vahdet-i Vücûd*, Sadeleştiren: Ethem Cebecioğlu, DİBY, Ankara, 1994, s. 126.

²³³ Oğuz, Muhammed İhsan, *İslam Tasavvufunda Vahdet-i Vücut*, Oğuz Yay., İstanbul, 1995, s. 129.

olmayan sadece Allah'tır. Aynaya vuran ışık kaynağı gibi her varlık onun varlığından ibarettir. Aynadaki akis mecazidir ve iğretidir. Kâinatın bütün yüzleri iğretidir. Cenab-ı Hak mutlak varlıktır. Bütün kâinat, Allah'ın ilim ve iradesinin tecellisidir. Bi-zatihi tecellisi değildir. Allah bu âlemleri isimlerini ortaya çıkarmak için yaratmıştır.²³⁴ Çünkü makdursuz Kadir, verme olmadan cömertlik, beslenen sevgi olmadan rızık vericilik, yardım edilen obje olmadan yardım edicilik, merhumsuz Rahim etkisiz kavramlar olur.²³⁵ Dolayısıyla kâinat insan için ilahi bir feyizdir. İşte İslam'da Vahdet-i Vücûd budur.

Bütün kâinat Allah'ın ilim ve iradesinin tecellisidir. Allah'ın zatının tecellisi değildir. Kuşçuoğlu Allah'ın bu âlemde zatiyla, sıfatıyla ve fiilleriyle sürekli tecelli ettiğini ve insanı hiçbir surette yalnız bırakmadığını ifade eder. Vahdet-i vücuda ulaşmadaki en büyük bilgiye Allah'ı zat, sıfat ve fiil olarak en güzel şekilde tanımaktan geçer. Tasavvuf, özellikle Allah'ın subuti sıfatlarına aşina olmak için gereklidir.²³⁶

Vahdet-i vücud, “varlığı” bir bilme anlamına gelir. Her şeyde Allah'ın varlığının yansımalarını görmek, şeklinde dillendirilir. Her zerrede Allah'ın subuti sıfatlarının mevcudiyeti tecelli eder. Allah'ın sıfatlarının zuhur etmediği ne bir varlık, ne bir olay vardır. Ama kendini en çok tecelli ettirdiği varlık insandır, gerçek insan. Kuşçuoğlu, Allah'ın zati sıfatlarının, tefekkür dahi edilemeyeceğini ifade eder. Bu anlamda “Bâkî olan Allah, fani evsaf ile düşünülemez. Yani fâni malzeme ile Allah bilinemez.” der.²³⁷

Sufilere göre vahdet-i vücuda aklî bilgilerle değil, rûhî tecrübelerle ulaşılır. Bu anlamda sufiler akıl ve ruhi tecrübeyi kıyaslayarak vahdet-i vücud anlayışını ortaya koymaya çalışmışlardır. Kuşçuoğlu bu konuda şunları söyler: “Mânâ olmadan akıl, Allah'ın varlığını yüzde yüz ispata müsait değildir. Tamamı ile inkâra da yetkili ve muktedir değildir. Akıl, Allah (c.c.)'ın fiilî sıfatlarının maddede zuhurunu görse de subutî sıfatlarını hele de zatî sıfatlarını idrak edemediği gibi zevkinden de mahrumdur. Çünkü aklın gücü bu gerçeği kavramaya müsait yaratılmamıştır. Ziya

²³⁴ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 51; Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 12; Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 181. Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 42.

²³⁵ Aşkar, *Molla Fenari ve Vahdet-i Vücud Anlatışı*, s. 159.

²³⁶ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 180.

²³⁷ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 210; Sert, *Gâlibî Piri Hasan Galip Kuşçuoğlu Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Fikirleri*, s. 52.

Paşa'nın ifade ettiği gibi idrakî meali bu küçük akla gerekmez, zirâ bu terazi bu kadar sıkleti çekmez.”²³⁸

Şeyh Galib de şiirinde Vahdet-i Vücudu şöyle anlatır:

“Ben bilmez idim gizli ayan hep sen imişsin

Tenlerde vü canlarda nihan hep sen imişsin

Senden bu cihân içre nişan ister idim ben

Ahir şunu bildim ki cihan hep sen imişsin.”

Şair şiirinde vahdet-i vücûdun temel öğretisini işlemiştir. İnsanın kendi özünde aradığı da âlemde aradığı da O'nun varlığında gizlidir. İnsan bir şeyde her şeyi, her şeyde bir şeyi görmektir.²³⁹

Vahdet-i Vücut anlayışında Allah (c.c) zatı ile değil; sıfat ve fiilleriyle bu âleme tecelli eder düşüncesine dayanır. Varlıkla yokluk aynı şeydir. Âlem, Allah değildir. Evrende var olan her şey Allah'a aittir. O'nun dışında başka bir şey vücut bulmaz. Evrenin aslı hayaldir. Hayalin arkasındaki gerçek O'dur. Âlem O'nun değişik suretlerdeki görüntüsüdür.

6. İNSAN

İnsan, bir şeyin ortaya çıkması, gözbebeği anlamlarına gelir. Unutmaktan türediği de ifade edilir. İnsana insan denmesinin sebebi, kemal mertebesine yatkınlığıdır (ünsiyet). Ünsiyet ile insan arasında bir bağ vardır.²⁴⁰

Kur'an'da insanın Allah tarafından en güzel şekilde yaratıldığı²⁴¹ ve yeryüzünün onun yaşayabilmesi için düzenlendiği ifade edilir. Allah verdiği nimetlere karşılık insanlardan kulluk ister. İnsan da Allah'ın verdiği nimetler karşısında kendini O'na admalıdır.²⁴²

Tasavvufî düşüncenin üzerinde durduğu en önemli konulardan biri de insandır. İnsan bütün varlık âleminin yaratılış sebebidir. Bütün varlık âlemi de

²³⁸ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 7.

²³⁹ İz, *Tasavvuf*, s. 29.

²⁴⁰ El-Hakîm, *İbnü'l Arabî Sözlüğü*, s. 364; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 314.

²⁴¹ “Biz insanı en güzel biçimde yarattık”. Tîn, 95/4.

²⁴² Bkz. Mülk, 67/2; En'âm, 6/32, 162; Ankebût, 29/64; Câsiye, 45/21.

Allah'ın sevgisinin gereği olarak yaratılmıştır. Âlemler yokken, İlâhi Varlık'ın kendisi aşktır, seven ve sevilendir.²⁴³

“Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi sevdim, mahlûkatı yarattım ki bilineyim.”²⁴⁴ kutsi hadisinde ifade edildiği gibi Allah'ın kemal sıfatlarının bilinmesinden hoşlanması varlık âleminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.²⁴⁵ İbn-i Arabî'ye göre kâinattaki her şey Allah'ın bir ayetidir. Çünkü her şey bir şekilde Hakkı gösterir, aksi takdirde yokluktadırlar. Allah'ın tam olarak “ayetleri” insanlardır. Çünkü sadece insanlara Hakk'ın her sıfatı verilmiştir.²⁴⁶

Bu noktada insanın yaratılış sebebi Allah (c.c.)'ı tanıma (marifet) ve O'na kavuşma (vuslat) düşüncesi tasavvuf ehlinin hemfikir olduğu konulardandır. Diğer bir ifadeyle “bu âleme gelmekten maksat bilmek, bulmak, olmaktır.”²⁴⁷

Kuşçuoğlu da diğer mutasavvıflar gibi insanın yaratılış sebebi olarak, tasavvufta çok sık ifade edilen “Ben gizli bir hazine idim, bilinmeye muhabbet ettim; bilineyim diye mahlûkatı yarattım.”²⁴⁸ hadisini ele alarak başlar. Ona göre Allah, yeryüzünde halifesi olan ben-i ademi yaratmış, ezeli erwahta ruh olarak verdiği sözü (Elestü bi-Rabbikum, ben sizin Rabbiniz değilmiyim?²⁴⁹) cesetli olarak da tekrar duymak istemiştir. Ezel-i erwahta, bu sözle imanları nisbetinde imtihan olan ruhlar, Hz. Allah'ın sonsuz rahmet ve merhametinin tecellisi olarak ikinci imtihan yeri olan dünyaya gönderilmiştir. Allah, kulların daha çok kazanmaları, imtihanın farkına varmalarını için, dünyada her zerrede fiili sıfatlarının tecellisini göstermiştir. Bu anlamda dünya kazanç yeridir.²⁵⁰

İnsanın yaratılıştaki özellikleri Kur'an'da ifadesini bulmuştur. “Allah, insanı en güzel surette yaratmıştır.”²⁵¹ “Yaratılanların birçoğundan üstün”²⁵² olabildiği gibi “yeryüzünde fesat çıkaracak ve kan dökecek”²⁵³ kötülüğün kaynağı haline gelecek

²⁴³ Garaudy, Roger, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, ter. Cemal Aydın, Pınar Yay., İstanbul, s. 46.

²⁴⁴ Aclunî, *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s. 132.

²⁴⁵ Türer Osman, *Tasavvufî Düşüncede İnsan*, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi Tasavvuf, yıl:2, sayı:5 (Ocak 2001), s. 10.

²⁴⁶ Chittick, *Hayal Âlemleri*, s. 212.

²⁴⁷ Öztürk, *Kutsal Gönüllü Veli Kuşadalı İbrahim Halveti*, s. 58.

²⁴⁸ Aclunî, *Keşfü'l-hafâ*, c.2, s. 132.

²⁴⁹ A'râf, 7/172.

²⁵⁰ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 114; Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 46.

²⁵¹ Tîn, 95/4.

²⁵² İsrâ, 17/70.

²⁵³ Fâtır, 35/39.

bir insan durumuna da düşürebilir. İnsanın Kur'an'daki en bariz özellikleri şunlardır: aceleci,²⁵⁴ nankör,²⁵⁵ zalim,²⁵⁶ cahil,²⁵⁷ zayıf ve ümitsiz.²⁵⁸

İnsan, her bakımdan Allah'ın mükemmel bir yapıtıdır. Onun nefesiyle yaşar. Onun niteliklerini yansıtan bir aynadır. "Allah Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır"²⁵⁹ denilir ki bu açıdan Âdem, insan-ı kâmilin ilk örneğidir.²⁶⁰

Kuşçuoğlu, "Adem" kelimesinin anlamı üzerinde durur. Adem, yok demektir. İnsan, madde âleminde geçici olarak vardır. Ona göre ademlikten (yokluk) terakki ederek insanlık mertebesine erişen, Allah'ın yeryüzünde halifesi kılınan insan, Kur'an'da şu şekilde derecelendirilmiştir: Adem (yokluk), mümin, muttaki, ittika sahibi ve İnsan-ı Kâmil.²⁶¹

İnsanın dünyadaki yaşantısına göre bu derecelendirme gerçekleşebilir. Kuşçuoğlu insanın değer ölçüsünü şöyle ifade eder: "İnsan kendi azabını, esiri olduğu huyu ile hazırlar ve kendinde galip olan sıfatları ile haşır olunur. İnsan, tefekkür ölçüsü ile ölçülür. Ruh ölçüsü ile ölçülür. Yalnız tefekkür, cansız ve cazibesizdir. Yalnız ruh, içi boş bir zarftan ibarettir. İkisi birleşince hazret-i insan vücuda gelir."²⁶²

"Biz emaneti göklere, yerlere ve dağlara teklif ettik. Onlar yüklenmekten çekindiler, endişe ve telaşa düştüler. İnsan kabul edip yüklendi. Çünkü o pek zalim ve pek cahildir."²⁶³

Kuşçuoğlu'na göre ayetteki emanetten maksat, Allah'ı yeryüzünde temsil etmek ve O'na yeryüzünde halife olabilmektir. Ayetin sonundaki zalim ve cahil

²⁵⁴ Meâric, 70/19.

²⁵⁵ Meâric, 70/17.

²⁵⁶ Ahzâb, 33/72.

²⁵⁷ Nisâ, 4/28.

²⁵⁸ Hûd, 11/9.

²⁵⁹ Buharî, İtk, 20; Müslim, Birr, 112.

²⁶⁰ Schimmel, Annemarie, *Tasavvufun Boyutları*, Adam Yay., İstanbul, 1982, s. 168.

²⁶¹ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 159.

²⁶² Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 14; İnsan, Allah'ın varlığına inanıp, emr-i ilahi üzere yaşamaya azmeder, Allah elçisinin getirdiği şeriati ile yükümlü olduğunu kabullenir; ilahi emirleri (namaz, oruç, zekât, hac, kelime-i şehadet) yerine getirirler. Ademlikten (yokluktan) sıyrılıp, insan olma yolunda olurlar. Hazreti Allah'ın rahmetinden ümitli, biat ettiği peygamberinin yaşantısını zamana göre, manasının aslını bozmadan ve Allah elçilerini ilahlaştırmadan yaşayabilen insanlar "Hazret-i İnsan" olurlar. Kuşçuoğlu, *Galibi Vazifelerinin Tarik-i Müstakim Mekarim-i Ahlak El Kitabı ve İslamî Tasavvuf Prensipleri*, KEBKYY Yay., s. 1.

²⁶³ Ahzâb, 33/72; İnsan, Allah'ın latif sırlarının bir mecmuası ve sonsuz hikmetlerinin fihristidir. Bunun içindir ki, emanet ve hilafet işi ona verilmiştir. Allah yerdekilere ve onun içinde olanlara emaneti arz etmiş ve kâinattaki hiçbir şey o emaneti yüklenme cesaretini gösterememiş, ancak insan o emaneti yüklenmiş ve ifa etmek için üzerine almıştır. Hakkı, Erzurumlu İbrahim, *Marifetnâme*, çev. Abdullah Aydın, Seda Yay., İstanbul, 1999, s. 265.

ifadelerini de ilahi sevginin ışığında yorumlamak gerekir. Allah yarattığını sever. Şaheserine “sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım” hitabıyla iltifat eder. Ama insan zalimdir. Çünkü ilahi gücü temsil ederken kendine zulmeder. Kullandığı gücün kaynağını, bu kaynağın mahiyetini kavrayamaz. Dertten derde düşer. Yer ile gök arasında çaresizdir. Ayette emanetin teklif edildiği yer ve dağlar madde âlemini simgelerken; gök ise mânâ âlemini simgelemektedir. Yani madde ve mânâ tek başına “ilahi kudreti” yansıtamaz. Ancak insan hem madde hem de mânâ âlemini yansıtır. O pek çok ayetin ifade ettiği gibi yerdekiler ve göktekiler arasındadır. Bu anlamda insan yerleri ve gökleri, madde ve mânâyı kendinde barındırır.”²⁶⁴

Kuşçuoğlu insanın yedi kat gökten²⁶⁵ daha yüksek bir makamda olduğunu ifade eder. Cismanî ve ruhanî âlemler insanın emrine verilmiş ve bütün melekler ona secde etmiştir. İnsan zahirde bir sivrisineğe mağlup olabilir. Fakat bâtında insana yedi kat göğe ulaşan kudret verilmiştir.²⁶⁶

İnsan hayatı boyunca Allah (c.c.)’ın kendine vermiş olduğu bu kudretle ona yönelir. Bu yönelişi Kuşçuoğlu şu şekilde ifade eder: “İnsan, Allah’tan samimiyetle hikmet talep eder. Zamanı gelir -insan hikmeti isterken- hikmetin zuhur kaynağı olur. Onu elde etmek için sebep aramaktan asude kalır. Zira Allah (c.c.) o kulunu, rahmetinin zuhuruna vesile kılmıştır. İnsan meleklerin ve cinlerin kiblesidir.²⁶⁷ Bu anlamda hazret-i insan, inanan ben-i âdemin mihrabıdır.”²⁶⁸

İnsanın Allah ile kurduğu bağ kadar kendi iç âlemiyle kurduğu bağ da önemlidir. Tasavvuf ehlinin en çok terennüm ettiği “Nefsini bilen, Rabbini bilir”²⁶⁹ sözü bu bağdan bahseder. İnsanın kendi hakkında düşünmesi kendine yeter. Çünkü insanın haricinde bir şey yoktur. Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir:

---

²⁶⁴ Mutlu, M., *Kendine İyi Bak, Sen Bu Alemin Gözbebeğisin Şeyh Galip*, Sabah Gazetesi (Tasavvuf Sohbetleri Bölümü), 6.Haziran.1987. Kuşçuoğlu, Kur’an’ı Kerim’de Nur 41; Hadîd, 1; İsrâ, 44 gibi ayetlerde geçen “yerdekiler, göktekiler” zikredilerek insana gönderme yapılmakta, insanın Allah’ın zikriyle yerdeki ve göktekilerden de üstün olabileceği vurgulanmaktadır.

²⁶⁵ “Görmediniz mi ki, Allah göklerde ve yerde ne varsa hepsini sizin hizmetinize vermiş, gizli ve açık olarak nimetlerini üzerinize yaymıştır”. Lokman, 31/20.

²⁶⁶ Kuşçuoğlu, *Metafizik I*, s. 37.

²⁶⁷ Abdülkadir Geylânî insanı anlatırken “Şu Âdemoğlunun yaratılışı ne acayıptır! Yaratıcı onda ne enteresan definelere saklamıştır. Hevâsına tabi olmazsa, bir melektir. Kesafet onu kaplamazsa latif bir manadır. Gaybın ilginç sırlarını saklayan ve bütün ilimleri kendinde toplayan bir hazinedir. Nur ve zulmet dolu bir kaptır” ifadelerini kullanarak insanın iki uçlu yaratılışını anlatır. Gürer, Dilaver, *Abdülkadir Geylânî Risaleleri*, İnsan Yay., İstanbul 2007, s. 239.

²⁶⁸ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 25.

²⁶⁹ Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 262.

İlacın kendinde fark etmiyorsun.
İletin kendindedir görmüyorsun.
Zannedersin ki sen küçük bir parçasın,
Hâlbuki sen büyük bir âlem saklarsın.
Sen varlıksın varlığın ta kendisisin,
Seninle var kılınan şey kuşatılmaz kesin.
Öyle bir kitapsın ki senin harflerinde,
Gizli şeyler âşikâr olur hep seninle.
Hariçten hiçbir şeye ihtiyacın yok.
Kendini düşün başkasına ihtiyacın yok.²⁷⁰

Âlemde bulunan her şeyin insanda da bir örneği vardır. Allah, kendinde bulunan bütün isimlerden bir pay da insana vermiştir. O isimleri insanda göstererek, insan vasıtasıyla âlemde görünmüştür. Yani bütün âlem Allah'ın isim ve sıfatlarının toplamı, insan da kâinatın bir küçük nüshası olarak Allah'ın bütün isim ve sıfatlarının toplamıdır.²⁷¹

6.1 YERYÜZÜNDE HALİFE KILINAN İNSAN

Halife, bir şeyin başka bir şeyin ardından gelip onun yerini alması, vekil ve temsilci demektir. Tasavvufta Hakk'a ve âleme ait hakikatleri kendi zatında toplayan kişiye verilen rütbedir.²⁷² Allah, yeryüzünde iradesini temsil etmek üzere insanı yaratmış, burada ilahi hükümlerini gerçekleştirme görevini de insana vermiştir.²⁷³

“Sizi yeryüzünde halifeler yapan O'dur...”²⁷⁴ İnsan kendisine verilen akıl ve cüzî irade sayesinde kendi tercihlerini kendi yapar. Allah (c.c.)'ın yarattığı bütün fizik âlem hatta şeytan ve melek bile kendilerine yüklenen vazifelerden başkasını yapamaz, yüklenemez. Ama insan yeryüzünde Allah'ın temsilcisi olarak O'nun adına iş yapabilecek konumda yaratılmıştır.

---

²⁷⁰ Konevî, Mir'âtü'l Ârifin (*Âriflerin Aynası*), ter. Dilâver Güner, Betül Güçlü, Ali Çoban, MEBKAM Yay., Konya, 2008, s. 37; Sunar, Cavit, *Ana Hatlarıyla İslam Tasavvufu Tarihi*, AÜİF Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1978, s. 102.

²⁷¹ Ateş, *İslam Tasavvufu*, s. 89.

²⁷² El-Hakîm, *İbnü'l Arabî Sözlüğü*, s. 246; Cebecioğlu, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 245.

²⁷³ “Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdınla seni tespih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun? dediler. Allah da onlara: Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi.” Bakara, 2/30.

²⁷⁴ Fâtır, 35/39.

Kuşçuoğlu'na göre “Yeryüzünde halifemi yaratacağım.” bildirisi ile Allah (c.c.), “âlemin ilahi yaratılış sırrını ifşa” etmiştir. Allah (c.c.) bu hitapla zafî sıfatlarının dışında fiilî ve subutî sıfatlarıyla da kendini en çok tecelli ettirdiği varlık olan, insanı yaratmıştır. Madde ve mânânın birleşimi olan “Âdem” i cennette yarattı. Eşyanın ismini ona öğretti ve ona “alleme'l-esma” sıfatını bahşetti. Meleklerle bile verilen ilmin bir hududu varken, Âdem'e verilen ilim hudutsuzdur. Âdem'e verilen ilim, herhangi bir zamana mahsus olmayıp, kıyamete kadar kemalâtle devam edecektir.²⁷⁵

Hani Rabbin meleklere demişti ki: “Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım. O'na şekil verdiğim zaman ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz onun için secdeye kapanın.”²⁷⁶ ayetinde de ifade edildiği gibi “ruhundan ruh üfleme” insana verilen bir yücelik ve şeref göstergesidir. Kuşçuoğlu da bu konuda şunları ifade eder:

“Âdem'e ruhumdan ruh nefyettim, hitabını tasavvuf ehli yaşadığı için gerçek şahittirler. Ruhundan üfleyince kul ilah mı olur? Hayır, şerefli, efdal-i mahlûk olur yani yarattığı mahlûkatın en şerefli, en değerlisi, en mütekâmili olur. Adem, yok demektir. İnsan olmaya namzet ben-i âdem. İnsan olmakta yeterli değil bir yerde. Kur'an'ın özü Asr Suresi'nde “asra yemin olsun ki insan da hüsrandır” denilir. Terakki etmiş ademlikten insan olmuş insan bile hüsrandır. Nasıl hüsrandır? Hakkı tavsiye etmiyorsa, sabrı tavsiye etmiyorsa (tabi ilk önce kendi sabredecek) insan da hüsrandır.”²⁷⁷

İnsan dışındaki şeylerin oldukları gibi kalmaktan başka seçenekleri yoktur. İnsanlar sadece hiçliği seçerek gerçekten insan olabilirler. Kur'an diliyle bu mutlak hiçlik Allah'ın “kul”u olmaktır. Bir kul (hiç) olmak, bir halife (her şey) olmaktan önce gelir. Her şey olmak için kulun zayıflığını, fakirliğini ve hiçliğini anlaması gerekir. İnsanlar önce kendi beşeri sınırlamalarından vazgeçtikleri takdirde, Allah nefislerinde onlara tam olarak tecelli eder. Kul kendi kulluğunu gösterdiğinde mecburi olarak Hakk'ın suretini zahir eder.²⁷⁸

²⁷⁵ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 115.

²⁷⁶ Hicr, 15/29.

²⁷⁷ Galip Kuşçuoğlu, “*Tasavvuf*” konulu görüşme, Ankara, 27.Temmuz. 2009.

²⁷⁸ Chittick, *Hayal Âlemleri*, s. 214.

Böylece kendi suretini zahir eden Allah, halifesi durumundaki insanda hayat, ilim, semi', basar, irade, kudret, tekvin gibi zati sıfatlarının birçoğuyla tecelli eder.²⁷⁹

Kuşçuoğlu'na göre, kendisinin bilinmesi, tanınması isteği ile yaratılan, yeryüzünde Allah (c.c.)'ın halifesi olma şerefi, "insana" verilmiştir. "Mümin ve muttaki" sıfatlarını üzerinde taşıyan, aklî ve naklî ilmi kabul etmiş olanlar, sırat-ı müstakim üzeredirler. Bu insanlar "hakikatin mihenk taşı" olduklarının zevkine varırlar. Allah için yaşarlar ve Allah için ölürler. Dünyada Allah'ın rızasını kazanacakları işlerin peşinde koşarlar.

6.2 İNSAN-I KÂMİL

İnsan-ı kâmil, olgun insan demektir. İnsan-ı Kâmil, Hakk'ın tam olarak kendini zahir ettirdiği ve gerçek anlamda O'nun halifesi olandır. Tasavvuf anlayışında yaratmanın asıl sebebi olarak insan-ı kâmil görülür. "Sen olmasaydın, felekleri yaratmazdım" kudsî hadisiyle buna işaret edilmiştir. Allah ve Rasûlü'nün ahlâkıyla ahlâklanmış, kemal sıfatlarıyla donanmış olan insan-ı kâmil, rûhânî bir tasarrufa mazhar olarak kabul edilirler. Gerçek tasarruf Allah'a aitken, insan-ı kâmil olan kişi bu tasarrufun sadece görüntüsüdür.²⁸⁰

Bütün nefis perdelerini yırtıp en son mücerred ruh haline ulaşan insan, her bakımdan mükemmel insandır.²⁸¹ Allah'ın isimlerinin suretini sadece insan-ı kâmiller tam olarak gerçekleştirirler. Bu yüzden onlara "Allah Ehli", "evrensel insan",²⁸² var oluşun tüm sıfatlarının tecelli ettiği "evrensel bilinç"²⁸³ gibi isimler verilir. İnsan-ı kâmil, Allah'ın bütün isim ve sıfatlarının yansıdığı bir ayna gibidirler. İnsan-ı kâmil yoluyla Allah, bizzat kendisini ve varlık alanına çıkardığı her şeyi temaşa eder.²⁸⁴

²⁷⁹ Türer Osman, *Tasavvufî Düşüncede İnsan*, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi Tasavvuf, yıl:2, sayı:5 (Ocak 2001), s. 12.

²⁸⁰ Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 218; Cebecioğlu, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 314; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 188. İbnü'l Arabî insan-ı kâmil ile aynı anlama gelen yirmi beş ayrı terim kullanmıştır. Bunlardan bazıları: Hakikatü'l-hakaik (hakikatlerin hakikati), aslu'l-âlem (âlemin aslı), adl (adalet), küllî şey (her şey), insan-ı ezeli (ezeli insan). El-Hakîm, *İbnü'l Arabî Sözlüğü*, s. 368.

²⁸¹ Ateş, Süleyman, *İşârî Tefsîr Okulu*, AÜİFY, Ankara, 1974, s. 282.

²⁸² Nasr, Seyyid Hüseyin, *Tasavvufî Makaleler*, çev. Sadık Kılıç, İnsan Yay., İstanbul, 2007, s. 38.

²⁸³ Izutsu, *İslam Mistik Düşüncesi Üzerine Makaleler*, s. 180.

²⁸⁴ Chittick, *Hayal Âlemleri*, s. 88.

Bu durum varlığın oluş tarihinden itibaren başlayıp, ebediyete kadar devam eder. İnsan-ı kâmil çeşitli vasıflara bürünür, çeşitli yerlerde zuhur eder. Bu vasıfların, zuhur edişin ve insan-ı kâmilin ilki, Hz. Muhammed (s.a.v)'dir.²⁸⁵ Bundan sonra da nur-u Muhammed-i ile insan-ı kâmil varlığını devam ettirir.

Kuşçuoğlu'na göre insan-ı kâmil Allah'ın varlığını, ilim ve iradesini yaratılan diğer varlıkların hepsinden daha çok yansıtır. İnsan-ı kâmil, nur-u Muhammedi'nin zuhur mercii ve ilahi nazargâhtır. İnsan-ı kâmilin rütbe ve makamı, rahmeti ilahi karşısında ne kadar yükselirse yükselsin, Allah'ın zatı karşısında yokluktur. Zira hiçbir zaman "Abd, Rab olmaz; Rab, abd olmaz." İnsan-ı kâmil Peygamberin getirmiş olduğu emir ve yasakların içtihadı tabii yönlerini zamana göre içtihat ederek ve kendisinde varlık oluşturmadan, kendine tabii olanlara dosdoğru yolu gösteren insandır.²⁸⁶

Kuşçuoğlu insan-ı kâmilî bütün insanların gözbebeği olarak görür. Ona göre insan-ı kâmilî sevmek, Allah'ın rahmet sıfatlarının tecelli ettiği mercii sevmek, gerçek anlamda Allah'ı sevmektir.²⁸⁷ Hazret-i insan, âyine-i rahmandır. Rahmanın aynası, onda tecelli eder. Şairin dediği gibi:

Kande bulsun Hakk'ı inkâr eyleyen Niyazi-i Mısri'yi
Zahir olmuşken yüzünde Nûr-ı Zâti Kibriyâ
Müsavidir seni sevmek güzel sultanı sevmekle
Yüzün âyine-i Nûr-ı Hüdâ'dır Yâ Rasulallah.

Peygamberi sevmekle, Allah'ı severiz. Çünkü O'nda rahmet sıfatları tecelli eder."²⁸⁸

Kuşçuoğlu'na göre, kâmil sıfatlarla bezenmiş insan mahlûkatın en değerlisidir. Bu tür insanlar Allah katında en çok sevilenlerdir. Onlarda Allah'ın "aşk

²⁸⁵ Cîlî, Abdü'l-Kerim b. İbrahim, *İnsan-ı Kâmil*, ter. Seyyid Hüseyin Fevzi Paşa, Kitsan Yay. (Basım yeri ve tarih yok), s. 250; Cîlî, eserinde Hz. Peygamber'in şeyhinin suretinde oluşundan bahseder. Kuşçuoğlu da şeyhine biat etmeden önce rüyasında peygamberi görmüş ve şeyhini gördüğünde de Nur-u Muhammedi'nin onda tecelli ettiğine şahit olmuştu (Bkz. 33. dipnot). Cîlî'de eserinde şunları söyler: "Ben fakir onunla buluştum. O'na yüce Allah'ın salâtını selamını dilerim. Bu buluşmamızda O; Şeyhim Şeyh Şerafeddin İsmail Ceberti'nin suretinde idi. Ben onun Resulullah (s.a.v) efendimiz olduğunu biliyordum. O'nun şeyhim sanıyordum." Cîlî, *İnsan-ı Kamil*, s. 250.

²⁸⁶ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 221; Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 16.

²⁸⁷ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 15.

²⁸⁸ Sert, Usame, *Gâlibî Piri Hasan Galip Kuşçuoğlu Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Fikirleri*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tasavvuf Ana Bilim Dalı (Lisans Tezi), Bursa, 2001, s. 50.

nuru” nun tecellileri vardır. Bu tür tecellilerin farkında olmayanlar ne enbiyanın mucizesinden, ne de evliyanın kerametinden bir şey anlamazlar.²⁸⁹

Mutasavvıflar insan-ı kâmilî Hakk’ın kendini tecelli ettirdiği bir ayna olarak görürler. Hakk’ın ilmi bu aynada tecelli eder, zahir olur. Hakk’ın zatı ile insan-ı kâmil arasında ve Hakk’ın ilmi ile insan-ı kâmilin ilmi arasında bir benzerlik vardır. Bazı mutasavvıflar da dinî literatürdeki kavramlarla insan-ı kâmil arasında benzerlik kurar. Kalem ile insan-ı kâmilin ruhu, levh-i Mahfûz ile insan-ı kâmilin kalbi, Arş ile insan-ı kâmilin cismi, Kürsü ile insan-ı kâmilin nefsi arasında bir benzerlik vardır. Onlardan her biri benzediği şey için bir aynadır.²⁹⁰

7. BİAT

Biatleşme, ahitleşme, telkin ve bu amaçla el sıkışma anlamına gelir. Hangi tarikata girmek istenirse istensin bir mürşide intisap etmek, el vermek, teslim olmak, onunla muâhede (antlaşma) etmek, yani şeyh huzurunda söz vermektir. Biat lafzı, Akabe gecesinde²⁹¹ Hz. Peygamber’e biat edilmesi hadisinde ve Kur’an’da bahsedilen “ağaç altında”²⁹² biat edilmesiyle ilgili ayette de geçmektedir.²⁹³

---

²⁸⁹ Kuşçuoğlu, *Hz. Kur’an’da Tesettür, Hicap ve Edep*, s. 78.

²⁹⁰ Konevî, Sadreddîn-i, *Mir’âtü’l-Ârifîn (Âriflerin Aynası)*, s. 36.

²⁹¹ Hz. Peygamber’in, peygamber olarak gönderilişinin on ikinci senesinde Medine’den gelen bir grup insanla Akabe denen yerde görüşmüş ve bu kimseler Hz. Peygamber’e iman edip, canlarıyla ve mallarıyla onu koruyup davasına yardım etmek için ona biat etmişlerdir.

²⁹² Kur’an’da şöyle denmektedir: “Andolsun ki, o ağacın altında sana biat ederlerken Allah müminlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilmiş ve onları pek yakın bir fetihle mükâfatlandırmıştır.” (Feth Sûresi: 18). Bu ayette bahsedilen biat, “Semre” ağacının altında yapılan “Rıdvan biatıdır”. Hz. Peygamber hicretin altıncı yılında, 1400 Müslüman ile birlikte umre yapmak için Mekke’ye yola çıkmıştı. Ancak Kureşliler Müslümanları Mekke’ye sokmak istemediklerinden karşılıklarına bir birlik çıkardılar. Savaşmak niyetinde olmayan Hz. Peygamber, Kureyş’le anlaşmak için elçi olarak Hz. Osman’ı onlara gönderdi. Hz. Osman’ın dönüşü gecikince, Hz. Peygamber bahsedilen ağacın altında, yanındaki 1400 sahabeden, eğer Osman öldürülmüşse, ölünceye kadar Kureyş ile savaşmak üzere biat aldı. Daha sonra Hz. Osman gelmiş ve Müslümanlarla Kureyş arasında Hudeybiye andlaşması yapılmıştır. Haldun, Abdurrahman bin Muhammed bin Haldun Hadramî, *Mukaddime*, çev. Halil Kendir, c. 1, Yeni Şafak Dağıtım, Ankara, 2004, s. 293.

²⁹³ Bir şeyhe biat etme, alıcı ve satıcının satış akdinde birbirlerinin ellerini tutmalarına benzediğinden, biat eden ve biat edilen arasındaki bu ahitleşme de “Bâa” (satmak-satın almak) kökünden türetilmiş olan “biat” denilmiştir. İbn-i Haldûn, *Mukaddime*, s. 293; Ayni, Mehmet Ali, *Tasavvuf Tarihi*, sadeleştiren: Hüseyin Rahmi Yamanlı, kitabevi, İstanbul, 1992, s. 266; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 75. Biatle ilgili bkz. Al-i İmrân, 3/31; Mâide, 5/35; Enfâl, 8/64; Mü’min, 40/ 38; Yasin, 36/21; Mümtehine, 60/12.

Hz. Peygamber, kendisini Allah'ın Resûlü olarak tasdik edenlerden biat alıyordu. Kur'an-ı Kerim'de ifade edildiği üzere²⁹⁴ biat aslında Hz. Peygamber'in şahsına değildir; onun aracılığıyla Allah Teâlâ'ya verilmektedir. Biat etmekle sadece erkekler değil, kadınlar²⁹⁵ da mükellef idiler. Biat Hz. Peygamber'e itaati gerekli kılar.²⁹⁶

Bu anlamda tasavvuf ehli de bir mürşide biat etmeyi (söz verme, bağlılık) Hz. Peygamber'e biat eden insanlara benzettir. Biat mürşidin şahsına yapılmaz, onun aracılığıyla Allah'a yapılır. Mürşide sadece erkekler değil, kadınlar da biat edebilir. Biat ederken peygamber'in elinin üstüne ellerini koydukları gibi mürşidin elinin üstüne ellerini koyarlar. Biat mürşide itaati gerekli kılar. Dolayısıyla aslında söz de itaat de mürşidi vesile kılarak Allah'a yapılmaktadır.

Kuşçuoğlu bu konuda şöyle söyler: “Söz, şeyhi vesile kılarak Allah'a verilir. Allah elçisi hayattaysa biat ona yapılır, değilse varislerine yapılır. Biat peygamber efendilerimize vekâleten, resmi verasete salahiyyetli peygamber varislerine yapılır. Mürşidin kendi adına aldığı biatlar Peygambere vekâleti sebebiyledir. Biat, biat-ı Resulullah'tır.”²⁹⁷ Kuşçuoğlu'na göre mürşitlerin varlığı rahmettir. İlahi rahmet kapıları kıyamete kadar açık kalacaktır. Aksini düşünmek rahmet-i ilahiye ters düşer. Rahmet-i ilahi dün vardı, bugün yoktur, demek gaflettir.²⁹⁸

Tarikatlarda şeyhlerin terbiye usulleri birbirinden farklı olduğu gibi biatleşme de farklı olur.²⁹⁹ Öz bakımından aynı olmakla beraber şekil bakımından

---

²⁹⁴ “Sana biat edenler gerçekte Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, kendi aleyhine bozmuş olur. Ve kim Allah'a verdiği sözü tutarsa Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.” (Feth, 48/10) bu ayet-i kelime Peygamber Efendimiz zamanında zamanında Hudeybiye biatı için tahakkuk etmiş olsa da ayetten tecelli eden rahmet-i ilahi kıyamete kadar geçerlidir. Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 157; Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 85.

²⁹⁵ “Ey peygamber, inanmış kadınlar sana gelip Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık etmemeleri, zinâ etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, elleriyle ayakları arasında bir iftirâ uydurup getirmemeleri, iyi bir işte sana karşı gelmemeleri hususunda sana bi'at ederlerse onların bi'atlerini ve onlar için Allah'tan mağfiret dile! Şüphesiz Allâh, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.” Mumtehine, 60/12.

²⁹⁶ Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİBY, Ankara, 2004, s. 295.

²⁹⁷ Kuşçuoğlu, *İslamî Tasavvuf Prensipleri*, s. 2; Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 83.

²⁹⁸ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 81.

²⁹⁹ Gâlibilerde biatleşme şeyhin huzurunda olur. Şeyh, derviş olmak isteyen müride sorar: “Beni manevi babalığa ve şeyhliğe kabul ettin mi?” müritte: “evet, aldım kabul ettim” der ve biatleşme gerçekleşir. Bundan sonra mürit şeyhin elini öper. Halife, nükeba, naib gibi vazifelilerin de mürşitleri adına ders verme yetkileri vardır. Çavuş ve dervişlerin vazife isteyenlere vermiş olduğu vazifeye “tarife” denir. Tarifelerin mürşide bildirilmesi gerekir. Aksi takdirde tam dervişlik sayılmaz. Kuşçuoğlu, *İslamî Tasavvuf Prensipleri*, s. 35.

her tarikatta farklı bir biatleşme merasimi olur. Merasim dua, salatü selâm ve pirlerin ruhlarına okunan Fatiha ile son bulur. “El almak”, “el vermek” tabirleri biatle ilgili tabirlerdir.³⁰⁰ Biatleşme merasiminde şu ayet mutlaka okunur. “Sana biat edenler, muhakkak ki Allah’a biat etmişlerdir.”³⁰¹

Biat eden sufi, şeyhinin düşüncelerinin dışında hareket etmemeye çalışmalıdır. Kuşçuoğlu’na göre biat etmiş kişilerin İslam’ın ve İslam’ın özü olan tasavvufi prensiplerin dışına çıkmamaya gayret etmesi, Allah’a gerdiği ahdin sadakatini gösterir.³⁰²

Kuşçuoğlu’nun biat hakkındaki son ifadeleri şu şekildedir: “Varisü’n-nebi, nedim-i ilahiyi bul, biat et. Onun şahsında peygamberine biat etmiş olursun. Şüphən olmasın, aksini düşünme. Gayretullaha dokunursun. Tertib-i ilahiyi bilgisizce inkâr edenlerden olmayasın. Zararın yalnız nefsine değil. Menfi icraatınla Allah’ın kullarının mânâlarını bilgisizce öldürürsün. İnsaf et, mahşerde Allah seni affetse de, mânâsını öldürdüğün kişilerin ellerinden yakını kurtaramazsın. Evet, dünyada zahir ilminden hayli istifade ediyoruz ama yeterli değil. Tek kanatla kuş dahi uçamaz. Sen nasıl uçacaksın. Uçamıyorsun. İnadı bırak. Bu abd-i acizin uyarılarına kulak ver. Benlikten kurtul ki, yokluk seni ihata etsin. Bu yokluk, kulluk makamının zirvesidir. Yokluk beşere, varlık Allah’a mahsustur. Beşer kendine varlık sıfatını mal etmeye cüret ederse, iki cihanda da rezil olur.”³⁰³

8. ZİKİR

Zikir konuşmak, anlatmak, bir şeyi unutmayıp zihinde tutmak, ezberlemek, sena ve övgü, bir şeyi unuttuktan sonra hatırlamak, yükseklik ve şeref gibi anlamlara gelir. Zikredene zâkir, zikredilene mezkûr denilmektedir. “La ilahe illallah” cümlesini söylemek, belli kelime ve ibareleri belli zamanlarda düzenli olarak söylemek de zikir olarak değerlendirilir.³⁰⁴

³⁰⁰ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 232.

³⁰¹ Feth, 48/10.

³⁰² Kuşçuoğlu, *İslamî Tasavvuf Prensipleri*, s. 34.

³⁰³ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 84.

³⁰⁴ El-Hakîm, *İbnü'l Arabî Sözlüğü*, s. 726; Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 393; Cebecioğlu, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 728.

Kur'an-ı Kerim'in çeşitli ayetleri müminleri Hakkı zikre davet eder. Kur'an'da 268 defa geçen zikir kavramı tevhit, vahiy, Kur'an, dua etmek, nasihat ve bizzat "zikir" anlamlarında kullanılmıştır.³⁰⁵

Tasavvufta zikir denilince "Allah'ın anılması" özel anlamı anlaşılır. Hz. Peygamberin hadislerine baktığımızda bu anlamda hadisleri³⁰⁶ görmekteyiz.

H. Aîşe'den (r.a.) rivayet edildiğine göre; "Rasulullah (s.a.v.) her durumda Allah'ı anardı."³⁰⁷

"Zikrin en değerlisi, ben ve benden önce gelen nebilerin yaptığı 'La ilahe illallah'tır."³⁰⁸

Kelime-i Tevhit "La ilahe illallah" kelimesi, kelimelerin en büyüğü ve kalelerin en yükseğidir. Sadece dil ile değil, kalp ile de söylenmelidir. Sadece kelime-i tevhit değil birçok dua ve ayette zikir ifadesi olarak söylenebilir. Bir müminin sabahleyin yatağından kalkarken, sokağa çıkarken ve işine başlarken besmele çekmesi bile en tabii birer zikir olarak değerlendirilmiştir.³⁰⁹

Zikir konusunda Kuşçuoğlu'nun düşüncelerini, bazı ayetlere vermiş olduğu anlamlarla ele almaya çalışacağız. *Tasavvuf ve Zikrullah* kitabında zikirle ilgili birçok ayet verilerek bunların yorumları üzerinde durulmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır:

---

³⁰⁵ Karagöz, İsmail, *Kur'an'da Zikir Kavramı ve Allah'ı Zikir*, DİBY, Ankara, 2007, s. 15; Kelebâzî, *Ta'arruf*, s. 154; Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s.126. Bunun dışında zikir birçok anlamda kullanılmaktadır. Şeref (43/44), iman ve itaat, sevap ve nimet, mağfiret ve rahmet (2/152), Allah'tan korkmak, Allah'ın sevap, azap ve mağfiretini hatırlamak, yaptığına pişman olmak (3/135), söz etmek, bahsetmek, anlatmak (12/42), haber (18/23), korumak (2/63), beyan, açıklama (38/1), beş vakit namaz (63/9), Cuma namazı (62/9), ikindi namazı (38/32), düşünmek (7/86), ikaz, uyarı, hatırlatma (20/113) gibi anlamlarla ayetlerde geçtiğini görmekteyiz. Zikirle ilgili bazı ayetler şunlardır: Ahzab, 33/35, 41, 42; Muzemmil, 73/8. Kur'an'da "zikir" anlamında kullanılan bazı örnekler: "Biz her ümmet için bir kurban ibadeti koyduk ki Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanların üzerine O'nun adını ansınlar..." ayeti (Hac, 22/34) ile "... (Yalnız) bana kulluk et ve beni anmak için namaz kıl" ayeti (Tâ-hâ, 20/14). Hadisten örnek Hz. Aîşe'nin Peygamber (s.a.v.)'den rivayet ettiği "Beytullah'ı tavaf, Safâ ile Merve arasında Sa'y ve (şeytan) taşlamak Allah'ı zikretmek için meşru kılınmıştır" (Tirmizi, Hac, 64).

³⁰⁶ "Nerede bir topluluk toplanır ve Allah'ı anarlarsa melekler onları kuşatıp çevrelerinde dönerler. İlahi rahmet onları kaplar. Yüce Allah kendi yanında bulunanlara onları anlatır." Müslim, Ebu Hureyre'den rivayet etmiştir. "İçerisinde Allah zikredilen evlerin misali ile içerisindedir Allah zikredilmeyen evlerin misali, diri ile ölü'nün misali gibidir." Buhârî, Daavât, 66; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin 211.

³⁰⁷ Müslim, Kitabu Hayz, 373; Ahmet b. Hanbel, Ebu Davut, 18.

³⁰⁸ Geylani, Abdülkadir, *Sırrül Esrar*, çev. Abdülkadir Akççek, Bahar Yay., İstanbul, 1968, s. 33.

³⁰⁹ Hakkı, İbrahim, *Marifetname*, s. 421; İz, *Tasavvuf*, s. 245.

“Artık beni zikrediniz ki ben de sizi zikredeyim ve bana şükrediniz, bana nankörlükte bulunmayınız.”³¹⁰

“Hazret-i Allah’ın yalnız Muhammed ümmetine ihsan ettiği, hitab-ı ilahi, biz acizlere merhamet-i ilahi sonsuz rahmetinin zikrullah olduğunu ifade ediyor. Ehline malumdur ki onlar Allah’ın lütfettiği hikmeti bilerek mutmain olurlar. Taklidi imanı, tahkike ulaştıramayan bu türlü rahmet-i ilahiden mahrumdur.”³¹¹

“Zekeriya: ‘Rabbim! (oğlum olacağına dair) bana bir alamet göster, dedi. Allah buyurdu ki: Senin için alamet, insanlara üç gün işaretten başka söz söylememendir. Ayrıca Rabbini çok zikret; sabah, akşam tespih et.”³¹²

“Beşerin alışageldiği ölçüler dışında harikulade hallerin peygamberlerde zuhuru, unutulmasın diye rahmettir. Allah’ın kullarına vermiş olduğu bu rahmete karşılık kullarından istediği ve emrettiği zatının zikredilmesidir. Ehl-i Tasavvuf bu ayeti esas alarak günlük virtlerini sabah ve akşam olarak talim ederler.”³¹³

“Hacca ait ibadetlerinizi ifa ettiğiniz zaman, babalarınızı zikrettiğiniz gibi veya daha ziyade olarak Allah Teâlâ’yı zikrediniz. İnsanlardan öylesi vardır ki: “Ey Rabbimiz bize nasibimizi dünyada ver” der. Böyle kimselerin ahirette nasibi yoktur.”³¹⁴

“Allah (c.c.) bu ayette kulum senin şahsında rahmetimi gör, zatımı “kesir zikret” demektedir. Çok çok anlamı taşıyan bu kelimedeki kesirin ölçüsü olmayıp Kur’an’ın pek çok yerinde “zikran kesirâ” buyrulur. Savaş meydanlarında hasmı sindirmek için şecereyi söylemek hasmın moralini bozar. Cesaretini kırar. Şecerenizi bağırarak söylediğiniz gibi daha yüksek bir sesle Allah’ı zikredin. Allah hacda sadık kullarına bahsettiği rahmetini, diğer kulları için de ihsan etmiştir. Bu anlamda Allah rahmetimi gör, zatımı şedit, bütün gücünle zikret demektedir. Yüksek sesle zikredersen kâfir olursun, diyen bilgin geçinenler, merak ediyoruz bu ayete mutlaka bir kılıf uyduracaklar ama nasıl bir kılıf!”³¹⁵

---

³¹⁰ Bakara, 2/152.

³¹¹ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 40.

³¹² Al-i İmran, 3/41.

³¹³ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 42.

³¹⁴ Bakara, 2/200.

³¹⁵ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 42.

“Allâh’ın mescidlerinde, Allâh’ın adının anılmasına engel olan ve onların harap olmasına çalışandan daha zâlim kim vardır? Bunların, oralara korka korka girmeleri gerekir (başka türlü girmeğe hakları yoktur). Bunlar için dünyada rezillik, âhirette de büyük azab vardır.”³¹⁶

“Ayetin anlamı açık olup, zikrullahın aleyhinde beyanda bulunan âlimlere Allah’ın hangi sıfatı verdiği ortadadır. Allah kullarını ihya etmek için zikrullahı lutfetmiştir. İmanlı ve Muhammedi şeriata bağlı olanlar, Allah’ın isminin anılmasına vesile olan bu yerlere insanları teşvik etmeleri gerekirken aksine men etmişlerdir. Ehl-i zikrin zevkini ve halini bilmediği halde ‘düzeltiyorum’ zannı ile Allah’ın emrine muhalefetin ayetten başka izahı var mı?”³¹⁷

Kuşçuoğlu insan dışındaki varlıkların, Allah’ı anışlarını dile getiren şu ayet üzerinde de durur: “Görmedin mi göklerde ve yerde olan kimseler, kanatlarını çırparak uçan kuşlar Allah’ı tespih ederler? Her biri kendi duasını ve tespihini bilmiştir. Allah da onların ne yaptıklarını bilmektedir.”³¹⁸

“Şerefli ve efdal-i mahlûk, yaratılışın çekirdeği olan insan hâlâ yaratının isimlerini zikretmekten, Rabbini noksan sıfattan tenzih etmekten geri duruyorsa; sonsuz nimetlere karşı kendini kör eden mikrobu kendi nefsinde aramalı. Eğer bulamadıysa, bu abd-i acizin tavsiyelerine kulak ver. Allah’ın lütfettiği ayetlerde ara, mensup olduğun şeriatında ara. Bunları ölçemiyorum diyor isen, Allah’ın her zaman mevcut kıldığı peygamber varislerinde ara. Dizi dizi kuşların Allah’ı tespih ve dua ettiklerini, zikir yaptıklarını belirterek, bu ayet-i celilede biz kullarını uyarıyor Halık-ı zü’l-celâl. Ey ben-i adem! Kuş kadar da mı Rabbini tanıyamadın?” diyor.³¹⁹

Zikir, tasavvuf ıstılahında bazı kelimelerle Allah’ı anmak demektir. Sufilerin esas gayesi, Allah’ın sıfatlarında ve zatında fani olmaktır. Allah’ta fani olmak için ilk vasıta aşktır. Zikir aşkı celbeder, kalbi kötülüklerden temizler. Bunun için zikir sufilerce tasavvuf yolundaki en önemli ilerleme basamağıdır.³²⁰

---

³¹⁶ Bakara, 2/114.

³¹⁷ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 36.

³¹⁸ Nûr, 24/41.

³¹⁹ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 118.

³²⁰ Ateş, *Sülemi ve Tasavvufi Tefsiri*, s. 210.

Sufilerin çoğunluğuna göre zikir, kalp ve dil ile olur. Kalbin daimi zikrine lisan zikri ile ulaşılır. Tesirli olan kalp zikridir. Kul hem dil, hem kalp zikriyle kemâle ulaşır.³²¹

Kuşçuoğlu'na göre zikir, kulun huzuru için bir gereklidir. İnsanın huzura ermesini engelleyen gerek içsel, gerek dışsal unsurlar vardır. Bunu şöyle ifade eder: “Her türlü maddi ışıklar insanın iç âlemini aydınlatamadığı gibi, onun iç âleminde yer eden din ve iman belirtileri eğer inkâr nefesi ile söndürülebiliyorsa, tatmin olunamayan böyle bir hayatta kul huzur ve saadeti nasıl bulunacak? İçinde, ilahi emirleri umursamadan şımaran, her türlü ihtirasa mağlup bir düşman varken, kişi dışarıdan hangi haydutları bekliyor.”³²²

Zikir, müminin miracıdır. Allah'a yakınlaşmaya vesiledir. “Hamdını sözüme baş tacı, “zikrini kalbime mirac”, kitabını kendime kılavuz edindim...”³²³ diyen Elmalı Hamdi Yazır da bu gerçeği dile getirmiştir. Allah'ı zikretmek, veliliğin diplomasıdır. Ancak razı olduğu kuluna ihsan eder.³²⁴ Kul Allah'a yakınlaştıkça O'na âşık olur. Tasavvufun ulaşmak istediği de budur. Bu anlamda Seriyü's-Sakâtî şöyle der: “Allah Teâlâ tarafından indirilen kitapların birinde: Kulum üzerinde galip olan hâl zikrim oldu mu, o bana âşık olur, ben de ona, diye yazılmıştır.”³²⁵

İbadetlerde hem dil, hem beden, hem de kalp zikir halindedir. Dil anarak, kalp O'nu düşünerek, beden ise O'na boyun eğerek bunu yapar. İbadetlerin yeri, zamanı, adedi belirlenmiştir. Ama zikrin yeri, zamanı, adedi belirlenmeyip, “ayakta, oturarak, yatarak”³²⁶ ifadeleriyle insanın her durumda zikredebileceği bildirilmiştir. Bir diğer nokta da en şerefli varlık olarak yaratılan insanın ve diğer bütün mahlûkatın ortak ibadetleri zikirdir.³²⁷

---

³²¹ Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. 157. Gazali, *İhyâ-u Ulumid-din*, s. 828. Bazı sufiler de zikri üç aşamada ele almışlardır. Birincisi kâl (söz) zikridir. Bu unutmadığı için zikredilene hatırlamaktır. İkincisi zikredilenin vasıflarını hatırlamaktır. Üçüncüsü zikredilen temaşa edildiği için zikirden fâni olmaktır. Zikredilenin vasıfları insanın vasıflarını yok ettiği için insan yaptığı zikirden fâni olur. Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 301.

³²² Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 18.

³²³ Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dîni Kur'an Dili*, Akçağ Yay., c. 1, Ankara, s. 11.

³²⁴ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 85.

³²⁵ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 304.

³²⁶ Nisa, 4/103.

³²⁷ Kahveci, İhsan, *Kur'an'da Zikir Kavramı ve Boyutları*, MÜSBE, TİB, Tefsir Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1995, s. 61.

Kuşçuoğlu Allah için yapılan ibadetin, zikrin ilahi aşka ulaşmak için birer vesile olduğuna inanır. Ona göre ibadetler ve zikir bir araç iken Allah'a inanmak ve bilmek asıl amaçtır. Allah'ı bilen kul da onu zikreder ve ilahi aşka ulaşır.³²⁸

Kuşçuoğlu, zikrin tasavvuftaki anlamı dışında, sadece ibadetlerin bir zikir olarak kabul edilmesine karşı şu ayeti yorumlayarak değerlendirir.³²⁹ “Namazı bitirdiğiniz zaman ayakta, oturarak ve yanlarınız üzerinde (uzanarak) Allah'ı anın; güvene kavuştuğunuzda namazı (tam) kılın. Çünkü namaz, müminlere vakitli olarak farz kılınmıştır.”³³⁰

“Bu ayette Allah namazı ayrı, zikri ayrı olarak beyan etmiştir. Namazın farz olduğu ve vaktinde kılınmasının müminler üzerine Allah'ın emri olduğu ifade edilmiştir. Allah'ı zikreden mümin kulların, huzura kavuşacağı ve namazı da ancak onların dosdoğru kılabilecekleri bildirilmiştir.”³³¹

Kuşçuoğlu'na göre Allah (c.c.) bütün ibadet ve taatlara genel anlamda zikir adını vermiştir. Çünkü her ibadet ve taat esmalarla bezenmiştir.

Peygamberimiz dört arkadaşı Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye farklı zamanlarda birer münasebetle zikri tarif etmiştir. Peygamberin dört halifeye tarif etmiş olduğu zikir telkini daha sonraki tarikatların bu usullere göre zikretmelerine sebep olmuştur. Tarikatlar esasen ikiye ayrılmıştır. Bunlar Hz. Ali'den dolayı Alevi, Hz. Ebubekir'den dolayı Bekrî olarak ifade edilirler. Yalnız Nakşibendî tariki Bekri, diğer bütün tarikler Alevî olarak belirtilmişlerdir.

---

³²⁸ Kuşçuoğlu, Hz. *Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edep*, s. 80. Kuşçuoğlu'na 2005 Berat Gecesi'nde mânâ âleminde (rüyasında) iki bin Lafza-i Celâl verilir. Bu Lafza-i Celâl'in kendisine mi, ihvanına mı verildiğini düşünür. Çünkü mânâ âleminde verilen bu tür lafızlar genellikle ihvanların günlük virtlerine eklenir. O gün sabah namazını kıldıktan sonra cevabını yine rüyasında görür. İki bin Lafza-i Celâl, kendisine verilmiş, mana muhafazasıdır. Onun ifadelerine göre “Muhafazayı unutamayacağı bir şekilde gösterirler”. Maddi bir görünümü olan Lafza-i Celâl topa benzemektedir. Muhafazası da köşeli bir kutu gibidir. Kendisine verilen iki bin Lafza-i Celâl top şeklindedir ve bu muhafazanın içerisine konur. Muhafazanın içerisine konulurken de “şimdiden sonra yuvarlanıp düşmez” denilir. Kendisi yaşadıklarını şu şekilde ifade eder: “O olaydan sonra gördüm ki, Lafza-i Celâl iç âlemime (mânâ yönüme) öyle yerleşti ki, onun yanında makam-ı kurbiyette başka bir şeye yer yoktu”. Kuşçuoğlu, Hz. *Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edep*, s. 58.

³²⁹ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 106.

³³⁰ Nisa, 4/103.

³³¹ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 48. Bunun gibi Maide Suresi 91. ayette de namazın ve Allah'ı zikretmenin ayrı ayrı ifade edildiğini görmekteyiz.

Bununla beraber bir salık hem Bekri hem de Alevi olabilir. Zira iki yolun da sonu birdir.³³²

Nakşî tarikatının birkaç kolu hafî, cümle turuk-u aliyye cehridir, seslidir. Toplu zikrullah da seslidir. Talim üzere hareketli zikrullah fiziki ihtiyaçtır ve masivadan o an için kurtulmanın gereği, samimiyetle zikretmenin yegâne aracıdır. Dervişin avamın ölçemeyeceği bu halleri mana ve zikir nasipsizlerinin o meclisten kaçmalarına sebep olan manevi espridir.³³³

Kuşçuoğlu'na göre, Allah'ın kullarına en büyük hediyesi, imanın göstergesi Allah'ı zikretmektir.³³⁴ “Ben kulumu zikretmezsem, kulum beni zikredemez.” hitabı Allah'ın kuluyla kurduğu iletişimde zikri vesile kıldığının da bir göstergesidir. Zikir, dervişin en büyük zenginliğidir. Süleyman Çelebi'nin dediği gibi “Bir kez Allah dese aşk ile lisan; dökülür cümle günah misl-i hazan.”³³⁵ Derviş ise bir kez değil, binlerce kez Allah'ı zikreder ki bu da dervişin ne kadar zengin olduğunu gösterir.³³⁶

8.1 GALİBİ ZİKİRİ

Tarikatların temeli olan zikir gelişi güzel yapılan bir hareket değildir. Bu ibadetin de çeşitli safhaları vardır ve bunlara riayet şarttır. Her tarikat kendi zikir meclislerinin adâbını ve erkânını tespit eder ve salıkların buna uymalarını ister.³³⁷

Kadiri ve Rufai'nin birleşiminden verilmiş olan Gâlibilik³³⁸ Galip Kuşçuoğlu'nun başında bulunduğu tarikatın adıdır. Kadirilerin kendine özgü zikri deveran (ayakta, oturarak, dönerek yapılan zikir) ve Rufailerin zikri, zikir-i kıyam

³³² Serrac, *El-Lüma*, s. 499; Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 30; Aynî, *Tasavvuf Tarihi*, s. 242, 243; Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s. 201; Paşa, *Tasavvuf Tarikatlar Silsilesi ve İslam Ahlakı*, s. 97, 98; Sunar, *Ana Hatlarıyla İslam Tasavvufu*, s. 108. Hz. Ali Peygamber'den “Allah'a en yakın kulların ve kullara en kolay olan yolun gösterilmesini niyaz etmiş” Hz. Peygamber de kendi huzurunda Ali'ye diz çöktürüp, gözlerini yumdurmuşlar. “La ilahe illallah” cümlesini üç kere zikretmişler. Hz. Ali dinlemiş. Sonra da Hz. Ali bu cümleyi üç kere zikretmiş Peygamberimiz dinlemişler. Zikrin ilk öğretme ve öğrenme üslubu bu şekilde olmuştur. Hz. Ebubekir Sevr Mağarası'nda Allah Resulünden: “Mahzun olma Allah bizimle beraberdir.”(Tövbe, 9/40) ayetiyle hafî zikri ve Allah ile birliktelik telkinini almıştı. İslam ile müşerref olan Hz. Ömer'e ilk tevhit zikrini telkin edende Allah Resulüdür. Hz. Ali ve diğer sahabelerin de Allah Resulü nezdinde toplu zikir telkinine muhatap oldukları bilinmektedir.

³³³ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 253.

³³⁴ Konuyla ilgili olarak Kuşçuoğlu peygamberin şu hadisini sıklıkla kullanır: “Peygamber Efendimiz ‘Cennet bahçelerini gördüğünüz zaman orada yeyiniz, içiniz ve istifade ediniz,’ buyurmuştur. Cennet bahçeleri nedir? Sorusuna, ‘Zikir meclisleri’, diye cevap vermiştir”. Tirmizî, Daavât, 82; İbn Hanbel, 150.

³³⁵ Çelebi, Süleyman, *Mevlid-i Şerif*, s. 5.

³³⁶ 01.05.2004 Ankara, “*Mevlid Kandili Sohbeti*”.

³³⁷ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 207.

³³⁸ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 64.

(ayakta ve sesli olarak yapılan zikir)³³⁹ Gâlibi zikrinde de kullanılır.³⁴⁰ Erkek müritlerin zikir meclisleri Perşembe akşamları, bayan müritlerin Cuma günleri gündüz toplu yapılır.³⁴¹

Gaibi zikrinde söylenen esmalar şunlardır: “La ilahe illallah”, “illallah”, “Allah”, “Hu”, “Hu, hu, hu, Allah”, “Hay”, “Hay, hay, hay, Allah.”³⁴² Perşembe günleri yapılan toplu zikrin yanında, Salı akşamları da isteyenlerin katılabileceği Hatm-i Rufai³⁴³ yapılır.

Dervişlere sabah akşam çekmeleri için verilen virtler vardır.³⁴⁴ Dervişin virdini (günlük dua, ayet ve hadislerden derlenmiş bölümler) Allah’ın emri olarak kabul eden mutasavvıflar, bir gün dahi virdini terk eden dervişi Allah’ın rahmetinden uzaklaşmış olarak görürler. Dervişin tasavvufi anlamdaki ilerlemesi, evrat ve ezkârına dikkat etmesiyle olur. Galibi dervişleri günlük virtlerini okumadan önce

³³⁹ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s. 204.

³⁴⁰ Galibiler zikrederken kafalarını önce sağa sonra sola kalbe doğru hareket ettirirler. Onlara göre bunun çeşitli hikmetleri vardır. Kuşçuoğlu bir sohbetinde bu durumu şöyle anlatmıştır: “Sizler de yaşlandığımız zaman sallanmanın hikmetlerini anlayacaksınız. Allah bizi hem ruhen koruyor, hem de bedenen koruyor, bizim halimizi muhafaza ediyor. Hatta resmi derslerimizde fakir tavsiye ediyorum. Kelime-i tevhit ve lafza-i celali ıssız bir yere çekil, kimseye riya olmasın, başkasına duyurmak değil, böyle hareket ederek “La ilahe illallah” diye. Ondandır sonra, ne kireci. Kirec ne gezer, ne boyun tutulması ne omuz. Hem de iç âleminde pompa başka çalışır. Kalp başka türlü hareket eder, kalp damar tıkanması dahi dervişte olmaz. Sıyırır atar. İllallah diye vurdu mu. Haddine mi düşmüş. Hani elle pompa yapıyorlar ya kalbi duranlara. Sen o pompayı kendin yap. Tabii, o pompayı kendin yap. Ben o bir alet var, hani kalbin grafiğini alıyor. Onu bir bağlayın da dedim bir esma vurayım. Hakikaten ibre başkalaştı böyle langır lungur yazmaya başladı.” Kuşçuoğlu’nun 15.11.1998 tarihli sohbet kaseti.

³⁴¹ “Toplu yapılan zikrullah cemaatle kılınan namazın yirmi yedi katı sevaba vesile olduğu gibi, toplu yapılan talim ve terbiyeli, samimiyetle yapılan zikrullah da rahmettir. O bakımdan Hazret-i Rasulullah (s.a.v.) buyurmuşlardır: “Siz cennet bahçesine uğradığınız zaman oradan yeyiniz, içiniz, eklediniz. Ashab sordular: Ya Rasulallah, cennet bahçesi nedir. Buyurdular ki: Zikir halkalarıdır. Bu şereften mahrum olma.” Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 78.

³⁴² Kuşçuoğlu, *İslami Tasavvuf Prensipleri*, s. 92.

³⁴³ Hatm-i Rufai şu şekilde yapılır: Fatıha, Ayete’l Kürsî, Kadir, Asr, İhlâs, Felak, Nas Sureleri ve tekrar Fatıha Suresi üçer defa ve toplu olarak okunur. Yirmi bir defa “Selâmün Kavlen min Rabbi’-rahim” (Yasin, 36/58), yüz yirmi bir defa “Lâ ilahe illallah”, yirmi bir defa “Rabbenâ âtina min ledünke rahmeten ve heyyi’lena min emrinâ reşedâ” (Kehf, 18/10) okunur. Yirmi bir defa “Bismillahillezi lâ-yedurru maasmihî şey’ün fi’l-ardı velâ-fi’s-semâi ve hüve’s-semîu’l-alîm” (Hadis-i Şerif), yüz yirmi bir defa “Allah”, yirmi bir defa “Es-Salâtü ve’s-selâmü aleyke yâ Seyyidî, yâ Resûlullah, yâ Ahmet! Killefî, hillefî ve ente vesilefî, fe-edrikni” okunur. Üç defa “Yâ ibadallahi ağısna”, üç defa “Yâ mahbûb-ı Resûl-i sekaleyn, yâ ebe’l-alemeyn, yâ Seyyid Ahmede’l-Kebir Rufâi, el medet” okunur. Fatıha, aşri şerif ve dua ile bitirilir. Kuşçuoğlu, a.g.e., s. 100.

³⁴⁴ “Ehl-i zikirin sabah ve akşam virdleri vardır. Gün içerisinde bir defa da çekebilirler. Mutasavvıflardaki bu anlayış ‘Rabbini, içinden, yalvararak ve korkarak, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam an, gâfillerden olma’ ayetine dayanır”. Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 65. Dervişin günlük çektiği tespih, virdinin esasıdır. Tasavvufta ifade edilen “Virdi olmayanın, varidi olmaz” sözü gereğince derviş günlük vazifesini adediyle çeker. Virt, maneviyatın tertibiyle belirlenir. Sıhhatli mürşide “huddem”i verilmiştir. Yani ağırlığı alınmıştır. Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 86.

evratlarını (Peygambere salât-ü selamla başlayıp, şeyhlere, dervişlere gönderilen dua) okurlar.³⁴⁵ Günlük virde;

“Niyet ettim ya Rabbi senin rızan için Kadiri-Rufai-Gâlibî virdimi okumaya” diyerek başlanır. Amentüye iman eden kulun kulluktan başka arzusu yoktur. Virdini imkânı nispetinde her halde; ayakta, yatarak, evde, yolda, her yerde yirmi dört saatte bir defaya mahsus olmak üzere yapar. Faziletlisi kibleye karşı oturup huzur ve huşu ile virdini okumasıdır. Bu her kula nasip olmayan rahmet-i ilahidir.³⁴⁶

Gâlibî virdi şu şekildedir: 51 adet “Bir adedi bin bir sebebe Bismillahirrahmanirrahim”. 100 adet “Ya Rabbi! Verdiğin nimetlere çok şükür Elhamdülillah”. 100 adet “Hasbiyallahü ve ni’mel-vekil (sonunda ni’mel-Mevla ve ni’men nasir, gufraneke Rabbena ve ileyke’l masir) der, Allah’a teslimiyet arz edilir. 100 adet “Allahümme salli ala seyyidina Muhammedin ve ala ali seyyidina Muhammed ve sahbihi vesellim”. 100 adet “Esteğfirullah el-azim min külli zenbin ve etübü ileyh” (kişi bildiği bilmediği günahlarına Rabbinden özür diler). 500 adet “La ilahe illallah (Kur’an’da mevcut ayetle; Fa’lemenne hu La ilahe illallah, diye başlar). 500 adet Allah (Ya! Nidası ile başlanır ve her dönüşte celle celaluhu denir).³⁴⁷

“İlk ders bu kadar olup, dervişin mizacına, samimiyetine, tahammülüne göre müşdidin salahiyetine verilmiş esmalardan ilave edilebilir. Esmanın azlığı, çokluğu kemâlat ölçüsü olmayıp, önemli olan samimiyettir. Samimiyetse Allah’a hakiki olarak inanmak, Allah elçisini hakikatte “abdi ve resulü” olarak kabullenebilmekle olur.³⁴⁸

---

³⁴⁵ Evrad ve ezkar hakkında Kuşçuoğlu şunları söyler: “Bazı taşlar vardır ki, ne kadar su döker isen dök içine tesir etmez. Herkesin kulağı nağmelerde ilahi zevki bulamaz. İncir gibi tatlı, güzel meyveyi her kuş yiyemez. Dervişin evrad ve ezkarı umumiyetle hafidir. Hafî kılınan namaz gibi normal kulağın duyacağı kadardır. Tenha ve müsait yerdesin. Kimse duymayacak. Bilerek “komşularım da duysunlar” diye bir hisse kapılırsan riya olur, gösteriş olur. Ruhani rahmet tecellisi olmaz. Yerini nefsanî haz ve duygulara terk eder. Yüksek sesle Rabbini zikret. Tazarru, niyazını dahi yüksek sesle, samimiyetle arz edersen, yaratanının yakınlığını hissedersin. Kulluk zevkini alırsın. Bu yönlü aczini itiraf haddini bilmektir. Kuvvet-i kudret-i ilahi karşısında aczini bilmek, havf u reca üzere yaşamak, kulu yücelten rahmet basamaklarıdır”. Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 230.

³⁴⁶ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 241.

³⁴⁷ Kuşçuoğlu, a.g.e., s. 243.

³⁴⁸ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 243.

9. MÜRŞİD

Mürşid, doğru yolu gösteren, rehber, irşad eden anlamına gelir. Allah'ın kendisine öğrettikleriyle, salikleri iyileştiren kişidir. Tasavvuf terimi olarak, tarikat lideri anlamına gelir. Sufinin Hakk'ı bilme yolculuğundaki rehberidir. Aynı anlamda olmak üzere postnişin, şeyh, seccâdenişin, pir ifadeleri de kullanılır. Gerçek mürşid, Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. Diğer mürşidler, O'nun manevi mirasını elde etmeye muvaffak olmuş kişilerdir.³⁴⁹

Kuşçuoğlu'na göre, “mensubu olduğu peygamberin şeriatın manasını tahrip etmeden yaşayan, büyük günah işlemekten kaçınan, asra uyumlu olarak mânâ vazifesi verilmiş, evliya olan kişiye mürşit denir. Bu anlamda sahih mürşitlere biat etmek, peygamberine biat etmekten farklı değildir.”³⁵⁰

Mürşidin vazifesi müridi,³⁵¹ Hz. Peygamber'in yoluna uymaya sevk etmektir. Kim de Hz. Peygambere uyarırsa, Allah (c.c.) onu sever.³⁵² Çünkü O, şöyle buyurmuştur: “ Rasûlüm onlara de ki: “Eğer siz gerçekten, Allah'ı seviyorsanız hemen bana uyun ki; Allah da sizi sevsin.”³⁵³

Tasavvuf büyükleri bir mürşidin gözetimi altında terbiye almanın gerekliliğine işaret etmişlerdir. Onlara göre “Bir ağaç, kendisini bir diken ve bakını olmaksızın kendi başına büyüdüğü zaman, yaprak verir. Fakat güzel meyve vermez.”³⁵⁴

Mürşid, bütün insanlara karşı şefkatli ve merhametli olur. Ayıpları örter, kimsenin ayıp ve kusurunu ifşa etmez. Hiç kimseden bir şey ummaz ve almaz. Kimseye kızmaz ve kırıncı laf söylemez. Mürşid “her işin ortası hayırlıdır” prensibine

³⁴⁹ El-Hakîm, *İbnü'l Arabî Sözlüğü*, s. 585, 586; Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 319; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 263; Cebecioğlu, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 455. Kâşânî mürşidi tanımlarken “ruh doktoru” tabirini kullanmıştır.

³⁵⁰ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 32; Kuşçuoğlu, *Hz. Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edep*, s. 196.

³⁵¹ Kuşçuoğlu mürid kelimesini ve murat kelimesini eserinde şöyle açıklar: “Verdiği sözü ömrünün sonuna kadar haz duyarak götüren, imanı taklidi de olsa sözünde sebat eden kimseler ilahi rahmetten mahrum olmazlar. Bu kimselere tasavvufta “mürid” denir. İstisnai yaratılmış, ezeli ervahta tereddütsüz “beli” diyen ruhlar “murad”dır. Bu bahtiyarlar dünyada istisnai yaratılmıştır. Allah (c.c.) bu kullarının dünyasını adaleti icabı kâfir olarak sona erdirmez. Derecelerini yüce kılar. Çünkü dünya kazanç yeridir. Zarar yeri değil. Allah (c.c.) Abdulkadir Geylani'ye ‘bazı kullarımı cennet için, bazı kullarımı da cehennem için yarattım. Bazı kullarımı da zatım için yarattım. Ya Abdulkadir sen o kullarımdansın’ demiştir. Murat nazda, mürid niyazdadır.” Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 89.

³⁵² Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, s. 102.

³⁵³ Âl-i İmrân, 3/31.

³⁵⁴ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 483; Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, s. 119.

göre hareket eder. İfrat ve tefritten kaçınır, ikisinin ortasında yürür. Terbiye edeceği müridin haline durumuna, kabiliyetine, liyakatine, istidadına göre, onu en doğru yola iletir.³⁵⁵

Müridin mürşidini araması birkaç çeşittir. Kimi mürid, hakikat üzere değil, sohbet etmek, görüşüp konuşmak için mürşide gider. Onun bu yolda elde edeceği nasip, niyetine göredir. Kimi mürid gerçekten tövbe etmek üzere mürşide gider. Kimi zühd için gider. Dolayısıyla insanların beklentilerine ve isteklerine göre bir mürşide gidişleri de değişebilir.³⁵⁶

Kuşçuoğlu'na göre mürşitte aranacak vasıflar şunlardır:

1. Manevi vazifesi sıhhatli, belirli şahitler tarafından kabul görmüş şeyh efendiden tasdikli izni icazete sahip olmalıdır.
2. Yazılı belge olmasa bile şahitler huzurunda irşat vazifesinin aleni tebliğ edilmiş olması da manevi sıhhatinin belgesidir.
3. Biat ettiği kişinin maddesinde ve manasında mensup olduğu zatın vazifesinin gerçek olduğunu bilmesi gerekir.
4. Şahsına rabita salahiyeti verilmiş olması, rabitasına mutlaka cevap alınması gerekir.
5. Mürşidin yaşantısında büyük günah konusunda ısrarlı olmaması gerekir.
6. Peygamberin sıfatının mürşidin sıfatında alem-i manada zuhurunun ehl-i aşkın ve sadık dervişin manasında görülmesi. Bu durum mürşidin manevi vazifesinin gerçekliğinin şahididir.
7. Mürşidin maddeyi, mânâyı ve dini istismar etmesi manevi vazifesinin olmadığını göstergesidir. Bu türlü istismarlar hep gizlenmeye çalışılır ama gören gözlerden kaçamazlar.³⁵⁷

Kamil mürşidin³⁵⁸ en büyük alameti Kur'an ve sünnet ahlakı üzere yaşamasıdır. Havada uçmak, suda yürümek, ateşi yutmak, bir anda dünyanın öbür

³⁵⁵ Hakkı, *Mârifetnâme*, s. 683; İz, *Tasavvuf*, s. 248.

³⁵⁶ Sülemî, *Sülemî'nin Risaleleri*, s. 9.

³⁵⁷ Kuşçuoğlu, *İslami Tasavvuf Prensipleri*, s. 11.

³⁵⁸ Her mürşid, kâmil olmayabilir. Bu yüzden her mürşid kâmindir demek mümkün değildir. Mürşidin en makbulü, hem "kâmil" (kendi olgun), hem de mükemmel (başkasını olgunlaştıran) olanıdır. Cebecioğlu, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 455.

ucuna gidip gelmek gibi şeyler³⁵⁹, veli olmak için şart ve lazım değildir. Bunlar mümkün şeylerdir. Fakat bu tür şeylerin mürşitte olmaması bir noksanlık değildir. İlahi aşk ve edep lazımdır. Buna kısaca istikamet denir.³⁶⁰ Ancak insanların yaşadığı fiziki tecelliler Allah'ın fiili sıfatlarının zuhuru olup, bi-zatihi değil, izafidir, mecazidir. Özel olarak tecelliler kulda zuhur eder. Bu da kulun yaşamış olduğu metafiziktir, hikmettir, marifetullahtır.³⁶¹

Mürşid olan kişi, vazifesi itibariyle peygamber değildir. Veraset mesuliyeti taşır. Vazifesi itibariyle Allah ile kulları arasında vesile kılınmıştır. Dervişin şahsına rahmet olan manevi tecelliler, hayatta olan şeyhin suretinde tecelli eder. Bu noktada mürşidlerin ilahlaştırılmamasına dikkat edilmelidir. Kuşçuoğlu, peygamberlerin dahi ilahlaştırılmamasına dikkat etmek gerektiğini vurgular. “Allah elçilerini sev ama sevgin onları ilahlaştıracak şekilde olmasın” der. Mürşide beslenen sevgi, onu ilahlaştırmadan, onun da Allah'ın bir kulu olduğunu bilerek ve bir vesile olduğuna inanarak beslenmelidir.³⁶²

---

³⁵⁹ Bâyezîd-i Bistami'ye: “Falan kişi bir gecede Mekke'ye gidiyor, ne dersin?” diye sordular. Şu karşılığı verdi: “Şeytan da, Allah'ın lanetine uğramış bir varlık olduğu halde bir anda doğudan batıya ulaşıyor. Bunda şaşılacak ne var?”. Tekrar: “Falan suyun üzerinde yürüyor”, dediler. Ona da: “Balıklarda suda yüzüyor, kuş da havada uçuyor.” diye karşılık verdi. Bir başka rivayette ise şöyle söylemiştir: “Bir adam suyun üzerine seccade serse, gökyüzüne bağdaş kurup otursa, şeriatın emir ve nehiy çizgisindeki tavrını görmedikçe ona aldanma.” Serrâc, *Lüma'*, s. 316.

³⁶⁰ Haşimi, Muhammed Saki, *Arifler Yolunun Edepleri*, Semerkand Yay., İstanbul, 2006, s. 34.

³⁶¹ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 44.

³⁶² Kuşçuoğlu, *Tasaavvuf ve Zikrullah*, s. 154. Kuşçuoğlu dervişin şeyhine, meyyitin hocaya teslim olduğu gibi olması gerektiğini söyler. Kendi mürşidiyle yaşamış olduğu bir olayı şöyle anlatır: Derviş olmuştum. Amma yaşantım ve duygularım sathi idi. İç âlemime yeteri kadar yansımıyordu. İncimimin etkisi bir nebze yer etmişti zannediyordum. Amma hayatımda yeteri kadar etkisi görülüyordu. Zarfi okuyordum amma mazrufa yani zarfın içindeki mektuba erişememiştim. Hele mektup ledünnü ise bu tecelliyat-ı ilahinin hayli garibi idim. 1954 veya 1955 senesi idi. “Kayısı yılı oldu” diyorlardı ve hayli ucuzdu. Hacıdoğan'daki atölyemde Dış İşleri Bakanlığı'nın taahhüt edindiğim işlerini yapıyordum. Teslim günü yaklaşmış, durumumuz sıkıştı. O gün öğleden evvel Şeyhim Efendim Maraşlı Hacı Mustafa Yardımedici elinde büyük bir sepetle geldi:

“--Oğlum, bir sepette sen al, Keçiören'den kayısı alalım. Kilosu on kuruşmuş.” dedi.

Efendimde benim de istifade etmemin zevki vardı ama! Nereden bilsin ki, başımı kaşımaya zamanımın olmadığını. İşleri gününde yetiştirmeye mecburdum. Geçen her gün için para cezası vardı. Fakat nereden bilirdim ki benim için gazap görünümünde olan olayın neticesinin rahmet-i ilahi olduğunu. Allah için tabi olmanın, şeyhine meyyit gibi teslimiyetin anlamını kitaplarda okuyordum. Mana âlemime yer etmediğinden henüz o güzelliğin sahibi değildim... Mana kimliğimi bu abd-i acize göstermek için tertib-i tanzim-i ilahi imiş.

Hazret-i Allah'ın bu tertip ve tanzimini zuhur mercii olduğu halde Şeyhim Efendim de bilmiyordu. Bu ilahi imtihanı bilse idi bu abd-i acizin zararına vesile olacak bu tertibi üstlenmezdi. Benim geçirdiğim imtihanın ağırlığı avamın imtihanına eş değer değildir. Ezel-i ervah da verilen manevi vazifemle şümüllü idi. Bu tür imtihanla avam sorumlu tutulmaz, inşallah. Zira birine gıda olan lokma diğerini boğar, helakine sebep olur. Şimdi daha iyi anlıyorum ki, şahsen nefsimi dahi tatmin edemeyen, fiziksel kaideden öte gitmeyen, fizik ötesinden nasip almamış metafizik yoksunu, ilm-i ledünni garibi sathi imanım, irşat vazifemde beni nereye götürebilirdi ki! Enaniyetten kurtul. Vesileyi iyi anla da kayısındaki beni rahmet-i ilahiye götüren hikmetleri dinle:

“--Efendim” dedim, “Manavda çok güzel kayısı var. Sepeti doldurtturayım.” deyince ters tepki yaptı efendime. Beni işimi bilmez ve israfla tersledi.

“--Taksi çağırayım” dedim.

“--Hayır, otobüsle gideceğiz.” dedi.

“--Sepetle otobüse almazlar.” dedimse de olmadı.

“--Ben aldırırım.” dedi.

Ben de bir sepet aldım. Almazlar ümidi ile otobüse yaklaştık:

“--Buyur Hacı Baba!” diyerek, biletçi arka kapıdan bizleri içeriye aldı. Meğer bahçelere giden otobüslere, belediyenin yolcuları yükleri ile almaları emredilmiş. Her durakta bekleye bekleye Keçiören iki yol kavşağına geldik ve indik.

Sağ taraftaki kayısı bahçelerine efendimle bahçenin ortasından girdik. Dibine dökülmüş, altın gibi sararmış, sahihsiz kayısıları efendim yerden alıyor, üfleyip üfleyip yiyordu. Benim ise iç âlemim harap olmuştu. Bu kadarına pes doğrusu! Sahibi olmayan bir şey nasıl yenebilirdi? Mollahlığım tuttu. Mürşidimi ayıplıyordum, “şeriat dışı hareket ediyor” diye! Gene üfledi kayısıyı, bana uzattı:

“--Galip Efendi oğlum, ye” dedi

“--İç âlemim eşek alıp beygir satıyordu. Güya terbiyemi ve saygımı bozmuyordum:

“--Yemeyeceğim Efendim” dedim.

“--Niye yemiyorsun?” Hitabına:

“--Hastayım” cevabını verdim.

Efendim bana uzattığı kayısıyı da yedi. Bitişik bahçeye girdik. Bahçe sahibi koşarak geldi. Efendimin elini öptü, Allah’a hamd ederek. Sebebi ziyaretimizi anlattık. Adamlarına seslendi. Ağaçtan toplayıp sepetleri doldurmalarını emretti. Sepetler doldu. Efendimin çok ısrarına rağmen para almadılar. Ayrıca bir tabak dolusu yememiz için de olgunlarından kayısı getirdiler. Efendim yiyordu. Ben evvelce yemediğim için utancımdaydım yiyemiyordum. Tahminen 45 yaşlarında görünen bir zat koşarak geldi. Gözleri dolu dolu Efendimin elini öptü. Muhabbetle kucakladı ve rica etti:

“--Efendim, mübarek ayaklarınız benim bahçeme de bassın.” diye.

“--Bahçen nerede?” Diye sorunca:

“--Hemen bitişik” diye Efendi’nin kayısı yediği yeri göstermez mi?

Efendim manidar, gözüme baktı. Yontulmamış, yobaz nefsim “sen işin doğrusunu yaptın. Usul-i şeriata daha uygun değil mi?” diyordu. “Senin halin, efendin gayba teslim olurken sen zahire hüküm verdin” diye nefsim beni alkışlıyordu. Efendim gelen zata:

“--Ben de seni arayacaktım oğlum. Bahçenden beş tane kayısı yedim, helal et. Deyince, aşk-ı ilahiden gözleri çakmak çakmak kızaran, maddenin tahakkümünden kurtulmuş, kahraman edası ve güür sesi ile:

“--Kayısı nedir? Emret, ağaçların hepsini söküp vereyim!” Deyince, efendim gene manidar, gözüme baktı.

Ben yine nefsanî ölçülerimle hürmetsizliğime, mana terbiyesizliğime ayıp tozu kondurmuyordum.

Bahçe sahipleri sepetlerimizi otobüse kadar getirdiler. Otobüsün sahanlığında geri döndük. Otobüste bizim gibi yükü olanlar çoktu. Anladım ki, müsamaha yalnız bize mahsus değildi.

O gece manamda beni mana denizinden dışarı attılar. Sahilde sudan çıkmış balık misali çırpınıyordum. Şöyle diyorlardı:

“--Hani sadıktın? Allah için tabi olmuşsun? Meyyitin yıkayıcıya teslim olduğu gibi olacaktın? Biz vaadinde sebat etmeyenleri, mürşidine karşı samimi olmayanları, verdiği sözün dışına çıkanları “denizden sahile atılmış balık” benzeri debelendiririz!”

Cidden mana denizinden dışarı atılmış balık misali hadiselerden sonra manevi düşüncelerim, manevi zevkim, duygum ilahî yakınlığım tükenmişti... İflas etmiştim... Mana servetim bitmişti. Taşlaşmışım. Yaratanıma dahi düşünemiyordum. Merhamet, insaf, insanlık, hoşgörü hepsi batan mana gemisini terk etmişler, bana yalnız enaniyeti bırakmışlardı. Tövbe, istiğfar kapısı vardı, amma o kapıya yaklaşma duygu ve isteğim de kaybolmuştu.

Perişanlığım bir ay kadar devam etti. Sureta alışa geldiğim manevi sohbet ve zikir meclislerine devam ediyordum. Efendime duygusuz iltifatım da yapmacık sürüyordu. Mürşidimi Rabbimden istedim de gönderdiği halde, aman ya Rabb’i, bu zıddiyetin anlamını, manasını çözmek mümkün değildi. Evvelâ bal yemese idim, balın tadını elbette bilemezdim. Bu anlamsız yaşantımda teselli yeri bulmaya çalışırdım...

“Ben daha iyi biliyorum” iddiası ile gayba imanı, manevi yolu terk eden, zikrullahı, maneviyata bilmeden düşman olan kişilerin hastalığına tutulmuşum. Rabb’imle sağlam ahdim olmasa idi,

Kuşçuoğlu mürşitle ilimi eşit görür. “Dünyada hakiki mürşit ilimdir. İlim Allah’ı bilmektir. Kişi Allah’ı bildiği kadar âlimdir. Âlim ise mürşid-i kâmindir”.³⁶³

İmamı Âzam Ebu Hanife, fıkıh ilminin en tanınmış şahsiyetlerinden biri olup, Hanifi mezhebinin kurucusudur. İlim kimliği ile öne çıkan İmam-ı Âzam, Cafer-i Sadık’ı tanıdıktan sonra hayatında meydana gelen manevi değişikliği anlatmak üzere “son iki yılım olmasaydı, Numan helak olmuştu.” der. Bu söz kendisinin ilme güvenmek gibi bir hataya düştüğünü ancak Caferi Sadık’ı tanıdıktan sonra işin zühd ve takva boyutunun da farkına vardığını gösterir.³⁶⁴

Kuşçuoğlu, mürşidin insanın içindeki ilahi cevheri ortaya çıkardığına inanır. Bunu şu şekilde ifade eder: “İnsan bu dünyada bir mürşidin uyandırışı ile kendi cevherinin farkına varırsa, içinde duyduğu derin özleyişin kime ve nereye ait olduğunu anlamış olur. Öyle ki insan melek de olsa ilahi yardıma uğramayınca defteri siyah çıkar. Hakk’ın yardımına, Hakk’ın has kulları olan kâmil insanlara verilen rahmet tecellisine meleklerin bile ihtiyacı vardır.”³⁶⁵

Kuşçuoğlu, mürşidlerin varlığını Allah’ın kullarına verdiği bir rahmet olarak görür. Peygamberimiz bu gerçeği ümmetine “Kıyamet kopmadıkça, tövbe kapısı kapanmayacaktır.” sözüyle dile getirmiştir. Kuşçuoğlu tövbe kapısından kasdın, mürşidlerin varlığı olduğunu ifade eder. Ona göre bir tarikata girerken tövbe alınır. Bir mürşide bağlanmış kişi “tövbe aldım” der. Dolayısıyla peygamberin tövbe

---

Rabb’im korusun, uzaklaştığım yetmediği gibi ben de zahiri ilim şemsiyesi altında mana tahrifatını vazife edinirdim. Bu mana hastalığı bir ayı geçkin devam etti. Gazab-ı ilâhî zannettiğim bu zuhurat manamı eğitti. İntisabın yani Hazret-i Allah ile ezel-i ervahta yapılan ahd-i mîsakin dünyada tekrarının rahmet kapısını açan anahtar niteliğini taşıdığını iyi anladım. Manevi ikaz ve irşat ile kayısı mevzuunda şeyhime terbiyesizlik yapmasa idim, maddemi manaya tebeddül eden bilgiler bu gün iyi anlıyorum ki, gazab-ı ilahi ile gelmeyecekti. Rahmet-i ilahi ile kemalat bulacaktım. Bu rahmete bencillik ve enanietim mani olmuştu. Gazab-ı ilahi ile mecrasına oturtuldu. Rabb’ime sonsuz hamd ve şükürler olsun.” Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 256-263.

³⁶³ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 138.

³⁶⁴ Serrac, *el-Lüma*, s. 464. Bilindiği gibi İmam-ı Âzam Ebu Hanife’nin asıl adı, Numan bin Sabit’tir. Cafer-i Sadık ise ehl-i beyt imamlarından olup, tasavvufun önde gelen şahsiyetlerindedir.

³⁶⁵ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 10, 174. Kuşçuoğlu bir mürşidin gerekliliğini anlatmakla beraber insanların manevi arayışlarında dikkat etmeleri gerekenleri de şöyle ifade eder. “Cüzi iradeni unutmadan, ilahi tertibe ters düşen inançlara iltifat etme. Hakikatleri yeteri kadar ölçemeyeceğini bil ve anla. Yolunu seç. Hurafe ve bidatlerden nefsini korumayı bil. Sahte şeyhlerden, sahte dindarlardan, Allah’a yeteri kadar inanmayan dinsiz, mezhepsiz ve meşrep kabul etmeyenlerden uzak dur. Allah (c.c.)’ın kitabı Kur’an’ı nefsinin hazzına göre değerlendiren, ‘Allah’ın kulu yalnız biziz’ deyip rahmet-i ilahiyi dar çerçevede gösteren bilge geçinenlerden, hakikatleri tahrif ederken zevk alan, dünyanı ve ahretini karartmak için programlamış, insan suretinde âlim geçinen zalimlerden kaç. Her mevcudun güzel tarafı vardır. Onu bul, onu bil, onunla bir ol.” Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 90.

kapısından kastı mürşidlerin kıyamete kadar var olup, insanlara ilahi rahmeti dağıtacak olmalarıdır.³⁶⁶

Kuşçuoğlu Mesnevi'den aldığı bir bölümle mürşidin gerekliliğini anlatmaya devam eder. “Ya Ali, şu hakikati bil ki: Allah yolunda yapılacak ibadetlerin en yücesi, onun kullarına gönderdiği bir mürşidin maneviyatı gölgesinde bulunmaktır, ona uymaktır. Bu âlemde herkes başka türlü ibadet yolu tutar. Herkes bir kurtuluş yolu olan Allah’a varış tariki arar. Sen bu yolların hepsini bırak, o akıl mürşidin aguşunu seç. İçinde sana muhalefet eden gizli düşmanlarından tamamı ile kurtulmuş olursun. Böyle bir ibadet senin için bütün ibadetlerin üstündedir. Bu ibadetle sen Hakk’a giden kafilenin başında olacaksın.”³⁶⁷

Kuşçuoğlu’na göre mürşidlerin vazifelerini birbirinden farklı görmemek gerekir. Hepsi de Nur-u Muhammedi’den ihsan edilen rahmet-i ilahinin bekçileri, Nebi’nin manevi varisleridir.³⁶⁸ Fakat mizaç ve maddedeki görüşleri birbirinden farklı olabilir. Bu zatlara hürmet ve hizmette kusur etmemek gerekir. Yalnız şu noktaya dikkat etmek gerekir. Evrat ve ezkara başka mürşitlerin karışmasına izin verilmemelidir. Onların sohbetleri dinlenmeli, gerekli görülen yerlerden istifade edilmelidir.³⁶⁹

Mürşid, müride gerekli terbiyeyi verdikten sonra manen ilerlemeye müsait olan müridi bir başka mürşide gönderebilir. Yani mürşidin tek manevi otorite kendisi imiş gibi davranmaması gerekir.³⁷⁰

Gerçek anlamda mürşid olanlar, insanların en hayırlıları olduğu gibi; “insanların en şerlisi de mürşit olmadığı halde mürşitlik taslayanlardır.”³⁷¹ Bu tür sahtekârları avamın ölçmesi mümkün değildir. Zaman geçtikçe Allah Teâlâ’nın

---

³⁶⁶ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Oduğumuz Kardeşlik*, s. 76; Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 216.

³⁶⁷ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 12. (Kuşçuoğlu bunu Mesnevi, I. Cilt, 2965’ten almıştır.)

³⁶⁸ Kuşçuoğlu, nur-u Muhammediyi taşıyan mürşidler hakkındaki düşüncelerini sohbetinde şöyle dile getirir: “Arz ve semanın nuru Hazret-i Allah’ın nurudur. Hazret-i Resul-i Ekrem Efendimiz kimdir? Allah’ın rahmet sıfatının tecellisidir. Bütün peygamber efendilerimiz de böyle. Ayrı görmem. Rabbim kusurumuzu affetsin. Ben de bir zamanlar öyle görüyordum. Gördüm ki hakikat bu değilmiş. Şu şeyh, bu şeyh daha iyi. Hatayı burada anladım. Gördüm ki, hepsi nur-ı Muhammedi’yi taşıyor. Hepsi, Allah ve Rasulü’nün vazifelendirdiği şahsiyetlerdir. Kabiliyet meselesi. Kimi şöyle kimi böyledir.” 170 numaralı kaset.

³⁶⁹ Kuşçuoğlu, *İslami Tasavvuf Prensipleri*, s. 45.

³⁷⁰ Bunun en güzel örneği Eşrefoğlu Rumî’dir. Hacı Bayram Veli, onda ilerleme azmi ve yeteneği gördüğü için Suriye’nin Hama şehrinde ikamet etmekte olan Şeyh Hüseyin Hamevî’ye göndermiştir. Gerçekten Eşrefoğlu Rumî bu ikinci mürşidin yanında kısa sürede manevi terakkilere mazhar olarak icazet almıştır. Cebecioğlu, Ethem, *Hacı Bayram Veli*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1991, s. 163.

³⁷¹ Kuşçuoğlu, *Metafizik I*, s. 157.

rahmeti (Settaru'l-uyub: ayıp örtücü sıfatı) üzerinden kaldırılır. Mutlaka teşhir olur.³⁷² Böyle bir zata intisap edenlerin samimiyetleri nispetinde kişilere intisaptan sorulmaz. Ama gerçek bir mürşidi rehber edinmiş dervişin nail olacağı rahmete erişemezler. Hayatı boyunca yaptığı manevi hataların hesabı kendisiyle beraber, mürşitlik iddiasında bulunmuş kişiye de sorulur.³⁷³

Kuşçuoğlu önceden bir beldede bir tane mürşid bulmak müşkil iken, günümüzde babadan oğla geçen, beşik kertmesi ve miras yoluyla devreden mürşidlerin olduğunu ve bunlarında topluma zarar verdiklerine inanır. Bu durum da dini istismar edenlerin, fırsatçıların çoğalmasına sebep olmuştur. Ona göre, mürşidlerin ve bağlı oldukları tarikatların denetime tabi tutulması ve gerçeğiyle sahtesinin ayırt edilmesi gerekir. Bu da tarikatların yasallaşmasıyla olabilir.³⁷⁴

Mürşid, müritlerini tasavvuf yolunda ulaşabilecekleri duraklara kadar götürür. Bazı müritler halifelik³⁷⁵ makamına kadar gelebilir. Manevi vazifesinin farkında olan mürşitler, kendi inisiyatifliyle halife tayin etmekten kaçınırlar. Çünkü mürşidin vefatından sonra halifeler mürşitlik iddiasında bulunabilir. Mürşitlik iddiasında bulunan ve gerçek mürşit olmayanların mesuliyeti, hayatta iken kendisinin halife tayin etmesinden dolayı önceki şeyhe aittir. Önceki şeyh hakiki bir şeyh olsa da halifeyi kendi seçmiştir ve halife de şeyhlik iddiasında bulunmuştur. Dolayısıyla halifeyi de seçen, mürşidi de seçen ve görevlendiren Allah olmalıdır.³⁷⁶

Kuşçuoğlu'nun mürşid konusunda son bir sözüyle konuyu bitirebiliriz. "Gerçek bir yere müntesip oldunsa, hadiseler seni fazla etkilemesin, şahıslara takılma. Allah'a verdiğin sözü unutma. Vaat vermek, borçlanmaktır. Vaadinde sebat etmeyenleri sevmem hitabını hiç unutma."³⁷⁷

---

³⁷² Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 32, 157; Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 72.

³⁷³ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 76.

³⁷⁴ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 112.

³⁷⁵ Halife, birinin yerine geçen onun salahiyetine sahip olan demektir. Kur'an'da Bakara Suresi 30. ayette Âdem Peygamber'i Tanrı'nın yeryüzünde halife olarak yaratmak istediği geçer. Tarikatlardaki anlamı ise derviş yetiştirme, birisine icazet verip şeyhlik yapma salahiyetine sahip olan kişiye derler. Gölpınarlı, Abdülbâki, *Vilâyet-nâme*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1958, s. 140.

³⁷⁶ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 77.

³⁷⁷ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 266.

10. AŞK

Aşk, aşırı derecedeki sevgi, muhabbet, yakınlık anlamlarına gelir. Sevene âşık, muhib, sevgiliye Habib ve mahbûb denir.³⁷⁸ Aşk, âşığın bütünüyle sevgilisine yönelmesi ve başkasından yüz çevirmesiyle gerçekleşir.³⁷⁹

Mutasavvıflar Allah sevgisi ve aşkını anlatmak için “hubb” ve “mahabbet” tabirlerini kullanmışlardır.³⁸⁰ Kur’an ve hadiste de bu iki kavramın kullanıldığını görmekteyiz.³⁸¹ Kuşçuoğlu ise “ilahi aşk” ve “mecazi aşk” kavramlarını ele alarak düşüncelerini dile getirir.³⁸² Tasavvufta aşka, (muhabbet) Allah’a vuslat yolunda salikin elde etmesi gereken en önemli makam gözüyle bakılır.³⁸³

Sufiler, aşkı Allah’ın yaratma dürtüsü olarak gösterirler.³⁸⁴ Onlara göre aşk, tanımlanamaz. Ancak aşkın etkilerini anlatmak mümkündür.³⁸⁵

Mutasavvıflar aşkı genellikle akla mukabil bir kuvvet olarak ele almışlardır. Aklın, Allah yolundaki güçsüzlüğüne karşılık aşk, güvenilir bir erdiricidir. Akıl, Allah’ın isim ve sıfatlarının izahını yapabilir. Ama tevhid yani varlığın özüyle temasa geçmek aklın gücünü aşar. Kâinatın sırrı aşktır. Akıl gönle uyarsa aşka sahip olur.³⁸⁶

³⁷⁸ Kelâbâzî, *Ta’arruf*, s. 161; Serrâc, *el-Lüma’*, s. 56; Cebecioğlu, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 65.

³⁷⁹ Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 488.

³⁸⁰ Aşk yerine İbn-i Arabî “hub”, Kuşeyrî, Kelâbâzî, Hucvirî, Serrâc ve Sülemî “mahabbet” tabirlerini kullanmışlardır. Mahabbet, “hibbe” kökünden alınmıştır. Hibbe, arazide toprağa atılan tohumlar manasına gelmektedir. Habbeye “hub” yani sevgi denilmesinin sebebi, hayatın aslı onda ve o olduğu içindir. Çünkü dini, manevi ve insani hayatın aslı, esası, kökü ve tohumu mahabbettir. Hucvirî, *Keşfu’l Mahcub*, s. 443. Bunun yanında seveda, hullet ve vüd gibi isimlerin de kullanıldığı görülmektedir. Bkz. El-Hakîm, *İbnü’l Arabî Sözlüğü*, s. 300; Kuşeyrî, *Risale*, s. 404; Kelâbâzî, *Ta’arruf*, s. 161; Serrâc, *el-Lüma’*, s. 56. Sülemî aşkı, muhabbetin bir dalı olarak görür. Çünkü aşka kendini bilme, seçme yeteneği ve sıfat vardır. Peygamber (s.a.v): “Kim âşık olur da namusunu korur, dardını gizler ve ölüme, şehitlik rütbesine erer.” Sözüyle aşta iffet ve gizlemeye yer bırakmıştır. “Halbuki bir şeyi sevmen, seni kör ve sağır yapar” sözüyle sevenin bütün sıfatlarını, duyarlarını ve hallerini kendisinden almıştır. Sülemî, *Sülemî’nin Risaleleri*, s. 31.

³⁸¹ Maide, 5/54; Âl-i İmrân, 3/31;

³⁸² Kuşçuoğlu, *Metafizik II*, s. 42.

³⁸³ Cebecioğlu, Ethem, *İmam-ı Rabbâni Hareketi ve Tesirleri*, Erkam Yay., İstanbul, 1999, s. 116.

³⁸⁴ Sufiler, “Sen olmasaydın, felekleri yaratmazdım” ilahi hitabını yorumlayarak, sık sık aşkı Allah’ın yaratma dürtüsü olarak gösterir. Hz. Peygamber gerçeklik kazanmış aşkın kemalidir; âlem onunla ve onun yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır. Chittick, William, *Tasavvuf*, s. 147.

³⁸⁵ Aşkın bilinmesini mümkün kılacak bir tanımı yoktur. Tam tersine onun betimleme ve söze dayalı tanımları yapılabilir. Aşkı tanımlayanlar onu bilmemiştir; onu tatmamış olanlar onu bilmemiştir ve aşka kandiğini söyleyenler onu bilmemiştir; çünkü aşk kanmak nedir bilmeden içmektir.”Chittick, *Tasavvuf*, s. 145.

³⁸⁶ Öztürk, Yaşar Nuri, *Kutsal Gönüllü Veli Kuşadalı İbrahim Halveti*, Fatih Yayınevi, İstanbul, 1982, s. 109.

Kuşçuoğlu'na göre akıl ile aşk bir arada bulunmaz. Bu sebeple aşk, akıldan; âşik da akıllıdan üstündür. Aklı, aşka dönüştürmek tasavvufun ulaşmak istediği gayelerdendir. Bu gayeye ulaşabilmek çok kolay değildir. Ona göre “Kolay dediğimiz aşk caddesi, akılda tıkanır. Kendi başımıza yol almak imkânsızlaşır. İnsanın zahirini şeriatın ahkâmına uydurması, batınını da hakikatın nuruna erdirecek bir peygamber varisine ulaşması gerekir.”³⁸⁷

Allah sevgisini uyandıran şey her şeyden önce Allah'ın insanlara karşı duyduğu sevgidir. Eğer Allah insanları zaten sevmemiş olsaydı, onların O'nu sevmeleri mümkün olmazdı. Allah insanları onlara olan sevgisinden yaratmıştır.³⁸⁸

Bu konuda Bâyezid şunları söylemiştir: “Başlangıçta dört açıdan hatalıydım. Allah (c.c.)'ı hatırlamayı, O'nu tanımayı, O'nu sevmeyi ve O'nu aramayı amaçladım. Sonuna geldiğimde gördüm ki; ben O'nu hatırlamadan önce O beni hatırlamıştı, O beni ben tanımadan önce tanımıştı. O'nun bana yönelik sevgisi, ben O'nu sevmeden önce vardı ve ben O'nu aramadan önce O beni aramıştı.”³⁸⁹

Allah'ı bilen O'nu sever. O'nun hakkındaki bilgisi arttıkça, sevgisi de artar. Sevginin kuvvetli olanına da aşk denir. Aşkın anlamı aşırı derecede sevgi demektir. Bu sebeple Hz. Peygamber'e müşrikler, Hira Mağarası'na sık sık gitmesi ve ibadet etmesi sebebiyle “Muhammed (kendi) Rabbine âşik oldu.” ifadesini kullanmışlardı.³⁹⁰

Allah Teâlâ'yı seven tevhit emrine uyar, O'nun emir ve yasaklarına sıkıca bağlanır ve hükmüne teslim olur. Allah'ın kullarıyla kurduğu bağ, kulların Allah'a besledikleri muhabbetle farklı şekillerde oluşmaktadır.³⁹¹

Kuşçuoğlu'na göre, Allah'ın zati ve subuti sıfatlarının bilinmesi ve yaşanması kulu “ilahi aşka” götürür. “Muhip ve muttaki kul, Allah'tan başka ilah kabul etmediği gibi, bir nebze olsa kulun iradesine bahşedilmiş olan subuti sıfatların zevkiyle yaşar. Zati sıfatlarının gerek âlemi manada, gerekse eşyanın hakikatini bildirdiği kadarıyla O'na olan hayranlığı ilahi aşka dönüşür. Kula yöneltilen ‘hal sualleri’ adem (yokluk) iken, insan olmak için halk edilen mana

³⁸⁷ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 166.

³⁸⁸ Buna Kur'an delili ise, “O onları sever, onlar da O'nu severler” ayetidir. Maide, 5/54.

³⁸⁹ Frager, *Kalp, Nefs ve Ruh*, s. 20.

³⁹⁰ Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, s. 814.

³⁹¹ El-Mekkî, El-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb (Kalplerin Azığı)*, ter. Dilaver Selvi, Semerkand, İstanbul, 2009, s. 210.

basamaklarıdır. Aciz kul, imtihan gibi görülen rahmet-i ilahiyyeye giden yolun basamaklarından çıkar. Fenafillâh, Beka billâh, Kurbiyet diye tasavvufî anlamda manen yükseliş ve yakınlık derecelerinden bahsedilir. Bu basamaklarda metafizik zuhuratların, kelam ve fiziki olayların etkisi ile kul Amentü'yü kabul eder. Amentünün zevki ile nefsinin de ilahi zuhurata intibakını görür. Yaratıklarına hayranlık duyar ve yaratan Allah'a âşık olur.”³⁹²

Allah aşkı (sevgisi), bütün hal ve makamlara sirayet eder. Allah aşkı, en son makam ve en üstün derecedir. Hak kendisini aşkla nitelemiş ve “vedûd”³⁹³ diye isimlendirmiştir.³⁹⁴ Bu muhabbet makamına erişildikten sonra diğer makamlara ulaşmamak diye bir şey olmaz. Çünkü şevk, ünsiyet, rıza ve bu gibi makamlar muhabbetin meyvelerindedir. Muhabbetten önce gelen her makam (tövbe, sabır ve zühd) ise, muhabbetin ancak başlangıçlarından biridir.³⁹⁵

Muhabbete (aşka) ulaşan kişide hayret, dehşet ve şahsi nitelikleri kaybetme vardır.³⁹⁶ İşte bu durumda kulun kalbine doğan saygı hissi Allah sevgisinin alametidir.³⁹⁷ Allah aşkının alametlerinden biri de sevgiliyi çok zikretmektir (İki insan arasında yaşanan mecazi aşka bile sevgiliyi düşünme, anma, görme istekleri

³⁹² Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 13; Kuşçuoğlu “aşka” ulaşan kula bir hatırlatmada bulunur. Şöyle söyler: “Esrar-ı aşkı, ehl-i zahire söyleme. İşin kışırında kalana bu zevkten bahsetme. Zahire, zahirdeki yeter. Hele ehl-i batılın, nâ-ehlin yanında Hak'tan hiç bahsetme. O lokma onun lokması değildir. İmanı zevk olarak yaşamayan, ruhun safâsını tatmayan mahruma derd-i aşktan bahsedilir mi? Bu ilahi aşkın namusuna tecavüz etmek olur”. Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 167.

³⁹³ Vedûd, çok seven, aşırı sevgisi olan, düşkün, tutkun. Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay., İstanbul, 1995, s. 971.

³⁹⁴ El-Hakîm, *İbnü'l Arabî Sözlüğü*, s. 302.

³⁹⁵ Gazalî, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, s. 553.

³⁹⁶ Allah aşkı tecelli ettiğinde, kul imanın zevkini yaşar ve yaratanından ayrı yaşamayacağını düşünür. Bu anlamda Rabia'tül Adeviye'nin (Rabia'tül Adeviyye için bkz. İmam Şa'rani, *Tabaka'tül-Kübrâ*, çev. Abdulkadir Akçiçek, c. 1, Toker Yay., İstanbul, 1968, s. 247; Attâr, Ferîdüddîn, *Tezkiretü'l Evliya*, Erkam Yay., İstanbul, 2007, s. 248-257; Hucvirî, *Keşfu'l Mahcup*, s. 507; El-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, s. 240) aşk yakarışı şöyledir:

“Cennette yok isen eğer, cennet istemem.

Duzahta isen eğer, rahmet istemem.

Yârin hayali müşvik ise kalb-i yârdan,

Âlemde bir lahza dahi vuslat istemem.”

Yunus Emre de ilahi aşkını dile getirirken, Allah'ın zatından başka isteği olmadığını farklı ifadelerle ama herkesin anlayacağı bir biçimde dile getirmiştir.

Cennet cennet dedikleri,

Birkaç köşkle, birkaç huri.

İsteyene ver sen anı,

Bana seni gerek seni.

³⁹⁷ Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. 162.

oldukça yoğun yaşanır). Zikrullah, Allah Teâlâ'nın kulunu sevdiğinin bir delilidir. O, Allah'ın kuluna yaptığı en büyük lütuflardan biridir.³⁹⁸

Kuşçuoğlu'na göre aşk ilahidir, mecazi aşk olmaz. Mecazi olan aşk istektir, arzudur, nefsin ihtiyacıdır. Mecazi aşk, vuslatla biter. İlahi aşk, yakınlıkla artar. Vuslat ilahi aşkın sonu değildir. Mecazi aşk beden, ilahi aşk ruhun gıdasıdır. Kuşçuoğlu ilahi aşkı korkutucu, ürkütücü, katılmış düşüncelerle süslemiş ve bunu da mecnunlukla eş değer görmüş olanların hallerini bilgisizlik olarak görür. Bu tür yaşantı ve düşünceleri olanlardaki aşkı, ilahi aşk olarak görmez. Ona göre ilahi aşk, tasavvufî edile-i şerriyenin ürünü, ilahi yakınlığın bitmeyen hazzı ve zevkidir. Mecazi aşk ise aklın ve nefsin ürünü, maddi ihtiyacın akıldan öteye yolu olmayan fizikî felsefesidir. Aklın yolu zan ve tahmindir. Kalbin yolu temaşa ve hayranlıktır. İnsan Allah'ın yeryüzündeki tertibini gördükçe, yaratana hayranlık duyar ve aczini fark ederek âşık olur.³⁹⁹ Ancak hiçbir şeyin ifratı makbul olmadığı gibi ilahi aşkın ifratı da salike yol aldırılmaz.⁴⁰⁰

Kulun Allah (c.c.)'ı sevdiğinin alametleri ve halleri kişiden kişiye değişebilir ve farklı anlamlarla, tezahürlerle ortaya çıkabilir. Allah'ın kuluna olan muhabbeti ise kuluna hayır dilemesi ve rahmet etmesiyle gerçekleşir. Allah sevdiği kuluna bol bol nimet ihsan eder, dünya ve ahiret sevabı verir, cehennemden onu emin kılar, günahattan korur, yüce haller ve yüksek makamlar ihsan eder.⁴⁰¹

³⁹⁸ El-Mekki, *Kâtu'l-Kulûb*, s. 213.

³⁹⁹ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 12; Kuşçuoğlu, *İslamî Tasavvuf Prensipleri*, s. 5; Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 42. Kuşçuoğlu "aşk şarabı" başlıklı yazısında yaşamış olduğu bir olayı anlatır. Yakaza halinde iken kendini Çorum Hıdırlık Camii'nde bulur. Hıdırlık Şeyhi Abbas Efendi altında ateş yanmayan, üzerinden buharlar çıkan, büyük bir kazandaki "aşk şarabını" karıştırmaktadır. Şeyh efendi büyük bir tasla aşk şarabından doldurur ve Kuşçuoğlu'na verir. Tam içecekken Kuşçuoğlu'nun şeyhi Maraşlı Mustafa Yardımedici gelir ve sadece altı damla içmesine izin verir. Tas dolusu aşk şarabını içemeyen Kuşçuoğlu, "yolun mecnunu olmasına maneviyatın razı olmadığını" iç âleminde anlar. Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 111; Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 235, 236.

⁴⁰⁰ Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 117. Kuşçuoğlu, müritlerine nasihatte bulunduğu bir sohbetinde şöyle söylemiştir: "Allah'tan aşkını isteyin. Kuru odun gibi olmayın. Allah'a aşk, Allah'a kulluk yapmadan elde edilmez kardeşim. Allah'a kulluk yapmadan ben Allah'a âşığım diyorsa bir kişi; (bilsin ki) onun âşık olduğu Allah, Allah değildir. Hazret-i Mevlânâ gel diyordu gel. Şems'de gördü bütün tecelliyât-ı ilâhîyi. Şems'in neyine âşıktı, âşıktı Şems'e. Hazret-i Allah'ın sıfatlarını tenezzülen Şems'te gördü. Ümmî Şems'te. Yanyordu Hazret-i Mevlânâ. "Gel diyor, gel. Başın kirli ise yıkamadan gel. Ayağına diken battı ise çıkarmadan gel. Gel ki, kalksın aradan. Gör ne hale geldim. Ufak ekmeğe parçaları gibi yerlere döküldüm, gel de topla beni" diyordu. Gerçekleri yaşamazsan aşk olmaz. Kevnî hakikatlerden öteyi görmüyor isen aşkını iddia etme. Ezel-i ervahla ilgili olan bir kıpırtı vardır iç âleminde. Çünkü seni Hazret-i Allah orada îmanlı olarak imtihan etmişti. Burada biraz kıpır kıpır eder bunlara da aldanma, esasa gel. Esas olan aşkı ilâhîyi bul. Kendi başına gidemezsin, tertîb-i ilâhî böyledir." Sert, *Galip Hasan Kuşçuoğlu*, s. 104.

⁴⁰¹ Hucvirî, *Keşfu'l Mahcub*, s. 446.

Tasavvufta göz ile kalp sevgiyi yansıtan birer ayna olarak görülmüştür.⁴⁰² Allah aşkıyla ağlamak, gözü cilalandırır. Gözün cilalanması, kalbin (ruhun) güzelleşmesine işarettir. Gözler ruhun aynasıdır, ifadesi belki de bu gerçeği dile getirmek için söylenmiştir.⁴⁰³

Kuşçuoğlu, aşk ehlinin Allah katında değerinin yüksek olduğunu ifade eder. Allah katında değerli olanın, insanlar nazarında da değerli ve sevgili olması gerekir. Çünkü Allah sevdikleri sebebiyle kullarına ihsanda bulunur. Ona göre “Ehl-i aşka gazap ile yaklaşılmamalıdır. Ehl-i aşkın mesken tuttuğu yerde, gazaba yer yoktur. Cismanî rahatsızlıkların cezası, cisme olduğu gibi; ruhanî rahatsızlıkların cezası da ruha olur. Bu insanlar gerek cismanî, gerek ruhanî olarak rahatsız edilmemelidir.”⁴⁰⁴

---

⁴⁰² Aşk (mahabbet), gözdeki siyahlığın etrafında bulunan beyazlığa benzetilir. Kalpteki bir yer olan süveydanın temizliği de saf sevginin, aşkın işaretidir. Bu iki yer yani kalp sevgi, göz rüyet mahallidir. Bu anlamdan dolayı kalp ile göz, muhabbette bir araya gelmiştir. Bu sebepten bir şey görülünce sevilir, sevilince görülmek istenir. Sevgiliye bakılmasından gözün aldığı hazzı, gönül kıskanır. Sevgiliyi düşünmekten kalbin aldığı hazzı da göz kıskanır. Huevirî, *Keşfu'l Mahcub*, s. 444.

⁴⁰³ Bu anlamda Sülemi, Hz. Âdem'le, Hz. Davud'un ağlamalarından dolayı gözlerini kaybetmediklerini ama Hz. Yakub'un ağlamaktan gözlerini kaybetmiş olmasından bahseder. Hz. Âdem ve Hz. Davud'un ağlamaları Allah korkusundan, Hz. Yakub'un ağlaması (Yusuf, 12/84) ise çocuğunu kaybetmiş olmasındandır. Ateş, *Sülemi ve Tasavvufî Tefsiri*, s. 197.

⁴⁰⁴ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 26.

11. BURHAN

Burhan, kesin delil, kanıt anlamındadır. Rufâilerin ıstılahlarındandır. Tasavvufta Rufâilerin bedenlerine soktukları şiş anlamına gelir. Burhan, zikir ayini sırasında yapılır. Burhana “havârik” ismi de verilir. Burhanın Rufâî tarikatı kurucusu Ahmet Rufâî’ye⁴⁰⁵ kadar uzanan bir hikâyesi vardır.⁴⁰⁶ Rufâîler, burhanla mananın maddeye olan üstünlüğünü ispatlamaya çalışırlar.⁴⁰⁷

⁴⁰⁵ Ahmed er-Rufâî, Bağdat’la Basra arasında kalan Batâih bölgesinde Ümmüabide köyünde 1118 yılında doğdu (Şa’rani ise Arap kabilelerinden Benirufae kabilesine mensup olduğunu bundan dolayı Rufâî adı verildiğini yazar. Şa’ranî, İmam-ı, Tabakat’ül-Kübrâ, ss.626-648). Miladi 1168 yılında vefat etti. Dayısı Mansur el-Batâihi’nin irşad terbiyesinde yetişti. Devrin âlim ve mutasavvıflarından İslami ilimleri öğrendi. Batâihi’nin vefatından sonra “şeyhü’ş-şüyûh” ünvanını alarak tekkelerdeki irşat vazifesini sürdürdü. Kadın ve erkek pek çok müridi oldu. Dört büyük kutuptan biri olarak kabul edilir. Kurmuş olduğu tarikat Rufâiyye, Ahmediyye ve Batâihiyye adlarıyla anılmakta olup sonraları sadece Rifâiyye olarak kullanılmıştır. Ayrıca Rifâiyye, Osmanlı’nın kuruluş döneminde faaliyet gösteren tarikatlardan biridir. Tahralı, Mustafa, *Ahmed er-Rifâî*, İA, c. 2, TDVY, İstanbul, 1989, s. 127; Öngören, Reşat, *Osmanlılarda Tasavvuf*, İz Yay., İstanbul, 2000, s. 230 (Konumuz bazı kaynaklarda Rufâîlik, bazılarında da Rifailik olarak geçmiş. Biz “Rufâî” ifadesini kullanmayı uygun gördük).

⁴⁰⁶ Ahmed Rufâî, hicri 555/1160 senesinde hacca gitmiştir. Hac dönüşü Hz. Peygamber’in Medine’de Ravza-i Mutahharası’nı ziyaret etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v)’in kabri önüne gelince “es-selâmü aleyküm yâ cediti (ey dedeciğim)!” diye selam vermiş ve Resûlullah’ın kabrinden gelen bir ses “aleyküm selâm yâ veledî, (ey oğlum)!” diyerek onun selamına cevap vermiştir. O sırada orada bulunan bütün ziyaretçiler bu sesi işitmişlerdir. Bunun üzerine vecde gelen Seyyid Ahmet er-Rufâî, titreyerek diz çöküp şu kıtayı okumuştur: “Uzakta iken ruhumu gönderiyordum; bana vekâleten toprağını öpüyordu. Şimdi işte huzurundayım; uzat bana elini ki dudaklarımla öpeyim.” Hz. Peygamberin kabrinden nuranî bir el dışarı uzanmış ve bütün ziyaretçilerin gözleri önünde o, bu eli öpmüştür. Çevrede bulunan müritlerin de şahit olduğu bu olay onların cezbeye gelmelerine sebep olmuş ve ellerine geçirdikleri kılıç, şiş gibi şeyleri vücutlarına batırmışlardır. Burhanın başlangıcı ve kaynağı olarak bu olay anlatılır. Serrac, *El-Lüma*, s. 528; Rûfâî, Ahmed’el, *Onların Âlemi (Hâletü Ehl’il- Hakikati Maallah)*, çev. Abdülkadir Akçiçek, Bahar Yayınevi, İstanbul, 1972, s. 39; Mustafa Tahralı, *Ahmed er-Rifâî*, s. 127; Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 440. Rufâîler zikir meclislerinde Ahmet er-Rufâî’nin tertip ettiği evrâd ve ahzâbdan bir bölüm okurlar. Ayrıca bazı gün ve gecelerde burhan denilen kerametler sergilenir. İsm-i celâl zikrinin hızlandığı bir sırada zikri yöneten şeyh kılıç, şiş, tığ, topuz gibi aletleri zikir yapan dervişler arasından seçtiği kimselerin yanak, karın, gırtlak, göz çukuru ucu gibi vücudun değişik yerlerine saplar. Dervişler vücutlarına saplanmış aleti elleriyle tutarken zikre devam ederler. Ateşe girme, zehir içme, vahşi hayvanlarla oynama, ağızda cam parçalarını çiğneme gibi uygulamalar zikir esnasında yapılır. Bu tür gösteriler Allah dilemedikçe ateşin yakmasının, kesici aletlerin kesmesinin, yırtıcı hayvanların zarar vermesinin mümkün olmayacağını delilleriyle ispatlama düşüncesiyle yapılır. Ayrıca bu yolla inkârcıların hidayete ermesi hedeflenmektedir. Tahralı, Mustafa, *Ahmed er-Rifâî*, İA, c. 35, TDVY, İstanbul, 1989, s. 101.

⁴⁰⁷ Serrac, *El-Lüma*, s. 528; Cebecioğlu, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 112; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 81; Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 276. Osmanlı döneminde Üsküdar’daki Rufâî Âsithânesi, öğle namazını müteakip yaptığı “burhan”larla tanınmaktaydı. Bu sebeple Avrupa’da oryantalizm ve egzotizm eğilimlerinin ağırlık kazandığı XIX. yüzyılda basılmış seyyah rehberlerinin çoğunda İstanbul’da “kaçırılmaması gereken ilginç hususlar” arasında Üsküdar’da “haykıran dervişler tekkesi” adıyla yer almış ve çok sayıda yabancı yazarın ve ressamın uğrağı olmuştur. Fransız Albert Aublet, İtalyan Fausto Zonaro Rufâî ayinini tasvir eden tablolar yapmışlardır. Tanman, Baha M., *Rifâî Âsithânesi*, İA, c. 35, TDVY, İstanbul, 1989, s. 98.

Kur'an'ı Kerim de "burhan" delil anlamında geçmektedir. Kur'an, Hz. Peygamberle tartışan inançsızların, ondan iddiasını ispat etmek üzere, şüphelerini kaldıracak açıklıkta burhan istediklerinden bahseder.⁴⁰⁸

Peygamberlere verilen olağanüstü olaylara mucize, peygamberin verasetini taşıyan evliyada görülen olağanüstü olaylara keramet denir.⁴⁰⁹

Kuşçuoğlu, burhanı şu şekilde tanımlar: "Evliyada görülen kerametın farklı kişilerde zuhuruna ve bunun devamına burhan denir. Burhan, insanları irşat için verilmiş Allah'ın bir lütfüdür. Yani fiziğe karşı, metafiziktir. Fizikten başkasını kabul etmeyenlere düşündürücü bir olaydır. Burhan, ehil olmayanların elinde bir ölüm aleti iken ehil olanlarda metafizik bir olaydır. Mucize, keramet ve burhan metafizik olaylar olup Allah'ın güç ve kudretiyle gerçekleşir. Kula düşen şüphe taşımadan bunlara iman etmek olduğu gibi bunların inkârı da küfürdür."⁴¹⁰

Mucize, keramet ve burhan Allah'ın dilemesi ile olur. "Habibim sen atmadın, illa ben attım"⁴¹¹ hitabı Hz. Peygamber'e yapılmış olsa da diğer peygamberlere ve evliyaya da yapılmıştır. Peygamberlerin göstermiş olduğu mucizede, evliyanın göstermiş olduğu keramet ve devamı olan burhanda da bu hitabın anlamı vardır. Dolayısıyla ayet bize isimler değişik olsa da mucize, keramet ve burhanın Allah'ın zamana yansıyan güç ve kuvvetinin bir işareti ve yapıcısı olduğunu göstermektedir.⁴¹²

Burhanın üç şekli vardır. Ateş, kılıç ve şiş burhanları. Hepsinin verilmiş sebebi ve vesilesi farklıdır. Kılıç burhanı, Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmesi⁴¹³

⁴⁰⁸ Cebecioğlu, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 112; Yusuf, Suresi'nin 24. ayetinde de "burhan" kelimesi şu şekilde geçmektedir. "O kadın (Züleyha) andolsun, ona (Yusuf'a) musallat olmayı kafasına koymuştu. Eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı, o da o kadını arzulamıştı. İşte biz ondan fenalığı ve fuhşu bertaraf edelim diye burhan gönderdik. Çünkü Yusuf, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandır."

⁴⁰⁹ Ateş, *İslam Tasavvufu*, s. 117. Gerçek keramet, kerametın gizlenmesidir. Bütün büyük veliler mümkün olduğu kadar kerametlerini gizlemeye çalışmışlardır. Bunun dışında tecelli edenler, velinin irade ve ihtiyarıyla değildir. İlahi hikmet öyle gerektiriyor, demektir. O vakit de veli bir genç kız kadar hicap duyar. Kısakürek, Necip, *O ve Ben*, Hâcegân Yay., İstanbul, 2007, 125.

⁴¹⁰ Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 11, 69; Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 306, 309. Rufâiler hakkında Tercüman Gazetesi'nin "İnanç Mucizesi" başlıklı, 26.Nisan.1993 tarihli haberinde şunlar söylenmiştir: "Rufâiler, burhanı 40-50 cm uzunluğundaki şişlerle yapıyorlar. Vücutlarına batırılmadan önce Kuşçuoğlu tükürüğüyle şişin ucunu ıslatıyor. Şiş ağza sokulup, yanaktan çıkarılıyor. Acı hissetmiyorlar. Daire oluşturup bir taraftan da zikre devam ediyorlar. Zikir ayini bitince, Kuşçuoğlu tekrar tükürüğünü şişi çıkardığı yere sürüyor. Kuşçuoğlu bu olayı "sünnet-i Resulullah" olarak değerlendiriyor. Peygamberimiz Hz. Ali'nin gözleri ağrıdığında gözlerini tükürüğüyle mesh etmiş. Hz. Ali'nin gözleri iyileşmiş ve yarım kalan bir kaleyi alması da tamamlanmış."

⁴¹¹ Enfal, 8/17.

⁴¹² Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 307.

⁴¹³ Sâffat, 37/102.

olayına bağılı olarak ortaya çıkmıştır. Ateş burhanı, Hz. İbrahim'in ateşe atılması⁴¹⁴ olayıyla alakalıdır. Şiş burhanı, Ahmet-er Rufâî'nin Hz. Peygamber'in huzurunda yaşamış olduğu olayla⁴¹⁵ alakalıdır. Bu burhanlar Allah'ın kuvvet ve kudreti ile alakalı olup, insanın elinde olan konular değıldir. Bunlar içinde en tehlikelisi şiş burhanı kabul edilir. Kılıçla kesilen yer kapanmazsa hastanede dikiş atılabilir. Ateş yakarsa insan durmaz, çekilir. Ama şişte bedenın içine yapılan bir müdahale söz konusu olduğundan geri dönüşü olmayabilir.⁴¹⁶

Kuşçuoğlu burhanda şiş kullanır. Şiş basit bir inşaat demiri olabileceğı gibi sivri herhangi bir şey de olabilir. Şiş vurmada önce peygamberin sünneti üzere tükürük ile mesh edilir. Şiş çıkarıldıktan sonra da vurulan yere tükürük sürölür. Şişin çıktığı yerde herhangi bir kanama meydana gelmez. Eğer bir kanama olmuşsa, kanı durdurmakta ayrı bir burhandır. Tazarru ve niyaz edilerek Kur'an'dan okunan bir ayetle kan durdurulur. Kanın çıkmasının sebebi, burhanı izleyenler arasında inanmayanlar var ise, bunu bir sihir gibi düşünüp de günaha girmesinler diye Allah'ın lütfetmiş olduğu ilahi bir rahmettir. Burhandan sonra burhan yapılan yerde hafif bir kızarıklık oluşabilir. Rufailer buna "Burhan Gülü" derler. Burhan Gülü'nün olduğu yerin cehennem azabından korunacağına inanırlar.⁴¹⁷

Kuşçuoğlu icazetini ve burhan yapma salahiyetini şeyhi Mustafa Yardımedici'den alır. Şeyhi vefat ettikten sonra senelerce burhan yapamaz. Demirin bedene sokulması, insana zarar vermemesi onu oldukça düşündürmekte ve korkutmaktadır. İnsanların kendilerini "şiş ile tanıyacaklarsa, tanınasınlar" düşüncesindedir. Bir gece Ahmet Rufai tarafından azarlanır. Ahmet Rufâî, "Niye verdik sana bunu, senin kadar mı bilmiyoruz hadisenin ne olacağını" der. Kuşçuoğlu aldığı bu manevi emirden sonra burhanı ilk önce kendinde dener.⁴¹⁸ Sonra dervişlerine de yapmaya başlar.

---

⁴¹⁴ Enbiya, 21/69.

⁴¹⁵ Bkz. 406. dipnot. Burhan, Ahmed Rufâî'nin gösterdiği kerametın devamı olarak, Rufâilik geleneğinde bir ritüel olarak devam eder.

⁴¹⁶ Bilim Dergisi, *Bilimin açıklayamadığı Bir Olay: Fiziğe Karşı Metafizik*, Ekim, 1983; Kuşçuoğlu'nun 10.03.1996 tarihli sohbeti, Antalya (123 numaralı kaset).

⁴¹⁷ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 314; Bilim Dergisi, *Bilimin açıklayamadığı Bir Olay: Fiziğe Karşı Metafizik*.

⁴¹⁸ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 311. Kuşçuoğlu, bir sohbetinde ilk burhanı kendinde nasıl denediğini, kendi korkularını, hislerini içtenlikle anlatır. Burhan salahiyeti verilmiş olmasına rağmen o güne kadar ihvanına hiç burhan yapmayan Kuşçuoğlu, bu konuda şunları söyler: "Bir gece burhan yapalım, dedim. Aman sevindiler, düğün bayram ettiler bu gece burhan olacak, burhan olacak. Daha bir hafta var, her gece kalkıyorum teheccütten sonra oturuyorum talim ediyorum, okuyorum,

Burhan yapmak kişinin şeyhliğini kanıtlamaz. Burhan, herhangi bir kişiye salâhiyetli şeyh tarafından verilir. Kişi derviş olmasa dahi verilir. Bu kişinin derecesini de göstermez. Kişinin derecesini inancı ve inancının yaşantısındaki zuhuru gösterir. Ehil olmayan kişilere burhan yapabilme salâhiyeti verilirse, mesuliyeti hem yapana hem de şeyh efendiye aittir. İzn-i icazeti olmayan kişi de başkasına burhan yapabilme salâhiyetini veremez. Burhan verilen kişi dinden çıksa dahi geri alınmaz.⁴¹⁹

---

okuyorum, okuyorum, nasıl okuyorum bayılıyor okuyorum böyle. Konsantre olayım diye yahut kendimden geçeyim diye. Şişi elime alıyorum bir batırıyorum avcımın ortasına tabi başka yere değil, bir dokunuyorum anam, anam, anam ciğerim sökülüyor. Hemen birden iltihap oluyor bembeyaz orası, birden iltihap oluyor. Ne çabuk yapıyorsun yahu. Bu iş olmayacak yahu nasıl olacak bu. Söz de verdik, şeyhleri söz verdi ayıp olmaz mı geri döner mi. Efendim bir hafta her gece denedim, denedim, denedim, denedim. Olmuyor, olmuyor, olmuyor. Ne münacatlar etmedim ne secdelere kapanmadım, olmuyor, olmuyor, olmuyor. Vallahi bu gece dedim, söz verdiğim gece, istersen orada öldür beni. Ben evvelâ kendime başkasına değil tabi iğneyi kendine dürt, çuvaldızı başkasına derler. Kendime vuracağım. -İstersen öldür beni, vallahi. İstersen öldür hüküm senin. İster kulunu okşa, ister zincire vur hüküm senin hükümündür. Başka hüküm yok ki, Allah 'tan başka. Ne yaparsan hüküm senin hükümündür amma, bizler aciziz Ya Rabbi, aczimize göre ihsan et rica ediyoruz. İsyân mı hâsâ, senin seven âşikların hâsâ senden usanırılar imkân var mı buna.- O gece esmayı verdim, fakir hay esmasını diri Allah'ın diri ismi. Allah, dedim de öyle bir çaktım ki kendime, ben öleceğim diye çaktım. Ne yaparsan yap. Yok, tecrübemde yok muvaffak olamıyorum. Acık ucu bir milimetre değişiyor değil, iltihaplanıyor işte, iltihap nereden geliyorsa. Kızarmayı bırak ta iltihaplanıyor. Korkunç. Şu boğazımın boşluğuna öyle bir vurdum ki, orada boşa vurmamışım, kemiğe vurmuşum. Orası da sinirlerin düğümlendiği yermiş. Hemen insan felç olurmuş. Ya öyle ne olursa olsun, derken ucu kancalandı böyle döndü demir ne olacak. İnşaat demiri, çelik melik değil ki. Hatta çeliği lâıyk görmeyiz, ısırır biraz diye. Biraz ısırılmış. Onu bazı ehli bilir, hafif çiğ yokluyormuş gibi bir şey hisseder insan. Yoklar başka bir şey yok, öyle. Girdiği çıktığı belli olur tabi kolay bir şey değil ölüm aleti. Biliyorsunuz şişin cezası bıçaktan falan kılıçtan daha ağırdır. Çünkü tedavisi yok şişin, öldürür o saat. Onun için burhanlar içinde en tehlikelisi şiştir. Nasıl Ya Allah, diye vurduysam kemikten gitmedi ucu dönmüş, dönsün mönsün şu boşluğa getirdim, bırakıverdim lap diye oturdu ciğerlerime doğru vay anam vay. Baktım ki, yel esiyor anam hiç bir şey yok üfül, üfül. Kaç zamandır boşuna mı okumuşuz. Vallahi kale fetheden kumandan benim kadar olmazdı o anda. Cennet-i alaya giren hani ümitsiz kişi, benim kadar olmazdı, öyle bir zevke girdim ki, aman Ya Rabbi bütün benim oldu. Küfül küfül ediyor yel esiyor. Vay anam vay. Buna mı korkmuşum yahu. Desene evvelce böyle yapacaksın diye demedi. Sonra öyle dediler manamda; 'tecrübe yok, bu işte tecrübe yok. İmanda tecrübe yok inandınsa tamam. İnanmadınsa yok. İşte o şişi öyle vurdum ki, kendime aman Yâ Rabbi, bende vecde geldim bütün arkadaşlar da gaşy (ilahî tecellilere mazhar olan salikin kendinden geçmesi, ruhani, latif ve lahuti bir perdenin bürümesi. Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 144) oldu." Kuşçuoğlu'nun 10.03.1996. Antalya, 123 nolu kaset.

⁴¹⁹ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 313; Bilim Dergisi, "Bilimin açıklayamadığı Bir Olay: Fiziğe Karşı Metafizik. Kuşçuoğlu, burhan insanları irşad için verilmiş bir lütuftur" başlıklı yazıda Prof. Dr. Naci Bor'un (Hacettepe Üniversitesi, Cerrahi Araştırmalar Birimi Başkanı, ABD'nin çeşitli üniversitelerinde ihtisas ve öğretim üyeliği yaptıktan sonra Türkiye'de Cerrahi Araştırma alanını üniversite bünyesinde bağımsız bölüm olarak kuran ilim adamlarından biridir.) burhan hakkındaki düşüncelerini içeren bir röportaj yapılmıştır. Bu röportaj şu şekildedir:

Soru- öncelikle sorulacak soru şu... Burhan gerçek bir olay mı? Bir göz yanılması olamaz mı?

Yanıt- Ben gerçek olduğuna inanıyorum. Bunun pek çok misalini gördüm ve yaşadım. En küçük bir şüphem olmadığını ifade etmek isterim.

Soru- peki ama bunu pozitif bilimle nasıl bağdaştırıyorsunuz?

Yanıt- Bilirsiniz halk arasında anlatılan şeyler vardır; Filan yıl ki büyük zelzeleden önce ahırlarda atlar huzursuzluk göstermişler, köpekler kapılarda devamlı ulumuşlardır, kimseyi

İnsanoğlu kanıtlayabildiği şeyleri kabul ederken, kanıtlayamadıklarını olağanüstü görmekte ve reddetmektedir. Tasavvufun içeriğindeki “bilgi, gizem ve tecrübe” kavramlarıyla konuya yaklaştığımızda, bilgiyi kabul etme ve bilginin kanıtlanabilirliği düşüncesi daha farklı anlamlarda temellendirilebilir.

---

uyutmamışlardır. Bunlardan birkaç saat sonra da deprem olmuş şu kadar can ve mal kaybı olmuştur. Bunu duyunca insanın ilk reaksiyonu inanmamaktır. Ancak bu gün zelzeleyi önceden veren aletler yapılmıştır. Bu aletler binlerce kilometre uzaktaki depremlerin özelliklerini de tanıtmaya yeterlidir. Şimdi bu iki olaya bakarak atların ve köpeklerin zelzelenin ön titreşimlerini algıladıklarını kabul etmek lazımdır. Hatta demeliyiz ki ilk sismograf insanlar tarafından yapılmadan önce bu mekanizma hayvanlarda mevcutmuş. Biz onları hala tanımamış ve nasıl çalıştıklarını anlayamamış olsak bile...

Şimdi sormak lazım eğer köpeğin içgüdü, sismografin titreşimlerle önceden bildirdiği bir olayı tanıdığımız ve karakterine güvendiğiniz bir insan önceden haber verirse ona inanır mısınız, yoksa şüpheyle mi karşılamak lazım? Yani köpeklerin veya aynı işi yapan bir makinenin tespitini fazla önemi olmayan tabii bir durum kabul ediyoruz da aynı şeyi bir insan yaptığında şüpheyle bakıyoruz. İşte olağan ve olağan üstü olaylar arasındaki fark bu kadar az.

Soru- Ama söyledikleriniz at ve köpeklerin zelzeleyi nasıl önceden haber aldıklarını veya bir insanın bunu nasıl yapabileceğini izah etmiyor.

Yanıt- doğru... anlattıklarım olayın fizyolojik mekanizmalarını izah etmez. Kulağın anatomisi ve fizyolojisi ile ses titreşimlerini nasıl topladığı, orta ve iç kulağa hangi mekanizmanın ilettiği, iç kulakta bu titreşimlerin nerde ve nasıl elektrik gerilmeleri haline geldiği ve ne şekilde sinirlerle beyne iletilip algılanmasının sağlandığı biliniyor. Hâlbuki atlar ve köpekler zelzeleyi hangi organlarıyla algılıyorlar bilmiyoruz. İnsanda da böyle şeyleri önceden algılayıp bize bildirecek organ ve fonksiyonların mevcudiyeti bilinmemektedir. Ama bunların bilinmemesi yokluğu anlamına gelmez. Belki bir gün keşfedilir. Bu bilim adamlarının görevi...

Soru- Şişin insana acı vermemesinin veya ateşin yakmamasının izahı var mı?

Yanıt- Hayır... biz onları da, daha pek çok şeyi de bilmiyoruz. Ama imkânsız olduklarına da inanmıyorum.

Soru- Bilim adamlarının genel tutumları bu konularda farklı...

Yanıt- Tabii, çoğu zaten bu konularla ilgilenmez. Bir kısmı da bunun uydurma, saçma sapan şeyler olduğunu düşünür. Bir kısmı açıkça bu konuları gayri ciddi bulur. Uğraşanlarla da alay ederler...

Soru- Onların tutumu bu günkü pozitif bilime daha uygun düşüyor mu?

Yanıt- İlk bakışta öyle... Ama bir deney anlatayım. Ortaokulda bir bardak asit içine –mesela HCI bir kemik birazda et koyarak çocuklar yapar bunu. Bir süre sonra et kaybolur... kemik yumuşar, birkaç gün sonra o da kaybolur. Neticede kalan koyu bir sıvıdır. Yani asit eti ve kemiği tahrip ediyor, sindiriyor. Şimdi denilse ki insan aynı deneyi gece gündüz devamlı tekrar ediyor zaten... inanılmaz gibi görülür.

Soru- Nasıl bir tekrar bu?

Yanıt- İnsan midesinde serbest asit (HCI) vardır. Bu asırlardan beri bilinen bir gerçektir. Buna rağmen mide duvarını bu çok kuvvetli asit eritemektedir. Mesela, köpekler bildiğiniz gibi kemik yerler, midelerindeki HCI bu kemiği birkaç gün içinde yavaş yavaş sindirir. Ama kendi duvarını tahrip etmez bu asit. Nedenini geçen asırlarda hiç bilmiyorduk. Şimdi kısmen anlıyoruz ama tamamen değil. Düşünün asit mide içine duvardaki özel hücrelerden salgılanmaktadır. Nasıl oluyor da bu çok kuvvetli asit bizzat kendisini salgılayan hücreleri tahrip etmiyor? Bunun cevabı henüz açıklıkla verilmiş değil ama ölümle hayat arasındaki fark kadar önemli bir olay bu.

Soru- Bu belki şiş burhanını izah eder ama mesela ateşin yakmaması anlamındaki ateş burhanını da açıklar mı?

Yanıt- Tabii açıklamaz. Ancak şunu ifade eder; insan, keza bilim adamı açıklayamadığı olaya olağanüstülük atfeder. Mümkünse inanmıyor, hatta karşısındakini madrabazlıkla, gözbağcılıkla itham ediyor. Bilimsel bir açıklama getirdiğiniz anda da o işler önemini kaybediyor. İşte bu yanlış. İlk insan yaratıldığından beri midesinde onu delecek kadar asit ve sindirici enzim vardı. Bu olay tam olarak açıklansa bile önemini kaybetmez. Fevkalade bir olaydır. Ayrıca ilimde bu gibi kısmen açıklanmış fakat o haliyle dahi insan aklının sınırlarını zorlayan olaylar vardır. Onlar da en az ateşin yakmaması kadar önemlidir.”

Kuşçuoğlu, burhanın metafizik olaylara müsait olmayan toplumlarda horlandığını, basit bir olay gibi anlaşıldığını, bugünkü yaşantıda tesirli olmadığını düşünmektedir. Uzun zamandır burhan yapmamaktadır. Medyada şiş burhanın yanlış tanıtılması ve kötüye kullanılması da bunda etkili olmuştur.

Sadece bilimin verilerinin gerçek ve doğru kabul edildiği günümüzde tasavvuf alanında yaşanan metafizik olayların kabul edilebilmesi, oldukça güçtür. Bu konuda tasavvufa yakın veya uzak olunması tasavvufi bilgiyi kabul edip etmeme noktası da önemli rol oynar. Peygamberler Allah'ın izniyle kendi zamanlarının en önemsenen konularında mucize göstermişlerdir. Evliyanın gösterdiği keramette yine kendi zamanlarının en kabule şayan konularında olmuştur. Kuşçuoğlu Rufâî gelenekten geldiğinden dolayı burhanı bir dönem yapmıştır. Zamanın ihtiyaçlarının ve yaşantısının farklı olması bu geleneği günümüzde yapmamasının nedenlerinden biri olabilir. Yine de bu bizde burhanın gerçek olmadığı düşüncesini uyandırmamalıdır.

12. MİRÂC

Mirâc, merdiven demektir. Hz. Peygamber'in Allah ile görüştüğü geceye mirâc gecesi ve bu olaya da mirâc olayı denir. Mirâc ruhun yükselişi ve manevi yolculuk şeklinde tasvir edilir.⁴²⁰

Kur'an'da mirâc olayı İsrâ Suresi'nde⁴²¹ ve Necm Suresi'nde geçmektedir. Mirâc olayı anlatılırken isra olayıyla birlikte anlatılır.⁴²² İsrâ, gece yürüyüşü anlamına gelmekte, mirâc ise yükselmeyi ifade etmektedir.

---

⁴²⁰ El-Hakîm, *İbnü'l Arabî Sözlüğü*, s. 385; Cebecioğlu, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 438; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 250.

⁴²¹ Sure "subhane" sözüyle başlar. Surenin böyle açık ve yüksek bir tenzihle başlaması, surede anlatılacak şaşkırtıcı ve ilginç olayların önemi dolayısıyladır. Burada ilk olarak akıllara şaşkınlık veren İsrâ olayını ululamak ve doğrulamak için kalplerin temizlenmesini sağlama ve makamın önemi dolayısıyla benzetmelerden genel bir ilke olarak kaçınılmasını hatırlatma söz konusudur. Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 5, Akçağ Yay., Ankara, s. 110.

⁴²² "Eksiklikten uzaktır O (Allah) ki gecenin bir vaktinde kulunu, ayetlerimizden bir bölümünü, kendisine göstermemiz için, Mescid-i Harâm'dan, çevresini bereketli kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya yürüttü. Gerçekten O, iştendir, görendir." İsrâ, 17/1.

Peygamberin mirâcının ruh ile mi, beden ile mi yapıldığı konusunda görüş farklılıkları vardır. Tasavvuf ehlinin geneli mirâcın hem ruh hem de beden ile yapıldığı görüşündedir.⁴²³

Tasavvufta zikrullah ile insan cisminin nur haline geleceğine inanılır. Nur haline gelen insan, bir anda her tarafı dolaşabilir. Mirâcın mutlaka bir kanuna göre olduğunu kesin bir dille söyleyemeyiz. O bir mucizedir. Mucize, tabiat kanunlarının dışında cereyan eden olaydır.⁴²⁴

Mirâc gecesi Hz. Peygamber'in dünyada yaşamış olduğu en şerefli gecedir.⁴²⁵ Peygamberin yaşamış olduğu bu gecedeki tecrübe kendi şahsına özgü formdan beşeri-özel bir tecrübeye doğru gelişimini gösterir.⁴²⁶

Peygamberin mirâc tecrübesinin başlangıcını isra teşkil eder. Mekân yeryüzünde bulunan Mescid-i Haram'dan, Mescid-i Aksâ'ya kadar uzanan gece yolculuğudur. Vasıtası, Burak'tır. Tasavvuf dilinde Peygamber (s.a.v)'in mirâcında beş mertebe ve beş vasıta vardır. Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya kadar tayy-i mekân, vesilesi Burak'tır. Semâvâta yükseliş, vesilesi mirâctır. Yedi âsumân, vesilesi meleklerin kanatları. Sidretü'l Müntehâ, Cebrail (a.s) kanadı. Kâbe Kâvseyni ev ednâ'ya kadar vesilesi Refref'tir. Tasavvufta Cebrail aklı, Refref aşkı temsil eder.⁴²⁷

Tasavvuf ehli miraca pek çok anlam yükler. Kur'an'da anlatılan üç bilgi türü vardır.⁴²⁸ Tasavvuf ehline göre peygamber bu bilgi türlerinden hakka'l-yakîne mirâc ile ulaşmıştır. İsrada ilme'l-yakînden (gerçek bilgi), ayne'l-yakîne (bilgi kesinliği) geçilmiş, Mirâc ile hakka'l-yakîne (gerçek kesinlik) ulaşılmıştır. Çünkü hakka'l-yakin, görmeye ve müşahedeye dayanan bir ilimdir.⁴²⁹

⁴²³ Kelâbâzî, Ta'arruf, s. 88. İsrâ 1.ayet hakkında Serrac "eğer mirâc muhaliflerin iddia ettikleri gibi sadece ruh ile olsaydı, ayette "esrâ bi-abdihi" denmezdi. Çünkü abd ismi, rûh maa'l-cesed olanlar için kullanılır" demektedir. Serrâc, *el-Lüma'*, s. 116.

⁴²⁴ Ateş, Süleyman, *Kur'an'-ı Kerim ve Yüce Meali*, Kılıç Kitapevi, Ankara, s. 281.

⁴²⁵ Kuşeyrî, *Risâle*, s. 282.

⁴²⁶ El-Hakîm, *İbnü'l Arabî Sözlüğü*, s. 389.

⁴²⁷ Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Edebiyat Yazıları*, Mavi Yay., İstanbul, 1997, s. 69.

⁴²⁸ Bu bilgi türleri Tekâsür Süresi'nde ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn, hakka'l-yakîn olarak ifade edilir. Yakîn, hiçbir suretle sahibine şüphe gelmeyecek ilim demektir. İlme'l-yakîn delil ve burhan ile hasıl olan ilim demektir. Ayne'l-yakîn, beyan hükmüyle meydana gelen ilim demektir. Hakka'l-yakîn de doğrudan doğruya görme ile elde edilen ilim demektir. İlme'l-yakîn çalışmakla elde edilir. Ayne'l-yakîn Allah vergisidir. O halde ilme'l-yakîn, akıl sahiplerinin ilmidir. Ayne'l-yakîn, ilim sahiplerinin ilmidir. Hakka'l-yakîn ise marifet (manevi bilgi) sahiplerinin ilmidir. Sülemî, *Sülemî'nin Risaleleri*, s. 32; Ateş, *İslam Tasavvufu*, s. 72.

⁴²⁹ El-Hakîm, *İbnü'l Arabî Sözlüğü*, s. 386. Peygamber (s.a.v)'in hakka'l-yakîne ulaşması hakkında kendisinin bir hadisine verdiği anlamı da burada zikredebiliriz. "İsa yakîn bakımından ilerleyeydi benim gibi o da havada yürürdü." Hadisinin izahını Hz. Peygamberin şöyle yaptığı işitilmiştir:

Kuşçuoğlu'na göre, Allah Teâlâ bütün elçilerine bazı olağanüstü olaylar vermiştir. Rasul-i Ekrem'e diğer peygamberlere verdiğiinden daha istisnai bir olay nasip etmiştir. Bunu şöyle ifade eder:

“Mirâcın ceseden mi, ruhen mi yapıldığına dair tartışmalar süre dursun ayne'l-yakine, hakka'l-yakîne kabul etmeyenler, yakaza halini bilmeyenlerin bu durumu çözmeleri zordur. Mirâc hadisesi bir anda olmuştur. Peygamberin döndüğünde yatağı soğumamıştır. Mescid-i Aksa'ya Burak'la gitmiş, orada vazifelerini tamamlamıştır. Allah dilese bir şeye bindirmeden de peygamberini götürebilirdi ama bunlar Cenabı Hakk'ın cilve-i rabbanisidir. Ceset ve ruhen her ikisiyle gerçekleşen mirâc'ta Hz. Peygamber Rabbu'l izzeti aşikâre görmüştür. Yarın ahirette de ehl-i aşk cemalullahı öyle seyredecek. Peygamberimiz (s.a.v) Sidretu'l-munteha'ya geldiğinde Cebrail (a.s.) gidemedi. Dedi ki: “Ya Muhammed buradan öteye bana salahiyet yok, ben buna göre yaratılmadım, bir adım daha atarsam yanarım.” Peygamberimiz “Ya Cebrail seni olduğun gibi görmek isterim.” dedi. Cebrail kanatlarını açtı, olduğu gibi göründü. Peygamber efendimiz bayıldı. Miraçta Peygamber Efendimize cennet ve cehennem mevcudiyeti de gösterildi. Mirâc'ta Hz. Allah bize namaz, Sure-i Bakara'nın son üç ayetini bir de Hz. Peygamber'in şefaatinin hediye etmiştir. Namaz gözümüzün nurudur. Allah Teâlâ'nın kullarını ihya etmek için verdiği namaz, bütün melaike-i kiramın ibadet taatinin toplanıp bir araya getirilmiş halidir. Namaz ismi altında Allah'ın kullarına bahşettiği, kendi rahmetinden başka bir şey değildir.”⁴³⁰

Mutasavvıflar namaza miracla ilgili çeşitli anlamlar yüklemişlerdir. Namazda mirâcın sırrı vardır ve namaz, kalplerin miracıdır. Namazda okunan

---

“Resûlullah bu hadisi ile Mirac gecesindeki haline işaret etmiştir. Çünkü Mirac'a ait latif halleri anlatırken Resûlullah (s.a.v): “Burak'ın geride kaldığını, benim ise yürümekte olduğumu müşahede etmiştim.” demiştir. Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 265; Serrâc, *El-Lüma'*, s. 119. Hz. Peygamber (s.a.v)'in hakka'l-yakîne ulaşmasının dile getirildiği İsra Suresi'nin ilk ayetinden sonra Hz. Musa ile ilgili ikinci ayete geçilir. İsra'dan bahsederken Hz. Musa için belirlenen yer hatırlatılır. Dolayısıyla Hz. Musa'nın “Beni göremezsin” hitabıyla karşılandığı ayetiyle, Hz. Muhammed'i Cenab-ı Hakki görmeye götüren isra ayeti birlikte düşünülürse, Hz. Musa'nın makamı ile Hz. Muhammed'in makamı arasındaki fark açıkça anlaşılır. Mirâc olayının geçtiği bir diğer süre Necm Suresidir. Necm Suresi, İsra Suresi'nden önce inmiştir. Necm Suresi'ndeki “Rabbinin en büyük ayetini gördü” (18. ayet) ifadesi daha önce gelmiştir. Yani İsra Suresi'ndeki “Ayetlerimizden bir bölümünü göstermek için” ifadesinin anlamı peygambere delil göstermek değil, peygamberin kendisini bir delil olarak kâinata göstermektir. Peygamberin kendisi en büyük ilahi bir delildir. Gece yürüyüşünün hikmeti de ona göstermekten çok, O'nu kâinata göstermeye daha uygundur. Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, c. 5, s. 117.

⁴³⁰ Kuşçuoğlu'nun Mirac Kandili sohbeti, 15.11.1998 (172 numaralı kaset); Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 115.

duaların, şekillerin hep bir anlamı vardır. Teşehhüd semavatın katlarını aşıp birçok mesafeleri geçtikten sonra vuslat mahalline ulaşmaktır. Tahiyât, Allah'a verilen selamdır.⁴³¹

Kuşçuoğlu'na göre, Allah'ın peygamberleri dışında, veli kulları da mirâc edebilir.⁴³² Rahman Suresi otuz üçüncü ayette “Ey cinler ve insanlar topluluğu, göklerin ve yerin bucaklarından geçip gitmeğe gücünüz yeterse geçin gidin. Ancak kudretle geçebilirsiniz (illâ bi-sultan, basıcı ve aşırıcı güç demektir.)” ayetini buna delil olarak gösterir.⁴³³

Kuşçuoğlu bu konuda şunları söyler: “Hazret-i Allah açık olarak buyuruyor ki, siz sultanı bulmadan, arzın çevresinden dışarı çıkmaya yeltenmeyin çıkamazsınız. Sultanın lügatte manası, basıcı aşırıcı güç demektir. Manen sultan olanlar ise, manen çıkarlar. Bunu ehli bilir. Sultan, o bahtiyarların mirâclarıdır. Şunu kesinlikle bilelim ki, peygamber efendilerimize, verilen rahmet-i ilahi, evliyaullaha da lütfedilir. Fakat aynı olmayıp ilham yolu ile, ferîdir. Bu anlamda irşada vazifelendirilmiş kişilere ilhamla evhamı ayıracak kabiliyet verilmiştir.”⁴³⁴

Kuşçuoğlu'na göre Allah için akan gözyaşları müminin mirâcıdır. “Kalbi gözyaşlarıyla suladığın zaman yaptığın duayı kâinat bilir. Bu yaşa kıyamayanlara aşk yolunda sefer haram kılınmıştır. Bazı gözyaşları vardır ki, gözünü sulandırmaktan başka bir işe yaramaz. Allah için akan gözyaşları, bir maksada istinaden değil, yalnız rıza-yi bâri için olmalı. Göz yaşla dolup kalp hissettiği zaman, benlik gider. İşte o vakit kul Allah ile konuşmuş olur. Bu hal müminin miracıdır. Gözyaşının tadı Allah'tan gayrı için akan yaşın tadına benzemez. Dilini dokunup tadına bakarsan, diğer gözyaşlarına benzemediğini daha tatlı olduğunu görürsün. Çünkü geliş kanalı dahi başkadır. Ne acıdır ne de tuzlu. Hakikat hilkatinde mutasarrıf olarak yalnız O'nu görmektir. Bu gözyaşı hidayete ulaştırır, dalalete düşürür, izzete çıkarır, zillete

⁴³¹ Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, s. 405.

⁴³² Kuşçuoğlu, 16.07.1997 tarihli (156 numaralı kaset) sohbetinde Allah'ın evliyalarının da manevi mirac yapabileceklerini dile getirir. Şah-ı Nakşibend Muhammed Bahaaddin Hazretleri'nin “Semaya doğru Rabbim ihsan etti çıkardı, yıldızların kümeleştiği yerlere gittim.” ifadesini örnek vererek Allah'ın her evliyasının şahsında böyle manevi mirâcların zuhur edebileceğini dile getirir.

⁴³³ Ayetin son bölümüne Elmalılı Hamdi Yazır, “bir sultan olmadıkça” anlamını verir. Göklerin ve yerin güçlerini mağlup edecek başka bir güç ve saltanat olmadıkça çıkamazsınız. Allah tarafından bahşedilecek bir kuvvet veya ferman olmadıkça çıkamazsınız, anlamlarını verir. Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 7, s. 105.

⁴³⁴ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 163.

indirir, ilet devamıdır. Saadet sahibi olanlara, Allah'a ibadeti ve teati kolaylaştırır.”⁴³⁵

13. RABİTA

Rabıta, bağ, ilişki, vuslat, muhabbet, rapteden anlamına gelir. Rabıtaya tasavvufta şeyhin suret ve şeklini zihinde tahayyül ve tasavvur ederek o suretten kalbe feyiz geleceğine inanmak anlamı verilir. Rabıta-i muhabbet, şeyhi severek hatırlamak, rabıta-i telebüs sıkışık zamanlarda şeyhten yardım istemek, nerede olursa olsun şeyhin imdada koşacağına inanıp “yetiş ya pir” denilmesidir.⁴³⁶ Rabıtada esas olan Allah'ın sevdiklerinin anılmasıyla, O'nun rahmetinin celbedilmek istenmesidir.⁴³⁷

Arapçada rbt kökünden türeyen rabıta ile ilgili kelimeler Kur'an'da geçiyorsa da tarikatlarda işlenen rabıta Kur'an ve hadislerde geçmez. Ancak sufiler rabıtaya delil olarak bazı ayetleri gösterirler.⁴³⁸

Rabıta ruhi davranışların bir neticesidir. Onu sadece tasavvufi bir ıstılah olarak vasıflandırmak doğru olmaz. Beşeri münasebetlerimizde rabıtanın son derece yaygın olduğunu bildiğimiz halde, onun bir terbiye usulü olarak karşımıza çıkmasında şirk kokusu hisseder, itiraz ederiz.⁴³⁹

⁴³⁵ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 26.

⁴³⁶ Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. 295; Cebecioğlu, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 507; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 289; Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s. 238 Tasavvufta veraset biçiminde intikal eden manevi yakınlık ve hısımlık bağının gerçekleşmesinden sonra, pekiştirilen sevgi ukdesi ve sağlamlaştırılan dostluk rabıtası ile hâsıl olur. Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. 38.

⁴³⁷ Rabıtada Allah'ı bırakıp, başkalarından istemek yoktur. “Ya Rasûlallah! Şu işimi gör”, demek gibi ifadeler şirktir. Ateş, Süleyman, *Toplumun Barışı için Din'in Rolü*, Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi, Sayı: 5, Mart 1998, s. 43.

⁴³⁸ Maide, 5/35; Tevbe, 9/119; İsrâ, 17/57. “O kadını (Züleyha) andolsun, ona (Yusuf'a) musallat olmayı kafasına koymuştu. Eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı, o da kadını arzulamıştı. İşte biz ondan fenalığı ve fuhşu bertaraf edelim diye burhan gönderdik. Çünkü Yusuf, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.”Yusuf, 12/24. Bu ayetin tefsirinde, “Eğer Rabbinin burhanını görmeseydi” ifadesindeki burhan şöyle açıklanmıştır. Burhandan maksat Yakup (a.s.) suretinin bir anda gözünün önünde canlanıp hayretle parmağı ağzında ona: “Aman kendine sahip ol, ondan yüz çevir.” diye hitap etmesidir. Babasının böyle gözünün önünde canlanıp kendini uyardığını gören Yusuf, toparlanmış ve bu işten sakınmıştır. Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 370.

⁴³⁹ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 135.

Kuşçuoğlu, rabıtayı anlamadan küfür olduğuna hükmedenleri eleştirir. Ona göre rabıta imanın tezahürlerinden biri olup, tasavvufun titizlikle üzerinde durduğu yegâne silahıdır.⁴⁴⁰

Günlük yaşamda sevgi, sevgilinin hayalini, güzelliğini, hal ve hareketlerini düşünerek kalbi sevgiliye bağlamak demekse, rabıta da salikin mürşidine sevgiyle gönülden bağlanmasıdır. Rabıtaya “sevgiyle bağlanmak” anlamı dışında “aynileşme” anlamı da verilir. Şöyle ki, tasavvufta hedeflenen insanın, kâmil bir insan olmasıdır. Bu düşünceyle müridin gönlüne kâmil bir model konur ki bu da şeyhidir ve mürit onunla aynileşmeye çalışır.⁴⁴¹

Kuşçuoğlu rabıtayı Allah’a layık kulların gönül kapısı, aşk mihengi, mürşide rabt olmak, iman tecellisi, kula bahşedilen rahmet terazisi anlamlarını vererek ele alır.⁴⁴²

Kuşçuoğlu’na göre “Bu dünyada âmâ ahirette âmâ”⁴⁴³ ayetini idrak etmiş kimseler rabıtanın hakikatini anlayabilir. İnsan şeytanın tahrikiyle karşılaştığı zaman, bunu kendi iradesiyle izale edemezse, Allah’ı zikrederek aczini itiraf ederek rabıta yapar. Allah’ın zati sıfatı olan “mühalefetün lil hâvadis (yarattığı hiçbir şeye benzemeyen)” ile Rabbini bir şekilde tahayyül edemeyeceğinden, rabıta ederek Allah’a iltica eder. Rabıta esasen Allah’a müracaat kastı ile Hz. Peygamber’in sureti tahayyül edilerek peygambere yapılır. Ama insanlar doğrudan peygamberle kalbi bir bağ kurmada acze düştüğü için, onun verasetini taşıyan mürşidi düşünülerek rabıta ederler. Bu anlamda rabıta aslında Allah’ın kuluna ilahi bir rahmeti olup, kulun ferahlaması için ihsan edilmiştir.⁴⁴⁴

Rabıtada esas olan samimiyettir. Samimiyetle yapılan rabıta ret olunmaz. Kişi bunun usulünü çok bilmeseyse bile samimiyetle yapılması yeterlidir. Çünkü Allah için önemli olan suret değil, sirettir. Yeter ki rabıta edilen mürşid sahte olmasın. Ne için rabıta edilmişse ilahi rahmet bu yönde zuhur eder. Dünyasını değiştiren mürşide rabıta yapılmaz. Mürşidin bir ölçüsü de kendisine rabıta yapılabilmesidir. Nefsin isteklerinde ve nahoş hadiselerde manen müdahale istenirse rabıta yapılır.

⁴⁴⁰ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 58.

⁴⁴¹ Serrac, *El-Lüma*, s. 501, 507; Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 365, 371.

⁴⁴² Kuşçuoğlu, *Metafizik I*, s. 236.

⁴⁴³ İsrâ, 17/72. Kuşçuoğlu’nun ayeti ifade ediş şeklini aynen aldık. Ayet şu şekilde tercüme edilmiştir. “Bu dünyada kör olan, ahirette de kördür. Yolca da daha sapıktır o.”

⁴⁴⁴ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 57.

Galibilerde Nakşîlerde⁴⁴⁵ olduğu gibi devamlı rabıta tavsiye edilmez. İhtiyaç hissedildikçe rabıta yapılması tavsiye edilir.⁴⁴⁶

14. MUSİKİ

Musiki konusunu anlatacağımız bu bölümde ilk olarak musiki kelimesinden kastımızın dinî musiki olduğunu ifade edelim. Dini musiki ise, ilahiler terennüm etme ve besteli dinî güfteleri söyleme manasına gelmektedir.⁴⁴⁷ İlk sufilerin bu anlamda daha ziyade semâ' kelimesini kullandıklarını da görmekteyiz.⁴⁴⁸

Kaynaklarda musiki konusu işlenirken öncelikle güzel ses ve kötü ses kavramları ele alınarak bunlarla ilgili Kur'an'dan örnekler verilir.

“O yaratmada dilediğini arttırır”⁴⁴⁹ müfessirlere göre buradaki “arttırma” ifadesi insandaki güzel yüz, güzel ses, güzel göz... gibi pek çok anlamı karşılar.⁴⁵⁰ Aynı zamanda Allah'ın dilediğine beden güzelliğine ilaveten ses güzelliği vermesi de müfessirler tarafından zikredilir.⁴⁵¹ Ruh latiftir, seslerde de bir letafet vardır. Tabiattaki her şeyde bir ses ve nağme terkibi, bestesi vardır.⁴⁵²

Hz. Dâvud peygamberler içerisinde güzel sesiyle ön plana çıkmıştır. “Zebur'u okurken öyle güzel sesle okur ve ağlardı ki onun güzel sesini dinlemek için insanlar, cinler, yırtıcı hayvanlar ve kuşlar onun yanına toplanırdı” ifadesi de kaynaklarda geçen bilgilerdendir.⁴⁵³

---

⁴⁴⁵ Rabıtaya en çok önem veren tarikat Nakşibendîlerdir. Son asır Nakşî şeyhlerinden Abdülhakim Arvasi'nin konu ile ilgili ayrı bir eseri vardır. Kara, *Tasavvuf Tarihi*, s. 240.

⁴⁴⁶ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 58; Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 237.

⁴⁴⁷ Biz çalışmamızı semâ kelimesini araştırarak ele aldık. Çünkü âlimler semâya genel anlamda “dinî musiki”, özel anlamda ise “müziğin etkisiyle dönüp coşma” anlamını vererek düşüncelerini ele almışlardır. Konuyla alakalı olarak kaleme alınmış olan Süleyman Uludağ'ın *İslam Açısından Müzik ve Semâ* eseri oldukça ayrıntılıdır.

⁴⁴⁸ Bu konuya tasavvuf klasiklerinde geniş bir şekilde yer verilmektedir. Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. s. 220-223; Serrâc, *el-Lümâ'*, s. s. 260-288; Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. s. 420-433; Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, s. s. 219-262; Gazâlî, *İhyâu'ulûmi'd-Din*, s. s. 787-835; Gazâlî, *Mükâşefetü'l-Kulûb*, s. s.570-573; Cebecioğlu, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 555; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 312; Kara, *Tasavvuf Tarihi*, s. 203; Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. s. 210-212; Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. s. 144-147

⁴⁴⁹ Fâtır, 35/1.

⁴⁵⁰ Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, c. 6, s. 144.

⁴⁵¹ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 422.

⁴⁵² Hucvirî, *Keşfu'l Mahcub*, s. 553.

⁴⁵³ Gazâlî, *İhyâu'ulûmi'd-Din*, s. 797.

Allah Teâlâ kaba ve çirkin sesleri kötöleyerek: “Seslerin en çirkinini eşeklerin sesidir.”⁴⁵⁴ buyurmuştur. Yine “Sözü dinleyip de en güzeline tabi olan kullarımı müjdele.”⁴⁵⁵ ayetinin de musikiye delalet ettiği ifade edilir. Çünkü “ehsen-i kavî” en güzeline tabi olanlar diye methedilen musiki dinleyen, semâ yapandır.

Hiz. Peygamber’in şu hadisi de konuya açıklık getirecektir: “Kur’an’ı seslerinizle güzelleştiriniz. Çünkü güzel ses Kur’an’ın güzelliğini daha da artırır.”⁴⁵⁶ Bu hadis güzel sesin faziletine delalet eder.

Bir dönem musiki söylemenin şeriata aykırı olduğuna inanılmıştır. Uzun tartışmalardan sonra musikinin (şarkı söylemenin) şeriata aykırılığı kabul edildiği takdirde Kur’an’ın tilaveti hakkında da aynı hükmün geçerli olacağı açıkça anlaşıldığından bu düşünceden vazgeçilmiştir.⁴⁵⁷

Musiki, dinin tabiatında mevcuttur. Dini vecd sanatkâranedir. Güzellik karşısında hayranlık ve teslimiyet, kutsal varlığa teslimiyet gibidir. Yaratılış sanatkâranedir. Varlık âlemi eşsiz bir sanattır. Müttekâmil bir din mensubu böyle düşünür. Allah en güzel şekilde yaratıcı ve yapıcıdır. Bütün güzelliklerin kaynağı tektir ve o Allah’tır.⁴⁵⁸

İnsan tabiatı itibariyle güzel sestten etkilenir. Hucvirî bu konuda “sesler, nağmeler ve çalgı hoş değildir, diyen bir kimse mutlaka ya yalan söylemiştir ya münafıklık etmiştir ya da hislerini kaybetmiştir”⁴⁵⁹ diyerek bu konudaki düşüncesini dile getirir. Gazalî, “insana haz veren ve bir ahenk içinde çıkan nağmeler, kalplerde saklı olan güzellikleri ya da kötülükleri meydana çıkarır. Bütün bardaklar içlerinde olan şeyleri gösterdikleri gibi musiki de bir kişinin kalbinde iyilik ve kötülükten yana ne varsa onu açığa çıkarır” demiştir.⁴⁶⁰

Neşeli zamanlarda neşeyi ve sevinci arttırmak için musiki çalınır. Bayramlar, doğum günleri, sünnet cemiyetleri, hafızlık cemiyetleri, düğünler, gurbetten yeni dönen insanlar için musiki eserleri ve şarkılar söylenir. Neşe ve sevincin açığa vurulması için bunlar doğaldır. Hiz. Peygamber’in Mekke’den

---

⁴⁵⁴ Lokman, 31/19.

⁴⁵⁵ Zümer, 39/18. Bunun yanında şu ayetlerinde musikiye delalet ettiği ifade edilmiştir. Rum, 30/15; Gaşıye, 88/17; Â’raf, 7/32; Â’raf, 7/157.

⁴⁵⁶ Buharî, Tevhid, s. 52.

⁴⁵⁷ Üçok, Bahriye, *İslam’da Müzik Üzerine*, AÜİF Dergisi, c:14, 1966, s. 86.

⁴⁵⁸ Sezen, Yümni, *Sosyoloji Açısından Din*, MÜİFV Yay., İstanbul, 1988, s. 120.

⁴⁵⁹ Hucvirî, *Keşfu’l Mahcub*, s. 554.

⁴⁶⁰ Gazalî, *İhyâu’ulûmi’-d-Din*, s. 789.

Medine'ye hicret ettikleri zaman, kadınların dam başlarına çıkıp, def çalmaları sesli olarak şiir söylemeleri de insanların sevinçlerini farklı şekillerde gösterdiklerinin delilidir.⁴⁶¹

Yine konuyla alakalı olarak şu hadisi zikredebiliriz: “Hz. Âişe (r.a.) ensardan bir yakınına evlendirmişti. Resûlullah (s.a.v.) geldi ve: Kızı kocasına gönderdiniz mi? diye sordu. Hz. Âişe: Evet, dedi. Resûlullah: Türkü söyleyecek birini gönderdiniz mi? diye sordu. Hz. Âişe: Hayır, dedi. Resûlullah (s.a.v.) Ensar şarkı ve türküyü sever, keşke: ‘Size geldik, size geldik, bizi selamlayınız ki, sizi selamlayalım’, türküsünü söylemek için bir mugannî gönderseydiniz, buyurdu (nikâhı def çalarak ilan ediniz).”⁴⁶²

Müziğin helal olduğunu savunanlar olduğu gibi haram olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bunu Kur'an'daki ayetleri kendi düşüncelerine göre yorumlayarak, temellendirmek istemişlerdir. Biz çalışmamızda helallik veya haramlık noktasında konuyu ele almadık. Sadece helal olduğuna inanların ortak düşüncelerini ele almaya çalıştık. Çünkü bu konuda mezheplere ve tarikatlara göre farklı anlayışlar geliştirilmiştir.⁴⁶³

Bu anlamda tarikat şeyhlerden hiç biri müritler için musikiyi sınırsız mubah görmemiş ancak bir sınıra kadar izin vermişlerdir. Onlara göre, “marifet sahiplerinin musiki söylemeleri ve yapmaları mubahtır. Çünkü Allah'a kavuşanlara musiki hiçbir halde kötü bir tesir icra etmez. Ebu Osman el-Mağribi şöyle söylemiştir: “Yalnızlık ve semâ (musiki), ancak Rabbanî âlim için doğrudur.”⁴⁶⁴ Avâmın musiki dinlemesinin değeri yoktur. Çünkü nefsanî duyguların gereği olarak musiki dinlerler. Onların halleri develerin durumuna benzer. Bir şarkı söyleyince develerin hareketlendiği, hızlandığı gibi onlarda hareketlenir, hızlanır.”⁴⁶⁵

---

⁴⁶¹ Kadınlar o zaman şu şiiri okumuşlardır: “Ay bizim üzerimize, Seniyyetul-Vedâdan doğdu. Allah'a davet eden bir davetçi bulunduğu müddetçe şükretmek bizim üzerimize vaciptir.” Gazalî, İhyâ'ulûmi'd-Din, s. 809.

⁴⁶² Buharî, Nikâh, s. 63. Kuşçuoğlu, ihvanının düğünlerde çalgı çalınması hakkında sordukları sorulara zikrettiğimiz hadisi ve bir önceki paragrafta ele aldığımız mevzuları anlatır. Ona göre, meşru ölçüler içerisinde ve kadın-erkek karışmadan düğünlerde, sevinçli zamanlarda hadiste ifade edildiği gibi benzeri uygulamalar yapılabilir.

⁴⁶³ Konuyla alakalı olarak kaleme alınmış olan Süleyman Uludağ'ın *İslam Açısından Müzik ve Semâ* eseri oldukça ayrıntılıdır. Eserde Kur'an ve hadisten örnekler verilerek müziğin haram veya helal olduğuna inanların düşüncelerine yer verilmiştir. Bunun yanında tasavvuf klasiklerine de başvuru eser, bu sahadaki önemli başvuru kitaplarından biridir.

⁴⁶⁴ Sülemî, *Sülemî'nin Risaleleri*, s. 73.

⁴⁶⁵ Sülemî, *Sülemî'nin Risaleleri*, s. 28.

Nakşibendîlik istisna edilirse, tasavvuf tarihi incelendiği zaman, çoğu tarikatların ayin ve zikir usullerinde edebiyat ve özellikle de musiki ile sıkı bir ilişki olduğu görülür. Başta Mevlevilik olmak üzere Kalenderîlik ve Bektaşilik ayinlerinde musikinın kullanıldığı görülmektedir. Mevlevî, Bektaşî, Kalenderî tekkeleri musiki ocakları olmuştur.⁴⁶⁶

Bu anlamda Anadolu coğrafyasını aşmış üne sahip Mevlana'nın aşkın, musikinın ve raksın sembolü olduğunu söyleyebiliriz. Mesnevi'sinde ve Divan-ı Kebir'inde musikiyi, aşkı ve semâyı methetmiştir. Müzik aleti olarak Rebab çalmış. Musiki onu coşturup semâyâ sevk edermiş. Bir gün kuyumcular çarşısından geçerken bir ustanın örs üzerinde dövmekte olduğu maden parçasından çıkan sestene coşup semâyâ başlamış. Bundan dolayı musikiye, semâyâ haram gözle bakanlara hakimane cevaplar vererek onları yumuşatmıştır.⁴⁶⁷

Sufiler bir eğitim aracı olarak da musikiden istifade etmişlerdir. Bu anlamda kulak ve göz birlikte değerlendirildiğinde ikisi de insan için yüksek duyu organları olarak kabul edilir. Nazar, bir göz iletişimi iken, musiki de bir kulak iletişimi olup ikisinin de ulaşmak istediği hedef kalptir. Yani mutasavvıflar musiki ile gönüllere "Elest bezmi" ni hatırlatmaya çalışırlar.⁴⁶⁸

Sufilerin Kur'an, kaside, zikir ve zikir içinde söylenen nağmeleri dinlemekteki maksatları işte bu ilk ikrara (elest bezmi) dönmektir. Yoksa keyiflenmek değildir. Çünkü ses ve nağmelerin kaybolduğu sırada bile onlarda bir

⁴⁶⁶ Ocak, Ahmet Yaşar, *Kalenderîlik*, s. 217.

⁴⁶⁷ Çiftçi, Cemil, *Tasavvuf Kitabı*, Halil Can, "Tasavvuf Musikisi", Kitapevi, İstanbul, 2003, s. 466. Semâ ile ilgili ilginç bir öykü şu şekildedir: "Şeyh dedi ki: Halife, semâyı yasak etti. Bu yasak dervişin içinde bir düğüm oldu. Hastalandı; onu çok uzman bir hekime götürdüler; nabzını tuttu ondaki hastalığın sebeplerini araştırdı. Okuduğu ve bildiği hastalıklardan hiçbirine benzemiyordu. Derviş öldü, doktor dervişin mezarını açtı, göğsünü yardı, içindeki sert düğümü dışarı çıkardı, sertlik tıpkı akik taşı gibi olmuştu. Hekim, bu akiği, yoksul bir zamanında satmıştı. Elden ele dolaştıktan sonra Halifeye kadar dayandı. Halife bunu yüzük taşı yaptırdı. Bir gün bir semâ âleminde aşağı bakarken elbisesinin kan içinde olduğunu gördü. Kendini yokladı, hiçbir yara izi göremedi. Elini yüzüğüne götürdü, yüzüğün kaşısı eriyip akmıştı. Bunu satanları aradılar, birer birer hekime kadar ulaştılar. Hekim de geçen hikâyeyi anlattı. 'Bir yerde yer yer sızmış kanlar görürsen, bil ki benim gözümünden damlamıştır.'" Şems-i Tebrizî, Mevlâna, *Makâlât (Konuşmalar) Aşkname*, haz. Mümin Semerci, Kitapmatik Yay., Konya, 2010, s. 252.

⁴⁶⁸ Serrâc, *el-Lümâ'*, s. 454, 510. Elest bezmi olarak ifade edilen A'raf suresi 172. ayettir. "Ben sizin Rabbiniz değil miyim? diye onları kendilerine şahit tutmuştu. 'Evet, (buna) şahidiz!' dediler." İnsanlar bu ilahi hitabı işittikleri zaman, bu hitap onların ruhlarının derinliklerinde gömülüp kalmıştı. İnsanlar musiki ve zikri duyduklarında, sırlarında saklı olan o ilahi hitap açığa çıkar ve onlar da bunu dinleyerek coşarlar. Nitekim ayette ifade edildiği gibi insanlar akıllarında gizli bulunan şeyi Hak haber verdiği zaman onu hemen tasdik ederler. Dünyada tevhide davet edilen o ezeli ikrarı hatırlayarak Hakk'ın haber verdiğini tasdik eder, musiki o ilahi hitabın hatırlanmasına vesiledir. Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. 221; Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 424.

heyecan ve vecd vardır. Ses ve nağmeler devam ettikçe sufilerin içlerindeki sükûnet ve sessizlik kaybolmaz. Sufilerin dinledikleri şeylerden amaçları, vecd ve zikir olarak kalblerinde bulunanlarla, dinledikleri arasında kalben bir birlikteliğin yaşanması, bunun neticesinde de dini aşk ve şevklerini arttırmaları gerçeği yatar.⁴⁶⁹

Yani müzik ile ruh arasında bir bağlantı vardır. İbn-i Haldun'a göre, "müzik gibi dokunulup tutulamayan şeylerden alınan zevk, o şeylerde ruh tarafından bir uygunluğun algılanıp idrak edilmesindedir. Dokunulup tutulan şeylerden ise ancak bir keyfiyet idrak edilir. Eğer algılanıp idrak edilen şey, algılayanla bir uyum ve uygunluk taşıyorsa zevk, olumsuzluk ve iticilik taşıyorsa eziyet verir. Örneğin yemekteki (zevk verici) uygunluk, yemeğin damak tadına uymasındır."⁴⁷⁰

Sühreverdî ise bu konuda şunları söyler: "Ruhun, güzel nağmelerden lezzet alması; onun, ruhani âlemin güzellik ve cemalin aslının toplandığı yer olmasındandır. Varlık âlemindeki suret ve şekillerde görülen tenasüp ve güzellik, ruhani âlemin bir mirası ve yansımasıdır. Kâinattaki tenasüp, kavli ve fiili güzelliklerle, daha güzel bir durum arz etmektedir."⁴⁷¹

Cüneyd Bağdadî şöyle demiştir: "Rahmet üç yerde şu sufi grubunun üzerine iner: Yemek yerken. Çünkü onlar ancak ihtiyaç anında yerler. İlim müzakere ederken. Çünkü onlar ancak siddıklar makamında konuşurlar. Bir de semâ anında. Çünkü onlar aşk ile dinler (ilahi, kaside ve şiirleri) ve Hakk'a şahit olurlar."⁴⁷²

Sadi Şirazi'nin "Musikiden anlamayan duygusuzla sakın nasihat etme"⁴⁷³ sözü de musikinin insan tabiatındaki önemini gösteren sözlerden biridir. Onu tabiat itibariyle dinleyen kimseler tabiatın inceliği ile onun inceliğine ulaşırlar. Çünkü musiki insana gönül hoşluğu ve ferahlığı verdiği gibi mizacının da bu yönde gelişmesine sebep olur. Kişi kendisine verilen nasihatleri dinlediği gibi iyi ve güzel amellerinde kendisinde oluşmasına sebep olur.

Genel anlamda musiki, özel anlamda dini musiki insan ruhunu etkiler. Bu etki kişinin ruh durumuna göre çeşitli şekillerde tezahür edebilir. Kalpte iyi ve güzel duyguları canlandırdığı gibi kötü ve nefsanî duyguları da canlandırabilir. Bu,

⁴⁶⁹ Serrâc, *el-Lümâ'*, s. 286.

⁴⁷⁰ İbn-i Haldun, *Mukaddime*, c.2, s. 591

⁴⁷¹ Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, s. 245.

⁴⁷² Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, s. 223; Serrâc, *el-Lüma'*, s. 188; Gazâli, *Mükâşefetü'l-Kulûb Kalplerin Keşfi*, s. 572; Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. 222.

⁴⁷³ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 100.

musikinın helallik ve haramlığına hükmetmede bir ölçü olarak görülemez. Çünkü musiki, kişiden kişiye değişen ruh hallerinin ve çeşitli duyguların bir tezahürü olarak ortaya çıkar. Bu anlamda tasavvufu bir ruh ve gönül ilmi olarak ele aldığımızda musiki ile olan birlikteliğini görmezden gelemeyiz.

Galibiler zikir törenlerinde, musiki aletleri eşliğinde zikir yaparlar. Musiki aletleri içerisinde kudüm, mazhar ve ney vardır. Kuşçuoğlu'na göre “Zikir, müminin düğünüdür. Düğüne giderken çalgı olur. Zikirde ritim ve düzen için musiki aletleri kullanılır.”⁴⁷⁴ Musiki, dini his ve heyecanı uyandırıp coşturduğu gibi, insanın Allah'a daha çok yaklaşmasına da sebep olur. Zikirde söylenen esmaların daha düzenli ve coşkulu olabilmesi için ilahiler musiki aletleri eşliğinde söylenir.

Kuşçuoğlu'nun kitaplarında musiki ile ilgili pek fazla bilgiye rastlayamadık. Ama Galibi zikir meclislerinde musiki aletlerinin olması ve diğer tarikatlardan bu yönleriyle ayrılıyor olmaları musiki konusunu ele almamızı gerektirdi. Galibi zikirlerinin uygulama alanına baktığımızda, erkeklerin ve bayanların ayrı ayrı zamanlarda yaptıkları zikir meclislerinde başta def olmak üzere çeşitli musiki aletleri kullanıldıklarını gözlemledik.

15. GÖNÜL

Kalbin Türkçe karşılığına gönül denir. Kalbe bir şeyin merkezi, özü, bir şeyin altını üstüne getirmek anlamı verilir. Kalbe nefs-i natika, ruh, can, insanın mahiyeti ve Allah'ın tecelli ettiği yer manaları da verilir. Kur'an'da genelde idrak ve anlama merkezi, düşünme ve kavrama gücü anlamında yaklaşık 140 yerde geçmektedir.⁴⁷⁵

⁴⁷⁴ “Açık Seçik Programı”, Kanal 6 (29.05.1994).

⁴⁷⁵ Serrâc, *El-Lüma'*, s. 556; El-Hakîm, *İbnü'l Arabî Sözlüğü*, s. 399; el-Paşa, Hacı Reşid, *Tasavvuf Tarikatlar Silsilesi ve İslam Ahlakı*, Salah Bilici Kitapevi Yayınları, İstanbul, 1965, s. 37; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 232. Kalbin başka anlamları İbn Arabî'de şu şekilde zikredilir: keşif ve ilham mahalli, ilahi genişlik mahalli (Beyt-i Atik=Beyt-i Mamur) anlamında, iyilik ve kötülüklerin defteri anlamında, tecelli aynası anlamında, kalp gözü anlamındadır. “Kalp çevirmek, döndürmek anlamında değerlendirildiğinde manevi olarak, tıpkı sürekli dönen ve tarayan bir radar gibidir. Dünyada hiçbir şeye sabitlenmez ve bağlanmaz, daima kutsalı arar.” Sayar, Kemal, *Sufi Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul, 2010, s. 100.

“Allah dilediği kimseyi şaşkırtır ve kendisine kalbi ile yöneleni hidayete erdirir.”⁴⁷⁶

“Gerçek şu ki, kör olan gözler değil, göğüslerdeki kalplerdir.”⁴⁷⁷

“Allah mal ve bedenlerinize değil, kalplerinize bakar.”⁴⁷⁸

Sufilerin başlangıçta anlama ve idrak manasında kullandığı “kalp” daha sonraları daha bir derinlik kazanarak “gönül” anlamında kullanılır olmuştur. Tasavvuf bir gönül terbiyesidir. Tasavvufun gayesi, insanı kalbî yönde eğiterek kemal derecesine ulaştırmaktır.⁴⁷⁹ Sufilere göre gönül aynı zamanda keşf ve ilham merkezidir. Çünkü gönül Hakk’ın tecelligâhıdır. Kul, Allah Teâlâ ile yakınlığı buradan kurar. Böyle bir gönül de Allah nazarında “beytullah” olur.⁴⁸⁰

Bir kudsî hadiste şöyle ifade edilir: “Ben yerlere, göklere sığmam; ancak mümin kululumun kalbine sığarım.”⁴⁸¹ Yani en yüksek makamda olan kişinin kalbi, sonsuz bir genişlik ve kuşatıcılıkla dolar. Hatta bu kuşatıcılık o dereceye varır ki, manevi organ olan kalp, Hakk’ı bile ihtiva edebilir ya da kuşatabilir.⁴⁸²

Tasavvufta gönüle geniş anlamlar verilir. Tasavvufta gönül, bir simge olup karşılığı sezgidir. Gönül, ilahi ışığın tahtıdır ve ilahi bilgiye onunla ulaşılabilir. Gönül, huzursuz ruhu, hakikat okyanusuna taşıyan ırmaktır.⁴⁸³

Kuşçuoğlu, gönül hakkında şunları söyler: “Kur’an baştan aşağı sevgiyi anlatır. İnsan, seviyorsa insandır. İnsanı tanımadan Allah tanınmaz. Gönül, irfan mektepli yüce insanların, hakikatleri tahsil üniversitesidir. Gerçek ilim, Allah’ı bildiren gönül ilmidir. Seçeneğin gönül olursa, rahmete giden yolu kısaltmış olursun. Kalp ne zaman sevgi ile donanırsa, o zaman ismi gönül olur. Sevgi olmazsa, gönül ne işe yarar? Gönül olmazsa, sevgi nereye konur? Gönül, sevginin durağıdır.”⁴⁸⁴

⁴⁷⁶ Ra’d, 13/27.

⁴⁷⁷ Hac, 22/46.

⁴⁷⁸ Müslim, Birr, 10; İbn Mace, Zühd, 9.

⁴⁷⁹ Serrâc, El-Lüma’, s. 557; Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s. 18.

⁴⁸⁰ Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 421.

⁴⁸¹ Aclûnî, *Keşf’l-hafâ*, c. II, s. 195.

⁴⁸² Izutsu, *İslam Mistik Düşüncesi Üzerine Makaleler*, s. 178.

⁴⁸³ Gönülün iletişim içinde olduğu ruh ve nefis kavramları vardır. Ruh ile nefis kalbi ele geçirmek için sürekli savaş halindedir. Bu sebeple kulun kalbi biri nefse, diğeri ruha bakan iki yüze sahiptir. Kalp nefse bakan yönüyle nefsin isteklerine boyun eğer; ruha bakan yönüyle de ondan manevi yardım alır. Sühreverdî, *Avârifü’l-Meârif*, s. 104; Sayar, Kemal, “*Geçmişin Bilgeliği Bugünün Psikoterapileriyle Buluşabilir mi?*” *Sufî Psikolojisi*, s. 22.

⁴⁸⁴ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 25; Kuşçuoğlu, Hz. Kur’an’da *Tesettür, Hicap ve Edep*, s. 180; Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 11.

İnsanı Allah'a ulaştıran kalptir. Allah, insanın gönlünü kozmik makinenin bir parçası yapmıştır. Bu sebeple ilahi hakikatler akıldan kalbe değil, kalpten akıla doğru gider. Allah'ın varlığını hisseden kalptir. Akıl ise tam olarak Allah'ın varlığını ispata muktedir olmadığı gibi, inkâra da yeterli değildir. Gönlün Allah ile kuracağı bağda ise muhabbet önemlidir. Muhabbetsiz kalp, cilalı ve insanlık kirlerinden temiz ve tasfiye edilmiş olmaz. Bu noktada insan gönlüne verilebilecek en önemli görev, onu Allah'ın adlarını tekrarlamaya yöneltmek ve böylece ilahi olanla iletişim kurmanın yollarını aramaktır.⁴⁸⁵

Zikirle temizlenen kalp Kuşçuoğlu'nun ifadesiyle arş-ı âlâ olur. Gönlün kemale ermesi tasavvufla ve Allah'ın isimlerinin nihayetsiz zikredilmesiyle gerçekleşir. Ona göre, "Gönül gözü, gönle rapt olunca, gönül yolunu samimiyetle bulur. Gerçek şeriat, marifet, hakikat bu ilahi karargâhta yaşanır. O vakit gönle bağlı kalp, arş-ı âlâ olur."⁴⁸⁶ İnsanları hayvanlardan ayıran fark gönüldür. Gönül yaratımını bilmesi için yalnız insana bahşedilmiş bir rahmettir. İlahi aşkın mekânı, yaratılışın sırrıdır.⁴⁸⁷

Muhammed İkbâl'e ait olan şu söz Kuşçuoğlu'nun eserlerinin pek çok yerinde geçmektedir. "İlmi toplayıp yığmışsın, gönlü ihmal etmişsin. O kaybettiğin servete acıyorum."⁴⁸⁸

Kuşçuoğlu, gönülden yapılan duaların karşılıksız kalmayacağına inanır. Ona göre, "kalbi gözyaşlarıyla suladığın zaman yaptığın duayı Allah bilir. Bu yaşa Allah yolunda kıyamayanlara, aşk yolunda yolculuk haram kılınmıştır. Bazı gözyaşları vardır ki gözü sulandırmaktan başka bir işe yaramaz. Allah için akan gözyaşları bir maksada istinaden değil, yalnız rıza-i bâri için olmalıdır. Göz yaşla dolup, kalp hissettiği zaman benlik gider. İşte o vakit, Allah ile kul konuşmuş olur."⁴⁸⁹

Manevi yüceliğe sebep olan pek çok şairin şiirinin konusunu gönül oluşturur. Gönül penceresini aralayan Hacı Bayram-ı Veli "Gönül Şehri" adlı şiirinde gönlü şöyle anlatır:

"Çalabım bir şâr yaratmış,

⁴⁸⁵ Mardin, Şerif, *Bediüzzaman Said Nursi Olayı*, İletişim Yay., İstanbul, 1992, s. 295; Paşa, *Tasavvuf Tarikatlar Silsilesi ve İslam Ahlakı*, s. 46; Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 51

⁴⁸⁶ Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 1

⁴⁸⁷ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 34.

⁴⁸⁸ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 138.

⁴⁸⁹ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 24.

İki cihan âresinde (arasında)

Bakıcak dîdar görünür,

Ol şârın kenâresinde.”⁴⁹⁰

Sufiler gönül kırmamaya ve kendi gönüllerinin kırılmamasına özellikle dikkat ederler. Bu konuda oluşturulmuş oldukça zengin bir muhteva vardır. Allah’ın kırık kalplerle birlikte olduğu inancından dolayı⁴⁹¹ galip, kimsesiz, mazlum insanlara karşı ayrı bir şefkat ve merhamet gösterilir.

Tasavvuf, bir gönül ilmidir. Yunus’un dizelerinde gönül, tasavvufi ahlakın en güzel ifadelerinden birini bulur.

“Aksakallı bir koca hiç bilmez kim hâl nice,

Emek vermesin hacca bir gönül yıkar ise.

Gönül Çalab’ın tahtı Çalap gönüle bahdı,

Dört Kitabın manası budur eğer var ise.”⁴⁹²

İbadet, insanı hakikate ulaştıran bir amaç olmayıp araçtır. Amaç, gerçek insan (insan-ı kâmil) olma yolunda ilerlemek ve olgunlaşabilmektir. İşte gönül burada devreye girer. Çünkü insanın Allah (c.c.) ve kullar ile kurduğu bağda, ibadetteki şekilden uzaklaşıp öze, hakikate ulaşmasına zemin hazırlayan iletişim kanalı gönüldür. Gönül, Allah’ın nazar ettiği ve ilahi bilginin ulaştığı mekândır.

---

⁴⁹⁰Şiirin anlamı şu şekildedir: “Allah bir gönül yaratmış, iki cihan arasında. Gönül Allah’ın nazargâhidir. O şehrin kenarından da baksan didar görürsün.” Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 284.

⁴⁹¹Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 18; Kuşçuoğlu, 2002 tarihli Ramazan Bayramı sohbetinde Musa ile çobanın öyküsünü anlatır. Öykü şöyledir: “Çoban inandığı varlığa münacat ederek şöyle yalvarmaktadır: ‘Ya Rabbi, ayrılığın tahammülüm kalmadı, gel. Sana kara keçinin sütünden süt içireyim. Gel bitini kırayım, gel çamaşırını yıkayayım, şu dallara da asayım da kurutayım, gel dizimde yatırırım da seni uyutayım.’ Bilmiyor peygamber efendilerimize gelen şeriattan habersiz. Bu esnada Musa (a.s.) geçiyordu. Dedi ki: ‘Sen kime hitap ediyorsun? Köyün kâhyasını mı çağırıyorsun, Hazret-i Allah’a böyle hitap olur mu?’ ‘Günah mı işledim ya Mûsa?’ Ağlayarak, ‘bilemedim, dilim kurusun, bundan sonra söylemem.’ Musa (a.s.), Kelimullah’tı, Hazret-i Allah’la konuşurdu. Konuşur mu Allah, ya ya. Allah cümleye ihsan etsin. Kim dedi konuşmaz diye olur mu öyle şey. Sana kim öğretti konuşmayı. Hazret-i Allah Musa (a.s.)’ı azarladı dedi ki, ‘Ya Musa, biz seni âşık ile mâşuğun arasını açsın diye mi gönderdik. Âşıklarımı bırak nasıl inandıysa. Yok, bir şey duymadı, görmedi zavallı.’ Öyle acı ithamlarda peygamberini azarladı ki Hazret-i Allah. Geldi, özür dilemek için de bulamadı yerinde. Sonra buldu. Dedi ki: ‘Affet beni, özür dilerim. Bildiğin gibi yap.’ Çoban dedi ki: ‘Ya Musa, hiç özür dilemeye lüzum yok. Allah senden razı olsun.’ Şaşırdı yine Hazret-i Musa. ‘Niye?’ dedi. ‘Sen, bana, öyle bir kırbaç vurdun ki, ben kendimi yedi kat semavatta huzûr-ı ilâhîde buldum, Hazret-i Allah’ın seni nasıl itham ettiğini azarladığımı duydum, gördüm. Bana o kırbacı vurmasaydın ben, nereden gidecektim oraya.’”

⁴⁹² Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 297.

16. RIZIK

Rızık, genel anlamda yaratılana tahsis edilen ilahi nimet demektir. Bu nimet mutlaka yaratılana ulaşır. Çünkü rızık veren sadece Allah'tır. Rızık, Allah'ın ihsanıdır. Allah'ın isimlerinden biri de "Rezzak" rızık verendir.⁴⁹³

"Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızıkı Allah'a âit olmasın."⁴⁹⁴

Rızıkın sebebi konusunda insanlar çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazıları insanın zorlanması, bazıları da kulun takvasıdan dolayı rızıkın verildiğini düşünmüştür. Allah katındaki ilme göre rızıkın sebebi yaratılıştır.⁴⁹⁵ Allah rızık konusunda mümin, kâfir ayrımı yapmaz.⁴⁹⁶

Rızık Allah'ın elinde olup, insanın çalışarak gösterdiği gayretle elde edilir. Allah, hiçbir mahlûkatını rıziksız yaratmamıştır. Tembelin, çalışmayanın da rızıkını Allah verir. Ama rızık alan vakarsızca, yüzüsu döker alır.⁴⁹⁷

Rızıkta iman, imanın zirvesidir. Kuşçuoğlu diğer mutasavvıflar gibi imanın yetmiş iki şubesi bahseder. Başta Allah'ı birlemek, tevhitir. Zirvesi ise rızık imandır. Rızıkta iman, kula diğer imanî meselelerden daha zor gelir. Çünkü imanlı insanların bile günlük yaşantılarında rızık endişesine düştükleri görülmektedir. Kuşçuoğlu, rızıkla ilgili şu şiiri zikreder:

"Bir kapuyu bend ederse, bin kapı eyler küşad,
Hazret-i Allah, efendi! Fatihü'l-ebvab'tır.
Zannetme ki, Razzak-ı âlem şah-ı darâdan gelir,

⁴⁹³ Hakîm, *İbnü'l Arabî Sözlüğü*, s. 535; Schimmel, *İslam'ın Mistik Boyutları*, s. 134.

⁴⁹⁴ Hûd, 11/6. Rızıkla ilgili bkz. Bakara, 2/22, 57, 212, 254; Âl-i İmrân, 3/27, 36, 37, 88, 114, 160; Ra'd, 13/26; Sebe, 34/24; Zâriyât, 51/58.

⁴⁹⁵ Rûm, 30/40.

⁴⁹⁶ Serrâc, *el-Lüma'*, s. 228. "Bâyezîd anlatır: Âlimlerden birinin yanında bir müridi hayırla anıp övdüm. O âlim bana: 'O zâtın geçimi nereden?' diye sordu. Ben şu karşılığı verdim: 'Benim onun Hâlık'ından şüphem yok ki rızıkında (rızık vericisinden) olsun' Âlim mahcup oldu ve gitti." Serrâc, aynı yer.

⁴⁹⁷ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 118. Kuşçuoğlu çalışmadan kazanılan rızık anlatmak için şu hikâyeyi anlatır: "Adam, ormanda kötürüm bir tilki gördü. Acaba tilkinin rızık nasıl verilecek diye merak etti. Bir ağaca çıktı. Tilkinin bulunduğu yerin gerisinde, bir aslan avını yakaladı, parçaladı ve yedi. Doyduktan sonra oradan uzaklaştı. Tilki sürünerek aslanın artıklarının olduğu yere gitti, artıkları yedi. Ağacın üzerindeki adam, bunu kendine örnek aldı. Tembelligi de vardı. Cenab-ı Hakk'a niyaz etti: '-Kötürüm tilkinin rızıkını bile ayağına gönderen Rabbim, benim de rızıkımı tilkiye gönderdiğin kolaylıkla göndermeni istiyorum', diye iltica etti. Hafiften bir ses duydu. 'Ey kötürüm tilkiye imrenip tanzim-i ilahinin dışında rızıkını arayan! Say-ı gayretini sarf etmeden başkalarının sırtından geçineceğine, sağlam olduğun halde kötürüm tilki gibi rızıkını zilletle bekleyeceğine, aslan gibi avını avla. Kötürüm tilkiler senin avının artıklarından yesin.'" Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 119.

İlla nan-ı kasemnâdan gelir.”⁴⁹⁸

“Rızık, kula bir vesileyle gelir. Vesileye tevessül emir ve tertibi ilahidir. Kişi elinden gelen gayreti gösterdikten sonra rızıkı Allah’tan istemelidir. Sabır ve tevekkül ile yaratana sığınmalıdır.⁴⁹⁹ Böyle inanmak imanın zirvesi olup, ibadettir. Peygamberin buyurduğu gibi “Rızık da ecel gibidir; nerede olursan ol, seni bulur.” Kul iradesini kullanıp sebeplere dayanmalıdır. Dayandığı sebepler de ilahi iradeye uygun olmalıdır.”⁵⁰⁰

Kul elinden gelen gayreti gösterdikten, tevekkül ettikten sonra rızıkını Allah’tan beklemelidir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Siz Allah’a gerçek anlamda tevekkül etmiş olsaydınız, Allah kuşları rızıklandığı gibi sizleri de rızıklandırır. Nitekim kuşlar sabahleyin yuvalarından aç çıkarlar da akşamleyin yuvalarına tok olarak dönerler.”⁵⁰¹

Mutasavvıfların geneli kulun rızıkını kazanması için gayret sarf etmesi gerektiğine inanır. Bununla beraber kul rızık peşinde koştuğu gibi, rızıkta kulun peşinde koşar.⁵⁰² Abdulkadir Geylani de rızık konusunda endişelenmemek gerektiğini söyler ve şöyle devam eder: “Rızıkını dert etme. Senin rızık peşinde koşmandan, onu istemenden daha çok, o senin peşinde koşar. Bugünün rızıkını bulduğun zaman, yarınkini dert edinme. Sen ânınla meşgul ol. Sen Allah (c.c)’ı gerçek manada tanımış olsaydın; rızık dert edinmeyi bırakır kendini tamamen ona verirdin. Allah (c.c.)’ın azameti, büyüklüğü senin ondan bir şey istemeni engellerdi.”⁵⁰³

Kuşçuoğlu, sadece kişinin kendinin değil bakmakla yükümlü olduğu ailesinin rızıkının da Allah tarafından noksansız olarak verildiğini ifade eder. Öyle ki, evdeki hayvanların rızık bile gönderilir. Bu yüzden hayvanların rızıkları geçim

---

⁴⁹⁸ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 120. Şiirin anlamı şu şekildedir: Allah bir kapıyı kapatır ise çok kapılar açar. Rızık kapısı açmak Allah’a mahsustur. Yanlış zanna kapılma, rızık İnan şahından gelmez. Yalnız Allah’tan gelir.

⁴⁹⁹ Kuşçuoğlu sabır konusunda şunları söyler: “Sabır, imanın ürünüdür. Sabırsız insan ibadet de, taat da yapamaz. Nefsin zararlı isteklerine karşı yegâne silah, sabırdır. Sabırda zafer vardır. Sabırlı kişi, kalbi Allah’a karşı saygı ile ürperen, ilahi emirlere uygun hareket edendir. Bu tür kulların duaları umumiyetle müstecaptır, reddedilmez. Sabırsız nefis, Allah’tan kaçır, siz onu bir yere bağlayınız. İşte bu türlü bağlanmakta ayrıca rahmettir. Gerçek özgürlük de budur”. Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 30, 223.

⁵⁰⁰ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 121.

⁵⁰¹ İbn Mâce, *Zühd*, 14.

⁵⁰² Serrâc, *El-Lüma’*, s. 228.

⁵⁰³ Geylani, *Abdülkadîr, Fethu’r Rabbânî*, s. 100.

kaygısıyla dahi olsa azaltılmamalıdır. Bunun gibi zamanla aile içerisinde birey sayısının azalmasıyla bereketin azaldığı düşünülse de hane halkının sayısı kadar eve rızık gönderilir.⁵⁰⁴

İslam inancında “İnsanın nasibinde ne varsa ancak onu alır.” bu yiyecek olur, mutluluk olur ya da ölüm olur.⁵⁰⁵ Dolayısıyla nasip ile rızık arasında bir birliktelik vardır ki ikisini de veren Allah’tır. Bununla beraber rızık sadece maddi boyutu olmayıp, manevi boyutu da vardır. Maddi rızık, yeme, içmede olduğu gibi cisme aitken; manevi rızık ilim, hikmet gibi ruha ait olanlardır.⁵⁰⁶

Kuşçuoğlu da rızık sadece kulun maddi anlamda ihtiyacı olan şeylerin karşılanması olarak ele almaz. Allah’ın kuluna verdiği manevi ilimler, manevi ihtiyaçlar da birer rızıktır. Ona göre “Allah’ın rızıkından yeyin”⁵⁰⁷ ayetindeki rızık, ekmek değil; marifet ve hikmettir. Kul, bunu aklı ile ölçemez. Allah’tan gelen her türlü manevi gıdalar kulun ihtiyacını gideren birer rızıktır.⁵⁰⁸

Kuşçuoğlu, kitaplarında ele aldığı pek çok konuda kullandığı şu ikiliği rızık konusunda da kullanır.

Her ne kılmışsa adalettir, Cenâb-ı Kibriyâ;

Her kazâya, her belâyâ kıl rızâ Allah kerim.⁵⁰⁹

Ona göre kul kendine düşeni yaptıktan sonra Allah’ın emrine razı olmalıdır. Bu rıza sadece rızık elde etme noktasında olmayıp hayatın genelini ilgilendiren pek çok konuyu kapsar.

Halk arasında yaygın bir ifade olan “Allah, az verip gezdirmesin; çok verip azdırmasın” ifadesinin haklılığına dikkat çeken Kuşçuoğlu, bu sözün kulun aczini itiraf olduğuna inanır. Bunu şöyle ifade eder: “Fazla serveti kaldırmak her kişinin harcı olmayıp, ancak er kişiler bunu kaldırabilirler. Serveti, miheng taşı gibidir. Çünkü kişi fakirlikte gizlemeye çalıştığı nahoş karakterini, zenginlikte ortaya çıkarır. Zenginlik kişinin içindeki enaniyetin ortaya çıkmasına sebep olduğu gibi ayıplarını da hafif gösterir, hâline iman zafiyeti hâkim olur. Bunun tersi zengin olup, Allah’tan

⁵⁰⁴ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 121.

⁵⁰⁵ Schimmel, *İslam’ın Mistik Boyutları*, s. 134.

⁵⁰⁶ Hakîm, *İbnü’l Arabî Sözlüğü*, s. 536

⁵⁰⁷ Bakara, 2/60.

⁵⁰⁸ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 77. Ahmed Rufâi de “Ona rızık veririz” (65/31) ayetine de farklı bir anlam verilmiştir. Ona göre bu rızık, Hak sevgisidir. Onunla hoş olmak ve ona şevk duyma hissidir”. Rûfai, Ahmed’el, *Onların Âlemi (Hâletü Ehl’i- Hakikati Maallah)*, çev. Abdülkadir Akççek, Bahar Yayınevi, İstanbul, 1972, s. 159.

⁵⁰⁹ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 62.

nasıl korkmak gerekiyorsa öyle korkan, fakirlere yardım eden, ibadet ve taatında devam eden kişilerin zenginliği Allah katında makbuldür. Böyle insanların varlığı bütün insanlık için rahmettir”.⁵¹⁰

Kuşçuoğlu, tasavvuf ehlinin sıklıkla kullandığı “bir lokma, bir hırka” ifadesini eleştirir. Bu sözün tembelle ait bir söz olduğuna ve ilahi tertibe uygun olmadığına inanır. Bu sözün kanaat içeren bir tarafı olmadığını, inan kişilerin yaşantılarında tahribat yaptığını söyler. Hatta tasavvuf ehlinin böyle düşünmesi gerektiği kanaatı topluma yerleştirilmiş. Bu da tasavvuf ehlinin, zahir-batın ilim erbabının da servet düşmanı olmasına sebep olmuştur. İslam’a uymayan bu tavır ve düşünce insanları gerçeklerden uzaklaştırmıştır. Ona göre kanaat etmenin bu uydurma sözle bir alakası yoktur.⁵¹¹

Peygamber Efendimiz ve ashab-ı güzin umumiyetle zengin idiler. Gavsul-âzam Seyyid Abdulkadir Geylani hazretleri de zengindi. Abdulkadir Geylani’nin servet konusunda söylemiş olduğu şu söz önemlidir: “Belh hükümdarı İbrahim b. Ethem bizim zamanımızda olsa idi ona tac-ı tahtı terk ettirmezdik. Servet deniz suyuna benzer. Ne kadar çok olur ise vücud gemisi o kadar rahat yüzer. Gemiyi delmemeye dikkat et. Delinirse batar.” Gemiyi delmek ise nazargâh-ı ilahi olan kalbe Allah’ın sevgisinden başka kalıcı bir sevgi koymaktır.⁵¹²

Kuşçuoğlu “ehl-i zikir, ehl-i hal Allah fakiridirler; servet, mal, mülk fakiri değildirler” diyerek birçok tasavvuf ehlinden ayrılır. Ona göre meşru servetin çokluğu Allah’a kulluk vecibesini yerine getirmede, ibadet ve taate yardımcı bir unsurdur.⁵¹³

⁵¹⁰ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 120.

⁵¹¹ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 121.

⁵¹² Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 122.

⁵¹³ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 123. Kuşçuoğlu, rızık kazanma noktasında insanın elinden gelen çabayı sarf etmesi gerektiğine inanır. Bütün insanların Allah karşısında “fakir” olduklarına inanır. Ama insanların yanında fakir olmayı, acizliği hoş karşılamaz. Kendi kitabında şöyle bir hatıratı vardır: “Vaiz efendinin kürsüden aleyhimde ‘nasıl şeyhtir ki sitelerde dükkânı ve üç katlı evi var’ diye mürşitliği bize yakıştırmayan, buna rağmen de bizden yardım talebinde bulunanlar gördüm. Bunu söyleyenin de görüşü tamamen yersiz değil. Çünkü manevî vazife taşıyan kişilerde fakirlik bir ölçü olarak görüldü. Bazıları maneviyatla, maddiyatı bağdaştıramadı, dünyayı gazap görülen bir yer olarak gördü. Servet düşmanlığı dinde cihat gibi gösterildi. Bu tür yanlış bilgilere sahip olanların yanıtlıkları ortada idi. Bu düşüncede olan insanlar, cüzi iradesini kullandıktan sonra Allah’ın verdiği rıza gösteren, değerli insanları yeteri kadar bilmeyen, dünya ve ahireti gazab-ı ilahi gibi gösteren güzellik yoksunlarıdır. Çünkü asr-ı saadette zengin sahabiler, hulefa-i raşidin ve zengin pek çok mutasavvıf vardı. Bunun yanında Seyyid Ahmet Rufai Hazretlerinin ‘bizim ismimizi kullanarak dilenci tahtası yapmayın’ ikazını anlamayan veya anlayıp da işine gelmeyen maneviyatın yüz karaları da yok değil”. Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 199, 200.

17. RÜYA VE İSTİHARE

Kur'an ve hadislerde üzerinde durulan bir hadise olan rüyaya mutasavvıflar büyük önem verir. Kur'an, ilk altı ay Hz. Muhammed'e rüya yoluyla vahyolunmuştur. Dolayısıyla rüya peygamberliğin kırk altıda biri olarak kabul edilir. Nübüvvet gibi, velilik hali de rüya ile başlar.⁵¹⁴

Sufiler rüyaları tasdik ederler. Müminler için rüyanın bir mesaj, bir ikaz ve bir tevfiik (durdurma, kötü şeylerden vazgeçirme) olduğunu söylerler. Aynı zamanda rüya, salikin nefis mertebesini gösteren bir işaret olarak kabul edilmiştir.⁵¹⁵

İslam'da rüya konusu ayetlerde yer bulduğu gibi hadiste de konuyla ilgili pek çok bilgiye ulaşılır. Hz. Peygamber'in "müminin rüyası, nübüvvetin kırk altıda biridir"⁵¹⁶ sözü bunlardan biridir. Hz. Peygamber, rüyanın mahiyeti ve çeşitleri hakkında ashabına bilgi verdiği gibi kendi rüyalarını ve başkalarının rüyalarını da tabir etmiş, bazen de kendi rüyasını Hz. Ebubekir'e tabir ettirmiştir.⁵¹⁷

Rüyanın görülmesi ile alakalı olarak çeşitli yorumlar yapılmıştır. Ruh, bedene hapsedilmiştir. Kişi uyanık olduğu müddetçe ruhun hapsedilmiş hali devam eder. Kişi uyuduğunda kutsi ruh da asli vatanına, ilahi kaynağa gider. Gayb ve mânâ âlemini tanımanın, ruhlarla birlikte olmanın verdiği huzurla dinlenir. Melekût âlemine gittiğinde, burayı şahadet âlemindeki misalleriyle görür. İşte rüya burada gerçekleşir.⁵¹⁸

Rüyanın çeşitleri hakkında İslam âlimleri ve tasavvuf büyükleri çeşitli sınıflandırmalar yaparlar. Genelde rüyayı üçe ayırırlar. Bunlar rahmanî (sadık), nefsanî ve şeytanî rüyalardır.

Rahmanî (sâdık), gelecekte haber veren, insanı bir konuda irşat eden rüyalar her insanın metafizik âlemlerle ilişki kurabildiği zeminlerden biridir. Uyanık

---

⁵¹⁴ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 465-477; Kelâbâzî, *Ta'aarruf*, s. 214; Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 236; Yüksel, Hasan Avni, *Türk-İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya*, MEB, İstanbul, 1996, s. 117. Kur'an'da rüya ifadesinin geçtiği sure ve ayetler şunlardır: İsrâ, 17/60; Saffât, 37/102, 104, 105; Feth, 48/27; Yusuf, 12/4-6, 43-49, 100, 101; Şûra, 26/51.

⁵¹⁵ Kelâbâzî, *Ta'aarruf*, s. 89.

⁵¹⁶ Riyazü's Salihîn, c.2, s. 210 (839. hadis).

⁵¹⁷ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 236; Yüksel, *Türk-İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya*, s. 131; Sert, *Gâlibî Piri Hasan Galip Kuşçuoğlu Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Fikirleri*, s. 93.

⁵¹⁸ Kübra, Necmüddin, *Usûlu Aşere, Risâle ile'l-Hâim Fevâihu'l-Cemâl Tasavvufî Hayat*, haz. Mustafa Kara, Dergâh Yay., İstanbul, 199?, s. 89; Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 236.

veya yarı uyanık iken pek çok insan yine bu âlemle münasebete geçip, bu âleme ait manzaraları müşahede edebilir. Bu hale “yakaza” denir.⁵¹⁹

Nefsanî rüyalar, nefsin telkinleri ve fikirlerin çağrışımları sonucu görülen rüyalar. Şeytanî rüyalar korkunç, çirkin ve İslamî ölçülere ters düşen, şeytanın telkinleri ile görülen rüyalar.

Bir kimse derviş olma rüyaları görürse, bu rüyasını yorumlaması için bir şeyhe gidebilir. İnsanlar şeyhlerden farklı dünyevî-uhrevî beklentiler içerisinde olabilirler.⁵²⁰ Rüyalar, insanın hayatına manevi bir yön verebilir.⁵²¹

Rüya ilmi her tarikat şeyhinin önem verdiği konulardan biridir. Kuşçuoğlu kendi tasavvuf geleneğinde rüyaya büyük önem verir. Ona göre yeni derviş olan bir kişi, çocuğun annesinden süt emdiği gibi iki yıl boyunca müridin gözetimi altındadır. Bu süreç ilerleyen yıllarda da devam eder. Fakat ilk yıllardaki kadar olmaz. Derviş, bu süreçte şeyhi ve kendisiyle ilgili görmüş olduğu rüyaları şeyhine anlatır. Şeyhi rüyayı tabir eder. Tabir etmezse, tabir etmesi için ısrar edilmemelidir. Bu tarikat edebine uygun değildir. Bu anlamda şeyhe, evham ile ilhamı ayıracak ölçü verilmiştir. Rüyalar, dervişin uyarılması veya müjdelenmesi şeklinde olabilir.

---

⁵¹⁹ Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 69.

⁵²⁰ İbrahim Tennurî, tıp ve tasavvuf alanında büyük şöhret sahibi olan Şeyh Akşemseddin'e intisap etmek için Beypazarı'na gider. Herkes hastalıklarından şikâyet ederek devasını ister. Sonunda Akşemseddin, herkes dağılıp da İbrahim Tennurî ile baş başa kaldıklarında: “-Şaşılacak şey! Her gelen beden hastalıklarından şikâyet eder. İçlerinden bir tane, gönlüm hasta diyen yok, aşkın devasını isteyen yok” diye şikâyette bulunarak İbrahim Tennurî'ye bakıp “Senin hastalığın nedir?” diye sorduğunda İ. Tennurî: “-Kayseri'de müderris idim. İçimde bir ateş peydâ oldu. Bu gizli derde derman aramağa geldim.” der. Şeyh Hazretleri: “-Ehlen ve sehlen! Hoş geldin, safa geldin, fakat bize ne armağan getirdin?” diye sorar. İbrahim Tennurî, bunu dünyevî armağan sanıp elinin boşluğundan utanarak armağanı olmadığını söyler. Şeyh onun utandığını görünce: “-Armağan dediğim dünyevî armağan değildir. Senin bize armağanın doğru rüyadır.” der. Tennurî, huzura arz olunacak bir rüya görmediğini söyler. O gece dört yüz civarında rüya görür ve sabah olunca hemen bu rüyaları yazar. Yüksel, *Türk-İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya*, s. 233.

⁵²¹ Frager, *Kalp, Nefs ve Ruh Tekabül*, s. 15. Kitapta rüyaların insanları yönlendirmesine dair şöyle bir olay anlatılır: “Benim ilk sûfî üstadım Şeyh Muzaffer Efendi, İstanbul'da yaşayan ünlü bir din hocası ve vaizi idi. Büyük ve ünlü sûfî tarikatlarından birisi onu kendilerine katılmaya davet etti ve onu hemen şeyh olarak kabul etmeyi teklif ettiler. Şeyh Muzaffer Efendi rüyasında bir işaret gelene kadar beklemek zorunda olduğu cevabını verdi. Kısa süre sonra rüyasında, Halvetî-Cerrahî dergâhında, o zamanki şeyhi pencere kenarında ibadet ederken gördü. Ertesi gün o şeyhe gitti ve rüyasını nakletti. Şeyh, Muzaffer Efendi'den istihare yapana kadar bir hafta beklemesini istedi; sonra onu kabul etti. Böylece Muzaffer Efendi, daha büyük ve daha ünlü bir tarikatta şeyh olmak yerine Halvetî-Cerrahî dergâhının acemi dervişi oldu. Birkaç yıl sonra da halvetî-Cerrahî şeyhi vefat etti. Halefi olarak Muzaffer Efendi yerine geçti.”

Kuşçuoğlu'na göre, rüya tabiri kitabı yazılmaz. Yazılanlar hakikat dışıdır. İstisnaları varsa da istisnalar kaideyi bozamaz. Rüya tabirini Allah (c.c.), ehil kıldığı kullarına verir. Verasetle ilgilidir.⁵²²

Tasavvufta tâlib şeyhe intisap etmek üzere geldiğinde, şeyhin ona ilk vereceği şey istiharedir. İstihare yapmadan da şeyh müridin kalbinin mutmain olduğunu ve talibin de sadık bulunduğunu görürse bu da istihare yerine geçer. İstihareye gerek kalmadan tarikatı telkin eder. Karşılıklı itminandan sonra bir de istihare yaptırırsa bu “nûr üstüne nûr” olur.⁵²³

Kuşçuoğlu bir şeyhe intisap etmeden önce istihare yapmanın gerekliliğine inanır. İstihare yapan kişinin şahsına cevap verilmeden, bir şeyhten vazife almamalıdır. Müracaatının cevabını ömrünün sonuna kadar da olsa, sabırla beklemelidir. Kişinin bu süreçte ümidini kesmeden, ilahi tertibe saygılı olarak beklemesi, tefekkür etmesi de ayrı bir mânâ zevkidir.⁵²⁴ Kuşçuoğlu da uzun bir süre kendi etrafında pek çok şeyh varken, Allah'tan kendi mizacına uygun bir şeyh göndermesi için beklemiştir.

Tasavvuf büyükleri bir şeyhe intisap etme konusunda olduğu gibi başka konularda da istihare yapılabileceğini söylemişlerdir. Fudayl b. İyâd şöyle demiştir: “İstihare edin, kendiniz bir işi seçmeyin. Zira nice kendi arzusuna göre bir iş seçen kul vardır ki o iş yüzünden mahvolmuştur.”⁵²⁵

Allah'a müracaatın bir ismi olan istihare, hayırlı olanı yalnız Rabden istemek demektir. Kuşçuoğlu, istihare konusundaki bazı yanlış düşünceleri eleştirir. Bunlardan biri insanların rüya ile hayatlarına yön verildiği düşüncesinde olup, istihare yapanların küçümsenmesidir. Oysaki İstihare, Peygamber Efendimizin tavsiyesidir. İstihare, kişinin kendi hakkında hayırlı olanı Allah'tan istemesidir. “Siz bilmezsiniz Allah bilir”⁵²⁶ ayetince kulun aczini Allah'a sunmasıdır. Kişi istihare yaptığı konuda cevabını alana kadar devam etmelidir. İstiharede beyaz, yeşil, siyah

---

⁵²² Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 237. Kuşçuoğlu, *Merhameti İlahiden Hikmet-i İlahi Olan Asra Uyumlu Rahmet Damlaları* kitabında kendinin ve ihvanının görmüş olduğu bazı rüyaları kaleme almıştır. Bunlardan biri şu şekildedir: “Hitab-ı İlahi, Yâ Ahmet! Hacı Galip Efendi benim kulumdur, evliyamdır, şeyhimdir. Buyurulmasıyla gözlerimden sevinç yaşları akıyor. Siz o yaşları içtiniz.” Ahmet Sezgin, 15.07.2001. Kuşçuoğlu, *Merhameti İlahiden Hikmet-i İlahi Olan Asra Uyumlu Rahmet Damlaları*, s. 4.

⁵²³ Hânî, Muhammed bin Abdullah, *Âdâb*, ter. Ali Hüsrevoğlu, Emek Matbaacılık, İstanbul, 1980, s. 205.

⁵²⁴ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 209.

⁵²⁵ Sülemî, *Sülemî'nin Risaleleri*, s. 91.

⁵²⁶ Bakara, 2/232.

gibi renklerden ziyade açık bir bilgiye ulaşmak önemlidir. Kişi “murat” ise cevabı hemen verilir. Mürid ise, ısraren beklemelidir. Kişi istiharesine cevap almadan bir yere intisap etmemelidir. Kuşçuoğlu bunu şöyle değerlendirir: “Allah’a bir dilekçe sundun, merciine müracaat edip, cevap almadan vazife almakla Gayretullah’a dokunursun.”⁵²⁷

Hz. Peygamber istihare duasını ayet ezberletir gibi ashabına ezberletmiş ve “siz bilmediğiniz önemli şeyleri Allah’a sorunuz” buyurmuşlardır. Bu anlamda tasavvuf ehli istihareyi hakikatleri yaşama noktasında bir rahmet olarak görmüşlerdir. Tarikatlarda da önemli bir düstur olarak görülmüştür. Samimi olarak yapılan istihare cevapsız kalmaz. Kuşçuoğlu istiharede özün Allah’a müracaat olduğuna inanır. Çeşitli şekillerde yapılan istihare duaları vardır.⁵²⁸ Kişi bunları yapamazsa, istihare namazını kılar ve Allah’tan ister. Kişinin nasibi varsa, Allah samimiyetinden dolayı kula istediğini bahşeder.⁵²⁹

---

⁵²⁷ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 205. Günümüzde istiharenin en çok başvurulduğu konulardan biri evlilikdir. Kuşçuoğlu ile yaptığımız bir telefon görüşmesinde evlenmeden önce istihare yapıp, yapılmayacağı konusunda, bu konuda istihare ile amel etmekten ziyade, karşı tarafın araştırılmasının, tanınmasının daha önemli bir delil olduğunu ifade etmiştir.

⁵²⁸ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah* kitabında istihareyi şöyle anlatır: “İstihare yapmak için sıhhatli olacaksın. Yatma zamanı abdestin varsa dahi yeniden abdest alacaksın. İki rekât istihare namazına niyet ederek Fatiha’dan sonra bildiğin surelerden okuyacaksın. Biliyorsan İhlâs ve Kafirun sureleri tavsiye edilir. Selamdan sonra 3 İhlâs, 1 Fatiha Peygamberimiz Efendimiz Hazret-i Muhammed Mustafa (s.a.v.) Efendimize, cümle peygamber an-i izam ve rasül-i kiram hazeratının ruhlarına hediye edeceksin. Tekrar 3 İhlâs, 1 Fatiha çar-ı yar-i güzün efendilerimizin ruhlarına, Gavsü’l-A’zam Seyyit Abdulkadir Geylani, Seyyit Ahmet er-Rufai, Şah-ı Nakşibend Muhammed Bahaddin Hazretlerinin ve cümle evliyaullahın ruhlarına hediye edilecek. 3 istiğfar (estağfirullah el-azim), 3 salâvat-ı şerife (Allahümme salli ala Muhammed), 11 İhlâs, 10 Fatiha, tekrar 3 salâvat-ı şerife yi okuyup, ne için istihare yaptığını Allah’a arz edeceksin. Mesela: Ya Rabbi! Rahmetine daha yakın olmak ihlâs, takva, vera, ehl-i zikir, ehl-i şükür, ehl-i tarik, derviş olmak istiyorum. Bu yolda senin rızana uygun vazifelendirdiğin, senin rızana vesile kıldığın, üstat, kâmil, mürşidi lütfünle ihsan et ve göster. Ya Rabbi, o kuluna tabi olayım. Acizim, açık lütfeyle, Ya Rabbi, diye. Buna benzer müracaatlar yapılabilir. Abdestli olarak sağ tarafına, sağ avuç içine başını koy; Ya Fettah, diye yat. Daima niyazlar; Ya Fettah olacaktır. Çünkü Allah’ın Fettah isminin zuhuru en büyük fetihtir. Cüzi iradeni kullanıp eşi benzeri olmayan yaratandan istemektir. İmanın ve samimiyetin derecesinde haber verilir. Şüphe mahrumiyettir. Şöyle de müracaat edebilirsin. Tasvip ettiğin bir mürşit tanıyorsun ama yine de Allah’a sormak istiyorsun. Tabii, bu mühim konuyu Allah’a sormayacaksın da başka kime soracaksın. Ya Rabbi! Falan kuluna müntesip olur, evrat ve ezkarımı onun tarifi üzere yaparsam benden razı olur musun, diye de tazarru ve niyazla yakarabilirsin. Acabasız, samimi yapılan müracaat cevapsız kalmaz, inşallah.” Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 206.

⁵²⁹ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 208. Kuşçuoğlu ezel-i ervahta tereddütsüz, şüphesiz “beli” diyen kulların zikirsiz, şükürsüz, evradsız, ezgarsız, namazsız, niyazsız, hacsız ve zekât borcu ile kabre götürülmeyeceğini ifade eder. Bunun tersi olursa rahmet-i ilahiye ters olur. Çünkü Allah insanı, arzı rahmetinden yaratmıştır, gazabından değil. Kuşçuoğlu, aynı yer.

18. VELİ-EVLIYA

Velilik yakınlık, sevgi, bir işi üstlenmek, ermiş manalarında kullanılır. Veli, ibadetlere devam eden, günahlardan kaçının, kalben dünyadan yüz çevirip, ahirete yönelmek suretiyle Allah (c.c.)’ın zat ve sıfatlarını bilendir. Velinin çoğulu evliyadır.⁵³⁰

Kuşçuoğlu’na göre makam-ı velayete ulaşanlara veli denir. Çoğulu evliyadır. Evliya, ruhlar âleminde istisnai yaratılmıştır. Allah elçilerinin varisleridirler.⁵³¹

Her şeriatın muttaki, mümin insanları, evliyaları, velileri mevcuttur. Kuşçuoğlu Allah’ın evliyalarının yaratılma nedenini, Allah’ın rahmeti olarak açıklar. Nur-u Muhammedi evliyalarda tecelli eder.⁵³² Kulların derecelerinin yükselmesi, doğru yolda devam edebilmeleri adına evliya yaratılmıştır. Vatan-ı asliye ruhların yaratıldığı makam olup, kullar bu makamı dünyada bulmak mecburiyetindedir. İşte kulların, ruhların yaratıldığı bu makama ulaşması evliya sayesinde olur. Tasavvufta

---

⁵³⁰ Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 590; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 379; Cebecioğlu, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 697; Güllü, Sıtkı, *Velilik ve Keramet*, Kur’an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi, Sayı:3, Ocak 1998, s. 59. Kur’an’ı Kerim’de “veli” Allah’ın adı olarak: Hucurât, 49/9; Nisâ, 4/45; bazı kullara zıfayle (müminler, salihler, takva sahipleri): Hac, 22/78; Bakara, 2/257; A’raf, 7/196; Câsiye, 45/19; İnsan olarak veli ifadesi ise şu ayet-i kelimelerde geçer: Yûnus, 10/62; Tevbe, 9/71; Enfâl, 8/73. Hakîm, *İbnü’l Arabî Sözlüğü*, s. 675; Ateş, *İslam Tasavvufu*, s. 114.

⁵³¹ Kuşçuoğlu, *İslami Tasavvuf Prensipleri*, s. 59.

⁵³² Kuşçuoğlu nur-u Muhammedi’nin evliyada tecelli ettiğini ifade eder. Bunun yanında nur-u Muhammedi hakkında başka ifadeleri de olmuştur. Biz çalışmamızda ayrı bir başlık oluşturmadan, onun nur-u Muhammedi hakkındaki düşüncelerini burada zikredeceğiz. “Ben gizli hazine idim. Bilinmekliğini diledim, zatımdan zatıma tecelli ettim! Nur-u Muhammedi’yi halk ettim.” Yaratılışın sırrı, Allah’ın rahmetinin tecellisi Nur-u Muhammedi’dir. Nur-u Muhammedi Hz. Allah’ın bilinmesine vesile kıldığı rahmetinin hepsine verilen isimdir. Bu rahmet Hz. Âdem’den kıyamete kadar bakidir. Aksini düşünmek Allah’ın adaletine ters düşer. Nur-u Muhammedi belli bir zamana mahsustur değildir. Kıyamete kadar var olacaklardır. “Lev-lâke lev-lâk, le-mâ-halaktü’l-eflâk” hitabı ile noktalanmıştır. Bu hitap tek bir topluma veya şahsa ait olmayıp, umumdur. Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 38; Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 65, 103, 109; Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 27. Başka bir ifadesi ise şöyledir: Genel anlamda, Nur-u Muhammed’i imanlı kulları kapsayan bütün güzelliklere verilen isimdir. İmanın zirvesi olan şahadet makamında olanlara verilen manevi haldir. Özel anlamda Nur-u Muhammed’i peygamberler zincirinin son halkası, Ahmet, Mustafa, Mahmut isimleriyle övülen, diğer peygamberlerde de zuhuru görülen, son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)’de noktalanan ilahi rahmetin ismidir. Bütün peygamberlerde, varislerinde, mümin, muttaki, ittika sahibi kullarda nur-u Muhammed ilahi olarak görülür. Nur-u Muhammed kıyamete kadar her imanlı kişide, imanları nispetinde mutlak zuhur eder. Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 63; Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 66.

bu rahmete “kavis” denir.⁵³³ Ruhlar imanları ve ibadetleri ile kavisi tamamlayıp daha yüksek derecelere ulaşabilirler.⁵³⁴

“Haberiniz olsun, Allah’ın evliyelerine korku yoktur; onlar üzülmeyecektir de. Onlar iman edip, takvaya erenlerdir.”⁵³⁵

Ayette ifade edildiği gibi Allah, evliyasına özel muamele eder. Allah, kullarından birini velayet makamına (veli olduğunda) erdirdiğinde ondan korku hali gider ama heybet hali gitmez. Veliler bu hallerde çeşitli derecelerde bulunurlar. Kimi korku halinden haşyet haline götürülür, kiminin hali daha latiftir. Kula Hakk’ın nurlarından bir nur gelir, onun beşeri sıfatlarını yok eder. Kul, tabiatından ve sıfatlarından uzaklaştırılır. Hakk’ın yönetimiyle konuşur, öz gerçekten haber verir.⁵³⁶

Allah, veli kullarını yaratılıştan itibaren koruması altına alır. Kuşçuoğlu bu anlamda sıklıkla şu ifadeyi kullanır: “Kamîl doğarmış ehl-i hak; Doğmadan evvel anası.” Bu koruma bir Kudsi Hadiste de şöyle geçer: “Her kim, benim veli bir kulumu aşağılarsa (incitirse), ona harp açarım.”⁵³⁷

Peygamberler yaratılışları itibariyle günah işlemeye müsait değillerdir. Masumdurlar, istisnai yaratılmışlardır. Veliler ise masum değildir ama mahfuzdurlar. Yani günah işleyebilirler ama günahta ısrar etmezler. Günahlarında ısrar ederlerse makamlarından aşağı edilirler. Veli her an nefsiyle çarpışma durumundadır. Kötü duygular velinin kalbinden geçtiğinde hemen tövbeye başvurur, şeytandan Allah’a sığınır. İradeleri ve manevi dereceleri nispetinde nefislerini haramdan korumaya çalışırlar.⁵³⁸

---

⁵³³ Kuşçuoğlu “kavis” kavramını, bir nevi insanın kendini tamamlaması olarak ele alır. Ruhlar âleminde verilen ikrara karşılık, insanlar daha çok kazanmaları için dünyaya gönderilmiştir. Allah, kulların dereceleri yükselsin diye dünyayı kazanç yeri kılmıştır. Ruhlar, dünyada cesetli olarak kavisi tamamlamak mecburiyetindedirler. Dünyada kavislerini tamamlamaya ömrü yetmeyen iman ehlinin, kabirlerinde kavislerini tamamlama imkânı verilmiştir. Fakat kabir dünya gibi kazançlı olmayıp, müddeti de daha uzundur. Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 172.

⁵³⁴ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 73.

⁵³⁵ Yunus, 10/62, 63.

⁵³⁶ Sülemî, *Sülemî'nin Risaleleri*, s. 121.

⁵³⁷ Buhari, Rekaik, 38; Ahmet b. Hanbel, Müsned, VI 256.

⁵³⁸ Kuşeyri, *Kuşeyri Risâlesi*, s. 35; Kelâbâzî, *Ta'aarruf*, s. 191; Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 87. Araf Suresi'nin 201. ayetinde mealen şöyle buyrulur: “Takvaya erenler yok mu? Onlara, şeytandan herhangi bir dürtü iliştiği zaman (Allah’ın emir ve yasak ettiği şeyleri) iyice düşünürler. Bir de bakarsın ki onlar (hakikati) görüp bilmişler bile. Bu ayette Allah Teâlâ takvalarına rağmen evliyelerinin şeytanın vesvesesinden kurtulamayacaklarını, fakat iyice düşündüklerinde onun vesvesesini bertaraf edebileceklerini açıklamaktadır. Güllü, Sıtkı, *Velilik ve Keramet*, Kur’an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi, Sayı: 3, Ocak 1998, s. 60.

Kuşçuoğlu'na göre peygamberler ruhen her zaman mevcuttur.⁵³⁹ Bedenen yeryüzünde olmadıklarından onların vazifelerini Allah'ın tertibi gereği, zamana uyumlu şer-i şerifi devam ettiren evliyalar. Bu anlamda evliyalar, enbiyaların varisleridir.⁵⁴⁰

Kuşçuoğlu, evliyayı gerekli görür. “Bî-kılavuz kim varır Allah'ına; Reh-Nüması olmayınca evliya” sözünde de ifade edildiği gibi ona göre yol gösterici bir kılavuz olmalıdır. Belirli bir kılavuz olmadan, insanın hayatını tertip edilen ilahi tanzimden ayrı mütalaa etmek “arısı olmayan boş kovandan, bal beklemeye benzer” ifadeleri de yine Kuşçuoğlu'na aittir.⁵⁴¹

Kuşçuoğlu, Kur'an'ı Kerim'de geçen veli, evliya kelimelerinin tercüme edilirken, bu kelimelerin anlamlarını tam karşılamayan ifadelerin kullanıldığını dile getirir.

“Ey inananlar, Yahudileri ve Hristiyanları evliya (veliler) edinmeyin! Onlar, birbirlerinin evliyalarıdır (velileridir). Sizden kim onları kendine evliya (veli) yaparsa, o onlardandır. Şüphesiz Allah, zalim toplumu doğru yola iletmez.”⁵⁴²

Kur'an-ı Kerim'de “evliya”, “veli” ifadelerine “dost” anlamının verilmesi manayı tam olarak yansıtmaz. Arapçada bulunmayan Türkçede de her anlama gelen, basit mevzularda bile kullanılan “dost” kelimesi “evliya”nın tam karşılığı değildir.⁵⁴³

Kuşçuoğlu bu ayette geçen “evliya” kelimesinin dost olarak tercüme edilmesinin anlamı tamamen bozduğunu ve Ehl-i Kitapla bizim aramızda düşmanlığa sebep olduğunu ifade eder. Ona göre önceki şeriatlardaki evliyalar, kişinin kendi

⁵³⁹ Peygamber Efendilerimiz diğer dünyaya irtihal etmiş olsalar da ruhen hâlâ peygamberdirler ve Allah tarafından kendilerine geniş manevi tasarruflar verilmiştir. Evliyaların da müminlere, şühedaya tasarrufları vardır. Diğer bir grup ricâlü'l-gaybtir. Ricâlü'l-gayb, Allah'ın isimlerini kendilerinde toplayan, Allah'ın yardımına vesile kullardır. Ricâlü'l-gayba geniş manevi tasarruflar verilmiştir. Dünya hayatında iken Allah onları manevi olarak hazırlar. Kalp ve beyinlerinde olan kötü düşünceler, manevi ameliyat ile alınır. Bu ameliyatlar, Peygambere yapılan ameliyatlara benzer. Ancak Peygamberinki daha açık olup, madde de ve mânâ da zuhuru görülür. Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 188. Kuşçuoğlu ile yapılan 27. Temmuz.2009 tarihli “*tasavvuf*” adlı görüşmede kendisinin ricâlü'l-gaybten olduğunu söylemiştir. Kuşçuoğlu'na kendisi hakkında tez yapmak istediğimi söylediğimde, beni buna yiten sebepler üzerinde durmuş ve kendi kanaatini söylemişti. Benim, kendisini tez konusu olarak çalışmam hakkında bilgisi olmadığını söyledi. Ve “Biz bazı şeylerin farkında olmadan Allah bizim suretimizde veya maneviyatımızda tecelliler verir. Bunların bazılarından bizim haberimiz olmaz. Kızım ben ricâlü'l-gaybtenim, dedi.

⁵⁴⁰ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 84. “Yeri döşedik ve oraya sabit dağlar yerleştirdik”, ayetine bazı mutasavvıflar farklı anlamlar vermişlerdir. Allah arzı sermiş, onu zahiren yüksek dağlarla tutturmuştur. Onlara göre hakikatte arz, yaratıklar; dağlar da velilerdir. Allah velilerle yaratıklarını tutar, onlarla insanlardan belayı savar. Ateş, *İslam Tasavvufu*, s. 116.

⁵⁴¹ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 87; Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 153.

⁵⁴² Mâide, 5/51.

⁵⁴³ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 111.

şeriatındaki evliyalar gibi değildir. Bunlara tabi olunmaz. Kişinin kendi şeriatındaki zamanına göre gönderilmiş evliyaya tabi olması gerekir. Aksi takdirde önceki şeriata dönmüş gibi olur. Bu ise kişinin kendine zulmetmesidir.⁵⁴⁴

“Ey inananlar, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları evliya (veliler) edinmeyin! Siz onlara karşı sevgi yöneltiyorsunuz; oysa onlar Hak’tan size gelene küfretmişler, Rabbiniz olan Tanrı’ya inanmanızdan dolayı elçiyi de, sizi de (yurtlarınızdan) sürüp çıkarmışlardır. Eğer siz, benim yolumda cihat etmek ve benim rızamı aramak amacıyla çıkmışsanız (nasıl) onlara karşı hala sevgi gizliyorsunuz? Ben, sizin gizlediklerinizi ve açığa vurduklarınızı bilirim. Kim sizden bunu yaparsa, artık o elbette yolun ortasından şaşırıp sapmış olur.”⁵⁴⁵

Bu ayeti de aynı bağlamda değerlendiren Kuşçuoğlu, düşüncelerini şöyle ifade eder: “Hz. Allah kullarını gazabından yaratmadı. Peygamber efendilerimiz ve verasetini taşıyan evliyaların yeryüzünde yokluğu düşünülemez. Aksini düşünmek Hz. Allah’a zulüm isnat etmek olur. Kur’an’ı Kerim’de çok yerde “evliya” olarak geçen ve Allah’ın rahmetine vesile kıldığı kimselere “dost” denilmesi Muhammedileri ehl-i kitapla düşman ettiği gibi kelimenin tam olarak anlaşılmasına ve mânânın bozulmasına sebep olmuştur. Bu duruma en çok üzülen ehl-i hal, mutasavvıflar olmuştur.”⁵⁴⁶

Allah’ın evliyaları bu dünyada insanlara yol gösterdikleri gibi diğer dünyada da tasarrufları devam eder. Şair şiirinde bunu şöyle dile getirir:

İki âlemde tasarruf ehlidir ruh-ı veli;
Deme kim, mürdedir, bundan nice dermen ola!
Ruh şemşir-i Hüda’dır, ten gılef olmuş ona;
Dahî a’lâ kar eder, bir tığ kim üryan ola.⁵⁴⁷

Peygamber’in hayatında onu ziyaret edenlerle günümüzde onu ziyaret edenler kıyaslandığında sayının oldukça çoğaldığı görülmektedir. İnsanlar onu ziyaret edebilmek için birçok zorluklara katlanmaktadırlar. Yukarıda şairin söylediği gibi “kılıç kınından çıkmıştır.” Evliyaların türbelerine baktığımızda da aynı durumu

⁵⁴⁴ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 48, 89.

⁵⁴⁵ Mümtehine, 60/1.

⁵⁴⁶ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 50.

⁵⁴⁷ Anlamı şöyledir: “Velinin ruhunun bu dünyada tasarrufatı olduğu gibi, öbür âlemde de tasarrufatı vardır ve daha fazladır. Artık o ölmüştür, cesedi murdar olmuştur, ondan ne bekliyorsun, deme. Onun ruhu Hüda’nın kılıcıdır. Vücut o kılıcın kılıfı idi, ten kılıcın kını idi. Vefatı ile kılıç kından çıktı. Kınından çıkmış kılıç rahmet yönünden daha tesirlidir.” Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 28

görmekteyiz. Hayatta iken ziyaret edenleri daha azken, vefatlarından sonra çoğalmaktadır. Bu anlamda Allah'ın rahmetine vesile kıldığı evliyanın türbelerinin ziyareti⁵⁴⁸ (kılıcın kından çıkmasıyla) nasiplerini bekleyen insanlara rahmet ve merhamet dağıtan yerler olmuştur.⁵⁴⁹

Kuşçuoğlu'nun evliya konusundaki düşünceleri genel anlamda bu şekildedir. “Evliya”nın dost olarak tercüme edilmemesi gerektiği, yaşarken onlardan istifa edildiği gibi vefatlarından sonra da kabirlerinin ziyaret edilmesi bu konudaki düşüncelerinin temel noktalarıdır.

---

⁵⁴⁸ Kuşçuoğlu, evliyanın, geçmişlerin kabirlerinin ziyaret edilmesine Bakara Süresi 27. ayeti delil olarak gösterir. “Onlar öyle (fasıklar) ki Allah'a kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler. Allah'ın ziyaret edilip hal ve hatırının sorulmasını istediği kimseleri ziyaretten vazgeçerler”. Kuşçuoğlu Mümtetine 13. ayeti de bu bağlamda ele alır. Evliya kabirlerinin ziyaret edilmesinin “ölmüş kimselerden medet umuluyor” şeklinde yanlış bir anlayıştan dolayı yapılmayışını bu ayete ters görür. Ayet şu şekildedir: “Ey iman edenler, Allah'ın kendilerine gazaplandığı topluluğa tabi olmayın ki onlar, kâfirlerin kabir ehlinden ümit kestikleri gibi, ahretten de ümit kesmişlerdir”. Kuşçuoğlu ayeti şu şekilde yorumlar: “Allah kabir ziyareti edenlere kâfir demiyor. Kabir hayatını kabul etmeyenlere kâfir diyor. Lütfen Allah'tan başka ilah olmadığını, vesilelerin ilah olmadığını iyi bilen ehl-i imana dolayısıyla ehl-i aşka zulmetmeyin. Kabir ehlinden ümit kesenler, ahretten de ümit kesmişlerdir. Bu gibi çarpık inanç sahiplerine Hz. Allah 'kâfir' diyor.” Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 13.

⁵⁴⁹ Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 29.

III. BÖLÜM

BAZI DİNİ KONULARDAKİ GÖRÜŞLERİ

Galip Hasan Kuşçuoğlu'nun bazı dini konular hakkındaki düşüncelerini ele alacağımız bu bölümde, çok fazla ayrıntıya girmeden onun düşünceleri ekseninde konuları ele almaya çalıştık. Ele aldığımız konular muhteva itibariyle oldukça geniş konular. Çalışmamız bir tasavvuf tezi olduğundan konuları genel hatlarıyla ele almayı uygun gördük.

1. EHL-İ KİTABA YAKLAŞIM

Ehl-i Kitap, kendilerine kitap indirilenler anlamındadır. Kur'an'da Yahudiler, Hıristiyanlar, Sâbiîler gibi büyük dinlerin hemen hemen tamamı Ehl-i Kitap içinde mütalaa edilmiştir.⁵⁵⁰

Ehl-i Kitap'tan Allah'ın varlığını kabul eden insanlara, “kâfir”, “gâvur”, “gayri Müslim” denilmemesi gerektiğini sohbetlerinde, kitaplarında dile getiren Kuşçuoğlu'nun üzerinde önemle durduğu konulardan biri Ehl-i Kitap'a yaklaşımdır.

---

⁵⁵⁰ Karaman, Hayrettin (ve diğerleri), *Polemik Değil Diyalog*, İstanbul, Ufuk Kitap, 2006, s. 10.

Kuşçuoğlu'na göre “Allah vardır” diyen kâfir olarak nitelenemez. Bu ifadeyi kalbiyle tasdik edip, diliyle söyleyenler “Müslüman” sıfatını alır.⁵⁵¹

Bu konuda sadece Kuşçuoğlu değil, araştırmacılar sûfilerin İslam dışındaki dinlere karşı, sûfi olmayan Müslümanlardan daha olumlu bir tutumda olduklarına dikkati çekmişlerdir. Bu konuda inceleme yapılacak olsa pek çok örnek bulunabilecektir. Bu anlamda İbn-i Arabî'nin “tüm dinlerin iç muhtevalarının birliğine olan inancına” Mevlana'nın, “lambalar farklı ama ışık aynı” düşüncesine; Yunus Emre'nin, “dinlerin kaynağını tek bir çeşmeden sızan suya benzetmesi” örneğine kadar pek çok örnek verebiliriz.⁵⁵²

Özel anlamda bir mutasavvıf gözüyle konuyu değerlendirmeden önce genel anlamda İslam'ın diğer dinlere bakışını Kur'an bağlamında ele almamız gerekmektedir. İlk olarak konuyla ilgili ayetlere yer verilmesi gerekecektir.

“Ey Ehl-i Kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah'tan başkasına tapmayalım; O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilahlaştırmasın. Eğer yine onlar yüz çevirirse, işte o zaman: şahit olun ki biz Müslümanlarız! deyiniz.”⁵⁵³

Tevhit inancı bütün ilahi dinlerde vardır. Farklılıklar sonradan ortaya çıkmıştır.⁵⁵⁴ Bunun yanında dinin esas olan amentüde de ittifak söz konusudur. Çünkü Allah'ın gönderdiği kitapların hemen hepsinde tekrarlanan amentüdür. Allah birdir; Peygamberler haktır; melekler, ahiret vardır; kitaplar gönderilmiştir. Ölen insanlar bir gün dirilecek yaptıkları iyiliklerin mükâfatını, kötülüklerin de cezasını göreceklerdir. Bu temel noktalar amentüden başkası değildir ve biz Ehl-i Kitap'la bu amentüde müttefikiz. Garip olan ittifak ettiğimiz amentüyü öne geçirmiyor da ihtilaf ettiğimiz teferruatı ileri sürüyoruz.⁵⁵⁵

---

⁵⁵¹ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 220; Kuşçuoğlu, *Hz. Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edep*, s. 111; Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 40.

⁵⁵² Yaran, Cafer Sadık, “İbn Arabî, Mevlânâ ve Yunus Emre'ye Göre Ötekinin Durumu”, Cafer Sadık Yaran (Ed.) *İslam ve Öteki Dinlerin Doğruluk/Kurtarıcılık ve Bir arada Yaşama Sorunu*, Kaknüs Yay., İstanbul, 2001, s. 326.

⁵⁵³ Al-i İmrân, 3/64.

⁵⁵⁴ Günümüzde Hristiyanlıktaki “teslis” inancının tevhide aykırı olduğu bilinmektedir. Konuya farklı bir yaklaşım şu şekildedir: “Bugün bazı Hristiyanların “İbn” den (Allah'ın oğlu) ifadesinden maksat “Allah'ın rahmetidir, O'nun Rahman ve Rahim sıfatıdır” diye yaptıkları yorum da inançlarının özünde tevhidin olduğunu göstermekte ve bu yorumlarla manada yitiklerini aradıkları görülmektedir. Hayrettin Karaman ve diğerleri, *Polemik Değil Diyalog*, s. 37.

⁵⁵⁵ Şahin, Ahmet, *Ehl-i Kitapla Amentüde İttifakımız Var*, Zaman Gazetesi, 17.04.2000, <http://www.kardesliksayfasi.com>.

“ Ne sizin kuruntularınız, ne Ehl-i Kitab’ın kuruntuları gerçektir. Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür ve kendisi için Allah’tan başka dost da, yardımcıda bulamaz. Erkek olsun, kadın olsun, her kim de mümin olarak iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.”⁵⁵⁶

“Ehl-i Kitab’tan öyleleri var ki, Allah’a, hem size indirilene, hem de kendilerine indirilene tam bir samimiyetle ve Allah’a boyun eğerek iman ederler. Allah’ın ayetlerini az bir paraya satmazlar. İşte onlar için Rableri katında ecirleri vardır. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk olandır.”⁵⁵⁷

Kuşçuoğlu, özel ve ticari hayatında Ehl-i Kitaptan pek çok kimse ile tanışmış, onların dini hayatlarına, ahlakî davranışlarına şahit olmuştur. Allah’a inançlarının, komşuluk haklarına riayetlerinin, ticaret ahlaklarının Müslümanlarınkinden daha özenli olduğunu görmüştür. Şahit olduğu yaşantılar ve Kur’an’ın ifadeleri ile hangi şeriatın olursa olsun bir olan Allah’a iman eden, inançlarına şirk karıştırmadan yaşayanlara “kâfir” sıfatının verilmemesi gerektiğini neredeyse her sohbetinde vurgular. Evrensel dinin, evrensel evliyası Kuşçuoğlu bu tür yanlış düşünceleri bir itikat meselesi olarak görmez.

Yine günümüzde “Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve diğerlerinden İslâm’a girmeyen herkesin küfürde olduğuna ve kâfir olarak adlandırılacağına itikat etmek farzdır. Böyle kimselerin Allah’ın, Rasûlü’nün ve müminlerin düşmanı olduğuna ve cehennemlik olduğuna inanmak da farzdır.”⁵⁵⁸ diyerek hepsini küfür üzerinde gösterenler de vardır.

---

⁵⁵⁶ Nisa, 4/123, 124. Rivayet edildiğine göre Müslümanlarla Kitap Ehli birbirlerine karşı övünmüşler, her biri Allah katında kendilerinin daha hayırlı olduğunu iddia etmişler. Kitap Ehli “Bizim Peygamberimiz sizin Peygamberinizden önce, kitabımız kitabınızdan önce gelmiştir. Biz İbrahim dini üzerindeyiz” demişlerdir. Yahudiler cennete ancak Yahudi olanlar girecek, Hıristiyanlar da ancak Hıristiyanlar girecek diye iddia etmişlerdir. Müslümanlar da “Bizim Peygamberimiz sizin Peygamberinizden sonradır. Ve peygamberlerin sonuncusudur. Kitabımızda sizin kitabınızdan sonra ve onlara hükmedici pozisyonadadır. Ve biz İbrahim, İsmail ve İshak’ın dini üzerindeyiz. Cennete ancak bizim dinimizde olanlar girecek” demişlerdir. Bunun üzerine bu ayet ve sonrası indirilmiş ve böyle kuru övünmelerle soyut arzular, kuruntular, ümitler, temennilerle cennete girilemeyeceği anlatılmış ve onun yolu gösterilmiştir. Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, c. 3, s. 24. Yine salih amel işleyen, kadın olsun erkek olsun, her kim; Allah’ın razı olduğu, insanlara yararlı iş yaparsa “cennete girer” yorumunu getirebiliriz. Hayrettin Karaman ve diğerleri, *Polemik Değil Diyalog*, s. 27; Ehl-i Kitapla ilgili Kur’an’da pek çok ayet bulunmakla beraber bunlardan bazıları şunlardır: Âl-i İmrân, 3/113-115; Mâide, 5/5.

⁵⁵⁷ Âl-i İmrân, 3/199.

⁵⁵⁸ *İmam Abdülazîz b. Abdillâh b. Bâz, Şeyh Abdülazîz b. Abdillâh Âlu’s-Şeyh, Şeyh Sâlih b. Fevzân b. Abdillâh el-Fevzân, Şeyh Bekr b. Abdillâh Ebû Zeyd, Dört Büyük İslam Aliminden Dinler Arası Diyalog İle İlgili Açıklama*, 2009, s.8, <http://dawasalafiyya27.unblog.fr/files/2010/01dinlerar1.pdf> (28.05.2010).

Biz çalışmamızda Kuran’da Allah’ın kâfir olarak nitelendirdiği⁵⁵⁹ ve cehenneme gireceklerini⁵⁶⁰ dile getirdiği Ehl-i Kitab’ı ele almazken, bir olan Allah’a ve ahirete iman eden, salih amel işleyenlerin bahsedildiği ayetleri ele almaya çalıştık. Kuran-ı Kerim, Yahudilerin ve Hıristiyanların hangisi kâfir, hangisi değil bunu anlatmaktadır. Kuran’ın tanımına göre kâfir olan Hıristiyan ve Yahudiler bugün de kâfirdir. Yani bu dün de öyleydi, bugün de öyledir.

Kuşçuoğlu, Ehl-i Kitab’a karşı yanlış tutum ve düşmanlığı sorgular. Sadece Müslümanların düşmanlıklarını değil, Ehl-i Kitab’ın Müslümanlara düşmanlığını da bu çerçevede değerlendirir. “Bu yönlü emri ilahi, tutum ve düşünceler Zebur’da mı var, Tevrat’ta mı var, İncil’de mi var, suhurlarda mı var? Hayır! Bütün semavi dinlere mahsus, bütün semavi kitapların özetini de kapsayan Kuran’da da yok.” ifadeleriyle dile getirir.⁵⁶¹

Bu anlamda Allah’a, ahirete iman eden ve salih amel işleyenleri⁵⁶² kâfir olarak nitelendiremeyeceğimize göre, bunlara inanmayan ve gerçekten kâfir olanlar hakkında nasıl bir düşünce içerisinde olmalıyız. Yine cevabını Kur’an’dan alıyoruz.

“Sözlerini bozmaları sebebiyle onları lanetledik ve kalplerini katılaştırdık. Onlar kelimelerin yerlerini değiştirirler (kitaplarını tahrif ederler). Kendilerine öğretilen ahkâmın önemli bir bölümünü de unuttular. İçlerinden pek azı hariç, onlardan daima bir hainlik görürsün. Yine de sen onları affet ve aldırış etme. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever.”⁵⁶³

Kuşçuoğlu’na göre, biz bütün Yahudi ve Hıristiyanlara “kâfir”, “gayr-i müslim”, diyemeyeceğimiz gibi, hepsinin de iman üzerinde olduğunu söyleyemeyiz. Ona göre dini yaşasın veya yaşamasınlar, biz onları böyle itham etmekle Allah’ı gücendiriyoruz. Dünya daralıyor; uzaklık yerini yakınlığa terk ediyor. İnsanlar birbirlerine daha yakın yaşamaya mecbur olduklarını hissediyorlar. “Hoşgörülü ve sevecen olmak” İslam’ın anayasası olduğuna ve semavi dinde Allah’ın ihsan ettiği

⁵⁵⁹ Bkz. Bakara, 2/88; Âl-i İmrân, 3/90; Nisa, 4/46-137-155; Mâide, 5/41-61-64-68; Nahl, 16/106; Fâtır,35/39.

⁵⁶⁰ Bkz. Bakara, 2/217; Âl-i İmrân, 3/176-177; Tevbe, 9/74; İbrahim, 14/28-29; Zümer, 39/8.

⁵⁶¹ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s.109.

⁵⁶² “Şüphesiz iman edenler; yani Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve Sâbiilerden Allah’a ve ahiret gününe hakkıyla inanıp sâlih amel işleyenler için Rableri katında mükâfatlar vardır. Onlar için herhangi bir korku yoktur. Onlar üzüntü çekmeyeceklerdir.” Bakara, 2/62.

⁵⁶³ Mâide, 5/13.

makbul sıfat olduğuna göre neden kendimizi bu hallerden uzaklaştıralım, düşüncesindedir.⁵⁶⁴

Peygamberimiz zamanında Ehl-i Kitap ile yapılan Medine Vesikası⁵⁶⁵, onlara inançlarında özgürlük sağladığı gibi dinlerini değiştirmeleri noktasında da herhangi bir zorlama getirmemiştir. Ehl-i Kitabın ibadetlerine karışılmamış ve ibadet mekânlarına dokunulmamıştır.

Kuşçuoğlu, İsa (a.s.)'nın irtihalinden altı yüz sene sonra gelen Kur'an-ı Kerim'de semavi kitaplara ve suhurlara iman edenlere "Ehl-i Kitap" diye medhü sena edildiğini ifade eder. Ahir zaman peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)'in zaman zaman Ehl-i Kitap'la anlaşma imzalamalarını, mescidi saadetin bir köşesini onlara ayın yapmaları için tahsis etmesini, İsevi olan Habeşistan Kralı Necaşi'nin vefatında gıyabî cenaze namazı kılınmasını, peygamber döneminde Ehl-i Kitap ile olan ilişkilere örnek olarak verir.⁵⁶⁶

Kuşçuoğlu'na göre, "Semavi Dinler, yani -tevhit dini- inananları biri diğerini esasta kardeş gördükleri zaman yaratılışın sırrının ben-i âdemde zuhuru görülecektir. Bütün beşer kardeşliğe akın akın yürüdüğünde, gerçeğin böyle olduğunu anladığında, ben-i âdemi kıskandığından, âdemi hakikat dışına çıkarmak için vazifesi sevdiren şeytan, inkisar-ı hayale uğrayacak. Melanet icraatının sonu hezimete dönüşüp, her şey cennet gibi olacak. Dünyada düşmanlık, çirkinlik, bircümle ihtilaflar, bencillikler, ister istemez yerini hep güzele bırakacaktır."⁵⁶⁷

Kur'an bütün tevhit ehlini kucaklar, kardeş görür. İnsanları barış ve kardeşlik içinde yaşatmak üzere gönderilen ilahi dinler, insan egoizminden kaynaklanan yorumlarla düşmanlık, ebedi kin, nefret ve savaş sebebi yapılmıştır. Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v), diğer peygamber kardeşleri gibi insanlığa,

---

⁵⁶⁴ Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 226.

⁵⁶⁵ Medine Vesikası'nın 25. maddesi şu şekildedir: "Yahudilerin dinleri kendilerine, müminlerin dinleri kendilerinedir. Buna gerek Mevlâları, gerekse bizzat kendileri dâhildirler" ibaresi yer alır. Bu madde ile Medine'deki her topluluğun din ve vicdan hürriyeti teminat altına alınmış oluyordu. Buna göre Yahudiler kendi inançlarını tatbik edeceklerdi. Anlaşma yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, son Yahudi kabilesinin siyasi sebeplerle, Medine'den çıkarıldığı h. 5. yıla kadar Yahudilerin dini hayatlarına herhangi bir baskı yapıldığına dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Gürer, Dilaver, İbn Arabî'de "Dinlerin (Aşkın) Birliği" ve "İbadet" Meselesi Hakkında Bir Değerlendirme, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, sayı: 11, Temmuz-Aralık 2003, s. 15.

⁵⁶⁶ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 160.

⁵⁶⁷ Özdamar, *Pîrân*, s. 432.

gerçek insan olmanın reçetesini sunmuştur. İşte bu reçete, Allah (c.c.)’ın son mesajı yüce Kur’an’dır. Tevhit dini, ancak Kur’an’ın evrensel mesajı ile anlaşılır.⁵⁶⁸

2. DİNLER ARASI DİYALOG

Günümüzde çoğunluğun üzerinde görüş birliği sağladığı diyalogun tanımı şöyle yapılmıştır: Farklılıklar içerisinde birlikte yaşama yollarını aramak, hangi konuda olursa olsun yeryüzünde haksızlığı önlemek, ıstırap ve sıkıntıları durdurmak, insanın barış ve huzur içinde insanca yaşamasını sağlamak için gösterilen insanî ve ahlâkî davranışların tamamıdır. İslâm dinî her alanda diyalogu; karşılıklı konuşma, uzlaşma, tanışma, anlaşma ve kaynaşmayı öngördüğü gibi⁵⁶⁹ dinler arası diyalogu da istemektedir.⁵⁷⁰

Diyalog, hoşgörü, uzlaşma açısından Kur’an ve Sünnet’e baktığımızda, konuyla ilgili birçok ayet ve hadis bulmak mümkündür.

“Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O’ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır.”⁵⁷¹

Bir mutasavvıf olarak Kuşçuoğlu’nun dinler arası diyalogu desteklemesinin sebebini “bütün dinler İslamiyet’tir” düşüncesine dayandırabiliriz. Ona göre, “Kendimizden başkasını Müslüman kabul edemedik, etmekte istemedik. Cümle peygamber efendilerimizin ümmetlerini ters tutumumuzla ümmet-i Muhammed’e düşman kıldık. Bu yanlış düşüncelerimizle Allah’ın yarattığı güzelliklerden ümmetçe mahrum edildiğimizi Allah’tan ve resulünden uzaklaştığımızı gördüğümüz kadarı ile anlamaya başladık. Ümmetler arası geçmişte yaşananları tekrarlamadan ve birbirimizi küfürle itham etmeden diyalog yolları aramalıyız.”⁵⁷²

⁵⁶⁸ Ateş, Süleyman, *Başlarken*, Kur’an Mesajı, İlmî Araştırmalar Dergisi, Yıl:1, Sayı:1, Kasım 1997, s. 4.

⁵⁶⁹ Âl-i İmrân, 3/64.

⁵⁷⁰ Diyalog çalışmaları İkinci Vatikan Konsili’nde (1962-1965) alınan kararlarla başlar. Katolik Kilisesi’nin, asırlardan beri izlediği katı politikayı terk edip, diğer dinlerde de ilâhî hakikatlerle ilgili bazı gerçeklerin bulunabileceğinden hareket ederek başlattığı yeni dönemin genel adıdır. www.diyamet.gov.tr. 05.05.2010.

⁵⁷¹ Hucurat, 49/13.

⁵⁷² Kuşçuoğlu, *İslami Tasavvuf Prensipleri*, s. 18.

Kur'an bize diyalogu tavsiye ederken dinlerin kendi aralarında çekişmelerinin sebeplerinden biri; hem Hıristiyanlığın hem de İslamiyet'in kendilerini insanlık için gönderilmiş yegâne evrensel mesaj olduklarını iddia etmeleridir.⁵⁷³ Bu anlamda tek bir evrensel mesaj varken, şeriatlardaki çeşitliliğin sebebini Allah Kur'an'da şöyle dile getirir:

“...Her birinize bir şeriat ve yol verdik. Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı; fakat size verdiği (yol ve şeriatlarda) sizi denemek için böyle yaptı. Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın...”⁵⁷⁴

Kuşçuoğlu dinler arası diyaloga engel olan bazı yanlış düşünce ve tutumların olduğunu, bunlardan vazgeçmek gerektiğini ifade eder. Peygamberlerin birbirleriyle yarışırılması⁵⁷⁵ ve ilahlaştırılması bunlardan biridir. Bu Allah'ın emrine aykırıdır. Çünkü peygamberlerin bilgileri, gelişleri, şahsi meziyetleri, güçleri kendiliklerinden değil Allah'ın emri iledir. Ona göre peygamberler kendi kendilerini yaratmazlar ki meziyetleri şahsiyetlerine ölçü olarak değerlendirilsin. Peygamberlerde görülen güzellikler, güç ve kuvvet Allah'a mal edilmelidir ki gerçeğin ve hakikatin da aslı budur; gayrisi şirktir.⁵⁷⁶

Konu hakkında Hz. Peygamberin uygulamalarına baktığımızda, dinler arası diyalog hakkında kaynak oluşturabilecek bilgilere ulaşabiliriz. Hz. Peygamber müminler için her hususta rehber olduğu gibi, diğer dinler ve mensuplarıyla diyalogda da rehberdir. Peygamberin hayatı, baştan sona hep af ve müsamaha yörüngelidir. Diğer din mensuplarına karşı da, bir insan olmaları itibarıyla hep sevgi ve hoşgörü ile muamelede bulunmuştur.⁵⁷⁷

Hz. Peygamber bir gün yoldan bir Yahudi cenazesi geçerken ayağa kalkar. O esnada yanında bulunan bir Sahâbî, “Ya Resûlallah, o Yahudi'dir” der. Nebi (s.a.s.) hiç tavrını bozmadan ve yüz çizgilerini değiştirmeden, şu cevabı verir: “Ama bir insan!”⁵⁷⁸

Hz. Peygamberin sergilediği davranışta olduğu gibi sadece dinler arası diyalog için değil, insanlara yaklaşımımızda karşıdakinin şahsiyetine ve inancına

⁵⁷³ Köylü, Mustafa, *Çağdaş Batı ve İslam Düşüncesinden Dinler Arası Diyalog*, İnsan Yay., İstanbul, 2007, s. 88.

⁵⁷⁴ Mâide, 5/48.

⁵⁷⁵ Bkz. 556. dipnot.

⁵⁷⁶ Kuşçuoğlu, *İslamî Tasavvuf Prensipleri*, s. 19.

⁵⁷⁷ Aydın, Davut, *Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in Dinler Arası Diyalog Faaliyetleri*, <http://www.davutayduz.com> (30.05.2010).

⁵⁷⁸ Buhari, Cenâiz 85; Müslim, Fezâilü's- Sahâbe 25.

saygı gereği bir birey olarak herkesin yapması gereken davranış ve düşünce örgüleri vardır. Diyalog kendi inancımızdan vazgeçmek veya inançlarımızdan taviz vermek değildir. Diyalog, kendi doğrularımızın doğruluğuna inanmakla birlikte ortak değerlerin öne çıkarılmasına ve evrensel ahlak ilkelerinin hâkim kılınmasına çalışmak olmalıdır.

Ortak değerlerimiz Ehl-i Kitabın da vahye dayanması ve bir olan Allah'a inanması olduğu gibi; dünyada barışın sağlanması, iyiliğin hâkim olması gibi evrensel ahlak ilkeleri de bizi diyaloga götürebilecek etkenler arasında sayılabilir.

Başka bir bakış açısıyla konuya yaklaşacak olursak, dinde yanlış yönelişler içerisinde bulunan hatta küfre düşen insanlarla da diyalog kurulmalıdır. Çünkü onlarla güzel sözler söyleyerek⁵⁷⁹ ilişkiyi sürdürmek hem semavî kitapların⁵⁸⁰, hem de aklın öngördüğü bir davranma biçimidir. Bu şekilde hareket edilerek insanların "hak-dine" yöneltebileceği ve İslam'a yönelişlerin artmasıyla da "Din-Birliği"nin sağlanabileceği kanaati taşınmaktadır.⁵⁸¹

Allah (c.c.) Ehl-i Kitapla müşterek olan sözde buluşmamızı istemektedir.⁵⁸²

"Müşterek olan sözde buluşmak" önemli olduğu gibi Kur'an'ın başka ayetlerine baktığımızda buna ilaveler yapıldığını görmekteyiz.⁵⁸³

Kuşçuoğlu'na göre, "Allah'ı bilmek, Müslüman olmanın özüdür." Kişi Allah'ın Kuran'daki bildirisine göre "La ilahe illallah" diyor ise, insanların ölçüsüne uymasa da Müslüman'dır. "İslam'ın şartı beş" diye direterek, iman ve ihlâs için ihсан edilen rahmet-i ilahiyeden henüz bir şey bilmeyen kişinin "Müslüman"ım deme

⁵⁷⁹ Nahl, 16/125.

⁵⁸⁰ Ankebut, 29/46.

⁵⁸¹ Özcan, Hanifi, *Mâtürîdî'de Dinî Çoğulculuk*, MÜİFV Yay., İstanbul, 1995, s. 122. Hayrettin Karaman ve diğerleri, *Polemik Değil Diyalog*, s. 57; Köylü, *Dinler Arası Diyalog*, s. 102. Mâtürîdî'ye göre, ilahi din mensupları arasındaki saf ve sade şekliyle iman birliğinin günlük hayata yansımaya şeriatlar engel olmaktadır. Bir başka deyişle din birleştirici, şeriat ise ayırıcı bir özelliğe sahiptir. İlahi kökenli dini geleneklere mensup olan insanların birbirlerini küfürle suçlamalarına ve hatta "İslam-diyarı", "küfür-diyarı" gibi ifade ve ayrımlara yer vermelerine şeriatlar engel olmaktadır. Özcan, *Mâtürîdî'de Dinî Çoğulculuk*, s. 23. Günümüzde dinler arasında tam bir anlayışı engelleyen şeylerden biri de kültürel ve politik üstünlük arzusuyla dinlerin kolayca özdeşleştirildiği gerçeğidir. Daha önceki sömürge dönemlerinde ve Batı'ya ait olmayan diğer sahalarda Batı'lı kişinin tüm kötü ve ahlak dışı davranışları Hıristiyanlığa mal edilmiştir. Bunun gibi kötü örnek teşkil edecek Müslümanlar da İslam ile özdeşleştirilmiştir. Jussi, Aro, *Geçmişte ve Günümüzde Dinlerarası Diyalog*, çev. Ahmet Güç, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:5, c. 5, 1993, s. 285.

⁵⁸² "Ey kitap ehli! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah'tan başkasına tapmayalım; O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp ta kimimiz kimimizi ilahlaştırmayalım. Eğer onlar yine yüz çevirirse, işte o zaman: şahit olun ki biz Müslümanlarız! deyiniz." Al-i İmrân, 3/64.

⁵⁸³ "Kim işini güzel yaparak özünü Allah'a teslim ederse, onun mükâfatı, Rabbi'nin yanındadır. Onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir." Bakara, 2/112.

şerefini elinden almaya kalkışmaz isek, diyalog kendiliğinden oluşur. Yeter ki onlara da Müslüman oldukları dini terimlerle anlatılsın. Bu gerçeğe bugün dünden daha çok muhtacız. Kuşçuoğlu bu noktada sadece Ehl-i Kitap ile diyalogdan bahsetmez. Ona göre, enaniyet etiketini nazara almadan, kendi noksanlıklarımızı görmeye çalışmalı ilk önce kendi aramızda diyalog kurmalıyız. Devletle, hükümetle, orduyla, milletle diyalog kurmalıyız ki bu da zor bir şey değildir.”⁵⁸⁴

Ehl-i Kitap olarak nitelendirilen diğer din mensuplarının, bozulmuş da olsa aynı kaynaktan besleniyor olmaları ve Kur’an’da Allah’ın kendilerini bize “Ehl-i Kitap” olarak tanıtmaları onlara bakışımızı değerlendirmede etkili olacaktır. Karşılıklı düşmanlık yerine barışın hâkim olabilmesi için diğer inanç mensuplarıyla da diyalog içerisinde olmak durumundayız. Diyalog bu anlamda sadece dini konularda bir uzlaşım olmaktan ziyade, dünyada iyiliğin hâkim olması anlamında evrensel bir amaca da hizmet etmelidir.

3. İMAN VE İSLAM

İslam, “silm” kelimesinden türemiş Arapça bir ifadedir. Sözlük anlamı maddi ve manevi her türlü lekeden temiz, gevşeklikten ve eğilip bükülmekten salim olmak, barış, hakka taat ve boyun eğmek, halis olmak, doğrudan ayrılmamaktır. Terim olarak İslam, Peygamberin haber verdiği ahkâma bütün varlığıyla teslim olmak, itaat etmek, boyun eğmek anlamına gelir.⁵⁸⁵ Bunu kabul eden insanlara da “Müslüman” denir.

En genel anlamda “teslimiyeti” ifade eden İslam, teslim olanın kime ve niçin teslim olduğunu bilme şuuruna vardığı teslimiyettir. Bu teslimiyet, canlı cansız her şey ve herkes için geçerlidir. Bu anlamda kâinattaki her şey, temel karakteri itibarıyla teslim olmuştur ve kendisini ilahi ahengin işleyiş seyrine bırakmıştır.⁵⁸⁶

⁵⁸⁴ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 268.

⁵⁸⁵ Akseki, Ahmet Hamdi, *İslam*, Haz. Hasan Tahsin Feyizli, Nur Yay., Ankara, 1981, s. 67; İslam kelimesinin geçtiği ayetler şunlardır: Bakara, 2/131; Âl-i İmrân, 3/19, 85; Mâide, 5/3; Yusuf, 12/101; Zümer, 39/22; Fussilet, 41/33.

⁵⁸⁶ Teslimiyet, yaratılan her şeyde vardır. Güneş kendine ait yörüngede döner ve Ay’a yetişemez. Bitkiler büyümek ve gelişmek için güneş ışığına ihtiyaç duyar. Bir arı denizde, bir balık da karada yaşayamaz. Her biri Allah tarafından konulan kanunlara tabi olup, bir teslimiyet içindedirler. İşte bunlar İslam kelimesinin muhtevasının getirdiği hakikatlerdir. Düzgün, Şaban Ali, *Din Birey ve Toplum*, Akçağ Yay., Ankara, 1997, s. 100.

Kuşçuoğlu “İslam” kelimesi hakkında şunları söyler: “İslam, Allah’ın iradesine teslimiyettir. Allah yarattığı her şeyden kulunun istifade etmesini ister. Allah kullarına kendisine karşı ibadet etmek, oruç tutmak, hayır işlemek gibi vazifeler vermek suretiyle, ruh ile beden arasında ahenkli bir denge kurar. İslam bu suretle seçkin bir zümrenin değil, aynı zamanda bütün insanlığın dini olmuştur. İslam cismanî olduğu kadar, ruhanî bir dindir. İslam, insan hayatının bütününe kapsayan bir sistemdir.”⁵⁸⁷

İman, sözlükte bir şeye inanmak, bir şeyi tasdik etmek, bir kimsenin söylediğini kabullenmek demektir. Terim olarak iman, mutlak tasdik anlamında yani bir şeyi doğru olarak kabul edip, onun doğruluğuna inanmak anlamında kullanılır. Bu tasdik ise kalp, dil ve fiil ile olur.⁵⁸⁸ Bunu kabul edene de “mümin” denir.

İslam âlimlerinin bazıları İman ve İslam kelimelerinin aynı anlama geldiğini savunurken, bazıları da bu iki kelimenin farklı anlamlar ifade ettiğini savunur. Kuran-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde “iman” ve “İslam” kelimelerinin ayrı ayrı geçmesi bu iki kelimenin ayrı anlamlarda kullanıldığını göstermektedir. Bunun yanında aynı anlamda kullanıldığı yerler de olmuştur.

Sözlük anlamı olarak iman ve İslam kelimeleri arasında fark vardır. İman daha özel, İslam daha genel bir anlam ifade eder. İman, tasdik; İslam, teslimiyettir. Tasdik bulduğu yerde, teslimiyette vardır. Fakat her teslimiyet, tasdik değildir.⁵⁸⁹ Hucurat Suresi 14. ayette iman ve İslam kelimeleri farklı anlamlarda kullanılmıştır.⁵⁹⁰

“Bedeviler: Biz iman ettik, dediler. De ki: Siz iman etmediniz. Ancak siz, Müslüman olduk, deyin. İman henüz kalplerinize girmemiştir...”

Şerî bakımdan iman ve İslam aynı anlama gelir. İman edenle, Müslüman olan aynı hükümlere tabiidir. Kişi öldüğünde yıkanır, cenaze namazı kılınır, Müslüman mezarlığına gömülür, Müslümanlara varis olur. Yani insanlar mümin olarak, Müslüman olarak ayrılmaz. Bu anlamda sözlük anlamı olarak iman ve İslam

⁵⁸⁷ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 20, 176.

⁵⁸⁸ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslam İlmihali*, Erkam Yay., İstanbul, 1991, s. 63; Tümer, Günay; Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ankara, 1997, s. 336. Kur’an’da iman hakkında geçen ayetler şunlardır: Bakara, 2/2, 108, 136; Mâide, 5/72, 74, 109-120; Tövbe, 9/31; Hadid, 57/27.

⁵⁸⁹ Tümer, *Dinler Tarihi*, s. 335.

⁵⁹⁰ Kuran-ı Kerim’de bazı ayetlerde “mümin erkeklerle, mümin kadınlar, Müslüman erkeklerle, Müslüman kadınlar (Tövbe, 9/21)” ifadelerinin geçiyor olması da iki kelimenin farklı anlamlarda kullanıldığını göstermektedir. Diğer taraftan Cibril hadisinde bu kelimelerin ayrı ayrı sorulması ve cevaplanması da kelimelere farklı anlamlar yüklediğini gösterir.

arasında fark vardır; fakat şeriat bakımından İslamsız iman, imansız İslam olmaz. Şu halde iman ile İslam ruh ile beden gibidir. İman ruh, İslam onun bedenidir. Yahut iman asıl ve kök, İslam ise onun dalları ve budakları gibidir.⁵⁹¹

Kuşçuoğlu'nun düşünce dünyasında iman ve İslam kelimelerinin anlamları farklıdır. Bu düşüncesini kelimelere yüklenen anlamlardan değil, ayet ve hadislerden yola çıkarak kurar. İman ve İslam kelimelerinin Hadis-i Şeriflerde ayrı ayrı ifade edilmiş olmaları onun dayanak noktasıdır. Ona göre iman ve İslam kelimeleri farklı anlamlara geldiğine göre, mümin ve Müslüman kelimeleri de farklı anlamlara gelmektedirler.

Eserlerinde çoğunlukla kullandığı “Hikmet⁵⁹², müminin kayıp malıdır; nerede bulur ise alsın.”⁵⁹³ hadisi Kuşçuoğlu'nun iman ve İslam kelimelerinin farklı anlamlarda kullanıldığına işaret ettiği hadislerdendir. Hikmet, Müslim'in değil mümin kayıp malı olarak ifade edilmiştir. İlk önce kişi Müslüman (Müslim) sıfatını kazanır. Sonra mümin sıfatını alır. Müslim, mümin olmak için çaba sarf eder, hikmet noksanlığını gidermeye çalışır. Manevi doyuma ulaşma ihtiyacı bir ömür boyu devam eder. Çünkü hikmetin başı vardır, sonu yoktur.⁵⁹⁴

Kuşçuoğlu'nun iman ve İslam kelimeleri hakkındaki düşünceleri şu şekilde devam eder: “Ehl-i iman, Allah (c.c.)'ı bilen, ehl-i İslam, Peygamberinin getirdiği şeriata tabii olarak Allah (c.c.)'ı bilen demektir. Bu anlamda Allah (c.c.) şu peygamberimi tanımadı, diye zâtını tanıyan kuluna azap etmez.”⁵⁹⁵ Ona göre İslam, bir doktrindir. Hz. Âdem'den kıyamete kadar devam edecek dinin adıdır. Allah'tan

---

⁵⁹¹ Tümer, *Dinler Tarihi*, s. 336; Akseki, *İslam*, s. 73. En genel anlamda âlimler bu iki kelime bir arada kullanılınca farklı, ayrı ayrı geçince de aynı anlamda kullanıldığı üzerinde ittifak etmişlerdir.

⁵⁹² Hikmet, İslam bilginleri tarafından çeşitli şekillerde anlamlandırılmıştır. “1. Hikmet, sözde isabettir. 2. Hikmet, ilim ve ameldir. 3. Hikmet, eşyanın gerçeğini, mahiyetini bilmek, anlamaktır. 4. Hikmet, gerçeğe uygun, sağlam yararlı bilgidir. 5. Hikmet, icat etmektir. 6. Hikmet, peygamberlik bilgisidir. 7. Hikmet, Kur'an'ı anlamak, bilmektir. 8. Hikmet, Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmaktır. 9. Hikmet, derin yararlı bilgidir. 10. Hikmetin başı Allah korkusudur. 11. Müspet bilim+iman=hikmettir. 12. Hikmet, ince davranıştır. 13. Hikmet doğruyu yanlış ayırt etme yeteneğidir.”Eroğlu, *Hikmetli Sözler*, s. 7. Hikmetten bahseden ayetler şunlardır: Bakara, 2/251, 269; Nisâ, 4/54; Ahzab, 33/34; Sâd, 38/20; Zuhrûf, 43/63; Kamer, 54/5; Cum'a, 62/2.

⁵⁹³ İbn Mâce, Zühd 15; Tirmizî, İlim 19.

⁵⁹⁴ Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 94.

⁵⁹⁵ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 26.

başka ilah yoktur, diyen müslümandır.⁵⁹⁶ Kelime-i Tevhidin anlamını amentüde ifade edildiği gibi yaşıyorsa, Allah'ın bildirisine göre o kul mümindir, muttakidir, ittika sahibidir. Kuran-ı Kerim'de “mümin” (iman eden) sıfatına layık görülenler ise ayette ifade edilmiştir.⁵⁹⁷

“Kendisinde hiçbir şekilde şüphe olmayan o kitap, muttakiler için bir hidayet kaynağı ve yol göstericidir. O muttakiler ki gaybe inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz mallardan düşkünlere tasadduk ederler. Yine onlar sana indirilenlere ve senden önce indirilene iman ederler. Ahiret gününe de kesinlikle inanırlar. İşte onlar Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır.”⁵⁹⁸

İman ve İslam başlığı altında bu iki kelimenin farklı anlamlarda kullanıldığını kısaca ele almaya çalıştık. Bu noktada İslam'ın daha genel bir kavram iken “iman” ın daha özel bir kavram olduğu sonucuna vardık. Allah katında din İslam'sa⁵⁹⁹ ve Allah'tan başka ilah olmadığına kişi kalbi ile tasdik, dili ile de ikrar ediyorsa bu onun “Müslüman” olduğunun göstergesi diyebiliriz. İman daha özel bir kavram olduğuna, yerdeki eziyet veren bir şeyi kaldırmak⁶⁰⁰ bile imanın bir göstergesi olarak kabul edildiğine göre, imanın da kendi içerisinde dereceleri vardır. Nitekim tasavvuf ehli imanın yetmiş iki şubeden bahseder. Kişi ilk önce Müslüman olur, imanın kalbe yerleşmesiyle de iman esaslarına inanç gerçekleşmiş ve kişi mümin sıfatını kazanmış olur. Bu anlamda her mümin, Müslüman iken; her Müslüman, mümin değildir.

---

⁵⁹⁶ “Kim Lâ ilâhe illallah diyor Allah'ın dışında ibadet edilenleri inkâr ediyorsa bu kimsenin kanı ve malı haramdır, onun hesabı Allah'a aittir (Müslüm, *Kitabu'l-İman* c. I, s. 53). İslam'ın ölçüsünün “Lâ ilâhe illallah” olduğunu ifade eden Kuşçuoğlu, insanları imanlarına göre değerlendirmede dikkat etmek gerektiğine inanır. Kuşçuoğlu, insanların imanları hakkında bir ölçü koymaya çalışmanın, cennetlik veya cehennemlik olduklarına hükmetmenin Allah'ın bilgisi dâhilinde olduğuna inanır. Ona göre Allah'ın bilgisi dâhilinde olan bir konuda kulun hüküm vermesi, haddini aşması ve kulluk sıfatına leke düşürmesi anlamına gelir. İnsanlar bu tür bilgiye ve ilme sahip olmadıkları gibi peygamberler de böyle bir ölçü koyma noktasında değildirlere. Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, 64.

⁵⁹⁷ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 166. Müminlerin vasıfları Kur'an'da pek çok yerde geçer. Özellikle Mü'minûn Süresi, müminlerin özelliklerini sayarak başlar. Bunun yanında şu ayetlere de bakılabilir. Mâide, 5/55; Enfâl, 8/2-4,8; Tevbe, 9/13, 18, 20, 71-72; İbrahim, 14/31; İsrâ, 17/9; Tâhâ, 20/82; Asr, 103/1-3.

⁵⁹⁸ Bakara, 2/2-5.

⁵⁹⁹ Âl-i İmrân, 3/19.

⁶⁰⁰ “İman yetmiş küsur şubedir. İmanın en üst seviyesi, “Lâ ilâhe illallah” sözü ve en alt seviyesi ise, eziyet verecek şeyi yoldan kaldırmaktır.” Müslim, İman, 58.

4. SEMAVİ DİNLER İSLAMİYET'TİR

Konuyu ele almaya başlamadan önce “din” ve “şeriat” kavramlarının üzerinde durmamız gerekmektedir. Ne kadar “din” ve “şeriat” terimlerinin aynı anlama geldiği düşünülse de kök anlamlarına bakıldığında iki farklı kavram oldukları görülecektir.

Din boyun eğme, itaat etme, Allah'a inanma, bağlanma anlamlarına gelmekte olup “zihni bir fiil” olarak ifade edilmektedir. Şeriat ise, kural koyma, yöneltme, düzeltme, belli bir yolu takip etme, meşru kılma ve doğru yol anlamlara gelmektedir.⁶⁰¹

Allah katında din, tek olup bütün peygamberler hak ve tek olan “tevhit-dini”ni yani Allah'ın varlığını, birliğini yeryüzünde gerçekleştirmek için gönderilmişlerdir. Allah insanlara vahyettiği dinlere ortak bir isim koymuştur. O da İslam'dır. Zaman içinde ve çeşitli yerlerde, birçok ad altında inançlar görülmüştür.⁶⁰² Ama bir ana kanal ve tevhit inancı daima mevcut olmuştur. Hz. Âdem'den, Hz. Muhammed'e kadar gelen bütün peygamberler insanlara bu ilahi dini vahy etmişlerdir. Vahiy, en mükemmel şeklini İslamiyet ile bulmuştur. Bu duruma göre İslamiyet yepyeni, bambaşka, kendinden öncekilerle hiçbir ilgisi olmayan bir din değildir. Bozulmuşlukları ve uzaklaşmaları düzelten, en son şekil ve zirvedir.⁶⁰³

Kuşçuoğlu'na göre İslamiyet, doktrindir. Bütün peygamberler İslamiyet üzere geldiler. Din değil, şeriat getirdiler. Yani İslam'ın lügat manası olan eşi, şeriki, naziri olmayan; bir olan Allah'ın iradesine bağlanma inancını taşıdılar. Dolayısıyla Allah katında makbul olan yönü ile bütün semâvî kitaplar, suhuflar, nebilerin getirdikleri ve bunlardan ayrılmayan arifler İslam'ı anlattılar.⁶⁰⁴

⁶⁰¹ Özcan, Hanifi, *Mâtürîdî'de Dînî Çoğulculuk*, s. 54.

⁶⁰² Birçok ad altında fakat tek bir hakikati anlatan bu inancı, semadan aslı ve özü itibarıyla bir ve aynı inen tatlı suya benzetebiliriz. Yeryüzünün, yani toprağın farklı renk ve bileşime sahip olmasından ve farklı konumda olmasından dolayı, su yere indikten sonra renk ve tat bakımından değişip kimi yerde sel, kimi yerde bulanık olarak akıyorsa dinde de durum böyledir. Allah'tan gelen din bir tane olduğu halde, insanların farklı dinlere, yani farklı mezhep ve şeriatlara sahip olması, onların toplumsal ve kültürel farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Özcan, *Mâtürîdî'de Dînî Çoğulculuk*, s. 24.

⁶⁰³ Sezen, Yümni, *Sosyoloji Açısından Din*, MÜİFV Yay., İstanbul, s. 25; Düzgün, *Din Birey ve Toplum*, s.14.

⁶⁰⁴ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 64; Kuşçuoğlu, *Rahmet Damaları*, s. 21.

Bütün peygamberlerin getirdiği dinin adı İslam olduğuna göre inananlarına da Müslüman denir. Bu anlamda Kur'an bütün peygamberleri ve onların çağrısına uyarak şirk koşturmaksızın Allah'a iman eden mü'minleri "Müslüman" olarak isimlendirmektedir.⁶⁰⁵

Kuşçuoğlu'nun düşünce dünyasında da bütün semavî dinler, tevhit dinidir. Yaratılışın sırrı, semavi dinlerin, dört kitabın ve suhurların ihtiva ettiği anlamın özü kelime-i tevhittir. Bir kişi "Allah'tan başka ilah yoktur, illa Allah vardır" ifadesinin anlamını hangi lisan ile söylüyorsa söylesin, beşer ölçüsüne göre o kişi Müslüman'dır.⁶⁰⁶

Şeriatlar, nebî ve resullerin tevhide davet etmek için gönderildiği, birbirinin devamı olacak nitelikte bir "tarihi oluşum süreci" nden geçmişlerdir. Din değişmezken⁶⁰⁷, peygamberlere gönderilen şeriatların isimleri değişmiştir.

"O size, dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahy ettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi şeriat yaptı. Şöyle ki: dini doğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin. İşte Allah'ın gönderdiği bütün dinlerin temeli budur..."⁶⁰⁸

---

⁶⁰⁵ Özdeş, Talip, *İslam Mesajının Evrenselliği*, Yarınlar İçin Düşünce, Yıl: 3, Sayı: 36 (Ekim 2008), s. 92; Hayrettin Karaman ve diğerleri, *Polemik Değil Diyalog*, s. 42. Ku'ran'ın ifadesiyle Nuh peygamber, kavmine "Ben Müslümanlardan olmakla emrolundum" (Yunus, 10/72) demiştir. Allah İbrahim peygambere "Müslüman ol" diye emredince, "Âlemlerin Rabbine teslim oldum" demiş (Bakara, 2/31), oğlu İsmail'le beraber yapmakta oldukları Kâbe'yi inşa ederken yaptıkları duada, "Ey Rabbimiz! Bizi sana teslim (olup Müslüman) olanlardan kıl ve neslimizden de sana teslim olan (Müslüman) bir ümmet çıkar" şeklinde niyazda bulunmuştur (Bakara, 2/127, 128). Musa peygamber kavmine, "Eğer Müslümanlardan iseniz sadece Allah'a tevekkül edin" demiştir (Yunus, 10/80). Havariler de İsa peygambere: "Biz Allah'a iman ettik, şahit ol biz Müslümanlarız" (Âl-i İmrân, 3/52) demişlerdir. Bkz. Hucurat, 49/14; Âl-i İmrân, 3/67.

⁶⁰⁶ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 20, 96. Kuşçuoğlu'nun İslamiyet'i anlatırken eleştirdiği noktalardan biri, Hıristiyanların Rönesans'tan önce yaptıkları gibi, bizim zâhir ulemamızın akıl yolunu seçerek ulvî meselelerin halline çalışmalarıdır. Zahir ulema, meseleleri halledemediği gibi İslam'ı kalıplaştırmış ve akılı nakle tercih etmişlerdir. Hiçbir tevhit dininin ölçüsü akıl değil, nakildir. İlahi emirler akıl ve mantıkla ölçülmez. Akılla bazı şeyler ölçülmeye başlanırsa, dindeki ibadet ve taatlar kaybolmaya başlar. Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 21; Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 27.

⁶⁰⁷ Bu anlamda "Allah katında din İslâm'dır" (Al-i İmran, 3/19) ayetinin gösterdiği gibi; bütün Allah elçileri aynı dinin tebliğçileridirler. Kuran'ın birçok ayetinde de ifade edildiği gibi İslam dini Hz. Peygamber'in risâletiyle başlamamıştır. Bu din asıl itibarıyla Hz. Âdem'le başlayıp Hz. Nuh'la devam eden, Hz. İbrahim'le belli bir olgunluğa ulaşarak Kuran'ı Kerim'de "Hanîfen: Haniflik" tabiriyle ifade edilen dindir. Daha sonra Hz. Musa'ya ve Hz. İsa'ya da aynı din verilmiştir. Nihayet Hz. Peygamber'le kemale ererek olgunlaşmıştır. Şengül, İdris, *İslam'ın Evrenselliği*, Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi, Yıl:1, Sayı:1, Ağustos 1999, Ankara, s. 41.

⁶⁰⁸ Şûrâ, 42/13.

Kur'an'a göre Allah, her millete bir ibadet yolu, bir şariat belirlemiştir.⁶⁰⁹ İlahi mesajların ruhu birdir. Allah katındaki dinin adı da İslam'dır.

Kuşçuoğlu'na göre, Allah'ın tertip ve tanzim edip, kıyamete kadar devam edeceğini bildirdiği tek din İslam'dır. Bütün Allah elçileri İslamiyet üzere gelmişlerdir. Din değil, şariat getirmişlerdir. Bu anlamda peygamberler ilahi emirleri tebliğ etmiş, asra uyumlu yaşadıkları şariatları ile anılmışlardır. Kabile isimleri din ismi değildir. Sonra gelen din, önceki dini iptal etmez. Daha sonra gelen Allah elçisi önce geleni tasdik, sonra geleni müjdeleyici olarak gönderilmiştir.⁶¹⁰ Hepsinin dini İslam, tevhit dinidir. Önce gelen şariatlarda sebat edenlerin ve Allah'a kasıtlı olarak şirk koşmayanların da ismi Müslüman'dır. Sonra gelen şariatlar, daha kemâlatlı kullara bahşedilmiş olup, Allah'ın zamana göre gönderdiği emirler kulun kolaylıkla yaşamasına uygun olarak yani "ilahi içtihat" ile gönderilmiştir. Sonraki gelen şariata uymak zordur. Ancak sonra gelen şariata iman, imanın kemalâtının ifadesidir. Gönlün bir yere bağlanıp, başka yerlere akmasının insan mizacı ile bağdaşmadığı görülür. Bu durumda ona benzetilir. Bu yüzden başka semavi dinlere küfür gözü ile bakılamaz. Tasavvufta bu hale "men aref sırrı" denir.⁶¹¹

Allah (c.c.)'ın gönderdiği şariatlar ve peygamberler farklı olsa da asıl birdir. Asıl bir olunca da ayrılık görülmez. Allah'ın ayetleri doğrulanır, O'nun kendi zât ve sıfatları hakkında söylediklerine inanılırsa; şariatın farklı olması, rızayı kazanmaya engel olmaz. Marifet (gerçek bilgi)te ittifak edilirse, Allah'ın indirdiklerinin hepsi insana güzel gelir ve bunun karşılığı alınır. Mümin Hakk'ın güvencesinde olandır. Kim yüce Hakk'ın güvencesinde bulunursa, onlara korku olmaz ve onlar üzülmazler.⁶¹²

---

⁶⁰⁹ Hac, 22/34; Bakara, 2/148; Maide, 5/48. Hz. Muhammed (s.a.v)'in getirdiği şariatle, dini ve ahlaki hayat tekâmül etmiş, tamamlanmıştır. Hz. Peygamber, "ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim" demiştir ki bu, "benden evvel gelen peygamberlerin getirdiği dinlerde bulunan ahlak ve fazilet mevhumlarının eksikliklerini tamamlamak için gönderildim", demektir. Yümnî, *Sosyoloji Açısından Din*, s. 25.

⁶¹⁰ Kuşçuoğlu'nun bu konudaki düşünceleri şu şekildedir: "Sonra gelen semavi din, önce geleni iptal etmez. Sonra gelen şariatlar kulların kültür ve bilgilerine göre ihsan edilmiş, kişinin inisiyatifine göre lütfedilmiştir, rahmettir. 'Dinde cebir yoktur' cümlesinin anlamı budur. Bir şariat geldi mi diğeri iptal olur, ısrarında olanlar Allah'a zulüm isnat ederler. Allah'ın rahmeti olarak gönderdikleri geçici değildir. Samimiyetle arayan kul mutlaka gerçeği bulur". Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 20.

⁶¹¹ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 37, 65; Kuşçuoğlu, *İslami Tasavvuf Prensipleri*, s. 15; Kuşçuoğlu, *Metafizik*, s. 32, 287.

⁶¹² Ateş, Süleyman, *İslâm*, Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi, Sayı: 2, Aralık 1997, s. 11.

5. İSLAM'DA BEŞ ŞART

Bu bölümde konunun ayrıntılarına girmeden Kuşçuoğlu'nun düşüncelerini kısaca ele alacağız.

Kuşçuoğlu'na göre namaz, oruç, zekât ve hac emr-i ilahidirler. Kulların kazanç ve kemalâtına sebeptirler. İslam'ın şartı olamazlar. Eğer namaz, oruç, zekât ve hac İslam'ın şartı olsaydı; dünyaya gelen her çocuk İslam fitratı ile doğmaz,⁶¹³ emr-i ilahi ortaya çıkana kadar Gayr-i Müslim olurlardı.⁶¹⁴

Kuşçuoğlu İslam ile fitrat arasındaki bağdan yararlanarak düşüncelerini temellendirir. Her insanda yaratılıştan gelen Allah inancı vardır. Bu inanç sonradan olmayıp, yaratılışla beraber başlar. Allah insanların özlerine tevhit akidesini, yani İslam'ı koyarak dünyaya göndermiştir.

Kur'an İslam dini ile fitrat arasında yakın bir ilgi kurmaktadır. Böylece fitrat ve din (İslam), adeta özdeş hale getirilmektedir.

“Yüzünü hanif (hakka yönelen bir kimse) olarak dine çevir. Allah'ın insanlar üzerinde yarattığı fitrata sınıksız tutun. Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur. İşte bu dosdoğru bir dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler.”⁶¹⁵

Kuşçuoğlu “İnsanların ilk yaratılıştaki özlerini değiştirmeden, fitratlarını bozmadan kalmaları da İslam'dır” der. Ona göre, ayette ifade edildiği gibi eğer gerçek bilinseydi, ümmet-i Muhammet'te ihtilaf olmazdı. İnkâr etmeyen ama tembelliğinden dolayı namaz, oruç, zekât ve hac ibadetini ihmal eden kul, gafletinden dolayı İslam'dan soyutlanmazdı. Eğer İslam'ın şartı denilecekse, diyebiliriz ki: “bir olan Allah'ın iradesine bağlanmak” İslamiyet'tir. Namaz, oruç, zekât, hac ibadetleri kulun kulluk borcu olup iman, samimiyet ve ihlâslarının neticesinde Allah'ın kullarına ihsan eylediği rahmet meyveleridir.⁶¹⁶

Peygamberin hadisinde “Her doğan çocuk İslam fitratı üzere doğar...” ifadesi İslam'ın fitrat dini olduğunun ve evrenselliğinin bir göstergesidir. Bu evrensellik Hz. Muhammed'in peygamberliğini ve daha öncesinde gönderilen

⁶¹³ “Her çocuk İslam fitratı üzerine doğar, sonra onu terbiye eden ana-baba, Yahudi iseler Yahudi ahlakıyla; Hıristiyan iseler Hıristiyanlıkla, ateşperest iseler Mecusilikle ahlaklandırır.” Buhârî, cenâiz 92; Ebû Dâvut, sünne 17.

⁶¹⁴ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 94.

⁶¹⁵ Rum, 30/30.

⁶¹⁶ Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 95.

peygamberlerin zamanlarını da kapsar. İnsanlar ve toplumlar cins, ırk, din, dil ve daha pek çok sebeplerden dolayı farklı olabilirler. Fakat fitratta bir değişiklik söz konusu değildir. İnsanda değişen fitratın kendisi değil, fitratın gerçekleşmesinde kullanılan şekiller, metot ve vasıtalarıdır.⁶¹⁷

Dolayısıyla özündeki fitratı bozmadan “Allah’tan başka ilah yoktur” diyen insanlar da İslam üzeredirler ve kendilerine Müslüman denilir. Namaz, oruç, zekât ve hac ise İslam dininin ibadet tarzlarıdır. Ama bu ibadetler olmadan İslam olmaz, Müslüman olunmaz dersek Kuşçuoğlu’na göre imanın kalblerine yerleşmediği bu kişileri dinden soğutmuş oluruz. Beşer ölçüsüne göre değil Allah ölçüsüne göre “bir olan Allah’ın iradesine teslim olmuş” kulları İslam olmada şartlar koyarak kendimize düşman ederiz. Bu düşünce sadece diğer şeriatları ümmet-i Muhammed’e düşman etmez, ümmet-i Muhammed’in de diğer şeriatları düşman olarak görmesine sebep olur. Bu düşmanlık şeriatı getiren peygambere ve onun kutsal kitabına yönelir ki günümüzde bunun örneklerini çokça görebiliriz.

Kuşçuoğlu’na göre “İslam’a girişle alakası olmayan beş şartın anlamı yeteri kadar izah edilmediği için inanlar arasında ayrılığa sebep olduğu gibi Ehl-i Kitabın da Muhammed ümmetini bilgisizce hakikat dışı görmesine ve dışlamasına sebep olmuştur.”⁶¹⁸

Günümüzde namaz kılmayan, oruç tutmayan, zekât vermeyen ve hac ibadetini yapmamış pek çok insan vardır. Bu insanlara bu ibadetleri yapmıyorlar diye Müslüman değildir, diyemeyiz. Allah’a inanan ama “kalbine imanın yerleşmediği” kişilerin Müslüman olmadığını söylemek kulun ölçebileceği bir ölçü değildir. Kaldı ki günümüz Türkiye’inde birçok insan bu durumdadır.

6. İÇTİHAT

İslam dininin itikat, ibadet ve ahlak ile ilgili alanları vardır. Bu alanlar Allah ve peygamberi bize nasıl tebliğ etmişse öyledir. Bu alanların temel esasları üzerinde asırlar geçse de değişiklik olmaz ama onların izah edilmesinde, günümüz diline çevirilmesinde, her bölgeye her kültüre ve her zaman dilimine göre değişiklik

⁶¹⁷ Özdeş, *İslam Mesajının Evrenselliği*, s. 92.

⁶¹⁸ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 67.

olabilir. Bu bakımdan dinde değişiklik olmazken, dinin algılanmasında değişiklik olabilir. İslam'ın evrenselliğinin ortaya çıkarılması, değişken unsurların her döneme göre yeniden yorumlanması yani içtihat ile gerçekleşir.⁶¹⁹

İmam-ı Azam Ebu Hanife yaşadığı zamanın şartlarına göre içtihat etmiş ve bunu eserlerinde ele almıştır. Onun vefatından sonra gelen İmam Şafii, İmam Malik, İmam Ahmet bin Hanbel gibi müçtehitler İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin içtihatlarının yaşadıkları zamana uygun olmadıklarına inanmış ve yeni fetvalar vermişlerdir.⁶²⁰

Kuşçuoğlu içtihat hakkındaki düşüncelerine İmam Şafii'den alınmış bir sözle başlar. İmam Şaffi şöyle buyurmuştur: “Sufi taifesinden, yani dervişlerden aldığım hikmetli nasihatlerden bir tanesi: zaman kılıçtır, sen onu kullanmayı bilmezsen isen o seni keser”. Kuşçuoğlu'na göre, zaman kıymetlidir. Zamana göre yaşamak, içtihat etmek dinin özünde vardır.⁶²¹

Kur'an'da kesin bir hüküm varsa, içtihat yapılmaz. Ama içtihadı tabi olabilecek konular da vardır. Kuşçuoğlu bu konular üzerinde içtihat yapılması gereğine inanır. Ona göre maddeye bakıp, mânâ anlaşılmaya çalışılmalıdır. Bugünkü tıp, mühendislik, mimarlık, ticaret, ziraat ve sanat dünküyle aynı olmadığı gibi 1200 sene öncesinde dinin yaşanması da aynı değildir. İlim, teknik ve sanat alanında

---

⁶¹⁹Yeprem, M. Saim, “Yenilenme Dinde Değil, Dinin Algılanmasındadır. Dinde Değişiklik Olmayacağında Hiç Şüpheli Yoktur” Diyanet Aylık Dergi, sayı: 223, Temmuz, 2009, s. 15. İctihat konusunda en çok zikredilen hadis şudur: “Muaz bin Cebel'e Peygamberimiz sordu: -Ne ile hükmedeceksin. -Allah'ın kitabı ile. -Eğer bulamazsan? -Rasulullah'ın sünnetiyle. -Eğer bulamazsan? -İctihad ederek, görüşümle hükmederim. Bu sefer Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: -Allah Rasülü'nün gönderdiği elçiyi, Allah'ın ve Rasülü'nün sevdiği şeye muvaffak kılan Allah'a hamdolsun”. Ebu Davud, 3119; Müsned, 5: 230.

⁶²⁰ Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 33.

⁶²¹ Kuşçuoğlu tekke ve zaviyelerin kapanmasını da bu bağlamda haklı görür. Çünkü buralar zamanın gerekleriyle uymayan yaşantıların, istismarın yaşandığı yerler haline gelmiştir. Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 41. Kuşçuoğlu'nun tekke ve zaviyelerin kapanması hakkında kitabında şöyle bir bölüm vardır: Abdulhakim Arvasi, “Dergâhınızı, zaviyenizi nasıl kapattık” diyen bir mebusa şu cevabı vermiştir: “O din üniversitelerinin üç yüz sene evvel manasını mecrasından saptırdık. Dejenere ettik. İstismara müsait hale getirdik. Başka bir şey yapamazdınız. Manası istismar olan irfan yuvaları zaten kapanma bekliyordu. Kapıyı çekiverdiniz.” Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 42. Atatürk zamanının müderris ve meşayih olan Nurullah Efendi'ye tekke ve zaviyelerin kapanması hakkında şunları söylemiştir: “Efendi Hazretleri tekke, türbe ve zaviyeleri ben kapattım. Allah bana ömür verecek mi, bilmiyorum. Ama şayet ömrüm olursa günü gelince bunları yine ben açacağım.” Faruk, Hanif, *Urduca Yayınlarında Atatürk*, A.Ü. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979 adlı kitaptan alınan bu bölüm Kuşçuoğlu'nun kitaplarında geçmiş ama biz bu kitaba ulaşamadık. Bu sebeple Kuşçuoğlu'nun kitabından direkt olarak aldık. Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 42; Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 113.

zamanın koşullarına göre düzenlemeler yapıp yeni şeyler üretiliyorsa yani bu alanlarda içtihat yapıyorsa, din alanında da içtihadı ihtiyaç vardır.⁶²²

İçtihadın gerekliliğine inanan Kuşçuoğlu, günümüzde yapılmayışını geçmişteki uygulamaları devam ettirmek isteyen, çağı idrak edemeyen ulema ve irfanıyetten dem vurduğu halde, gerçeği göremeyen mutasavvıflarda arar.⁶²³

Ona göre, diğer şeriatlar içtihatsız bırakıldığı gibi İslam da günümüzde içtihatsız bırakılmıştır. “İçtihat kapısı kapandı”, “fitne oluyor” gibi sebepler bunda etkili olmuştur. İçtihatsız bırakılan İslam, kendini yenileyememiş, yaşanan zamanla uyumlu olmayan düşünceler ve yaşantılar ortaya çıkmıştır. Kuşçuoğlu bunun yanında âlimlerin dört imamdan başka imam tanımamalarını da içtihat yapılmamasının sebeplerinden bir olarak görür. Muhammed ümmetinin zamana göre içtihatsız ve bilgisiz bırakılmasını eleştirir. Bundan en çok mesul olan âlimlerdir. İçtihatsız bırakılan, nakilden uzaklaştırılan din, akılcı dine dönüşmeye başlamıştır.⁶²⁴

Hz. Allah’ın emredip, peygamberin tebliğ ettiği gerçekler zamanla içtihat süzgecinden geçirilmediğinden manası tahrif edilmiş, ister istemez yerini katı kurallara bırakmıştır. Yanlış icraatlar şeriatın korkunç gözükmesine, hurafelerin çoğalmasına sebep olduğu gibi zahiri ilim erbabının da Allah’ın rahmetinden uzaklaşmalarına sebep olmuştur.⁶²⁵

Hz. Peygamber’in getirdiği şeriat bu güne aktarıldığı zaman, şekil aynı kalsa da uygulamanın meydana getirdiği hakikat elbette ki değişecektir. İçtihadın her

---

⁶²² Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 36; Kuşçuoğlu, *Hz. Kur’an’da Tesettür, Hicap ve Edep*, s. 120; Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 47. Kuşçuoğlu gerek kendi kişiliğinden gelen özellikle gerekse vermek istediği mesajı herkesin anlayabilmesi için Nasrettin Hoca’dan fıkralar da anlatır. Bunlardan içtihat konusuna değinirken şu fıkrayı anlatmıştır: Hoca, zaruret hali gölde yüzen ördeklere bakarak derenin suyuna kuru ekmeğini bandırarak yermiş. Görenler ne yaptığını sormuşlar. Hoca: “ördek çorbası içiyorum, bunu ben icat ettim. Lakin ben de beğenmedim” demiş. Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 94.

⁶²³ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 40.

⁶²⁴ Kuşçuoğlu, *Hz. Kur’an’da Tesettür, Hicap ve Edep*, s. 124, 141; Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 86.

⁶²⁵ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 78. Kuşçuoğlu’na göre, Emeviler ve Abbasiler zamanındaki hüküm ve fetvaların zamanımızda uygulanmaya kalkışılması, içtihatsız bırakılan toplumlarda İslam’ın anlamının yaşanmamasına sadece adının kalmasına sebep olur. Muasır milletler seviyesine çıkmak her zaman mümkündür. Şeriat-ı Muhammedi buna uygundur. İslam’ı yaşadığını iddia eden kişi, yeniliklere karşı çıkmaz. Zamana göre içtihat kapısı her zaman açık bırakılmıştır. İnsan geçmişi geri getiremez, istikbal (gelecek) Allah’ın bilgisi dâhilindedir. O zaman hali, bugünü yaşamak gerekir. Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 107, 108; Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 287. Kuşçuoğlu’nun kitaplarında, sohbetlerinde çoğunlukla üzerinde durduğu konulardan olan içtihat ve zamana göre yaşama noktasında şöyle bir hatıratı vardır: 30. Ocak tarihinde Mekke’de sabah namazından sonra mânâda Hz. Resulullah Galip Kuşçuoğlu’na “ Ümmetim geçmiş zamana göre değil, yaşayacağı zamana göre hazırlansın” hitab-ı Resulünü buyurmuştur.

devirde ortaya çıkaracağı tabloya şeriat ve diyanet denir. Bu anlamda ehil insanların zamana göre yaptığı içtihat, sadece inanan toplumlara değil, inanmayan toplumlara da gereklidir.⁶²⁶

Kuşçuoğlu eserlerinde, genel anlamda neden içtihat yapılmadığı üzerinde durur. Bunun yanında hangi konularda içtihat yapılması gerektiği ve çözüm yolları da sıralanır.

İlk önce her dalda ehil kişiler bir araya gelerek, asra ve günümüze uygun meal ve tefsirleri birbirlerinden kopya çekmeden yeniden yazmalıdırlar. Çünkü yapılan yanlış bir anlam, tefsir insanların farklı inançlar geliştirmelerine sebep olur. Ona göre buna yalnız bizim milletimiz değil, bütün dünya muhtaçtır. Allah'ın haram ve helal kıldıkları bellidir. Bunun dışında içtihadta müsait olan ayet ve hadislerin zamana göre tefsir ve izahının her alanda uzman kişilerle istişare edilerek yapılması da bir gerekliliktir. Bunu yaparken insanlar, Allah'ın gazabı ile korkutulmadan, Allah'ın rahmeti kısıtlanmadan yapılmalıdır.⁶²⁷

Kuşçuoğlu'na göre, içtihat noktasında ilk yapılması gereken Kur'an'ın daha iyi anlaşılmasıdır. Bunun için Kur'an'ın meal ve tefsirlerinin titizlikle yapılması gerekir. Son olarak Muhammed İkbâl de insanları Kur'an'ın mesajını anlamaya çağırır ve şöyle söyler: “Senin ayinin, Kur'an'ın okunup kavranması olmalıdır; senin

---

⁶²⁶ Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 65; Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 79. Kuşçuoğlu, içtihat konusundaki fikirlerini sunmak için çağrıldığı Birinci Yüksek Din Şûrası'na sunulmak üzere bir tebliğ hazırlamıştır. Bu tebliğde Şûra'da ele alınması gereken konular üç bölüme ayrılarak ele alınmıştır. Bunlar: Fikhî meseleler ve içtihatlar başlığı altında Cuma namazı ve zuhri ahir, nisaplar, fidye, fitre, zekât, mehir, ramazan başlangıcını belirleyen hilal olayı ele alınmıştır. Mezhepler arasındaki ayrılıklar ve tasavvufta diğer konu başlıklarıdır. Zuhri ahir namazı Kuşçuoğlu'nun en fazla durduğu konulardan biridir. Bunu şöyle ifade eder: “Namazın iki kaynağı vardır. Kitap, sünnet. İcma, kıyas. Namazda icma ve kıyas olmaz. Beş vakit namaz Kuran-ı Azimu'ş-şan'da belirtilmiş. Bütün kütüb-i sittelerde mevcut. Sahih-i Buhari 105. sayfada yer verilmiş Cuma'ya. Cuma en büyük bayram. Ramazan Bayramı'ndan, Kurban Bayramı'ndan efdal bayram. Peygamberimiz buyurdu, Cuma en büyük bayram. Haftada bir geldiği için, kadrini bilmiyorsun mübareğin. Senede bir geliversin, bak neler yapıyorsun. Cuma size kıyamete kadar farz kılındı. İster adil imam, ister zalim imam. Bu değiştirmez bir şey. Falancanın filancanın hatırına kılınmaz. Zuhri ahir ise sonradan oluşturulmuş. Böyle bir namaz yok...” 24.10.2010. Miraç Kandili sohbeti.

⁶²⁷ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 127; Kuşçuoğlu'na göre içtihat konusunda en önemli yapılması gereken Kur'an meal ve tefsirlerinin tekrar ele alınmasıdır. Kuşçuoğlu Kur'an'da geçen “evliya” kelimesinin tercümesinde yapılan yanlışlıklardan bahseder. Yine onun bu konuda vermiş olduğu bir başka örnek şu şekildedir: O Kâf Suresi, 16. ayetinde (And olsun insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz. Ve biz ona verit damarından da yakınız) geçen “verit” kelimesinin “şah damarı” diye tercüme edilmesinin tam anlamı vermediğini ifade eder. Ona göre şah damarı denilmesiyle sadece boyundaki damar anlaşılır. Oysa insan vücudunun bütün hücrelerinde mevcut olan “verit damarı” bütün vücudu ihata ettiği için asıl kast-ı ilahi budur. Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 154.

dinin Allah kelamının tebliğidir. Allah eri, hiç kimseden renk ve koku almaz; Allah eri, yalnız Allah'tan renk ve koku alır.”⁶²⁸

7. DİN VE LAİKLİK, CUMHURİYET, DEMOKRASİ

Laiklik, cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını kitaplarında, sohbetlerinde sıklıkla dile getiren Kuşçuoğlu'na göre bu kavramlar İslam'ın özüne ters değildir. Kuşçuoğlu bu kavramlara yüklenen anlamlara ve uygulamalara önem verir. Cumhuriyet, demokrasi, insan hakları, laiklik hatta tasavvuf ve tarikat bile gerçek anlamda, öze uygun olarak yaşıyorsa insanlara faydalıdır ve günümüz toplumları için gereklidir.

Laiklik tarifleri, bazı ifade farklılıklarına rağmen, esas itibarıyla iki grupta toplanmaktadır. Birinci tarifi din ve devlet işlerinin ayrılığıdır. İkinci gruba giren tarif ise, tam aksine olmak üzere, din hürriyeti, laikliğin asli vasfı olarak ele alınmakta ve devlete, vatandaşın bu hürriyetini koruma vazifesi yükletilmektedir. Sosyolojik bir tahlile tabi tutulduğunda fikirlerin aynı kapıya çıktığı ve aralarında hiçbir tezat olmadığı anlaşılmaktadır. Kısaca laiklik, din hürriyetini ve bundan doğan vatandaş hakkını korumaktır.⁶²⁹

Günümüzde din ve laiklik kavramları birbirine zıt gibi anlaşılmaktadır. Bu iki kavram birbirine zıt olmadığı gibi insanların din eğitim almaları ile laiklik arasında da bir tezatlık da yoktur. İdarecilerin tevhit akidesine bağlı birer muvahhit (tevhit ehli) olarak terbiye edilmiş olmaları son derece faydalıdır ve laiklik prensibine de aykırı değildir. Bu durumdaki idareciler ilme saygılı ve bilgili olduklarından insanların dinlerini yaşamaları noktasında da saygılı olacaklardır. Bu anlamda onların ne imam cüppesine ve ne de sarığa ihtiyaçları yoktur.⁶³⁰

---

⁶²⁸ Öztürk, Yaşar Nuri, *Muhammed İkbâl'i Tanıyabilmek*, Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi, Sayı:2, Aralık 1997, s. 45.

⁶²⁹ Kurtan, Âmiran, *Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Laiklik*, Fakülteler Mat. İstanbul, 1975, s. 72; Laiklikle ilgili bazı tanımlar şöyledir: “Laiklik (rahip sınıfına mensup olmayan kimse) din ve devlet işlerini birbirinden ayırarak, kamu işlerinin düzenlenme ve yürütülmesini dini ilkelerin etkisi dışında tutma”. İhsan, Ziya, *Laiklik*, Türk Ansiklopedisi, MEB, c. XXII, Ankara, 1975, s. 454. “Hukuk devleti ile din işlerinin ayrılığı, devletin din ve vicdan hürriyetinin gerçekleşmesi bakımından tarafsız olması. Laikliğin hukuki anlamı, soyut olarak devlet ile dinin birbirine karışmaması şeklinde ifade edilebilir. Madeleine LeBras, *Laiklik*, Meydan-Larousse, Meydan Yayınevi, c. 7, İstanbul, 1985, s. 776.

⁶³⁰ Kurtan, *Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Laiklik*, s. 112

Kuşçuoğlu'na göre laiklik dinsizlik demek değildir. Laiklik, devlet yönetimini dini kurallara bağımlı kılmamaktır. Bunun yanında yapılan kanun ve icraatlar Allah (c.c.)'in emrine hiç uymayacak demekte değildir. İnsanlar için güzel ve iyi olan, toplumları huzur ve mutluluğa götürecek olan karar ve uygulamalar Allah'ın da ilahi emirlerinin bir zuhurudur. Bilgiden yoksun kalmış ama inançlı toplumlara lüzumlu din eğitimi vermek ve inançlarına saygılı olmak da laikliğin bir gereğidir.⁶³¹

Kuşçuoğlu'na göre devlet, dinin de koruyucusudur. Devletin, dine yerine göre müdahale etmesi de gerekir. Eğer devlet halkını batıl inançlara alet ederse, buna göz yumarsa bu insanlığa sığmaz. Bu anlamda Kuşçuoğlu şöyle söyler: “Memleketimizde din ve düşünce hürriyeti vardır. Laiklik insan haklarına, din ve vicdan hürriyetine dikkat ediyor ve bunları teminat altına alıyorsa güzeldir. Güzelse müminin kayıp malıdır. Cumhuriyet güzeldir. Bugün demokrasi güzeldir. İnsan hakları, laiklik güzeldir. Yaşanıyorsa bu güzellikler güzeldir. Güzelse İslam'dır.”⁶³²

Kuşçuoğlu laikliği inançsızlığa kalkan yapanları eleştirir. Onların yanlışlıklarından ve topluma verdikleri zarardan bahseder. Kimseye zararı dokunmayan, inancını yaşamaya çalışan imanlı insanların başkalarını rahatsız etmeyen inançlarını, suç işlemiş gibi göstererek toplum içinde horlanmalarını tasvip etmez. İnsanların kendileri gibi inanmayan ve yaşamayan insanları aşağılamaları ve kendi inanmamışlıklarını diğer insanlarda da görmek için uğraşmaları hakkı kimseye verilmemiştir. İnsanların hangi dine inanırlarsa inansınlar, ibadetlerinin ve dinlerinin gereklerini rahatça yapmalarını savur. Kafirun Suresi'ndeki “senin dinin sana, benim dinim bana” ifadesi ona göre İslam'da laikliğin olduğunun bir göstergesidir. Laikliğin dinsizlik olarak anlaşılması, insanların inandıkları dini rahat bir şekilde yaşayabilmesi onun bu konudaki düşüncelerindedir.⁶³³

Demokrasi, siyasi anlamda millet işlerinin yürütülmesi için gerekli siyasi kurumları tesbit etme ve bu kurumların işlemlerini sağlayan kanunları yapma,

---

⁶³¹ Kuşçuoğlu, *Hz. Kur'an'da Tesettür Hicap ve Edep*, s. 39, 118. Kuşçuoğlu'na göre din, hayatın dışına itilip, bir fantezi, ara-sıra başvurulması gereken bir teselli kaynağı değildir, olmamalıdır da. Dinsiz ahlak, kalp paraya benzer. Harcadıkça biter. Din terbiyesine sahip olmayan toplumlarda sonradan oluşturulan telkinler, ne kadar kuvvetli olursa olsun, müeyyidesiz bir nizam-nâme kıymetinden öteye geçemez. Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 19.

⁶³² Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 36; Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 140; Daşçı, Bekir, *Atatürk'ü Bizler Atatürk Yaptık*, Ulus Anadolu'nun Gazetesi, 26.Ekim.1988.

⁶³³ Kuşçuoğlu, *Hz. Kur'an'da Tesettür Hicap ve Edep*, s. 38, 41; Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 98; *Açık seçik Programı*, Kanal 6, 29.Mayıs.1994.

yetkilerini halkın elinde bulunduran rejim anlamına gelir. Halk bu yetkiyi belirli zaman aralıklarıyla yapılan serbest seçimlerle, seçtiği temsilcilerinin aracılığı ile kullanır.⁶³⁴

Cumhuriyet, seçimle belirlenen bir devlet başkanının varlığını kabul eden hükümet demektir. Böyle bir hükümet şekline sahip olan bir siyasal topluluk anlamı da vardır.⁶³⁵

İslam tarihinde cumhuriyet ve demokrasi uygulamalarına baktığımızda bunun hemen peygamberin vefatından sonra gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Peygamber vefat etmeden önce bir halef veya veliaht bırakmamıştı. Yöneticiyi belirlemeyi ümmetin seçimine bırakmıştı. Dolayısıyla Dört Halife Dönemi, o zamanın şartlarına göre cumhuriyet ve demokrasinin uygulandığı bir dönemdir.⁶³⁶

Adalet, hikmet, erdem, demokrasi, iyilikseverlik gibi evrensel olan düşünceler her zaman ve her yerde doğru olan düşüncelerdir. Evrensel düşünceye ulaşabilmek için fikir üretmek gerekir.⁶³⁷ Allah bize sürekli düşünmemizi, akletmemizi emreder. İnsanların faydasına iyi işler yapmak, toplumda adaleti ve huzuru sağlamak Allah'ın insanlardan istediği toplum düzeninin temel taşlarıdır.

---

⁶³⁴ “Demokrasi”, Türk Ansiklopedisi, c. XIII, MEB, Ankara, 1966, s. 15. Demokrasinin zıddı olan, halkın bir seçimi olmaksızın başa geçenlerin olduğu, hükümdarlık sisteminin Kur'an'da yerildiği ayetler vardır. Bunlardan biri “Hükümdarlar hangi beldeye girerlerse orasını bozarlar, halkın büyüklerini alçaltırlar” (Neml, 27/34) ayetidir. Bu ayette hükümdarlığa karşı çıkmıştır. Bunun yerine adalet (Nisa, 4/58), emanetin ehil insanlara verilmesi gibi değerler hangi yönetimde olursa olsun esas ilkeler olarak görülmüştür. Bunun yanında bilgi sahibi insanlara danışmak da önemli bir ilkedir.

⁶³⁵ “Cumhuriyet”, Türk Ansiklopedisi, c. XI, MEB, Ankara, 1963, s. 263.

⁶³⁶ Eroğlu, Hüdaverdi, *Hikmetli Sözler İslam Demokrasi ve Bilim*, Bartın, 2007, s. 59. Biat (söz verme) etme şeklinde gerçekleşen halifelerin seçimi bugünkü oy verme ile eşdeğerdir. Zamanla Hz. Ali döneminde başlayan hizipleşmeler, demokrasiyi koruyacak mekanizmalarda olmadığından devlete Emevi hanedanlığının hâkim olmasına sebep oldu. Halifeler dönemindeki seçim usulü yerine babadan oğla geçen bir sistem getirildi. Bu durum aynı şekilde Abbasiler, Endülüs Emevileri, Selçuklular ve Osmanlı ile devam etti. Bu duruma bakanlar görünüşte İslam'ın krallık ve hanedan taraftarı olduğu zannına kapıldılar. İnsanların ve hanedanların hırsları yüzünden İslam, demokrasiden uzaklaştı. Emeviler döneminde yaşanan haksızlıklara kalemiyle ve düşünceleriyle karşı çıkanlar oldu. Bu kişilerden bir tanesi İmam-ı Azam Ebu Hanife'dir. Ebu Hanife, halifelerin halifelik makamına gelmeden önce seçilmeleri (biat) sonra makama gelmeleri gerektiğini savunmuştur. Önce makama gelip sonra biat almalarını İslam'a aykırı bulmuştur. Bu yüzden hayatı pahasına ilmiyle, malıyla Emevi ve onlara benzeyen Abbasi halifelerinin yıkılmasına çalışmıştır. Yani bugünkü anlamıyla gerçek demokrasi için çalışmıştır. A.g.e., s. 60.

⁶³⁷ Eroğlu, *Hikmetli Sözler*, s. 6.

8. DİN VE TEKNOLOJİ

Kur'an'ın dört temel öğretisi iman, ilim, ahlak ve ibadettir. Kur'an'da 217 ayet ilim ve irfandan, 18 ayet izan, 17 ayet bilgelikten, 185 ayet kitaptan, 179 ayet hak ve batıldan, 63 ayet irade ve azimden söz eder. Kur'an'da bilim ve teknoloji anlamındaki kavramlar üzerinde fazlasıyla durulmuştur. Kur'an'ın kastettiği bilim ile bugün bizim sahip olduğumuz bilimsel bilgiler denizde bir damla gibidir.⁶³⁸

Hiçbir din, bilimsel ve teknolojik bilgileri çözmeye amacını gütmeyiz. Kur'an evrensel gerçeklerin şifresini ve işaretini verir. İslam, bilim ve teknolojiye karşı çıkmamış aksine bunların ilerlemesi için teşvik etmiştir. Bilim ve teknolojinin çatışması daha ziyade Hıristiyanlıkta olmuştur. Zaman içerisinde İslam'da aynı kategoriye konarak İslam ile teknoloji ve bilim arasında bir çatışma varmış gibi gösterilmiştir.⁶³⁹

“Allah gökleri ve yeri hak (gerçek bilgi) ile yarattı. Şüphesiz bunda inanlar için bir ibret vardır.”⁶⁴⁰

İslam, insanları dünya nimetlerinden yoksun bırakmak için değil daha iyi şartlar içinde güzel ahlak ile bezeyip hem dünya, hem ahiret mutluluğunu gerçekleştirmek için gönderilmiştir.

Kuşçuoğlu, İslam'ın teknoloji ve medeniyete karşı olmadığını, aksine bunların insanların hayrına kullanılmasının İslam'ın gereklerinden biri olduğuna inanır. Bu konuda şöyle söyler: “Büyük günahlar dışında Allah'ın koyduğu kanunlar hiçbir zaman medeniyete, teknolojiye, insan haklarına karşı değildir. Çünkü bütün bu güzellikler Allah'ın lütfü ihsanı, rahmetinin özüdür. İslam'ı teknolojiye, medeniyete karşı gibi göstermekle İslam'a bilmeden zarar verilmektedir. Zaman, insanların bedevilikten medeniyete geçtiği bir zamandır. Afrika'nın en ücra köşelerinde bile bedeviliğin tarihe karıştığı bir dönemde, geriye dönülemez. Zaman duygusallık ve

---

⁶³⁸ Eroğlu, *Hikmetli Sözler*, s. 98.

⁶³⁹ Galileo teleskopla gözlem yapan ilk büyük batılı gözlemciydi. 1930'lu yıllarda engizisyon mahkemesine çıkarıldı. “Dünyanın güneş etrafında döndüğü iddiasını lanetleyerek bu iddiadan vazgeçtiğini ve bu fikirde nefret ettiğini” açıklamak zorunda bırakıldı. Katolik kilisesi Galileo'nun haklı olduğunu 1992 yılında kabul etmiştir. Papa II. John Paul'un kurduğu komisyon bu işte karara varmak için tam on üç yıl çalışmıştır. Oysa İslam bilim ve teknolojiye yalnız kucak açmaz onu teşvik eder ve onların gelişmesi için elinden geleni yapar. Eroğlu, *Hikmetli Sözler*, s. 101.

⁶⁴⁰ Ankebût, 29/44.

akılsızlık zamanı değildir. Zaman sabır ve idrak, medeniyet ve teknoloji, zamana göre yaşamadır ki bu da tevhit dininin özünde vardır.”⁶⁴¹

Kuşçuoğlu'nun en çok eleştirdiği noktalardan biri, tevhit dininin özündeki değerlerle hareket edilmemesidir. Ona göre en kâmil değerlere sahip “en kâmil şeriâtın”, teknolojide, medeniyette ve insan yaşamını etkileyen her konuda ileri olması gerekir. O'na göre, “Mümin bir millet varken; ilim, ahlak, medeniyet, kuvvet ve kudret bakımından ondan daha üstün bir millet olmaması gerekir. Çünkü rahmeti ilahinin kâfirden zuhuru görülmediği gibi müminden de zuhuru görülmez.”⁶⁴² Kuşçuoğlu, bazı ilahi emirleri mânâsından saptıran, teknolojiden, medeniyetten ve zamana göre yaşamaktan vazgeçen, geçmiş yaşama düşüncesinde olanları; âlim sıfatını alsalar dahi hakikatin cahili olarak niteler.⁶⁴³

Kuşçuoğlu'na göre, günümüzde İslam'ı bidat ve hurafeye kaçmadan, teknoloji ve medeniyetten az da olsa istifade ederek yaşayan ülkemizdir. İslam devletlerinin hepsinden ileri yaşantımız bunu gösterse de yine de yeterli değildir. Medeni devletlerle arayış çok açmışız. Büyük bir gayretle önce yetişmeye sonra geçmeye çalışmalıyız. Çünkü en mütakâmil şeriata, her sahada tekâmül etme ve asra uyumlu yaşayan toplum yaraşır.⁶⁴⁴

Kuşçuoğlu, küfür ile itham ettiğimiz toplumların teknolojide, kültür ve medeniyette bizden üstün olmalarının sebebini bizim İslam'ı tam olarak idrak edemeyişimizde arar.⁶⁴⁵ Bunu şöyle ifade eder:

“Medeniyet ve teknolojide ilerlemiş, Allah'a şirk koşmadan yaşayan fert ve toplumlar İslam'ın bu yönünü anlamış örnek insan ve toplumlardır.”⁶⁴⁶

---

⁶⁴¹ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 73, 140, 141. İslam'da irticaya yer yoktur. İrtica zamanını bilmeyip geriye gitmektir. Mâna önderimiz Hz. Muhammed (s.a.v)'in “iki günü birbirine eşit olan ziyadadır” hadisi bize hep ileriye gitmeyi tavsiye eder. Bu şekilde İslam'ı yaşayan mürteci olmaz. İslam, güzelliklerin kaynağıdır. Gerçek manada İslam'ı yaşamak, katı kurallarla zorlaştırmamak bu dinin özünde vardır. Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 40.

⁶⁴² Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 27.

⁶⁴³ Kuşçuoğlu, *H. Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edeb*, s. 109.

⁶⁴⁴ Kuşçuoğlu, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, s. 148.

⁶⁴⁵ Kuşçuoğlu, *H. Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edeb*, s. 128, 142.

⁶⁴⁶ Kuşçuoğlu, *Rahmet Damlaları*, s. 3, 56; Ona göre bilge kişi yeniliklere gözünü kapatır, kulağını tıkarsa bir zaman sonra bilginin alıcısı kalmaz. Yani sanat, değerini kaybeder. Çünkü müşteri dünü düşünen değil, yaşadığı günü idrak eden kişidir. Allah'ın yeryüzünde belli bir tertibi, düzeni vardır. İnsanın fizikî durumu da hücreleri de daima değişir. Bir kararda kalan yalnız Hz. Allah'tır. Geçmiş geri getirilemeyeceğine göre, istikbal yani gelecek ise Allah'ın bilgisi dâhilinde olduğundan göre, zamanı, bugünü, hâli yaşamak gerekir.

Yaşanılan asrın penceresinden bakıldığında İslam teknolojiye, medeniyete ve zamana göre yaşamaya en elverişli şeriattır. Çünkü en son gelen ve en kâmil şeriattır.

9. DİNDE KADIN

İslam'dan önce kadın, hak ve özgürlükler konusunda kısıtlamalar yaşamıştır. İslam ile birlikte pek çok hakka sahip olmuştur. Kur'an'da birçok yerde, mümin ve Müslüman erkeklerden, onlar ile aynı dini mükellefiyetleri paylaşan “mümine” ve “müslime” lerden de bahseder.⁶⁴⁷

Tarih boyunca kadın bir hizmetçi, bir köle olarak görülmüş, bir eşya gibi alınıp satılmış, mülkiyet, miras gibi temel hak ve hürriyetlerden mahrum bırakılmış, insanca yaşamasına ve gelişmesine önem verilmemiştir. Oysa kadın bir taraftan “anne”lik vasfıyla insan varlığına sebep olan, “eş” sıfatıyla dünya hayatının iniş ve çıkışlarında erkeğe yol arkadaşlığı yapandır. Kadınlar İslam dini ile tarih boyunca kavuşamadıkları hak ve özgürlüklere kavuşmuşlardır. İslam kadın hakları konusunda pek çok yenilik getirmiş kadına hak ettiği değeri vermiştir. Sadece birkaç tanesini sayacak olursak; Allah katında kadın ile erkek eşittir,⁶⁴⁸ kadın ve erkek bir bütünün iki parçası gibidir.⁶⁴⁹ Erkeklerin kadınlara sevgi ve şefkat göstermeleri emredilmiş, kadınların da erkekler gibi ilim öğrenmeleri farz olarak görülmüştür. Varis olma, boşanma, seçme hakkı da kadınlara verilen haklar arasında sayılabilir.⁶⁵⁰

İslam kadına bu değerleri vermiştir ama zaman içinde bazı uygulamalar kadının toplumdaki mevkisini birçok bakımdan geriletmiştir.

---

⁶⁴⁷ Tevbe, 9/71. Kur'an'ı Kerim'in dördüncü suresi Nisâ suresi olup, 176 ayetten oluşur. Kadınlara ilgili pek çok hükmü ihtiva eder. Ayrıca Meryem Sûresi de Kur'an'da kadın ismiyle zikredilmiş diğer bir sûredir. Kur'an'da sadece bir tek menfi kadın şahsiyetten bahsedilir. Oda Ebu Leheb'in eşidir. Kur'an'ın 111. Suresi olan Tebbet suresinde Hz. Muhammed'in amcası olan Ebu Leheb'in karısının cehennemde boynunda bir ip olduğu halde odun taşıyacağından bahsedilir. Kuşçuoğlu kadınlarla ilgili Hz. Kur'an'da *Tesettür, Hicap ve Edep* adlı müstakil bir eser kaleme almıştır. Kuşçuoğlu eserinde örtünme ayetlerini kısaca açıklar. Kadınlara ilgili bazı fihhi uygulamalara dikkat çeker. Tasavvufi anlamda kadının konumundan bahseder.

⁶⁴⁸ “Ey insanlar, biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah yanında en üstün olanınız, (günâhlardan) en çok korunanınızdır. Allah bilendir, haber alandır”. Hucurat, 49/13. “Erkek olsun, kadın olsun her kim mümin olarak iyi işler yaparsa onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğramazlar”. Nisa, 4/124; Kasas, 28/15.

⁶⁴⁹ “Onlar sizin elbisenizdir, siz de onların elbisesisiniz”. Bakara, 2/187.

⁶⁵⁰ Dikmen, Mehmed, *İslam'da Kadın Hakları*, Cihan Yay., İstanbul, 1983, s. 38.

Kadına, hem İslam şeriatında⁶⁵¹ hem de tasavvufta çok önemli bir rol biçilmiştir. İslam tasavvufunun başlangıcına gidecek olursak, Rabiati'l-Adeviyye ilk karşımıza çıkacak olan sufidir. Allah korkusunun ve zühdün yoğun bir şekilde yaşandığı dönemde, Allah aşkını ve ümidi ilk dillendiren sufi Rabia'dır.⁶⁵²

Tasavvufta kadının konumuna dikkat çeken Kuşçuoğlu'na göre, kadın muhteremdir. Hürmete ve sevgiye layık kılınmıştır. İlahi rahmet, erkeklere göre kadınlar için daha toleranslıdır. Kadın kısa zamanda tasavvufta çabuk yol alır. Erkeğin tasavvufta ilerleyişi daha yavaş olur. Erkeklerin hayatlarındaki maddi, manevi imtihanlar kadınlarınkinden farklıdır. Her şey maksada ve hikmete uygun olarak yaratılır. Bu hikmeti bilip, erkeğin kadına karşı vazifesini yapması Allah (c.c.)'a karşı edeptir. Bunu kulluk vecibesini yerine getirmek kastıyla bilmek edeptir. Rabiati'l-Adeviyye Hatun⁶⁵³ da kadındır. Kadın, makam-ı velayete (peygamberlik makamı) çıkamaz. Kadınlardan peygamber olmaz.⁶⁵⁴ Mürşid yani evliya olmaz. Veli

---

⁶⁵¹ Kadın, şeriat-ı Muhammedi'ye de diğer şeriatlara nazaran daha muhterem tutulmuştur. Peygamber Efendimizin "Cennet, anaların ayakları altındadır" hadisi kadının önemini vurgular. Annenin terbiye, bilgi ve görgüsü evladı üzerinde mutlaka zuhur eder. Babanın da evlat terbiyesinde etkisi olsa da anne kadar olmaz. Çünkü anne terbiyesi beşikten başlar. Annenin sütünün temizliği de çok önemlidir. Peygamberin "ilim, beşikten mezara kadardır" hadisini de bu çerçevede değerlendiren Kuşçuoğlu, annenin verdiği eğitimin de ilim içerisinde değerlendirilebileceğine işaret eder. Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 69.

⁶⁵² Bir elinde bir kova su, diğer elinde bir meşale ile Basra sokaklarında koşuşturan Rabia'ya niyeti sorulduğunda şu cevabı verir: "Cehenneme su dökmek ve cenneti de ateşe vermek istiyorum, ta ki bu iki perde ortadan kalsın ve insanlar Allah'a cehennem korkusu veya cennet umudu ile değil, yalnız O'nun ezeli Cemali uğruna ibadet etsinler". Schimmel, Annemarie, *Ruhum Bir Kadındır*, çev. Ömer Enis Akbulut, İz Yay., İstanbul, 1999, s. 37.

⁶⁵³ Kuşçuoğlu *Metafizik 1* kitabında "Fil Lokması" başlığında Rabiati'l-Adeviyye ile ilgili bir kıssa anlatır. Kıssa şu şekildedir: "Hasan Basri ile çağdaş olan Rabia, sık sık onun sohbetlerine katılmış. Hasan Basri de ondan manevi feyiz almış. Hasan Basri haftada bir gün vaaz eder, karşısında gönül ehli kişileri gördükçe şevke gelirmiş. Eğer böyle bir muhatap göremezse, sükût edermiş. Yine bir gün memleketin sözü dinlenir eşrafi, beyleri onun vaazını dinlemeye gelmiş. Hasan Basri kürsüye oturmuş, sükût ediyor söze başlamıyormuş. Cemaatten biri "Efendim, buyursanıza! Kabilenin bütün beyleri geldiler sizi dinlemek istiyorlar" demiş. Hasan Basri zamanın yüksek sezgi sahibi, âlime ve gönül ehli olan Rabiati'l-Adeviyye'yi kastederek: "Direğin arkasındaki ihtiyar hanım geldi mi? demişler. "Hayır, gelmedi" cevabını alınca şöyle demiş: "O halde bugün ders yapmayacağız. Zira biz fil için hazırladığımız lokmayı, karıncanın ağzına nasıl sığdırabiliriz?" demiş ve kürsüden inmiş".

⁶⁵⁴ "Senden önce de kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını göndermedik. Eğer bilmiyorsanız, zikir ehline sorun" (Nahl, 16/43).

de olmaz. Kadından “hatun” olur. “Ricâlü'l-gayb ve Kırklar Meclisi”⁶⁵⁵ erkeklerden müteşekkil olup, kadın bu meclislerde vazifeli kılınmamıştır. Zira manevi vazifeler erkeklere verilmiştir.⁶⁵⁶

Kuşçuoğlu kadın konusundaki düşüncelerini şu şekilde devam ettirmektedir: “Kadını yaratılışı dışında vazifeler ile yükümlü görmek, yaratılana haksızlık olduğu gibi, kadına da bilgisizce yapılan zulümdür. Kadın cemaate namaz kıldırarak için imam olamaz. Ancak “kadınların kendi aralarında cemaatle namaz kılmaları durumunda, imam olan kadının birinci saftan ileri çıkmadan namaz kıldırmasının kerahaten caiz olduğu” ifade edilmektedir. Kerahat ise harama yakın olup, inanan insanın iltifat etmeyeceği bir durumdur. Bunun yanında Hz. Aişe'nin müşkül durumda kaldığında dahi imametlik iddiasında bulunmadığı görülmüştür.”⁶⁵⁷

Kuşçuoğlu kadınların örtünmeleri konusunda, bilinçli olmaları gerektiğine inanır. Kadınlar taklidi iman noktasında değil tahkiki iman noktasında örtünmelidirler. Ama ilim ve görgüleri müsait olmayan, aile terbiyesinden başka bilgi imkânı bulunmayan, yalnız örf ve adetten dolayı örtünmüş olan kadınların tesettür anlayışları taklidî olsa da ilahi emirlere uyduğu için yerindedir. Belirli bir örtünme şeklinden ziyade, Kur'an'da ifade edildiği ölçülerle örtünmelidir.

---

⁶⁵⁵ Kuşçuoğlu'nun Ricâlü'l-gayb hakkındaki düşünceleri için bkz. 539. dipnot. Kırklar Meclisi'ne kadınların giremeyeceğini dile getiren Kuşçuoğlu, *Metafizik 2* kitabında konuyla alakalı olarak bir anısını anlatır. Kuşçuoğlu eşi Fatma Hanım ile beraber Kırklar Meclisi'ne gider. Kuşçuoğlu içeri girebilir ama eşini almazlar. Sebebi de bu meclise şimdiye kadar kadınların girmemiş olmasıdır. Kuşçuoğlu içerde kutup olduğu söylenen sakallı, saçlı olmayan, etine dolgun, başı açık yaşlıca bir zatın elini öper. Yanına oturur. Kutup olan kişi Kuşçuoğlu'nun şarabının getirilmesini söyler. Kuşçuoğlu, büyük bir tepsi içerisinde, su bardaklarıyla gelen şaraplardan küçük olanı alır. Küçük bardağı tercih etmesini, şeyhinin öncesinde aşk şarabından ancak altı damla içmesine izin vermesine bağlar (aşk şarabı ile ilgili 399. dipnota bakılabilir). Şarap açık çay rengine ve kekremsidir (Buradaki şaraptan kasıt, içilen şeydir. Çünkü Arapçada içilen her şeye maiye yani şarap denir). Şaraptan içtikten sonra izin isteyerek dışarı çıkar. Kuşçuoğlu ağzında beklettiği bir miktar şarapla, şeker ıslatır ve dışarıda beklemekte olan eşi Fatma Hanım'a yedirir. Islattığı şekerdeki “ilahi şarabın” etkisinin Fatma Hanım'da “ilahi aşk” olarak zuhur ettiğini anısında dile getirir Kuşçuoğlu. Anısının sonunda bazılarının Kırklar Meclisi'nin yarıdan çoğu kadındır, düşüncesini eleştirir. Fatma Hanım'ın içeri alınmaması bu mecliste kadınların bulunmadığının bir göstergesidir. Anlattıklarını son olarak manevi vazifesine bağlar ve ancak kendisine itimat edenler için bunu anlattığını da dile getirir. Kuşçuoğlu, *Metafizik 2*, s. 239.

⁶⁵⁶ Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 53.

⁶⁵⁷ Kuşçuoğlu, *Metafizik 1*, s. 55; Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 68. “Kadın teklifâta tabii tutulmuştur. Kadın muhteremdir. Anam da kadındır. İnsan neslinin devamı için elzemdir”. Kuşçuoğlu, *Tasavvuf ve Zikrullah*, s. 115.

Örtünme, zamanın şartlarına uyan, farklı anlayışlara sebep olmayan Kur'an öğretisine uyan bir örtünme olmalıdır.⁶⁵⁸

Kuşçuoğlu örtünme ile ilgili ayetlerin⁶⁵⁹ toplumda kadının korunması, incitilmemesi ve neslin devamının sağlanabilmesi için bir gereklilik olduğuna inanır. İnsanların huzurlu bir şekilde yaşayabilmeleri ve aile kavramının devam edebilmesi için kadın ve erkeğin örtünme ile ilgili hükümlere riayet etmesi gerekir. Örtünme ile ilgili ayetler insanların maddi ve manevi menfaatlerini sağlamayı amaçlar. Ayetleri gereği gibi anlayamayanların örtünmeyi ifrat ve tefrit noktasında yaşadıklarına inanır. Kadınların başı açık, başı kapalı olarak sınıflandırılmasından hoşlanmaz. Örtülü olmaları sebebiyle öğrenim görmeleri engellenen genç kızların durumuna üzülür⁶⁶⁰ ve toplum olarak bu problemin çözülmesi gerektiğine inanır.⁶⁶¹

Kuşçuoğlu kadın-erkek eşitliği konusunda, ikisinin de yaratılış itibariyle farklı özelliklerde yaratıldığına dikkat çeker. Ona göre kadın ve erkek farklı özelliklerde yaratıldığından biri diğerinin vazifesini yapamaz. Kadının çocuk dünyaya getirmesi örneği sadece bunlardan biridir. Kadın erkeğe göre bedenen daha kibar, naif yaratılmıştır. Kadın ve erkek yaratılış itibariyle farklı yaratılışlarda, Allah katında verilen değer ve haklar konusunda eşittirler.⁶⁶²

Kuşçuoğlu, on dokuz yaşında iken Fatma Hanım ile evlenmiş ve onun vefatına kadar başka evlilik yapmamıştır. Eşini evine gelen konuklara, çıktığı televizyon programlarına çıkarmaktan çekinmemiştir. Galibi dervişleri Kuşçuoğlu'nun eşine "Hacı Anne" diye hitap ederler. Hacı Anne bayanlara ait zikir meclislerinin başında bulunur. Kuşçuoğlu'nun bayanlarla iletişimde Hacı Anne aracılık yapar. Kuşçuoğlu, bayanlar için ayrı sohbetler düzenler. Erkekler Kuşçuoğlu ile telefonda iletişim kurabildikleri gibi bayanlar iletişim kurabilirler. Ankara'daki "Tevhit" ve Antalya'daki "Allah" camilerinde Cuma günü bayanların Cuma namazı kılabilmesi için yerler ayrılır.

⁶⁵⁸ Kuşçuoğlu, Hz. Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edep, s. 100. Kuşçuoğlu, çarşaf ve benzeri örtünme şekillerinin günümüz toplumunda, yanlış anlamalara sebep olduğu için dikkat etmek gerektiğini sohbetlerinde dile getirir.

⁶⁵⁹ Nur, 24/31, 60; Ahzâb, 33/33, 59.

⁶⁶⁰ "Devletimizden, hükümetimizden ve sorumlu büyüklerimizden rica etsek: müşkülle elde ettiğimiz cumhuriyet, demokrasi ve insan haklarına helal getirilmeden, kanayan bu yaraya neşter vurmanın bir yönü bulunamaz mı?" Kuşçuoğlu, Hz. Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edep, s. 98.

⁶⁶¹ Kuşçuoğlu, Hz. Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edep, s. 102, 113, 114.

⁶⁶² Kuşçuoğlu, Hz. Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edep, s. 105; Kuşçuoğlu, Tasavvuf ve Zikrullah, s. 69; Ulaş Semra, Musa Carullah'ın "Hatun" Adlı Kitabı Işığında İslam'da Kadın, Sim Yayıncılık, Ankara, s. 53.

Kuşçuoğlu bayanlara düzenlediği sohbetlerde genel tasavvufi görüşlerinden bahsettiği gibi bayanlarla ilgili konulardan da bahseder. Eş seçiminde dikkat edilmesi gerekenler, eşlerin karşılıklı hakları, iyi evlat yetiştirmenin önemi ve örtünme bahsettiği konuların başında gelir. Sohbetlerinde kadınların erkeklere karşı vazifelerini anlattığı gibi erkeklerin de kadınlara karşı vazifelerini anlatır. Erkeklerin de dinlediği genel bir sohbetinde erkek müritlere “Evlatlarım, kadınların haklarını kısıtlamayın.” nasihatinde bulunmuştur. Bu anlamda Kuşçuoğlu kadının okuması, meslek sahibi olması konularına soğuk bakmaz. Aksine tesettrleri sebebiyle okuma hakları ellerinden alınan kızlara üzülür ve bu durumun düzelmesi için dua eder.

SONUÇ

Dinin ahlaki boyutuyla ilgilenen tasavvuf ilmi ve onun öğretmenleri olan mutasavvıflar, zamanı aşan duygu ve düşünceleri ile hep önde olmuşlardır. Bugün asırlar öncesinde yaşamış Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaşî Veli hâlâ hatırlanıyor ve seviliyorsa, sebebi İslam'ı evrensel yapan değerleri söylemiş ve yaşamış olmalarıdır. Mutasavvıfların geneli evrensel ahlak ilkelerinin savunucuları ve kurucularıdır. İnsanoğlu hayatı boyunca evrenseli çok az yakalayabilir. Mutasavvıfların görevi: Evrensel değerleri, iyiliği, güzelliği, hoşgörüyü ve sevgiyi kendilerini dinleyenlerin kulaklarına ve gönüllerine ulaştırmaktır.

Mevlana'nın dediği gibi "lambalar ayrı ama ışık aynı" düşüncesinden hareketle, tezimizde bir mutasavvıf olan Galip Hasan Kuşçuoğlu'nu ele aldık. Tasavvuf alanında yapılan tezlerde mutasavvıflar genellikle vefatlarının ardından ele alınmışlar. Biz tezimizde günümüzde yaşamakta olan Galip Hasan Kuşçuoğlu'nun hayatını, eserlerini ve görüşlerini çalıştık.

Ali Kuşçu'nun soyundan gelen Galip Hasan Kuşçuoğlu, 1921 yılında Çorum'da dünyaya gelir. Zamanın vasat zengini olan ailesinin, başka erkek evladı olmadığı için işlerin başına geçer, eğitimi yarıda kalır. Güzel sanatlara duyduğu hayranlık sebebiyle ailesinin itirazına rağmen marangozluk sanatını öğrenir. İlerleyen yıllarda mobilya atölyesi açar, kendisinin ve ailesinin geçimini bu işten sağlar.

Kuşçuoğlu, tasavvufi bir ortamda doğar ve yetişir. Çevresinde Nakşî, Mevlevî mutasavvıflar vardır. Bu mutasavvıflardan tasavvufi bilgiler edinmekle beraber, bir yere intisap etmez. Allah'tan kendi mizacına göre bir mutasavvıf göndermesini diler. Maraşlı Mustafa Yardımedici ile tanışır. Kendi mizacıyla örtüşen özellikleri olan Maraşlı Mustafa Yardımedici, Kadiri-Rufai geleneğinden gelmektedir. Kısa zamanda tasavvufî terbiyesini tamamlayan Kuşçuoğlu, 1956 yılında Kadiri-Rufai geleneğinin Piri olur. 1993 yılında Galip Kuşçuoğlu'nun ismine nispetle Kadiri-Rufai'den yeni bir kol verilir. Bu yeni kol ve "yolun" ismi Gâlibîlikdir.

Gâlibîlik, Allah korkusundan çok, Allah sevgisinin ön plana çıkarıldığı; dinin zorlaştırma yerine, kolaylaştırma ilkesinin benimsendiği; ayrılıktan değil, birleştiricilikten yana olan bir tasavvuf okuludur.

Kuşçuoğlu tasavvufi görüşlerini “yetmiş iki milleti bir gözle görmeyen, halka müderris olsa dahi isyandadır” sözünde ifade edildiği gibi evrensel bir bakış açısıyla temellendirir. Tevhidin özünü yaşamak, kâinatı Allah’ın insan için yarattığı bir feyiz kaynağı olarak görmek, insanın Allah’ın zikriyle yücelebileceği onun tasavvufi düşüncelerindedir. Bir mutasavvıf olarak toplumda oluşmuş düşüncelerin aksine “bir lokma, bir hırka” düşüncesinde değildir. Ona göre insan, hem dünyası hem ahireti için maddi, manevi kazanç yeri olan dünyayı iyi yaşamalıdır. Allah’ın koyduğu ölçülerin dışına çıkmadan zamanın şartlarına göre yaşamak, giyinmek; helal kazanıp, helal harcamak onun görüşlerindedir. İnsan, yaşarken ilahi nazargâh olan gönlü ihmal etmemelidir. Ona göre “Kalp ne zaman sevgi ile donanırsa, ismi gönül olur. Seçenek gönül olursa, rahmete giden yol kısılır.”

Kuşçuoğlu tasavvufi görüşlerini açıklıkla ifade ettiği gibi Ehl-i Kitap, dinler arası diyalog, demokrasi-cumhuriyet-laiklik, teknoloji gibi konuları da kitaplarında ele alır.

Çok yönlülüğü, günümüzün yaşayan mutasavvıflarından olması çok geniş bir kesim tarafından tanınmasına sebep olmuştur. Yarım asrı geçen manevi vazifesi ile pek çok talebe yetiştirmiştir. Bizden önce kendisi hakkında yapılan çalışmalar olduğu gibi, bizden sonra da yapılacak çalışmalar olacaktır. Çünkü eserleri, görüşleri ve yaşantısıyla zamanın önde gelen büyük mutasavvıflarındandır.

BİBLİYOGRAFYA

- Aclûnî**, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-hafâ ve Muzilü'l-Libas*, I-II, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, miladi 2001.
- Akseki**, Ahmet Hamdi, *İslam*, haz. Hasan Tahsin Feyizli, Nur Yay., Ank., 1981.
- Altıntaş**, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ank., 1986.
- *Tasavvuf*, AÜİFD, c. XXXI, Ankara, 1989.
- Apak**, İlhan, *Ali Kuşçu*, İslam Âlimleri Ansiklopedisi, c. 11, İhlâs Matbaacılık.
- Ârabi**, Muhyiddin, *Fütûhât-ı Mekkiye*, çev. Ekrem Demirli, c. 8, Litera Yay., İst., 2008.
- Aras**, Ömer, Recep, *Organizational Structure of Islamic Mysticism The Case of Galibi Order*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Psikoloji Bölümü(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1997.
- Aşkar**, Mustafa, *Molla Fenari ve Vahdet-i Vücut Anlatışı*, Muradiye Kültür Vakfı Yayınları, Ank., 1993.
- Atay**, Tayfun, *Batı'da Bir Nakşî Cemaati Şeyh Nâzım Kıbrısî Örneği*, İletişim Yay., İst., 1996.
- Attâr**, Ferîdüddîn, *Tezkiretü'l Evliya*, Erkam Yay., İst., 2007.
- Ateş**, Süleyman, Sülemî ve Tasavvufî Tesîri, Sönmez Yay., İst., 1969.
- *İslam Tasavvufu*, Elif Matbaacılık, Ank., 1972.
- *İşârî Tefsîr Okulu*, AÜİFY, Ank., 1974.
- *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Kılıç Kitapevi, Ank., 1988.
- *İslâm*, Kur'an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi, Sayı: 2, Aralık 1997.
- *Kur'an Mesajı*, İlmi Araştırmalar Dergisi, Yıl:1, Sayı:1, Kasım 1997.
- *Toplumun Barışı için Din'in Rolü*, Kur'an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi, Sayı: 5, Mart 1998.
- Aynî**, Mehmet Ali, *Tasavvuf Tarihi*, sadeleştiren: Hüseyin Rahmi Yamanlı, kitabevi, İst., 1992.
- Barkan**, Ömer Lütfi, *İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler*, Tasavvuf Kitabı, Kitabevi, İst., 2003.
- Baldıck**, Julian, *Mistik İslam*, çev. Yusuf Said Müftüoğlu, Birey Yay., İst., 2002.

- Bîcan**, Yazıcıoğlu Ahmet, Envarü'l-Âşıkîn (Âşıkların Nurları), sadeleştiren: M. Rahmi, Akpınar Yayınevi, İst., 1983.
- Câmî**, Mevlânâ Nureddin Abdurrahman, *Nefahâtü'l-Üns Min Hadarâti'l- Kuds*, çev. Kâmil Candoğan, Sefer Malak, Bedir Yay., İst., 1971.
- Can**, Halil, “*Tasavvuf Musikisi*”, Çiftçi, Cemil, *Tasavvuf Kitabı* Kitapevi, İst., 2003.
- Cebecioğlu**, Ethem, *Hacı Bayram Velî*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1991.
- *İmam-ı Rabbâni Hareketi ve Tesirleri*, Erkam Yay., İst., 1999.
- *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yay., İst., 2004.
- Çelebi**, Süleyman, *Mevlid-i Şerif (Vesiletü'n-necât)* İslam Neşriyat, Ank., 1965.
- Chittick**, William, *Tasavvuf*, çev. Turan Koç, İz Yay., İst., 2003.
- Cîlî**, Abdü'l-Kerim b. İbrahim, *İnsan-ı Kâmil*, ter: Seyyid Hüseyin Fevzi Paşa, Kitsan Yay. (Basım yeri ve tarih yok)
- Davarcıoğlu**, Mehmet, *Emir Abdülcelil Zâde Ali Sezâi (Kurtaran) Efendi'nin Hayatı ve Hizmetleri*, AÜİF Lisans Tezi, Ankara, 2002.
- Demir**, Siddık, *Ankara'nın Gönül Erleri*, Ank., 2000.
- *Gündemden Kesitler* (tarih ve basım yeri yok).
- Dikmen**, Mehmed, *İslam'da Kadın Hakları*, Cihan Yay., İstanbul, 1983.
- Döndüren**, Hamdi, *Delilleriyle İslam İlmihali*, Erkam Yay., İst., 1991.
- Düzgün**, Şaban Ali, *Din Birey ve Toplum*, Akçağ Yay., Ank., 1997.
- El-Hakîm**, Suad, *İbnü'l Arabî Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli, Kabalcı Yayınevi, İst., 2005.
- En-Nedevi**, Abdalbârî, *Tasavvuf ve Hayat*, çev. Mustafa Ateş, Ahmet Sait Mat., İst., 1967.
- El-Mekkî**, *Kûtu'l-Kulûb (Kalplerin Azığı)*, ter. Dilaver Selvi, Semerkand, İst., 2009.
- Eraydın**, Selçuk, *Tasavvuf ve Edebiyat Yazıları*, Mavi Yay., İst., 1997.
- Eroğlu**, Hüdaverdi, *Hikmetli Sözler İslam Demokrasi ve Bilim*, Bartın, 2007.
- Es-Sülemi**, Ebu Abdi'r-Rahmân Muhammed İbn el-Huseyn, *Tasavvufun Ana İlkeleri Sülemî'nin Risaleleri*, ter. Süleyman Ateş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ank., 1981.
- Faruk**, Hanif, *Urduca Yayınlarında Atatürk*; A.Ü. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ank., 1979.

- Frager**, Robert, *Kalp, Nefs ve Ruh (Sûfî Psikolojisinde gelişim, denge ve uyum)*, çev. İbrahim Kapaklıkaya, Gelenek Yay., İstanbul, 2004
- Garaudy**, Roger, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, ter. Cemal Aydın, Pınar Yay., İst., 2007.
- Gazali**, *İhyâ-u Ulumid-din*, ter. Abdullah Aydın, Ayfa Yay.
- Geylânî**, Abdulkadir, *Fethu'r Rabbânî*, ter. Kazım Ağcakaya, Medine Yay., İst., 2007.
- *Sırrül Esrar*, çev. Abdulkadir Akçiçek, Bahar Yay., İst., 1968.
- Göktaş**, Vahit, *Hicri IV. Asır Buhârâ'dâ Tasavvuf Kelâbâzî Örneği*, Meydan Yay., İst., 2008.
- Gölpınarlı**, Abdülbâki, *Vilâyet-nâme*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1958.
- Gülle**, Sıtkı, *Velilik ve Keramet*, Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi, Sayı: 3, Ocak 1998.
- Güngör**, Erol, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Neş., İst., 2008.
- Gürer**, Dilaver, İbn Arabî'de "Dinlerin (Aşkın) Birliği" ve "İbadet" Meselesi Hakkında Bir Değerlendirme, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, sayı: 11, Temmuz-Aralık 2003.
- *Abdülkadir Geylânî Risaleler*, İnsan Yay., İst., 2007.
- *Düşünce Ve Kültürde Tasavvuf*, Ensar Neş., İst., 2007.
- Hakkı**, Erzurumlu İbrahim, *Marifetnâme*, çev. Abdullah Aydın, Seda Yay., İst., 1999.
- Haldun**, Abdurrahman bin Muhammed bin Haldun Hadramî, *Mukaddime*, çev: Halil Kendir, c. 1, Yeni Şafak Dağıtım, Ank., 2004.
- Haşimi**, Muhammed Saki, *Arifler Yolunun Edepleri*, Semerkand Yay., İst., 2006.
- Hilmi**, Şehbenderzâde Fiibeli Ahmet, *A'mak-ı Hayal*, haz. Osman Gündüz, Akçağ Yay., Ank., 2005.
- Hucvirî**, Ali b. Osman Cüllâbî, *Keşfu'l-Mahcûb (Hakikat Bilgisi)*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İst., 1982.
- Izutsu**, Toshihiko, *İslam Mistik Düşüncesi Üzerine Makaleler*, çev. Ramazan Ertürk, Anka Yay., İst., 2001.
- İhsan**, Ziya, *Laiklik*, Türk Ansiklopedisi, MEB, c. XXII, Ank., 1975.
- İmam Nevevi**, Riyâz'üs Sâlihîn, ter. İhsan Özkes, Merve Yay., İst., 1992.

- İmam Şa'rani**, *Tabaka 'tül-Kübrâ*, çev. Abdulkadir Akçiçek, c. 1, Toker Yay., İst., 1968.
- İshan**, Ziya, *Laiklik*, Türk Ansiklopedisi, MEB, c. XXII, Ank., 1975.
- İz**, mahir, *Tasavvuf*, Rahle Yay. İst., 1969.
- Jussi**, Aro, *Geçmişte ve Günümüzde Dinlerarası Diyalog*, çev. Ahmet Güç, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:5, c. 5, 1993.
- Kahveci**, İhsan, *Kur'an'da Zikir Kavramı ve Boyutları*, MÜSBE, TİB, Tefsir Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1995.
- Kam**, Ferit, *Vahdet-i Vücûd*, Sadeleştiren: Ethem Cebecioğlu, DİBY, Ank., 1994.
- Kara**, Mustafa, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yay., İst., 2003.
- *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yay., İst., 1988.
- Karagöz**, İsmail, *Kur'an'da Zikir Kavramı ve Allah'ı Zikir*, DİBY, Ank., 2007.
- Karaman**, Hayrettin; Ömer Faruk Harman; Faruk Tuncer, *Polemik Değil Diyalog*, Ufuk Kitap, İst., 2006.
- Kâşânî**, Abdürrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli, İz Yay., İst., 2004
- Kelebâzî**, *Ta'arruf (Doğuş Devrinde Tasavvuf)*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İst., 1992.
- Kısakürek**, Necip, *O ve Ben*, Hâcegân Yay., İst., 2007.
- Köprülü**, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yay., Ank., 2003.
- Köylü**, Mustafa, *Çağdaş Batı ve İslam Düşüncesinden Dinler Arası Diyalog*, İnsan Yay., İst., 2007.
- Kurktan**, Âmiran, *Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Laiklik*, Fakülteler Mat. İst., 1975.
- Kuşçuoğlu**, Galip Hasan, *Tasavvuf ve Zikrullah*, KEBKYV, Ank., 1998
- *Metafizik I*, KEBKYV, Ank., 1999.
- *Merhamet-i İlahiden Hikmet-i İlahi Olan Asra Uyumlu Rahmet Damlaları*, KEBKVY, Antalya, 2001.
- *Metafizik II*, KEBKVY, Antalya, 2003.
- *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, KEBKVY, Antalya, 2004.
- *Kur'an'da Tesettür, Hicap ve Edep*, KEBKVY, Antalya, 2006.
- *Gâlibî Vazifelilerinin Tariki Müstakim Mekârim-i Ahlak El Kitabı ve İslamî Tasavvuf Prensipleri*, KEBKVY.
- *Birinci Yüksek Din Şûrası'na Sunulan Tebliğ*.

- Kutay**, Cemal, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, DİBY., Ank., 1973.
- Kübra**, Necmüddin, *Usûlu Aşere, Risâle ile'l-Hâim Fevâihu'l-Cemâl Tasavvufi Hayat*, haz. Mustafa Kara, Dergâh Yay., İst., 199?,
- Küçük**, Hasan, *Tarikatlar ve Türkler Üzerindeki Müsbet Tesirleri*, TÜRDAV Basım, İst., 1976.
- Lings**, Martin, *Tasavvuf Nedir?* , ter. Veysel Sezigen, Vural Yay., İst., 2007.
- Mardin**, Şerif, Bediüzzaman Said Nursi Olayı, İletişim Yay., İst., 1992. Mardin, Şerif, *Türkiye 'de Din ve Siyaset*, İletişim Yay., İst., 2007.
- *Din ve İdeoloji*, Sevinç Mat., Ank., 1969.
- Madeleine** LeBras, *Laiklik*, Meydan-Larousse, Meydan Yayınevi, c. 7, İstanbul, 1985.
- Mısıroğlu**, Kadir, *Kurtuluş Savaşı 'nda Sarıklı Mücahitler*, Sebil Yay. İst., 1967.
- Meriç**, Nevin, Modernleşme, *Sekülerleşme ve Protestanlaşma Sürecinde Değişen Kentte Dini Hayat ve Fetva Soruları*, Kapı Yay., İst., 2005.
- Merter**, Mustafa, *Dokuz Yüz Katlı İnsan, Tasavvuf ve Benötesi Psikoloji (Transpersonal Psikoloji)*, Kaknüs Yay., İst., 2007.
- Mutçalı**, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay., İst., 1995
- Nasr**, Seyyid Hüseyin, *Tasavvufi Makaleler*, çev. Sadık Kılıç, İnsan Yay., İst., 2007.
- Nicholson**, Reynold, *Tasavvufun Menşei Problemi*, çev. Abdullah Kartal, İz Yayıncılık, İst., 2004.
- Ocak**, Ahmet Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğu 'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ank., 1999.
- *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İst., 2000.
- Öngören**, Reşat, *Osmanlılarda Tasavvuf*, İz Yay., İst., 2000.
- *Osmanlı 'da Sufilerin Farklı Toplum Kesimleriyle İlişki Tarzları*, Tasavvuf Kitabı, Kitabevi, İst., 2003.
- Özcan**, Hanifi, *Mâtüridî' de Dînî Çoğulculuk*, MÜİFVY, İst., 1995.
- Özdamar**, Mustafa, *Pîrân*, Kırkkandil Yay., İst., 2005.
- Özdeş**, Talip, *İslam Mesajının Evrenselliği*, Yarınlar İçin Düşünce, Yıl: 3, Sayı: 36 (Ekim 2008).
- Öztürk**, Yaşar Nuri, *Kutsal Gönüllü Veli Kuşadalı İbrahim Halveti*, Fatih Yayınevi, İst., 1982.

- *Muhammed İkbâl'i Tanıyabilmek*, Kur'an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi, Sayı:2, Aralık 1997.
- Paşa**, Hacı Reşid, *Tasavvuf Tarikatlar Silsilesi ve İslam Ahlakı*, Salah Bilici Kitapevi Yayınları, İst., 1965.
- Popoviç**, Alexandre-Veinstejn, Gilles, *İslam Dünyasında Tarikatlar*, ter. Osman Türer, Suf Yay., İst., 2004.
- Rüfai**, Ahmed'el, *Onların Âlemi(Hâletü Ehl'il- Hakikati Maallah)*, çev. Abdülkadir Akçiçek, Bahar Yayınevi, İst., 1972.
- Sarıçam**, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİBY, Ank., 2004.
- Say**, Seyfi, *Mahmut Sami Ramazanoğlu*, Büyük İslam ve Tasavvuf Önderleri, Vefa Yay. İst., 1993.
- Sayar**, Kemal, *Sufi Psikolojisi*, Timaş Yay., İst., 2010.
- Sezen**, Yümni, *Sosyoloji Açısından Din*, MÜİFVY, İst., 1988.
- Schimmel**, Annemarie, *Tasavvufun Boyutları*, Adam Yay., İst., 1982.
- *Ruhum Bir Kadındır*, çev. Ömer Enis Akbulut, İz Yay., İst., 1999.
- *İslam'ın Mistik Boyutları*, çev. Ergun Kocacıyık, Kabalcı Yay., İst., 2004.
- Sunar**, Cavit, *Tasavvuf ve Kur'an*, AÜİFD, sayı:14, Ankara, 1966.
- *Ana Hatlarıyla İslam Tasavvufu Tarihi*, AÜİFY, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ank., 1978.
- Sühreverdi**, Şihabuddin, *Avarifü'l-Mearif (Gerçek Tasavvuf)*, ter. Dilaver Selvi, Semerkant, İst., 2008.
- *İrşâdü'l-Mürîdîn*, ter. Mehmet Emin Fidan, Semerkand Yay., İstanbul, 2004
- Şems-i Tebrîzî**, Mevlâna, *Makâlât (Konuşmalar) Aşkname*, haz. Mümin Semerci, Kitapmatik Yay., Konya, 2010.
- Şener**, Cemal, *Türkiye'de Yaşayan Etnik ve Dinsel Gruplar*, Etik Yay., İst., 2006.
- Şengül**, idris, *İslam'ın Evrenselliği*, Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi, Yıl:1, Sayı:1, Ağustos, Ank., 1999.
- Tahrallı**, Mustafa, *Ahmed er-Rifâi*, İA, c. 2, TDVY, İst., 1989.
- Tanman**, Baha M., *Rifâi Âsithânesi*, İA, c. 35, TDVY, İst., 1989.
- Tatçı**, Mustafa, *Risâletü'n-Nushiyye*, MEBY, İstanbul, 2005.
- Temiz**, Rukiye, *Çorumlu Mustafa Anaç Efendi'nin Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara Üniversitesi SBE (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ank., 2002.

- Tusi**, Ebu Nasr Serrâc, *el- Lüma İslam Tasavvufu Tasavvufla İlgili Sorular Cevaplar*, çev: Hasan Kamil Yılmaz, Altınoluk Yay., Ank., 1996.
- Tümer**, Günay; Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ank., 1997.
- Türer**, Osman, *Tasavvufi Düşüncede İnsan*, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi Tasavvuf, yıl:2, sayı:5 (Ocak 2001)
- *Batı'nın İslam'ı Tanımasında Tasavvufun Rolü*, Tasavvuf Kitabı, Kitabevi, İst., 2003.
- Türkoğlu**, Selim, *Ruhi Hendese*, İst., 2006.
- Ulaş**, Semra, Musa Carullah'ın "Hatun" Adlı Kitabı Işığında İslam'da Kadın, Sim Yayıncılık, Ank.
- Uludağ**, Süleyman, *İslam Düşüncesinin Yapısı Selef/Kelam/Tasavvuf/Felsefe*, Dergâh Yay., İst., 1999.
- *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İst., 2001.
- *İslam Açısından Müzik ve Semâ*, Kabalcı Yayınevi, İst., 2004.
- Uyan**, Abdüllâtif, *Ali Kuşçu*, İslam Meşhurları Ansiklopedisi, c. 1, Berekât Yay., İst., 1983.
- Ülker**, Muammer, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ank., 1987.
- Yaran**, Cafer Sadık, "İbn Arabî, Mevlânâ ve Yunus Emre'ye Göre Ötekinin Durumu", Cafer Sadık Yaran (Ed.) İslam ve Öteki Dinlerin Doğruluk/Kurtarıcılık ve Bir arada Yaşama Sorunu, Kaknüs Yay., İst., 2001.
- Yalçı**, İsa, *Şeyh Galip Kuşçuoğlu'nun Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, Tasavvuf Bilim Dalı (Lisans Tezi), Van, 1997.
- Yaman**, Muzaffer, *Son Devir Kadiri Şeyhlerinden Mustafa Yardımedici ve Tasavvuf Anlayışı*, AÜİF Lisans Tezi, Ank., 1993.
- Yazır**, Elmalılı Hamdi, *Hak Dîni Kur'an Dili*, Akçağ Yay., c. 1, Ank.,
- Yeprem**, M. Saim, "Yenilenme Dinde Değil, Dinin Algılanmasındadır. Dinde Değişiklik Olmayacağında Hiç Şüphe Yoktur" Diyanet Aylık Dergi, sayı: 223, Temmuz, 2009.
- Yılmaz**, Hasan Kamil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neş., İst.,2009.
- Yılmaz**, Hakkı Dursun, *Eğitim*, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Çağ Yay., İst., 1993.

Yüksel, Hasan Avni, *Türk-İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya*, MEB, İst., 1996.

Zeynü'd-dîn Ahmet b. Ahmet b. Abdi'l-Lâtîfi'z-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, ter. Kâmil Miras, DİBY, Ank., 1986.

Gazete ve Televizyon Haberleri

Ehl-i Kitapla Amentüde İttifakımız Var, Ahmet Şahin, Zaman Gazetesi, 17.04.2000.

“*Bab-ı Âlem*”, Güzin Osmancık'la Galip Kuşçuoğlu Söyleşisi, MPL TV 03.Ocak.2011.

“*İslam'ın Şartı Beş Değildir*”, Kırmızı Çizgi, Sayı:1, Yıl: 2005.

“*Ankara'da Bir Cemaat: Kadiri-Rufailer*”, Akça, Hasan Hüseyin, Yeni Düşünce Haftalık Haber-Yorum Gazetesi, 14.Nisan.1989, Yıl: 9, Sayı: 389.

“*Değişen ve Değişmeyen*”, Avni Özgürel, Radikal, 26.Şubat.2001.

“*Bilimin açıklayamadığı Bir Olay: Fiziğe Karşı Metafizik*” Bilim Dergisi, Ekim, 1983,

Devlet Adamlarından Teşekkür Alan Kitap, Türkiye Gazetesi, 20.Ağustos. 2004.

“*Atatürk'ü Bizler Atatürk Yaptık*”, Bekir Daşçı, Ulus Anadolu'nun Gazetesi, 26.Ekim.1988.

“*İnanç Mucizesi*” Tercüman Gazetesi, 26.Nisan.1993.

“*İnsana Neşe Gerek*”, Radikal, 26.02.2001.

“*Hacı Galip Kuşçuoğlu Vakfından Selzedelere Bir Kamyon Yardım*”, Çorum Hâkimiyet Gazetesi, 16.11.2006.

“*Galip Kuşçuoğlu Vakfı Eşevi'nden 39 Bin Kişiye Yemek*”, Çorum Haber Gazetesi, 04.11.2006.

“*Galibiler'den 7 Yıldır Kesintisiz Destek*”, Manşet Gazetesi, Haberin Olduğu Yerde, 31.10.2005.

“*Her Gün Bedava Ekmek*”, İl Gazetesi, 16.09.1983.

“*İnsanlık Ölmedi*”, Manşet Gazetesi, Haberin Olduğu Yerde, 01.09.2004

“*Şeriat Bin Dört Yüz Sene Önce Geldi*”, Nokta Dergisi, 11.Aralık.1988.

“*Allah Rahimdir*”, Zaman Gazetesi, 7.Nisan.1989.

“*Kendine İyi Bak, Sen Bu Alemin Gözbebeğisin Şeyh Galip*”, Mutlu, M., Sabah Gazetesi (Tasavvuf Sohbetleri Bölümü), 6.Haziran.1987.

“*Şeriat 1400 Sene Önce Geldi*”, Nokta Dergisi, Aralık, 1988.

“*Tasavvuf*“ Galip Hasan Kuşçuoğlu ile yapılan 27.Temmuz.2009 tarihli görüşme.

“*Cumhuriyet*”, Türk Ansiklopedisi, c: XI, MEB, Ankara, 1963.

“*Demokrasi*”, Türk Ansiklopedisi, c. XIII, MEB, Ankara, 1966.

İnternet Adresleri

www.diyamet.gov.tr

www.davutayduz.com

www.turkcebilgi.com

www.kimyasarayi.com

www.haber7.com

www.kardesliksayfasi.com

www.galibivakfi.com

www.galibi.com'dan alınan (10.03.1996, Antalya; 10.03.1996, Antalya; 16.07.1997, Ankara; 04.11.1998, Ankara) sohbet kasetleri.

İmam Abdulazîz b. Abdillâh b. Bâz, Şeyh Abdulazîz b. Abdillâh Âlu's-Şeyh, Şeyh Sâlih b. Fevzân b. Abdillâh el-Fevzân, Şeyh Bekr b. Abdillâh Ebû Zeyd, Dört Büyük İslam Alimden Dinler Arası Diyalog İle İlgili Açıklama, 2009, s.8, <http://dawasalafiyya27.unblog.fr/files/2010/01dinlerar1.pdf> (28.05.2010)